

✱ Nullus omnino tam Amabilis
quam Christus, Deus, & Homo.
Summa Dilectio Christi summa
sapientia.

Maxima Delectatio in Christo
maxima est Felicitas.

Videamus te Deus semper
praesentem, semper terribi-
lem, semper amabilem;
adeo ut tu sis nobis
semper omnia in
omnibus.

M. J. F.

Lon
8

Mich

✱ Nullus omnino tam Amabilis
quam Christus, Deus, & Homo.
Summa Dilectio Christi summa
sapientia.

Maxima Delectatio in Christo
maxima est Felicitas.

Videamus te Deus semper
praesentem, semper terribi-
lem, semper amabilem;
adeo ut tu sis nobis
semper omnia in
omnibus.

M. J. F.

Lon
8

Mich

Emmanuelis Alvari

E SOCIETATE

HHA 360

J E S U
GRAMMATICA,
SIVE
INSTITUTIONUM
Linguae Latinae.

Liber Secundus.

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

Londini, Typis Henrici Hills, Sacrae Re-
giae Majestati pro Familia & Sacello
suo Typographi: Prose & Mat-
thæo Turner. 1687.

Michaelis Pauli, & Fr. Mon. Ben.

Thomson's Almanac

OF THE SOCIETY OF

1822

GRAMMATIC

1822

INSTITUTION

London

10...712

London

London, Printed by J. Johnson, in Pall-mall, near the Theatre Royal, 1822.

DE
Generibus Nominum.

Genera nominum partim ex
significatione, partim ex ter-
minatione cognoscuntur.

DE
Generibus quæ ex significatione
cognoscuntur.

De Genere Masculino.

Quæ maribus solum tribuuntur, Masculina sunt,

Masculini generis sunt omnia no-
mina, tum Propria, tum Ap-
pellativa, quæ solum marem
sive rationis participem, sive
expertem, significant.

Propria; ut *Aneas, Catilina, Cato, Myle-*
canis; Bucephalus, equi nomen, &c.

Appellativa; ut Consul, *a Consul*, *a burrough-master*; scriba, *a scribe*; flamen, *a heathen-priest*; bibliopola, *a book-seller*; tubicen, *a trumpeter*; tibicen, *a player on the flute*; & reliqua à Cano composita: tonsor, *a barber*; textor, *a weaver*; & similia in or verbalia; cacula, *a souldiers boy*; Arabs, *qui est ex Arabia*; Thrax, *qui ex Thracia*; Phryx, *qui ex Phrygia*; Macedo, & pleraque gentilia; aries, *a ram*, *a warlike engine*; verres, *a bore pig*.

Mascula censentur specie depicta virili.

Angelorum, Dæmonum, Deorum nomina generis sunt Masculini: non quòd mares sint, sed quòd specie quadam & similitudine mares imitentur; ut Raphael, Asmodæus, Pluto.

Masculo apposito quæ gaudent, mascula sunt.

Hoc versiculò continentur ea quæ plerique existimant esse communia duorum generum: verum, cum adjectivum masculinum dumtaxat admittant, potiùs Masculina censenda sunt. Ejusmodi sunt multa primæ declinationis nomina, quæ ferè à verbis oriuntur, & à littera terminantur; accola, *a borderer*; advena, *a stranger*; agricola; agripeta, *who claims land*; alienigena, *a foreigner*; auriga, *a coach man*, *a carter*; convenæ, *men of several places met together*; conviva, *a guest*

De Generibus Nominum.

at table; homicida; incola, an inhabitant;
indigena, a native of the place; ruricola, a
countryman; verna, a home born slave. Item
ista; cocles, one-eyed; eques, a horseman;
fur; gigas; homo; latro; pedes a footman;
præs, a surety; præsēs, a President, prælul,
a Prelate; pugil, a champion; remex, a rower;
veles, a light horseman, a skirmisher; vigil, a
watchman; cum enim vigilantem significat,
communis generis est.

Appendix.

Turtur, anas, vulpes, mus, & similia quæ pro-
miscuè marem & feminam significant, ad ipsas sin-
gula terminationes referenda.

Adjunges maribus Ventos, Menfes, Fluviolosq;

Masculini generis sunt nomina Vento-
rum, Menſium, & Fluviolorum. Vento-
rum, aut Eurus, the east wind; Au-
ster, the south wind; Zephyrus, the west-
wind; Boreas, the north wind.

De Genere Feminino.

Femininum dices, quod femina sola repositum.

Feminini generis sunt omnia nomina tum
Propria, tum Appellativa, quæ solam fe-
minam

6 De Generibus Nominum.

minam sive rationis participem, sive expertem significant.

Propria; ut *Mysis*, *Glycerium*, *Dido*, *Eustochium*; *Lycisca*, canis nomen; *Podarge*, equæ nomen, &c.

Appellativa; ut *Amita*, an Aunt by Father; *focrus*, a mother in law by wife, or husband; *nurus*, the sons wife; *obstetrix*, a midwife; *nutrix*, a nurse; *tibicina*, a woman playing on a fluit, *fidicina*, a woman harper, or luter, & cætera à *Cano*; *lotrix*, a landress, cum reliquis verbalibus in rix. *Libistis*, quæ ex *Libya* est; *Lacæna*, quæ *Lacedamone* orta, ac cætera gentilia, *columba*, a pigeon, *læna*, a lioness.

Jungito femineis muliebri, prædita forma:
Quæq; adjectivum tantum muliebri requirunt.

Deæ, *Nymphæ*, *Furiæ*, tum à *Poëtis*, tum à pictoribus, muliebri forma depinguntur, ob quam causam generis sunt fœminini; ut *Juno*, *Calliope*, *Euphrosine*, *Alecto*.

Sic feminina sunt, quibus adjectiva fœminini generis tantum junguntur; ut *virgo*, a virgin, *avis*, a bird.

Insula feminea, *Urbs*, *Regio*, cum *Nave*, *Poësis*.

Nomina propria *Insularum*, *Urbium*, *Regionum*, *Navium*, & *Poëmatum* seu *Fabularum*, sunt generis fœminini.

Insula-

De Generibus Nominum.

7

Insularum; ut *Rhodus*, *Cyprus*, *Delos*,
&c.

Urbium; ut *Carthago*, *Babylon*, *Corinthus*,
&c.

Regionum; ut *Aegyptus*, *Epirus*, *Persis*, &c.

Navium, ut *Pistris*, *Centaurus*, &c.

Poëmatum sive Fabularum; ut *Aeneïs*
Eunuchus, *Thyestes*, &c.

Appendix.

Nomina Fabularum, si quando reperiuntur generis masculini, tunc non Fabulæ, sed personæ habetur ratio.

Genus mutatum ob terminationem.

Respicimus fines, non significata, frequenter.

Unde hic Sulmo petiit, Narboq; ; hæc Allia flumen.

Prænestæ hoc, Tibur, Cære, Hispal, Zeugma, Reate.

HÆc oppidorum nomina neutra sunt, quia habetur potius ratio positionis, quam significationis: siquidem nomina tertiæ declinationis, *a*, *e*, *i*, litteris finita, neutra sunt.

Sic *Allio*, fluvii nomen, est foemini generis.

ris.

ris, more nominum primæ declinationis.
Albula eadem ratione femininum est apud
 Ovidium 4. *Fastorum*, quod etiam masculinum reperitur apud Martialem.

Genus mutatum ob nomen generale.

Respicit interdum nomen generale Poëta:
Unde sibi meritò genus inferiora capeffunt.
Sic volucrem sequitur Bubo, sic flumen
Fader.

Poëta aliquando genus nominis generalis & superioris tribuunt inferiori.

Nomen commune, sive generale hic vocamus, quod multa ejusdem generis comprehendit: ut *avis*, *urbs*, *aqua*, *flumen*, *mons*. Virgilius, lib. 4. *Aeneidos*:

Solag; culminibus ferali saxmine bubo.
Ubi bubo femininum est, quia nomen ejus generale, nimirum *avis* vel *volucris*, femininum est: cum apud Plinium & Poëtas omnes, quos quidem viderim, masculinum sit, *Fader* neutrum est apud Lucanum, quia *flumen*, nomen commune, neutrius generis est. *Gadir*, quod apud Salustium neutrum est, apud Avienum femininum est, quia nomen superius, nempe *urbs*, femininum est.

Oeta, *Ossa* quandoque masculina sunt, quia *mons*, generale nomen, virile est.

Ida, Aetna, etiam nomina montium, nondum (quod meminerim) legi masculina. Plin. lib. 37. cap. 10. quàm plurima nomina gemmarum in *us* & *es* syllabas primæ Græcorum genere feminino usurpat, habita ratione nominis *gemma*; ut *achates, alabastrites, capnites, myrmecias*, &c.

Appendix.

Nonnumquam nominis inferioris terminatio aptatur generi nominis superioris, seu generalis. Ita veteres *Istrum, Rhenum, Metaurum, Rhodanum, Iberum* nominandi casu, pro *Ister, Rhenus, Metaurus, Rhodanus, Iberus*, dicebant, dummodo sequeretur nomen *Flumen*: unde est illud Horatii, *Tessis Metaurum flumen & Ajdrubal*.

Feminea est Arbor. Neutrum cum Subere, Robur:

Sic Acer atque Siler. Sed mas Oleaster habetur.

Nomina Arborum sunt generis feminini; ut *abies, a fir tree*; *platanus, the plane*; *pinus, the pine*; *cupressus, the cypress*; *figus, the fig*; *malus, the apple*; *pyrus, the pear*; *spinus, the sloe tree or black thorn*; & alia innumerabilia.

Excipiuntur, *suber, the cork tree*; *robur, an oak*; *acer, the maple*; *siler, the osier*; quæ sunt neutra: & *oleaster masculinum, the wild Olive*.

Appendix.

Pinus, cupressus, platanus, & alia quædam, etiam masculina fuerunt priscis temporibus. Dumus non huc spectat: humilior est enim quam ut inter arbores numerandus sit. Thus neutrum puto, eademque voce tam arborem ipsam, quam ejus lacrymam, posse appellari. Libanus, arbor thuris, apud Græcos masculinum est: ἡ λιβανόω & tamen apud Pin-darum & Euripidem etiam invenitur.

De Genere Neutro.

Litteræ amant neutrum. Sic pars pro nomine sumpta,

Et verbum quodvis nuda pro voce repostum.

Elementorum seu Litterarum nomina ferè neutra sunt; interdum etiam feminina, cum vox *littera* subauditur: ut *a, b, c, d.*

Verba & ceteræ orationis partes positæ loco Nominis, neutrius generis sunt. *Cic.* Quàm turpis est assentatio, cum vivere ipsum sit turpe! *Mart.* Dic mihi, cras istud, Posthume, quando venit?

Cum excluso omni sensu dictiones pro semetipsis ponuntur, sunt generis neutri: ut, *Lux* est monosyllabum, *Dies* est dissyllabum.

De Genere communi Duorum.

Est commune duum, sexum quod claudit utrumque

Articulo gemino : gradus or, is, mobile, & Hostis,

Antistes, Juvenis, Vates, Patruelis, & Infans, Affinis, Miles cum Cive, Cliente, Sacerdos, Conque tubernalis, Vindex, Popularis, & Hospes,

Bos Comes, atque Parens, Sus, Dux, Auctor, Canis, Exul.

Obses, & Interpres, cum Judice, Testis, & Auspex,

Pervigil, atque Vigil, Custos, cum Nemine, Felis,

Artifici Princeps, Index, Heresq; Satelles, Municipi Conjux, Adolescens, Augur ad-

herent.

Nomen commune duorum generum est, quod marem & foeminam ita significat, ut adjectivo masculino adjungatur, cum marem significat : ut *civis Romanus, affinis meus* : & feminino, cum foeminam, ut *civis Romana, affinis mea*.

Hujusmodi sunt Comparativa in *or* : ut *Doctior, Melior*. Illa quoque in *is* syllabam adjectiva, quæ substantiva masculini & foeminini

minini generis admittere possunt: ut *Fortis*, *Gravis*. Hæc item partim mera substantiva, partim adjectivis affinia: hostis, antistes (in feminino usitatus antistita) *a prelate, a bishop*; juvenis, vates, *a prophet, a poet*; patruelis, *a cousin german, brothers children*; infans, affinis, *allied by marriage, bordering upon, accessory*; miles, civis, cliens, *a client, a tenant*; Sacerdos, contubernalis, *a chamber fellow, vindex, a revenger, who restoreth to right*; popularis, *ones countryman*; hospes, *a guest*; bos, comes, *a companion, a count, an earl*; parens, sus, dux, auctor, canis, exul, *one banished, obfes, an hostage*; interpretes, *an interpreter, a translator*; iudex, testis, auspex, *a soothsayer*; pervigil, vigil, custos, nemo, felis, *a cat*; artifex *an artificer, a deviser*; princeps, *a prime man, the first, the chief*; index, *he or that, which sheweth a sign, an index*; hæres, *an heir*; satelles, *who guards, or attends an Officer, or a great man, a sergeant*; municeps, *a free denizen, or burges*; conjux, adolescens, augur, *a soothsayer, a guesser*.

Præter hæc autem, pauca nisi fallor, reperientur apud auctores imitatione dignos; ut sunt quædam nomina epicœna, id est, utrique sexui communia: qualia sunt Pavo, *a peacock*; Elephas, mus, perdix, *a partridge*.

De Nominibus incerti Generis.

Hæc modò femineis, maribus modò juncta videbis :

Grossus, Adeps, Atomus, Limax, *cum* Torque, Phaselus,

Scrobs, Specus, *atque* Rumex, Tradux, *cum* Corbe, Canalis,

Finis, Obex, Stirps, *atque* Larix, Rubus, Anguis, & Imbrex,

Barbitos, *atque* Dies, Serpens, *cum* Forfice Varix.

Masculis neutrisve dato Nar, Vulgus, & Anxur.

Nomina *incerti generis* vocant Grammatici quæ modò hoc, modò illo genere apud probatos Scriptores reperiuntur. Hæc à communibus duorum generum vehementer differunt: siquidem communia masculini & feminini generis sunt non * temerè & fortuitò, sed masculini cùm marem, feminini verò cùm feminam significant: illa verò sine ullo discrimine modò * masculina, modò feminina sunt, aut neutra pro auctorum arbitratu.

Modò masculina, modò feminina sunt hæc, Grossus, *a fig not ripe*; adeps, *fat*; atomus, *a thing so small as not to be divided, a mote in the sun*; limax, *a snail that hath no shell*; torques, *a collar, or chain for the neck*;

B

phase-

phaselus, a light vessel with oars and sails; scrobs, a ditch or furrow; specus, *quarta* declinationis, a den, a cave; nam tertiæ neutrum tantum est: rumex, sorrel; tradux, a vine-branch whereby the vine is spread from tree to tree; corbis, a basket; canalis, a conduit-pipe; finis, obex, a let, the bolt of a door; stirps, the stalk of a tree, or herb: *edmo* nim de hominibus dicitur, tantum femininum est: larix, a tree like the pine; rubus, a bramble; anguis, a snake; imbrex, a crooked tyle; barbitos, a harp, a lute; dies, a day, time, serpens: forfex, scissors, sheers; varix, a vein swell'd with bad blood.

Modò masculina, modò neutra sunt tria: Nar, fluvii nomen; vulgus, the common sort of people: & Anxar, oppidum.

Nomina masculina, apud Poetas interdum feminina.

Mascula Bubo, Cinis, Cortex, cum Pumice, Pulvis,

Et Calx pars pedis, atque Silex, cum Margo, Palumbes:

Proferet hæc caute juvenis muliebria vates.

BUbo, cinis, cortex, a bark, or shell; pumex, a pumice-stone; pulvis, calx, the heel: nam cum significat, chalk, lime, femininum est; silex, a flint; margo, a brim, or margin; palumbes, a ring-dove.

Nomina

Nomina ferè feminina, & interdum masculina, præcipuè apud Poëtas.

Est iudicre Animans, Volucris, Lynx, Talpa, Cupido, Dama, Penusque, Colus, Linter, Grus, Chinis, & Ales :

Sardonychem comitatur Onyx : *que & masculina vari.*

A Nimans, a living creature ; numero plurali, genere neutro, animantia sæpè apud Plin. invenies : volucris, any bird that flieth ; linx, a spotted beast of quick sight ; talpa, a mole ; cupido, pro cupiditate, desire, coveting : pro Deo enim semper est masculinum ; dama, a fallow-deer ; penus, store of victuals : neutrum est penus penoris ; dicitur & hoc penum ac penu : colus, a distaff, a rock ; linter, a little boat, a trough ; grus, a crane ; chinis, a burdock ; ales, a bird ; cum volax significat, adjectivum est omnis generis : onyx & sardonyx, gemmarum nomina, quæ ab unguis humani candoris similitudine nomen habent.

De Genere Communi Trium.

Est Commune Trium, generi quod convenit omni.

Nomina quæ maribus, feminis & neutris sub una positione conveniunt, sunt generis omnis : ut *felix, happy; par, equal; nequam, amans, docens.*

Huc pertinent composita ex nomine color : ut *bicolor, of two colours; discolor, of a different colour; & Plin. lib. 9. cap. 1. Litora versicoloria dixit. Et nomina patria in as : ut Arpinas, Capenas, Privernas.*

Appendix.

Mille modò adjectivum est, modò substantivum, *Mille* adjectivum pluralis tantum est numeri, nec declinatur in casus. *Mille* substantivum singulari numero non declinatur, in casus, at numero multitudinis, *Millia, Millium, Millibus, Millia facis.*

Adjectiva quæ diversas habent formas, ad diversas præceptiones spectant : ut *Bonus, a, um. Acer, acris, acre, Brevis & breve.*

De Adjectivis Substantivè positis.

Mobile fix fixum, si fixum mente subaudis, Unde genus capit : ut Sonipes, Orient-que, Tonansque.

Quoties substantivis omissis adjectiva ponuntur, adjectivis utimur tamquam substantivis, quæ sunt ejusdem generis cujus

ius est substantivum quod subauditur : ut Sonipes, a *horse*, masculini generis fit, quia *equus* intelligitur : ita Oriens, *East* ; Occidens, *West* ; quia intelligitur Sol : natalis, *ones birth-day*, quia subauditur *dies*, quod crebrius masculinum est ; molaris, a *mill-stone*, a *cheek-tooth*, subauditur *lapis* vel *dens* ; torrens, a *torrent*, scilicet amnis.

At feminini generis sunt, Continens, *the Continent, that is, no Isle* ; & profluens, *running water* ; quia ibi *terra*, hic *aqua* intelligitur. Sic bidens, quia *ovis* ; bipennis, quia *securis* ; biremis, triremis, & similia, quia *navis* ; consonans, vocalis, quia *litera*.

Præsens est neutrum, quia subauditur *tempus*.

Mobile fit neutrum, nō fixum mente subaudis.

Si adjectivum per se ponatur in oratione, neque aliquod substantivum nomen subaudiatur, erit neutrius generis : ut *consequens, conveniens, decens, decorum*.

De Generibus Nominum quæ ex Terminatione cognoscuntur.

A.

Femineum A prima est veluti Panthera, Sagitta, Adria mas aquor, cui iunge Cometa, Planeta. Hic Mammona petr; Pascha boe, cui iungito Manna. Nomen in A æterna neutrum est, ceu Scigma, Torenna.

A Finita nomina primæ declinationis, feminina sunt ; ut Panthera, a *Pant-ber*, or *Leopard* ; sagitta bona.

B 3.

Exci-

18 De Generibus Nominum.

Excipiuntur hæc masculina: *Adria* cum significat mare Adriaticum, *the sea of Venice*, cum verò urbem, muliebre: *Cometa*, *a blazing star*; *planeta*, *a wandering star*; *Mammona*, *riches*; *Pascha*, *Easter*; & *Manna*, *Manna*, *heavenly food*; neutra sunt. *Manna* tamen, dum *micas thuris concussu elisas* significat, muliebre est.

Tertiæ autem declinationis nomina neutra sunt, & Græca: ut *stigma*, *the mark of a thief burnt*; *toreuma*, *work cut and embossed*; *poëma*, *a poem*.

A, I, E, tantum pluralia.

Plurale A neutrum est, I mas, muliebrum sunt E.

Omnia nomina quæ numero multitudinis dumtaxat declinantur, si a littera terminentur, neutra sunt: ut *Arma*, *Biblia*, *the Bible*: sin autem i, masculina; ut *liberi*, *ones children*; sed si e, feminina; ut *Cunæ*, *a cradle*; *nuptiæ*, *operæ*, *workmen*; *vigiliæ*, *the watches*, *watching*; *custodiæ*, *the guards*; *excubiæ*, *watch and ward*.

Appendix.

Hæc regula excipiuntur ex regulis superioribus, *Ecbatana*, *Susa*, *Babylonia*, propria urbium; *Bucolica* *Georgica*, poematum propria: quæ sunt neutrius generis; itemque *Philippi*, *Putcoli*, *Treviri*, propria urbium; quæ sunt masculina.

E Latiale

E Latiale petit neutrum, velut Acre, Monile.
Femineum est Aloë Rhodopeque & cetera
Græca.

Adde Mele, Cete, Tempe, pluralia neutris.

E Litera finita, si sint Latina, neutra sunt,
& tertiæ declinationis: ut Monile, a
necklace; mare, cubile; a bed, a den; sedile,
a seat; alveare, the place of bee-hives, a
beehive; mille substantivum, one thousand;
acre, sharp.

Sin græca, primæ sunt declinationis, &
generis feminini, ut Grammatice, Physi-
ce, &c. At cete, a whale; tempe, a place
in Thessaly, any pleasant place; & mele, car-
mina; five modulations; quod rarius est:
neutra sunt & pluralis numeri.

I, Y, & O.

I vel y da neutris: mas o; cen Pugio,
Gummi.

Fungitur femineis in io verbalia dicta,
Quaque illis cognata simul Caro, Talio:
quodque

Desinit, in do, go. Neutris adscribito
Pondo.

Harpago, Cudo, Ordo, mas, Udo, Cardo,
Ligoque.

Nomina quæ in i & Ypsilon desinunt,
neutra sunt: ut Gummi, sinapi; mu-
stard; (at sinapis, gummis, feminina) Moly,
genus herba; Dory, opidum; Æpy, urbs.

Quæ

20 . *De Gentibus Nominum.*

Quæ autem desinunt in o, masculina sunt : ut Pugio, *a dagger* ; tiro, *a fresh-water soldier, an apprentice, a novice* ; myoparo, *a small pirates ship, a brigantine* ; unio, *a pearl* ; stello, *a serpent like a lizard.*

Verbalia in io à supino formata, feminina sunt ; ut oratio, talio, *an equal pain in recompence* ; caro.

Item illis cognata, seu similia : ut concio, communio, ditio, legio, portio, regio, feditio superstitio, &c. Quibus adde talio, caro.

Feminina quoque sunt, quæ in do & go desinunt, dulcedo, propago, *a vine stock cut off, and set for young sprouts, a race, or lineage* ; testudo, *a tortoise, a roof, a vault, a lute, an engine of war* ; & alia ejusmodi plura.

Sed masculina sunt harpago, *a hook, a grapple* ; cudo, *a leather or furr'd cap* ; ordo, *order, a degree of men* ; ligo, *a spade* ; udo, *a linen sack* ; cardo, *the hinge of a door*. Sed pondo, *a pound weight, a weight*, neutrius generis est.

Appendix.

Frugi, iustitii, sobrii ; nihili, *worth nothing, vile* ; sauci, *of no value* ; mancipi, *any thing in ones full power, which he can alienate* ; Aptota à Grammaticis appellantur, hoc est, *sine casu* : alii putant casus esse obliquos, figuratèque tangi cum omnibus casibus & generibus.

Unio pro margarita huc spectat : nam unio pro concordia, non est cur doceantur pueri femininum esse, cum apud veteres minime reperiatur.

Tendo.

Tendo masculinum à recentioribus excogitatum est juxta etymon Græci *τελων*, quod à *τελειν*, id est, *tendendo*, dicitur. Celsus & alii veteres Græcum retinere vocabulum maluerunt.

U, C, D.

U, c, d, *da neutris; velut Id, cum Lacte, Geluque.*

L, & T.

L, t, *fit neutrum; hic Mugil, Sal, Sol- que requirunt.*

Nomina l aut t finita, neutra sunt; ut tribunal, *a judgment-seat*; caput, *the fore part of the head.*

Excipiuntur masculina; mugil, *a mullet*; Sol, Sal quod neutro genere Verrio Flacco etiam placuit.

U M.

Um *neutris junges, hominum si propria demas.*

Nomina in *um* desinentia, neutra sunt; ut cælum, tropheum, folium, bonum.

Excipiuntur nomina propria virorum: ut *Dinacium, Pagnium*; quæ sunt generis masculini: & propria feminarum; ut *Phanium, Eustochium*; quæ sunt feminiua.

Hac regula ex regulis superioribus excipiuntur, *Dirrhachium, Byzantium, Saguntum*, & alia complura nomina urbium propria: item *Buxum*, nomen arboris, *Bom* quæ omnia neutra sunt.

AN

AN, IN, ON.

An, in, on, *mas est.* Sindon petit *hæc,*
 & Aëdon:

Alcyoni adde Icon, *Neutris da cuncta*
secunda.

Nomina in *an, in, on,* desinentia,
 Græca sunt, & masculina; ut Pæan,
a Hymn to Apollo after plague, or victory;
 delphin, *adolphin;* agon, *a combat, a strife.*

Excipiuntur hæc feminina: Sindon, *sine*
linen; aëdon, *a nightingale;* alcyon, *a bird or*
fisher; & icon, *an image;* quod apud Latī-
 nos vix invenies. Python, *draco quem dicitur*
Apollo sagittis confixisse, tantum est ge-
 neris masculini: Pytho vel Python, femi-
 nini generis, nomen est urbis ubi ipse draco
 interfectus est.

Quæ in *on* exeunt secundæ declinatio-
 nis, neutra sunt, & Latine in *um* desi-
 nunt; ut Ilion, Pelion, *urbium nomina;* pla-
 tanon, *locus platanis confitus;* barbiton in-
 strumentum musicum, quod semper hæc termi-
 natione neutrum est.

E N.

En dabitur *neutris.* Sed Hymen, Ren,
mascula sunt,

Et Splen, atque Lien, Atagen, cum Pecti-
 ne, Lichen.

Nomina in *en* neutra sunt; ut car-
 men, *verse;* lumen, *germen;* a young
branch of a tree, or herb; vimen, *an asier, a*
twig.

Exci-

Excipiuntur hæc masculina : Hymen, a certain skin, a film; ren, the reins, or kidneys; splen, the spleen, the milt; lien, idem significat; attagen, avis nomen, quod carmen ingredi non poterat, nisi altero T amisso, & prima correpta; lichen, a ring-worm, the herb liverwort.

A R.

Postulat ar neutrum; teu Par, cum Nectare, Calcar.

AR literis finita, neutra sunt; ut Par, a pair, a couple; nectar, celestial drink; calcar, a spur: pulvinar, a pillow, a cushion; jubar, the sun-beam, Bacchar, our Ladies gloves. Par adjectivum, equal; cum compositis, compar, dispar, impar, omnis generis est.

E R

Er maribus dant. Laver hæc. Neutra-
lia Tuber;
Uber, Her, Spinter, Laser, Ciser, ~~aque~~
Papaver,
Ver, Sifer, atque Piper, cum Verbere,
necte Cadaver.

Nomina quæ in er desinunt, masculina sunt; ut cancer, imber, a strong shower; agger, a bulwark, rampart; vesper, the evening; later, a brick, a tile; aler, a board, a plank; acce, sharp; cucumer; pro cucumis infelix videtur; cancer, morbi genus, tertiæ declinationis, jam exolevit.

Excipi-

24 De Generibus Nominum.

Excipitur *laver*, *nomen herba*, feminini generis: & hæc neutrius generis: *taber*, cum *terra callum* aut *tumorem* significat, nam pro *arbore* femininum est, & pro *pomo ejusdem arboris* masculinum: *uber* substantivum, a *dug*, a *teat*: nam adjectivum omnis generis est: *iter*, *spinter*, a *buckle*, a *clasp*; *laser*, *succus laserpitii*; *cicer*, *vitches*; *papaver*, *poppie*; *ver*, *sifer*, the *skirret root*, the *white carrot*, or *yellow parsnip*; *piper*, *verber*, a *stripe*, casu nominandi inusitatum: *cadaver*, a *carcase*; *ruer* non probatur doctis, sed *rudus*, *rubbish*.

I R.

Ir, syllaba finita, significatione genus suum indicant: ut *vir*, *levir*, the *husbands brother*, *Trevir*.

O R.

Hic dat or, hæc *Arbor*. *Cor*, *Adorque* hoc, *Marmor*, & *Æquor*.

Nomina or finita, masculina sunt: ut *dionor*, *decor*, *labor*, *maior*.

Excipiuntur quatuor neutra: *cor*, *ador*, pure *wheat*; *marmor*, the *sea*; *æquor*, a *plain*, the *sea*; & unum femininum, *arbor*.

U R.

Exigit ut neutrum. *Hic* *Furfur*, *cum* *Vulture*, *Turtur*.

Nomina in *ur* neutra sunt; ut *fulgur*, lightning; *murmur*, the noise of water or any such thing; *sulphur*, *brimstone*; *gut-tur*, the throat.

Tria

De Generibus Nominum. 25

Tria tamen Masculina sunt: Furfur, *bran*,
vultur, *a vultur*: & turtur, *a turtle*.

Satur, *a, um*, *full-fed, glutted*, cum ternas
habeat formas totidem habebit genera.

A S.

*Fæmineum as. Neutrum Vas vasis, Fasque,
Nefasque.*

*Hic Agragas, Elephas, Adamas, as, atque
Tiaras.*

*Cum reliquis cunctis quæ flectit prima Pe-
lasgum.*

A S finita, fœminina sunt: ut lampas, *a
lamp, a torch*: tempestas: caritas,
dearness, dearth.

Tria neutra sunt: vas vasis, *a vessel*: fas,
lawful: nefas, *unlawful*. Hæc autem Mascu-
lina: elephas, *adamas, a diamond*: Agra-
gas, *the name of a mountain and town*; As,
*the least piece of money, a pound of 12
ounces*.

Omnia item Græca primæ declinatio-
nis: ut tiaras, *a mitre, a turbin*: (tiara,
æ, fœmininum est) pharias, *serpentis genus*.

E S.

Es fit fæmineum. Mas est cum Palmite,
Limes,

Fomes, Bes, Trames, Gurges, cum Ce-
spite, Vepres,

C

Pes

Pes, Merges, Paries, Termes, Pignusque
Diei,

Et Poples, Stipes : *prima & terna ad-
dito Græca ;*

Sed tamen Hippomanes *neutrum*, Panaces
Cacoëthes.

ES terminata, *fœminina sunt* : ut compes,
*fetters, shackles, moles, any thing great
and weighty, a heap, proles, issue, one, or
more : vulpes : rupes, a rock,*

Excipiuntur hæc Masculina : Palmes, *a
vinebranch : limes, a limit, a border : fomes,
any thing to enkindle, or keep fire, tinder, touch-
wood : bes, eight ounces weight : trames, a cross-
way, or path : gurgēs, a gulf, deep water, ce-
spes, a turf : vepres, (quod etiam numero
singulari & fœminino genere reperitur) a
briar, or bramble : pes, merges, a gripe, or
bottel of corn : paries, a wall of a house :
termes, a branch plucked off with the fruit
on : merities, midway : poples, the bam :
stipes, a log, a blockhead. Addunt Gram-
matici tudes, a wooden mallet, a printers
inkball, ames, a pearch for birds, a fork to
set nets in : Addunt Grammatici tudes &
ames, sed absque testibus.*

Masculina item sunt omnia Græca in es
primæ Declinationis : ut Sophistes, *a sophi-
ster : psaltes, a singer, a player on an instru-
ment : aromatites, hypocrass or wine brewed
with spices : acinaces, gladius Persicus,
per e scribendum puto, cum Græcè
ubique*

ubique *ἀναγινώσκουσιν* scribatur, *tertix*: ut *lebes*, a *caldron*, a *kettle*: *tapes*, *tapestry*: *magnes*, a *Loadstone*.

Nentra tamen sunt: *hippomanes*, *poison* in the forehead of a colt newly foaled: *panaces*, an all-healing herb; *cacothēs*, a bad custom: *nepenthes*, a herb expelling sadness. His addi potest, *solæcophanes*, *figura speciem habens solæcismi*,

Scholion.

Nomina in *is* pluralis numeri tantum, cuius generis sint, ex anomalis peti potest.

I S.

Is dato femineis. Maribus da Postis, Aqualis,

Et Sentis, Vectis, Callisque & Pulvis, & Ensis,

Glis, Lapis, & Follis, Cucumisque & Collis, & Unguis,

Et Sanguis, Piscis, cum Fascis, & Axis, & Orbis,

Mugilis: & Caulis, Fustis, serpens quoque Cenchris,

Mensisque & Torris, Vermis, cum Vomere, Cassis;

Nis junges Larium, ut Funis; compostaque ab Alfe.

Nomina *is* finita, feminina sunt: ut *cassis*, *caslidis*, a *helmet*: *clavis*, a *key*: *basis*, the foot of a pillar, the foundation of a thing;

28 De Generibus Nominum.

thing; cratis, a hurdle, a grate: restis, a rope, acris, sharp.

Excipiuntur Masculina aliquot: postis, a post, properly the side of a door: aqualis, an ewer, a laver: sentis, a thorn, quod fere numero plurali reperitur: vectis, a bar, a lever: callis, a beaten way: pulvis, ensis, glis, a dormouse: lapis, follis, bellows, a leather bag: cucumis, a cucumber: collis, a hillock, or little hill: unguis, a nail, a claw; sanguis, piscis, fascis, a bundle, fagot: axis an axel-tree: orbis, the world, a trencher: mugilis, idem, quod mugil: caulis, a herb stalk, all pot herbs: fustis, a club: cenchris, chris, serpentis genus: cenchris, idis, avis, femininum est: mensis, torris, a firebrand: vermis, vomis, a ploughshare: callis, callis, a net, usitatus est numero multitudinis: & Latina quæ definiunt in *nis*: ut panis, funis, a rope: amnis, a river: nam Græca feminina sunt, ut, coronis, the top, or end of a thing: tyrannis, tyranny: lychnis, herba genus: composita quoque ab *as*: ut decussis, ten whole parts, or ten pound weight: vicessis, twenty, tricessis, centussis.

Appendix.

Pollis, meal flower, Phocas Masculinum, Carisus femininum esse existimat: Cæsar & Probus, quibus potius accedendum, pollen, pollinis, neutro genere declinant. Delphis etiam à quibusdam Masculinis additur, sed delphin & delphinus serè à Latinis usurpantur. Amnis, & quædam alia, apud Priscos etiam feminina fuerunt.

Y S.

Femineum ys Græcum est, veluti Chlamys, aſt maribus do

Amphibrachys, Tibrachys, cum Candys; Botrys, & Othrys.

YS finita, etiam feminina sunt, & Græca omnia: ut chlamys, *a cloke*: chelys, *a tortoise, a lute.*

Masculina sunt composita à *βραχὺς*, ut tribrachys, amphibrachys, *nomina pedum metricorum*: candys, *indumentum persicum*, & botrys, *herba.*

Othrys, *mons*, à Poëtis Latinis Masculino genere usurpatur, apud Græcos femininum est.

O S.

Mascula in os sunt. Dos, Cos, muliebris, & Arbos.

Da Chaos atque Melos neutris, Or, Argos, Eposque.

OS finita, Masculina sunt: ut ros, flos. Excipiuntur tria feminina: dos, *a dowry, a gift of nature*: cos, *a whetstone*, arbos, *idem quod arbor*: & sex neutra, chaos, *a confused mass of things*: melos, *melody, a sweet song*: os, oris, *the mouth*: os ossis, *a bone*, Argos, *urbs Græcia*: epos, *heroick verse.*

Uls secundæ & quarta declinationis.

Nomen in us mas est, seu quarta, sive secundæ;
[Porticus atque Tribus muliebris, Acusque,
Manusque : Alvus

Alvus, Humus, Vannus, *velut* Idus, Carbafus *addes,*

Et Domus, & Ficus *pomum*; *mas morbus habetur.*

In neutris numeris Virus, Pelagusque *profundum.*

Nomina desinentia in *us*, si secundæ aut quartæ sunt declinationis sunt Masculina. secundæ: ut gladius, morbus, pampinus, *a vine leaf*, (quo Claudianus etiam feminino genere usus est) bonus: Quartæ, ut sensus, visus, vultus.

Excipiuntur hæc feminini generis: porticus, *a porch, a gallery*; tribus, *a tribe*, acus *a needle* (acus, aci, *piscis nomen*, virile est: cum verò tertiæ declinationis est *purgamentum tritici* significat, & neutrum est: idem etiam aliquando significat, quartæ declinationis, sed est generis feminini:). manus, alvus, *a belly, a panch*; humus, vannus, *a fan for corn*; quod etiam genere virili invenitur; Idas, *the Ides*; carbafus, *sine linen, a sail*; domus, & ficus, cum *fructum aut arborem*, significat, sive secundæ, sive quartæ sit declinationis, nam cum *morbum* significat, semper est generis Masculini.

Duo nomina in *us* neutra sunt; virus, *poison*; & pelagus, *the main sea*. Accusat. *pelagum* apud Val. Flacc. lib. i. aut priscus est, aut vitiosus. *Sexus, sexi*, secundæ declinationis, neutro genere reperitur apud Salustium, Sisennam & Varronem.

Græca

Græca in us secundæ declinationis.

Nomen in os Græcum, quod in us vertere

Latini,

Masculis partim datur ; ut Paradisus & Isthmus :

Partim feminis, veluti Dipthongus, Ere-mus.

QUæ à nominibus Græcis in os facta sunt Latina, partim sunt masculina ; ut alabastrus, (pro quo à Cicerone alabaſter dicitur) *vas ex alabaſtrite lapide ad conſervanda unguenta ; cadus, a barrel, a tub ; cantharus, a jug ; crocus, ſaffron ; cyathus, a little cup ; gyruſ, a circuit, a cariere ; hyacinthus, floris & gemma nomen ; ἀλόγος com-poſita ; ut dialogus, epiloguſ, prologuſ, &c. narciſſuſ ; floris ſeu liliſ genuſ ; planuſ, a de-ceiver, a wanderer ; ſcyphuſ, a drinking-cup ; ſmaragduſ, an emerald ; gemma maxime vi-ridiſ : ſtyluſ, an inſtrument to write in ta-bleſ, or the manner of writing ; tropuſ, ſig-nata verborum mutatio ; typuſ, prima forma cujuſque rei ; zeluſ, jealouſie, zeal.*

Partim feminina ; ut arctuſ, urſa, ſig-num cœleſte verſuſ Septentrionem ; byſſuſ, ſine linen, or cloth ; cryſtalluſ, diametruſ, linea recta, figuram qua longiſſimè patet, ex aquo ſecanſ ; hyſſopuſ, herba ; lecythuſ, an oyl-veſſel ; narduſ, herba odorifera nomen, ſpike.

spikenard; *papyrus*, idem quod *charta*; & ab *o* *o* *o* *o* composita; ut *methodus*, *modus dicendi*, *quasi brevis via*; *periodus*, *terminus*; *synodus*, *congregatio*, *cætus*, &c.

Horum nonnulla in *um* syllabam exeunt, neutro genere; ut *Alabastrum*, *crystallum*, *nardum*, &c.

Appendix.

Costus, *genus aromaticæ*, apud Græcos masculinum est, *Lucanus*, feminino genere dixit, -- *Eoque costus*. *Paradisus*, solum virili genere tum Græci, tum nostri utuntur, *Pharos*, *nomen insulae*, *also a tower on shore with light to direct seamen*, apud Græcos est masculinum, apud nostros femininum.

Abyssus, *synodus*, *diphthongus*, *eremus*, apud Latinos semper sunt substantiva, & feminini generis: apud Græcos etiam sunt adjectiva, & communis generis, more Attico: unde eis articulus tum masculinus, tum femininus, præponitur: sed cum substantivorum naturam induunt, etiam apud eos generis sunt feminini.

Us tertiæ declinationis.

Postulat us neutrum, quoties id tertia flectit.

Mas, cum *Mure*, *Lepus*, *Chytropus* sociosque jugabis.

Ast hac *Lagopus*, *Subscus*, *Virtusque*, *Palusque*,

Atque Salus, *Tellus*, *Pecudis Pecus*, additur *Incus*,

Quaque sibi Servus, *Juvenisque*, *Senexque* iugarunt.

US finita tertiæ declinationis, neutra sunt: ut *Pecus*, *pecoris*, *cattel*, *sheep*, *beasts*.

beasts of pasture ; nemus, a green wood ; vulnus.

Excipiuntur hæc masculina ; mus, lepus, a hare ; & composita ex *vis pedis*, hoc est, pes ; ut Chytropus, a skillet, a pan with feet ; tripus, any thing with three feet ; lagopus, nomen herba, sive avis, femininum est, quamvis ex *vis* componatur.

Excipiuntur & hæc feminina ; Palus, a fen, a marsh ; subscus, a pin to joyn timber ; virtus, salus, tellus, pecus, pecudis ; idem quod pecus, pecoris ; incus, an anvil ; & quæ formantur à servus, juvenis, & senex : ut Servitus, juvenitus, senectus.

ÆS, AUS.

Æs tibi sit neutrum. Laus, Fraus, muliebria sunt.

Æs, brass, copper, money ; Laus, fraus.

S præcedente Consonante.

S dato feminis, si consona ponitur antè.

Esto virile Rudens, Fons, Pons, Sepes, letifer anguis,

Mons, Dens, atque Chalybs, & Gryps,

cum partibus Assis :

Et polysyllaba ps. Forceps dematur adunca.

TErminata bs, ls, ms, ns, ps, rs, feminina sunt : ut Trabs, a beam ; puls, a pulse made of meal and water ; hiems, frons, frontis, the forehead ; frons, frondis, a leaf of a tree ; stirps, lineage ; nam cum de plantis

ris dicitur, incerti generis est; cors, *the place where poultry are kept.*

Excipiuntur hæc masculina; rudens, *a cable rope*; fons, pons, *a bridge*; seps, *parvus serpens, ex cuius iectu membra percussa putrescunt*: Mons, dens, cum compositis; ut Bidens, *pro instrumento rustico, a fork*; tridens, *any instrument with three teeth, &c.* chalybs, *steel*; gryps, *a griffon*; item triens, *four ounces, or third part of a pound*; quadrans, *three ounces, or fourth part of a pound, a quarter of any thing*; & ceteræ partes assis in ns: Polyfyllaba ps finita; ut Hydrops, *the dropsie*; excipitur dumtaxat forceps, *a pair of tongs or pincers, quod femininum est.*

X.

X dato femineis. Sed Eryx, Grex, *mascula sunt,*

Et Spadix, Bombyx *vermis, cum Formice, Phoenix,*

Atque Calix, Coccyx, & Orix, Volvox-que, Calyxque;

Uncia quos dedit, ut Quincunx, Septunx-que, Deunxque.

X Litera terminata sunt feminina: ut Pax, fæx, fandix, *coloris rubri genus*; coxendix, *the hip*; celox, *a little bark, or brigantin*; nux.

Excipiuntur hæc masculini generis: Erix, *Sicilia mons*; Grex, spadix, *a date-branch plucked off with the dates on, a bay colour*;

colour ; bombix, a silk-worm ; quod cum materiam significat, unde vestes bombycinæ fiunt, femininum est ; Fornix, an arch, or vault ; phoenix, avis nomen ; calix, a chalice, a cup ; coccyx, a cuckow ; oryx, animal silvestre capræ non dissimile ; volvox, a caterpillar, or worm eating leaves of trees ; calyx per y, the bud of a flower, apud Græcos femininum est, apud nostros masculinum ; quincunx, five ounces, a figure in which trees are set ; septunx, seven ounces ; deunx, eleven ounces.

Appendix.

Vitrix, & *ultrix* numero multitudinis, non solam *vitrices*, *ultrices*, genere muliebri, sed neutra etiam *vitricia*, *ultricia*, pariunt.

Mastix, *mastigis*, penultima producta. Compositis à *Mastix*, utuntur Latini masculino genere. *Homeromastix*, *Ciceromastix*, hoc est, *Homeri*, *Ciceronis* flagellum & obsecrator.

Ax, ex finitum polysyllabon esto virile.

Femineum Thomex, *Halex*, cum *Smilace*;

Fornax,

Præterea Vibex, *Carex*, adijunge *Supellex*.

POLYSYLLABA nomina, id est, duarum aut plurium syllabarum, in *ax* aut *ex* desinentia, masculina sunt : ut *Thorax*, a breast-plate, a dublet ; *pollex*, the thumb, or great toe.

Excipiuntur hæc feminina : *Thomex*, wreaths of hemp, a cord lightly twisted ; *halex*, a herring ; *smilax*, a yew-tree, weed-bind ;
fornax,

36 De Nominum Declinatione.

fornax, a fornacē; carex, sheer-grass, or sedge; vibex, the mark of a stripe; supellex, household-stuff.

Appendix.

Atriplex, the herb Orage, neutrum est apud Plinium. Syrax apud aliquos femininum est, cum thymiana odoremque significat: sed apud Aristot. masculinum est.

De Nominum Declinatione.

Nomina simplicium retinent composita figuram.

Demitur. Exsanguis, nec non Capricornus & Angiportus, & orta Manus, tum quæ tibi suggeret usus.

Nomina composita ferè instar simplicium declinantur; ut Vir, viri; Triumvir, Triumviri.

Quæ deficiunt à norma, usu facile cognoscuntur; ut Exsanguis, without blood; quod Exsanguis habet in genitivo, non Exsanguis, quemadmodum Sanguis. Item Unimanus, Centimanus, & cætera ex Manus composita, sunt secundæ declinationis, cum Manus sit quartæ. Sic Capricornus, the Capricorn, a sign in heaven; quamvis Cornus, id est, Cornu, sit quartæ. Angiportus quoque, a narrow street with windings, apud Plin. secundæ est declinationis; apud Ciceronem tamen quartæ.

Compositi

Compositi Rectus tantum variabilis esto.

Nomina si fuerint Rectis conflata duobus.

(Ut Jusjurandum) pariter variabis utrumque.

In compositis Rectus tantum casus declinatur; ut *Tribunus-plebis*, *Tribuni-plebis*, *Tribuno-plebis*, *Tribunum-plebis*, &c. a *Roman Magistrate*, *Protector of the People*. Huc spectant *Senatus-consultum*, an *Act*, or *Decree of the Senate*; *jurisperitus*, a *lawyer*; *pater-familias*, a *master of a family*; & alia ejusdem generis.

Si nomen ex duobus Rectis copuletur, uterque declinabitur; ut *Respublica*, *reipublica*, *republicam*, &c. a *Commonwealth*; *jusjurandum*, a *solemn Oath*; *jurisjurandi*, *jurijurando*, &c.

Excipiuntur alteruter, *leopardus*, *olusatrum*, the *herb lovage*; *rosmarinum*, *rosemary*; quorum posterior tantum pars declinatur. *Alteriusutrius* legitur apud Ciceronem in *Protag.* sed *alternutrius* usitatus est. Invenitur & *rorismarini*.

Cum alter *Nominativorum* caret aliquo, eodem carebit tota dictio ex eo composita. hinc, quia *jus* caret *Genitivo*, *Dativo*, & *Ablativo plurali*, caret iisdem & *jusjurandum*.

*Dant Quartum Quintumque pares Neutra-
lia Recto:*

Quis eris a semper numero postrema secundo.

38 De Nominum Declinatione.

Sed Duo rejicitur ; simul hinc exploditur Ambo.

Nomina neutra tres casus habent similes nominandi, accusandi, & vocandi, qui numero multitudinis a litera terminantur : præter ambo, & duo.

Æqualis numero Rectus Quintusq; secundo, Tertius & Sextus similes flectantur ibidem.

Nominativus & Vocativus multitudinis similes sunt ; ut *Musa & Musa ; virtutes, & virtutes.*

Dativus & Ablativus numeri pluralis similes sunt ; ut *Musis, à Musis ; virtutibus, à virtutibus.*

Prima Declinatio.

E vel a prima dabit, simul as, es, Flexio fines.

Primæ declinationis nomina in *a, e, æ, es*, desinunt.

Quæ a litera terminantur, tum Græca, tum Latina, sunt ; ut *Ægina, Philosophia, mensa, familia.*

Quæ in *e, æ, aut es* exeunt, Græca tantum sunt ; ut *Musice, Boreas, Aneas, Cometes, Anchises.*

Æ Patrius, Ternuque : at ab e Genitivum in es fit.

Genitivus singularis, ut & Dativus, a diphthongo terminantur. E tamen litera finita,

De Nominum Declinatione. 39

nita, Genitivo *es* habent; ut Musice, musicæ, Quorum si ultima Nominativi vocalis in *a* literam mutetur, Latina forma per omnes casus declinantur, ut Musica, musicæ.

Am Quartus faciet; sed & an, si Restum in as fit.

E finita, vel es, Quarto en solummodo possunt.

Primæ declinationis Accusativus singularis *am* syllaba terminatur: ut Mensam.

Verum à Nominativis in *as*, fit Accusativus; vel in *am* Latina terminatione; vel in *an*, Græca: ut Boream, vel Borean. Ab *e* autem vel *es* exit tantum *en*: ut Anchises, Anchisen, numquam Anchisem.

Est primo similis Quintus: Græca abijciunt s.

Vocativus similis est Nominativo: sed Græca *s.* literam Nominativi deponunt: ut Æneas, Anchises: & Ænea, Anchise.

Sextus in a: sed in e, si Restum terminat es, e.

Ablativus *a* litera terminatur. Nomina tamen in *e* aut *es*. Ablativum per *e* faciunt: à Musice, ab Anchise.

Est rectus pluralis in æ: Genitivus in arum:

Tertius is, Sextusque: Duæ, Dea, Filia, & Ambæ,

40 De Nominum Declinatione.

*Et pauca abus habent. Cunctis as flectiro
Quartum.*

Nominativus multitudinis exit in æ diphthongum, Genitivus in *arum*, Dativus in *is* : præter *Duabus*, *Deabus*, *Filiabus*, *Ambabus*, & alia pauca ejusdem exitus, quæ etiam à viris doctis, sexus discernendi gratia, usurpantur.

Accusativus pluralis semper *as* syllaba terminatur.

Appendix.

Adam, *Abraham*, & alia ejusdem positionis peregrina, duos tantum casus, interrogandi & dandi, primæ declinationis admittunt; *Ada*, *Abraba* : ceteri peregrinitatem retinent, ut interdum etiam prædicti casus. Qui verò hæc Latinitate donare volunt, *Adamus*, *Abrahamus* declinant. Veteres, Græcas terminationes vehementer reformidantes, malebant Latinâ formâ dicere *Sofia*, *Birria*, *Clinia*, *Gera*, *Sarmata*, *Poeta*, quàm *Sofias*, *Birrias*, *Clinias*, *Genes*, *Sarmates*, *Poetes* : ne miremur quòd ab antiquorum plerisque *Ænea* & *Anchisa* sit dictum.

Multa *es* syllaba finita etiam tertiæ declinationis fiunt; maximè apud Oratores : ut *Euripides*, *idæ*; *Aristides*, *Orestes*, *Pylades*, *Herodes*, *Timarchides*, & alia id genus : unde exit Accusativus in *em*, *Orestem*, *Pyladem*, &c.

Moses sive *Moyser* Philon & Josephus declinant ut *Anchises*, excepto genit. *Moseos* sive *Moyseos*. Latine : *Moyse*, *Moyfi* vel *Moyfis*, *Moyfi*, *Moysem*, & *Moyse*, à *Moyse*. Aut *Moses*, *Mosis*, *Mosi*, *Mosen* vel *Mosem*, *Moses*, *Mose*.

Genitivus singularis Latinus priscis temporibus etiam in *as* syllabam terminabatur : unde nunc quoque dicitur, *pater-familias*, *mater-familias*, *filio-familias*.

Aulai,

De Nominum Declinatione. 41

Aulai, pilai, & his similes interrogandi casus, interdum apud Poëtas leguntur : pro aula, pila. Virg. Divos equum, divos pilas vestis & auri.

Altera, alia, sola, tota, una, ulla, nulla, neutra, nunc Genitivum in i amant : apud priscos etiam in a diphthongum exhibant.

Accusativus Græcus in i littera terminatur : unde Marian, Aginan, & his similes apud Poëtas. Si verò Græca nomina fiant Latina, in i finiuntur.

Secunda Declinatio.

Er vel ir, ur, fines, us & um, dedit altera Recto.

Latina nomina secundæ declinationis in syllabas *er, ir, ur, us, um*, exeunt ; ut *Faber, a workman in hand, mator ; vir, satur, populus, præmium.*

Exit in i Patrius, quem das tibi Norma secunda,

Æqualis Recto. Sed crescit Presbyter, Asper,

Dexter, Iber, Socer, atque Gener, cum Prosper, Adulter,

Mulciber, atque Lacer, Puer, & Tener, adice Liber,

Vir, Miser, atque Satur, Gibber, cum Trevir, & oria

A Gero sive Fero fors usus plura docebit.

Genitivus singularis in i definit, & Nominativo ferè syllabarum numero æqualis est, ut *populus, populi.*

42 *De Nominum Declinatione.*

Excipe presbyter, presbyteri, a *Priest*,
an Elder; asper, rough, severe; dexter, à
 quo dexteri, vel dextri usitatum est, *that's*
on the right-hand; Iber, Iberi, & Celtiber,
 Celtiberi, gentilia; socer, a *father-in-law*
by wife or husband; gener, a *son-in-law*, or
daughters husband; prosper, lucky; adulter,
 Mulciber, quod etiam imminuto verbo
 Mulcibri facit, *the God of fire*; lacer, torn,
 rent, dismembred; puer, tener, liber, eum
 Bacchum significat, aut cum adjectivum est,
 free; vir cum suis compositis, ut Duumvir,
one of two bearing the same Office; & mi-
 ser, satur, saturi; gibber, adjectivum, *that*
hath a bunch on the back; Trevir, of Tre-
 vers; composita ex Gerò, & Fero; ut Ar-
 miger, an *Esquire*, *that beareth his Masters*
Armour; signifer, an *Ensign-bearer*, *the*
Zodiach; & si quæ, præter jam dicta usus
 suggeret.

In Patrio ius habent, i Terno, Totus, &
 Unus;

Funge Uter, & Nullus, cum Neuter, Solus
 & Ullus.

Alterius tamen Alter habet. Fuit omnibus
 olim

Patrius. i: hinc Neutri generis non respicit
 usus.

Interrogandi casus syllaba ius, dandi ve-
 ro i litera, per omnia genera terminatur
 his nominibus: Totus, a, um, totius, toti;
 Alius,

Alius a, ud, alius, alii; Alter, a, um, alterius, alteri, &c. quæ priscis temporibus usitatam *
declinandi rationem sequebantur: ut *Nullus, nulli, nullo; Nulla, nulla.* Unde Genitivum *Neutri* optimi quique Grammatici retinuerunt. Reliqui casus Masculino & neutro genere *secundam*, feminino verò *primam* declinationem sequuntur.

Tertius o Sextusque volunt: um Quartus habeto.

Dativus & Ablativus singulari numero in o exeunt: Accusativus in um.

**Sunt Rectus Quintusque pares. us habentia Recto. Hoc in e commutant. Deus immutabile perstat.*

Filius i mavult: in ius cui propria junges.

Vocativus similis est Nominativo: ut *vir, satur, magister.*

Nomina us syllaba finita, mutant us in e: ut *populus, o popule: flavius, o fluvie: tabellarius, o tabellarie.* Excipe Deus, Vocativo o *Deus*: item *filius*, & nomina propria in ius: quæ us syllabam deponunt: o *fili, o Antoni, o Pompei.*

Rectus in i Numeri Pluralis: Patrius orum: Tertius & Sextus dabit is: sed Quartus in os fit.

Nomi-

44 De Nominum Declinatione

Nominativus multitudinis i littera terminatur, ut *Captivi, Dei, & potius Dii.*

Genitivus in *orum* exit, *captivorum, Deorum.* Exit & in *as* sive *os*, Græcorum servata terminatione, ut *Cimmerian Georgicani*: Latine *Cimmeriorum, Georgicorum.*

Dativus & Ablativus pluralis i syllaba finitur; ut *Captivis, Deis, & potius Diis.*

Accusativus in *os* desinit; ut *Captivos, Deos.*

Appendix.

Poëtæ aliquando alterum i Genitivi omittunt. Virgil. *Nec spes libertatis erat, nec cura peculi, pro peculiti.*

Latini, vel Atticos imitantes, apud quos Vocativus semper similis est Nominativo; vel euphoniae aut metri causa, nominativo ut syllaba finit. interdum utuntur pro Vocativo; ut *ô populus, ô fluvius, ô lucus.*

De Græcorum Nominum hujus Declinationis Inflectione.

Eus, os, on, & longum dicitur os, ut Græci a fines.

GRÆCA nomina secundæ declinationis in syllabas, *eus, os, tum* breve, tum longum, *on*, & *us* ex diphthongo *ue* exeunt; ut *Tydeus, Delos, Androgeos, Pelion, Panthus.*

Quæ in *on* desinunt, in omnibus Latinam declinationem sequuntur; eaque pauciora sunt, quàm in *os.*

Sic

Sic & Græca quæ *os* in *us* mutant, quorum similiter Vocativus in *e* literam exit: *Timotheus*, *Pamphilus*, ô *Timorhee*, *Pamphile*; *Autaus*, *Ithymbræus*, *Prolemaus*, ô *Anrae*, *Thymbræe* *Ptolemæe*. Horum tamen accusativus singularis Græcus, frequens apud Poëtas, s Nominativi mutat in *n*; ut *Delos*, *Delon*; *Menelaos*, *Menelaon*. Vocativus item à Græca terminatione *ios*, in *e* exit: ut *Thyrrinthios*, ô *Thyrrinthie*.

In *us* ex *us* paucissima sunt, nec à Latina declinatione recedunt, si Vocativum excipias, qui abjecto s Nominativi, in *u* desinit; ut *Panthus*, ô *Panthu*.

Eus diphthongo terminata, sic declinantur: Nomin. *Persæus*. Genit. *Persei*. Dat. *Perseo*. Accus. *Persea*. Vocat. *Persæu*. Ablat. à *Perseo*. Plurali numero Latinorum more inflectuntur.

Hæc eadem etiam per tertiam declinantur: *Perses*, *Persis*; sicut *Achilles*, *Achillis*; *Ulysses*, *Ulysis*.

Quæ in *os* longa desinunt, (ut *Androgeos*, *Athos*, &c.) sic inflectuntur: Nom. *Androgeos*. Genit. *Androgei* vel *Androgeo*. Dat. *Androgeo*. Accus. *Androgeon* vel *Androgeo*. Vocat. ô *Androgeos*, Ablat. ab *Androgeo*. Si quis hæc Latine declinare volet, dicet *Androgeo*, *ônis*, *ôni*, *ônem*, vel *ôna*, ô, *ône*. Quas terminationes etiam Nominativo *os* quidam tribuerunt.

Tertia Declinatio.

Tertia multimodis Inflexio finibus exit.

*Is Latinus Genitivus habet : sed os usve
Pelægus.*

Essi tertiæ declinationis quàm plurimæ
sint terminationes, Genitivus tamen
semper Latine in *is* syllabam exit : qui
Nominativo modò est æqualis numero
syllabarum ; ut *navis*, *navis*, modò una syl-
laba longior ; ut *turbo*, *turbinis*, a *whirl-
wind*, a *top*, a *disturber of peace* ; *unedo*, *une-
donis*, *fruit of the Arbut*, or *strawberry tree*,
modò duabus ; ut *iter*, *itineris*, *biceps*, *bi-
cipitis*, *two headed* ; *supellex*, *supellectilis*.

Græcus Genitivus (quo interdum utun-
tur Latini, maxime Poëtæ) aliquando ea
syllaba finitur ; ut *Metamorphosis*, *Metamor-
phoseos* ; a *transformation* ; *cethys*, *cethyos* ;
Erymanthis, *Erymanthidos* : aliquando usque
Adanto, *mantus* ; *Calypsa*, *calypsus*.

A.

Aterna *sibi* *poscit* *atis* : ceu *Dogma*, *Poëma*.

Neutra in *ma* Græca sunt, & addita
tis faciunt Genitivum, penultima
correpta, ut *dogma*, *dogmatis*, a *tenet*, a
received opinion ; *poëma*, *poëmatis* ; *diade-
ma*, *ornamentum capitis*, *Regum insigne* ;
stigma, *toreuma*, &c.

E.

E.

E neutrum petis is neque crescit : ut Omne, Cubile.

Neutra in e mutant e in is ; ut omne, omnis ; cubile cubilis ; mare, maris ; sedile, alveare, breve, &c.

I & Y.

Y dat yos, tamen i vel in is, vel ios, vel eos, sis.

GRæca in i faciunt is, vel ios, vel eos, penultima brevi, Genitivo ; ut *sinapi*, is ios, eos ; *gummi*, is, ios, eos. Hæc duo tamen quasi indeclinabilia interdum usurpantur à Latinis. *Sinapis*, is ; *gummi*, is ; feminina sunt.

At y finita, (ut *Æpy*, urbs ; *Moly*, herba ; *Misy*, lapis) faciunt yos, correpta penultima.

O.

O finis a onis capiunt : Gentilia curtos

Adsciscunt Patrios casus. Inis accipit omne

Do, go finitum malicere, ut Grando, Siligo.

Turboque non proprium. Sic Ordo, & Margo, Cupido,

Sic Homo, sic Cardio, Nemo, sic poscit Apollo.

Unedo

48 *De Nominum Declinatione.*

Unedo vult onis. Nerio formatur in enis.
Atque Anio. Caro carnis habet; muliebre
Pelasgum.

Us petit: o reliquis (ut Manto) in casibus
esto.

O Finita, accepta *nis*, faciunt Genitivum
o producta; ut tiro, tirônis; unio, stel-
lio, draco, Rubico, *fluvius*: pro quo aliqui
Rubicon *scribunt*, &c.

Gentilia corripunt o ante *nis*; Brito, Bri-
tonis; Macedo, Saxo, Vangio, Burgundio,
&c. Horum tamen quædam o producta eti-
am inveniuntur; ut Eburo, Eburonis, &c.

In do & go feminina faciunt *inis* Geniti-
vo penultima correpta; ut grando, *hail*;
filigo, *sine wheat*. Quibus hæc accedunt
Masculina: turbo, pro vento (nam Turbo,
Turbônis, est nomen gladiatoris) ordo, mar-
go, cupido, a *desire of*; homo, lactes, *the*
small guts; carbo, nemo, Apollo. Unedo
tamen unedônis habet.

Anio, nomen *fluvi*, & Nerio, *uxor Martis*;
faciunt *enis*: caro carnis.

In o productam desinentia Græca *us* fa-
ciunt Genitivo; ceteri casus Nominativo si-
milas in o exeunt; ut Manto, Genitivo *Mau-*
tus. Dativo *Manto*. Accusativo *Manto*. Voc.
ô Manto Ab. à Manto. Hæc Latinam decli-
nationem rarò patiuntur, ut Dido, Didônis.
Talia sunt *Alecto*, *Callisto*, *Clio*, *Cleto*, *Echo*,
Erato, *Io*, *Sappho*, &c. omnia feminarum
propria.

C.

Lactis & Halecis, tibi Lac inflectit &
Haleca.

LAc, lactis, & halec, halêcis carent plu-
rali numero. Lactes, *partes sunt intesti-*
norum, cujus singulare *laëtis* inusitatum est
feminini generis. Halex, halêcis femininum
pro *liquamine* & *pisce*, integrum est; unde
halecula.

D.

BOgud, Bogudis; sed David, Davidis
penultima longa. Nominativi, *Bogudes*,
Davides, ad primam declinationem perti-
nent.

L.

Masculinum al dat alis: Neutrum alis. At
elis ab el fit.

L duplici Melmellis amat. Fel fellis habere.
Il generabit ilis. Sol Solis flectere gaudet.
Vult ulis ul Patrio casu; sed deme Saûlis.

MAsculina in *al*, addita *is* syllaba,
penultimam Genitivi corripiunt, ut
Hannibal, Hannibalis: fal, falis, &c.

Neutra in *al*, omniaque in *el* & *ol* defi-
nientia addita *is* syllaba penultimam Geni-
tivi producant; ut tribunal tribunâlis, cer-
vical, cervicâlis, *a pillow*, *a bolster*, Michaël,

50 *De Nominum Declinatione.*

Michaëlis : Sol, Solis. At fel, habet fellis, ut & mel, mellis.

Il & ul finita nomina, addita *is* syllaba, penultimam Genitivi corripunt ; ut vigil, vigilis ; præsul, præsulis, &c. *Saul, Saülis.*
 ✱ *penultima longa, nomen Regis.*

AN, EN, IN, YN.

Is post n crescens longa incrementa requirit.
En suscepit inis neutrum, velut Agminis,
Agmen :

Et sua nata Cano, ut Tübicen ; cum Pe-
ctine, Flamen.

Nomina *n* litera terminata, penultimam Genitivi producant, addita *is* syllaba ; ut Pæan, pæanis ; Titan : attagen, attagënis ; lien, ren, splen, Siren ; Delphin, Delphinis ; Eleusin, *urbs* ; Salamin, *insula* ; Phorcyn, Phorcynis, *viri proprium* ; Gortyn, Gortynis *nomen urbis*.

Evan, *nomen Bacchi*, facit *antis* ; Hymen, *Deus nuptiarum*, Hymenis, penultima correpta.

EXCEPTIO.

Neutra *en* literis terminata faciunt *inis* Genitivo, penultima correpta ; ut Agmen, agminis, carmen, carminis ; lumen, germen, &c. Item flamen, tam Masculinum pro sacerdote, quam neutrum pro vento ; & pecten. Composita etiam à cano : ut tibicen, tibicinis, lyricen, *a harper* ; cornicen, *a blower in*

Græca nomina Syllaba *en* finitorum quædam. faciunt Genitivo

a horn, or cornet, &c. unde tibicina, lyrica,
cornicina, feminina.

O N.

Onis habet vel onis, Græcum on: quod &
exit in ontis.

Græca nomina Syllaba on finitorum quædam, faciunt Genitivo

Onis, o producta: ut Ægon, Conon,
Corydon, Damon, Deucalion, Dion,
Endymion, Gedeon, Ion, Sinon, Solon,
Triton, Zenon, &c. virorum propria;
Ancon, Babylon, Python, urbium no-
mina; Helicon, mons; Lacon, id est, La-
cedæmonius; Ladon; fluvius Arcadie;
agon, a contention in all active games,
or the place thereof.

Onis, o correpta: ut Actæon, Aga-
memnon, Amphion, Gorgon, Jason,
Ixion, Lacedæmon, Licæon, Machæon,
Mæon, Memnon, Palæmon, Pandion,
Philemon, Sarpedon, Strymon, &c.
viorum propria. Item Amazon, one of
the warlike women of Scythia; Chaon,
Mæon, gentilia; Strymon, fluvius. Et
appellativa; halcyon, genus avis; canon,
a Rule, a law especially Ecclesiastical; dæ-
mon, gnomon, the style of a dial, a
square, or rule; icon, an image; pepon,
five pepo, a pompion; sindon; & simi-
lia.

Onis; penultima communi: ut O-
rion; viri proprium.

Græca nomina, &c.

Ontis : Antémèdon, Bellérophon, Charon Demophoon, Laocoon, Laomedon, Phaëthon, Stilpon, Xenophon, &c. *propria virorum nomina*; Phlegethon, *fluvius infernalis*; horizon, *the horizon* : *circulus quidam apud Astrologos*; scazon, *genus carminis*; & alia plura.

A R.

Aris ab *ar* dicitur *Neutra*. Jubar cum Bacchare, Nectar,
Par cum *Masculis*, *aris*. *A Nar* reddito *Naris*.
R geminum *Far* *farris* habet; tulit *Hepatis*, *Hepar*.

Ar literis finita

Neutra faciunt *aris*, *a* producta: ut *calcar*, *calcâris*: *pulvinar*, &c. *Nar* quoque, *fluvii nomen*, licet sit dubii generis.

Masculina *aris*, *a* correpta: ut *Lar*, *Laris*, *Deus familiaris seu domesticus*, vel *ipsa domus*: *Cæsar*, *Gaspar*, &c. Item hæc *neutra*: *bacchar*, *herba*; *jubar*, *nectar*, *par* tam *substantivum* quàm, *adjectivum*.

Far facit *farris*, *all manner of corn*; *meal of wheat, or barley*; *hepar*, *hépatis*, *the liver*.

E R.

Vult *er* *eris*. *Conjunge* *Aër*. *Ver* *vêris* habeto.
Ber *Patrio* *bris* *donar*; *Iber* & *Celtiber* *eris*.
Suber

De Nominum Declinatione. 53

Suber eris, Verber, Puber, cum Mulciber,
Uber.

Mobilium cer Rectus habens, cris format:
ut Acer.

Teris habent, in ter Recto qua finit *Achi-*
vus.

Tris, Pater & Mater, velut & *Latria*
quævis: ~~Antipater~~ tris- & tri-
Sed tineris dat Iter, Lateris later, Æthe-
ris, æther. *sub aVTIO at eos contra Patre.*
aliter tamen declinatur ut pater.

Nomina quæ in *er* desinunt, faciunt Ge-
nitivo *eris*, & correpta: ut acer, áceris,
substantivum: anser, anseris, a goose, carcer,
&c. Sic etiam aër, aëris, Sed ver habet ve-
ris penultima producta.

Quæ in *ber* exeunt, sine incremento for-
mant Genitivum *bris*; ut imber, imbris,
cum compositis. September, October, &c.
Excipe hinc Iber, Ibëris; & Celtiber, Cel-
tibëris, penultima Genitivi longa. Item
Mulciber, Mulciberis, idem qui *Vulcanus*: pu-
ber, púberis, who is 14 years old, uber, ube-
ris, a dug; verber, a blow: suber, conk;
quæ Genitivi penultimam corripunt.

Adjectiva in *cer* faciunt *cris* Genitivo;
ut acer, acris, alacer, alacris.

Nomina Græca *ter* syllaba finita addita
is formant Genitivum, penultima producta;
ut crater, crateris, a great cup, or bowl, cha-
racter, a mark, a letter; panther, spinter,
sive malis, spinther; a buckle, or badge of a

34 De Nominum Declinatione.

Messenger. Excipiuntur pater & mater, quæ sine incremento *tris* habent Genitivo.

Latina item in *ter* faciunt *tris*: ut frater, fratris. Verùm iter habet itineris: later, lateris; & è Græcis æther, ætheris.

I R & Y R.

Ir dat *iris*, Græcè *yr* vel *yris* vel *yros* sibi jungit.

IR finita, penultimam Genitivi corripiunt, addita syllaba *is*; ut Gadir, Gádiris, *urbs*.

Quæ in *yr* exeunt, Græca sunt, faciuntque Genitivo *iris* vel *yros*, penultima similiter correpta; ut martyr, mártiris & Græcè mártiros, sic protomartyr, &c.

O R.

Or Latium facit oris; oris concede Pelasgo.

Junxeris huic Æquor, Marmor, Memor, Arboris, arbor.

Cor cordis profert; ádoris sed Ador, vel adôris.

Latina faciunt *oris* Genitivo, o producta; ut honor, honôris; decôr, labor, &c.

Græca *oris*, o correpta: ut Hector, Héctoris; Nestor, &c. Quibus jungenda hæc Latina, æquor, marmor, memor, arbor, & composita à *corpus* & *decus*, si usus eorum Nominativos receperit, ut bicorpor, bicórporis; dedecôr, dedécoris, *unbefeeching*, &c.

Cor

De Nominum Declinatione. 95

Cor habet cordis ; ador, adoris, penultima communi.

UR.

Dant uris, *ur finita*. *Trifur cum* Fure
dat uris.

Ast oris *optat* Ebur, Femur, & Jecur ;
adjice Robur.

UR terminata, penultimam Genitivi corripunt, addita syllaba *is* ; ut Fulgur, fûlguris, murmur, sùlphur, guttur, &c. Præter fur, & trifur, a notable thief ; quæ penultimam producant.

Quatuor faciunt *oris*, o correpta ; ebur, *ivory* ; femur, *the thigh* ; jecur, *the liver* ; quod & jecinoris facit ; robur, *an oak, strength*.

A S.

Postulat as, *atis* : *Vadis hic* Vās ; *Vas sibi*
Neutrum.

Valis ; *Anas, anatis*. *Mas dat* maris : *As*
tamen assis.

Mascula Græca ferunt *antis*. *Muliebre*
Pelasgum.

Dis capit (ut Lampas) vel dos, sic flecti-
tur Arcas.

Latina *as finita*, faciunt *atis* Genitivo, a producta : ut Tempestas, tempestatis ; caritas, &c. Excipitur anas, quod facit *atis*, a correpta. At vas masculinum, a surety, a hostage, habet vadis ; vas neutrum, valis : mas, maris, male ; as assis.

Græca.

56 De Nominum Declinatione.

Græca in æ
 Masculina faciunt *antis* Genitivo :
 ut Calchas, Calchantis, *vatis nomen*,
 Pallas, Pallantis, *filius Evandri*.
 Feminina verò *adis* vel *ados*, a cor-
 repta : ut Lampas, lámpadis, vel lám-
 pados ; Pallas, Palladis vel Pallados,
pro Minerva, &c. Quo etiam modo
 masculinum Arcas, *proprium viri gentile*
 inflectitur.

E S.

Es fit is in Patrio. Præs, Hæres, *format*
in edis,

Et Merces. Sed Pes, pedis, & *composita*
requirunt.

Vult etis Locuples, Mansues, *pignusque*
 Quietis.

Sic Graiûm nonnulla. Abies, Aries, He-
 bes optant,

Perpes, etis *curtum*, Pariesque, Segesque,
 Tegesque,

Indiges, Interpres, Teres *his cum* Præ-
 pete junges.

Fert idis à Sedeo *genitum*; velut Obsidis,
 Obses.

Miles *iris*, Cocles, Dives, Velesque, Sa-
 telles,

Sospes habent, Præstes, Fomes, Podes,
 Hospes & Ales,

Limes, Eques, Gurges, Palmes, *cum* Po-
 plite Merges,

Termes, & Antistes, Cespes, Comes,
 atque Superstes.

His

His Frames junges, Stipes, Tudes, Amitis, Ames.

Bes, beffis ; Cererisque, Ceres ; Æs postulat æris.

Pubes, pubis ; melius sed puberis effer.

Es terminata faciunt Genitivum *es* mutata in *is*, ut moles, molis ; proles vulpes, &c. Socrates, Socratis, & similia primæ declin. Græcorum nomina propria ; Cacoëthes, cum talibus neutris.

Exceptio.

Edis, e producta ; ut Hæres, hæredis, merces, præs, a surety.

Edis, e correpta ; ut Pes, pedis, cum furs, bipes, tripes, &c.

Etis, e producta hæc Latina ; locuples, locuplētis, rich, copious ; mansues, meek, tame ; quies, ease, rest, cum suis, inquires pro inquieto ; requies, idem quod quies : & hæc Græca ; Agnes nomen femina : Cres, Cures, gentilia ; & alia id generis propria. Item lebes, magnes, tapes.

At Chremes, Chremētis & Cremis ; Laches, Lachētis & Lachis, faciunt ; sic Dares, Hermes, Thales, & nonnulla alia ejusdem terminationis propria.

Etis, e correpta ; ut Abies, abietis ; aries, hebes, perpes, perpetual, whole, intire ; paries, seges, teges, a mat, a course.

Quædam in *es* faciunt Genitivo

course coverlet ; indiges , a God of such a country or city ; interpretes, teres, long and round ; præpes, soaring high, swift.

Idis, i correpta ; ut Obses, obsidis, deses, slothful ; præses, a President ; resses, slothful ; quæ ex sedeo componuntur.

Isis, i correpta ; ut Miles, militis ; cocles, one-eyed ; dives, veles, a light horseman ; fatelles, sospes, safe, in health, he that giveth health ; præstes, idem quod antistes, fomes, pedes, hospes, ales, winged, any bird ; limes eques, gurgès, palmes, poples, mærges, termes, antistes, cespes, comes, superstes, trames, stipes, tudes, ames.

Bes, eight ounces weight, beſſis format ; Ceres, Dea frugum Cereris ; æs, æris.

Pubes sive pubis, pro puber, one of fourteen years of age, or more ; & impubes sive impubis, one not come to that age ; ulitatus faciunt Genitivum puberis, impuberis ; quam pubis, impûbis, quamvis pubes faciat Genitivum pubis.

IS.

Is similes gignit Patrios. Cucumisque, Cinnisque,

Vomis, Pulvis, eris. Lapis, & Capis, adjice Cuspis,

Callis,

De Nominum Declinatione. 59

*Cassis, idis. Sed Sanguis, inis, cum Pol-
line poscit,*

*Dis, Lis, atque Quiris, Samnis formantur
in itis,*

*Glis, gliris. Tibi Semis item semissis ad-
haeret.*

*Poscit eos, nec spernit ios, Genitivus Achi-
vum.*

*Quadam idis adiscunt, vel idos. Non-
nulla per idis.*

*Aut inis flecte, aut entis. Charitis Cha-
ris adfert.*

Nomina is finita Genitivum faciunt si-
milem nominativo ; ut Clavis, cla-
vis ; basis, cratis, testis, brevis, &c.

Exceptio.

*Eris, e correpta : Cucumis, cucu-
meris, cinis, pulvis, quæ olim in er
exibant, vomis, vómeris, quod usita-
tius vomer dicitur. Cucumis etiam
cucumis habet.*

*Idis, i, correpta ; ut Lapis, lapidis ;
capis, poculi genus ; cuspis, the point ;
cassis, a helmet.*

*Inis, i correpta ; Sanguis, sangui-
nis ; Pollis, póllinis.*

*Itis, i producta : Dis, ditis, divi-
vitia, aut Deus divitiarum ; Lis, a
strife, a suit in law ; Quiris & Samnis
gentilia nomina.*

Latina quædam in is faciunt Genit.

Glis

60 De Nominum Declinatione.

Glis facit gliris; semis, semissis; *dimidium assis*. Semis, vel potius femi, *dimidia pars cujusque rei*, est indeclinabile.

Græca in is quædam faciunt.

Genitivum similem Nominativo, Latinorum more; Græcè autem *eos* vel *ios*; ut Genesis, genesis, geneleos vel genesios, *generation, nativity*; syntaxis, *construction, ordering together*; poësis, &c.

Idis vel *idos*, *i* correpta: ut Æneis, Æneidis, vel Æneidos *nomen libri*: Amarillis, *mulieris proprium*: diplois, *a lined garment*; Doris, *gentile femininum*; pyramis, *a pillar or building sharp at the top*; tigris, tyrannis.

Adônis, Alexis, Daphnis, Paris, *virorum propria*; tigris, & quædam alia, Genitivum quoque faciunt Nominativo similem.

Idis, *i*, producta; ut Crenis, Crenidis, *nomen Nymphae*; Nefis, *insula*.

Pfophis, Pfophidis, penultima communis, *urbis nomen*.

Inis, *i* producta; Delphis, Eleusis, Salamis.

Entis; Simois, Simoëntis, *fluvius*; Pyroïs, Pyroëntis, *equus Solis*; & Opoïs, *urbs*.

Charis habet charitis, penultima brevi.

OS.

Oris ab os Recto fiat. Dic Arboris, arbos: Bos, bovis. Odis habet Custos; Os, oris, & ossis.

Fit quoque ab os, otis; sed otis dant Compos & Impos.

Heros, Tros, Minos, Thos, flectam ois & oos.

OS finita faciunt oris, o producta; ut Ros, roris, glos, the husband's sister, or brothers wife; mos, honos, labos.

Arbos, five arbor, habet arboris; bos, bovis. Custos tamen custôdis, penultima producta.

Os, the mouth, oris; at os, a bone, ossis facit.

Faciunt Genitivo.

Otis, o producta: Cos, cotis; dos, nepos, a grandchild, or nephew; prô-nepos, nepotis, filius; abnepos, proneptis vel pronepotis filius; sacerdos.

Sic & Græca quædam; ut Rhinoceros, rhinocerôtis, a beast with a horn in his snout; monoceros, an unicorn, &c.

Otis, o correpta; compos, compotis, that hath got the thing desired; impos, contrarium.

Ois vel oos, o penultima Genitivi producta; Heros, a Heroë, a Demygod; Tros, Minos virorum propria; thos, genus lupi.

Sallustius à Mino fecit Genitivum Mi-

F

nônis:

62 De Nominum Declinatione.

nômis; ut Cicero *Athônem*, à Nominativo *Atho*.

U S.

Fert oris, us. Gradus oris habet. Plus exit in uris.

Poscit eris Scelus, & Sidus, cum Vellere, Pondus,

Rudus, Acus neutrum, Vetus, adjice Munus & Ulcus,

Fœdus, Onus, Venus atque Glomus, Vulnusque, Latusque :

Junge Holus his, Opus, atque Genus, cum Funere, Viscus.

Udis habent Incus, Subscusque, Palusque ; sed uris.

Tellus, cui neëtes Monosyllaba. Grus, gruis, & Sus.

Esto suis. Pécudis, Pécus hæc, Liguris, Ligus optat.

Cetera, cen Virtus, muliebria dantur in utis.

Sed brevia Intercus. Laus, Fraus tamen audis habento.

IN *us* desinentia, Genitivo faciunt *oris*, *o* correpta. Ejusmodi sunt neutra ; ut *Pecus, pécoris* : *nemus, corpus tempus, &c.* Additur *lepus masculinum.*

Exceptio.

Comparativa faciunt oris, o producta ; ut

De Nominum Declinatione. 63

ut Brevius, brevioris; fortius, melius, &c.
Plus tamen pluris facit.

Faciunt Genitivo

Eris, e correpta: scelus, sidus, a
star, or rather a constellation of many
stars together; vellus, a fleece; pondus,
rudus, rubbish; acus, chaff; vetus, mu-
nus, ulcus, an ulcer, a bile; foedus, a
truce, an alliance; Onus, Venus, nomen
Dea; glomus, a bottom of yarn, a clue
of thread; vulnus, latus, the side; holus,
all pot-herbs; opus, a work; genus, fu-
nus, viscus, the bowels.

Udis, u producta: Incus, incūdis;
subscus, palus. Pecus femininum facit
pécudis, u correpta.

Uris, u producta: hujus termina-
tionis monosyllaba; ut Mus, muris;
crus, the shank, or leg; jus, rus, thus;
additur tellus; Grus tamen habet
gruis, & Sus, suis.

Ligus, quod & Ligur, gentile, facit
Liguris, u correptā.

Uris, u producta, hæc feminina:
Virtus, virtutis; Juventus, juventutis;
Senectus, servitus, salus. Intercus Ge-
nitivo intercutis, penultima brevi.

Laus & fraus, laudis & fraudis habent.

64 De Nominum Declinatione.

Græca in Us.

Πᾶς genitum dat odis. *Proprium urbis postulat untis.*

Composita à πᾶς, faciunt odis, o correpta; ut Tripus, tripodis, Melampus, *viri proprium*; Lagôpus, *avis & herba*. Sic Oedipus, *proprium viri*; Pôlypus, *piscis multorum pedum*: quæ etiam per secundam declinationem flectuntur.

Oppidorum nomina in us faciunt untis Genitivo; ut Amathus, amathuntis; Opus, Trapezus, &c.

YS.

Ys sibi jungit yis vel yos. *Quandoque ydis optat*

Aut ydes in Patriis: quandoque dat ynīs & ynos.

YS terminata Græca sunt, & faciunt Genitivo yis vel yos; ut Capys, Capyis, vel Capyos, *pater Anchisa*; Cotys, *Rex Thracia*; Botrys, *chelis, tribrachys*; Erinnyis, *Furia infernalis*; Tiphys, *viri nomen*, &c. Sic Tethys, *uxor Oceani*. Thetis verò, *mater Achillis*, facit Thétidis vel Thétidos.

Gen. [Ydis vel ydos, y correpta; Chlamys, chlâmydis vel chlâmydos; Pelamys, *piscis genus*.
[Ynis vel ynos, y producta; Phorcys & Gortys.

BS,

BS, MS, PS.

Si b vel m praet s, (ut Hyems, Trabs)

Patrius horum

S mutabit in is. Sed Cælebs, cœlibis effert.

Eps formabit ipis : Sepis, sepis, & Aucu-
pis, auceps.

Anceps & Præceps, cipitis, quæque à ca-
put orta.

Cynipis à Cynips, Gryps, gryphis ;
Stirps cape stirpis.

Ops, opis admittit : quadam flectuntur in
opis.

TErminata bs, ms, i interposita faciunt
Genitivum.

Bs ; ut Trabs, trabis, Chalybs, &c. At
Cælebs, cælebis penultima brevi, a bache-
lor, single.

Ms ; Hyems, hyemis ; unicum est.

Qued. i. q. s. faciunt Gen. *Ips, i penultima Genitivi correpta,*
Adeps, adipis ; forceps, manceps, *he*
that buyeth or hireth publick things ; mu-
niceps, *a free denizen ;* particeps, prin-
ceps, &c. Auceps tamen aucupis habet,
a fowler ; & Sepis, sepis, a venenipis
waru, a hedge.

Cipitis ; Anceps, ancipitis, præceps,
a headlong, steep, &c. Biceps & Triceps,
ceteraque composita à caput.

66 De Nominum Declinatione.

Cynips habet cynipis, penultima brevi,
a gnat; Gryps, gryphis; Stirps, stirpis.

Opis, o correpta; Æthiops, æthio-
pis, a Black-moor; Cecrops, nomen Re-
gis Atheniensis; Dolops, populus; in-
ops, pauper; Ops, Dea nomen; Pelops,
visi nomen.

Opis, o producta; Cyclops, cyclô-
pis, rotundum habens oculum; Cercops,
astutus, caudatus, item simia genus: hy-
drops. Cœnops & myops inusitata sunt
Latinis.

Daps, meat, dainties; & stipis, wages; in
Recto non sunt usitata: sed horum obliqui,
dapis, stipis.

NS, RS, LS.

N, r se prait s, (ut Mons, Ars) s dabit in-
tis.

Format euntis Lens, compositaque: at Am-
bit ientis.

Frons folium, Lens vernis, amant, dis, na-
taque Cordis:

Glans, Nefrens, quodque est à pendo &
libra creatum.

Helmins cum Tyrins inthis: Puls edito
pulvis.

TErminata ns, rs, ablata s, & addita ris,
faciunt Genitivum: ut Mons, montis;
Pons, ars, pars.

Iens, euntis facit, cum compositis, abiens,
adiens, exiens, iniens, obiens, prodiens, &c.

Sic

Sic quiens & nequiens: Ambiens tamen ambientis.

Nonnulla faciunt *dis* Genitivo: ut frons, frondis, *a leaf*, nam frons, *the forehead*, frontis facit. Lens quoque, *a nit*, lendis: sed lens, *avis*, lentis. Composita item à *cor*: ut concors, concórdis, discors *contrarium*: misericors; vecors, *without sense or reason*; & glans, *an acorn, a bullet*; nefrens, *a young pig*, libripens, *a weigher, master of the weights*; quod ex nomine *libra* & verbo *pendo* compositum est.

Helmins Genitivo helminthis facit, vel helminthos, *a belly worm*; Tyrins, tyrinthis vel tyrinthos, *civitas in Peloponneso*.

Es. Puls, pultis habet Genitivo.

T.

A Caput est capitis: *sic* Sinciput, Occiput, exit.

C Aput, cápitis, penultima correpta. Eodem modo sinciput, sincipitis; occiput, occipitis; *the hinder part of the head*.

X.

Consona si praeit *x*, *x* commutabitur in *cis*: Graca tamen, gis, gos, Patrio nonnulla servant.

X Terminata, praecedente consonante, faciunt Genitivum ablata *x*, & addita *cis*.

68 *De Nominum Declinatione.*

cis ; ut *arx*, *arcis*, *merx*, *lynx*, *quincunx* & *similia*, ab *uncia*.

Græca nomina hujus terminationis, *gis* vel *gos* ferè faciunt Genitivo ; ut *phalanx*, *a squadron of eight thousand footmen set in array*, *meninx*, *a skin about the brain* ; *syrinx*, *a pipe, a squirt* ; & *sphinx*, *a monkey*.

A X.

Ax *acis* longum est *Latius*, brevatur *Archivis*,

Si Thrax, *si Phæax*, *Thorax*, *produxeris*, *Ajax*.

Fax, *facis* ; *actis* *Anax*, & *Hylax*, *Bibrax* *que requirunt*.

Harpagis ex *harpax* ; *Siphacis* *dis* atque *siphacis*.

Nominum in a factorum quædam faciunt Genitivo

Acis, a producta : nomina in *ax* Latina : ut *Fornax*, *fornacis* : *audax*, *fallax*, *limax*, *the dew snail*, &c. Item hæc Græca : *Thrax*, *thracis*, *gentile* ; *Phæax*, *nomen populi* ; *Thorax* ; *Ajax*, *proprium viri*.

Acis, a correpta, habent ferè reliqua Græca : ut *abax*, *a cupboard, a chestboard* ; *Arctophylax*, id est, *custos urse, stella que alias Boetes dicitur* ; *climax*, id est, *scala, sive gradatig* ; *nycturorax*, *a night crow, or raven* ; *smilax*, *a yew tree*. Adde *fax*, *facis* Latinum, *a torch*.

Siphax, *siphacis*, *viri proprium*, *penultimam Genitivi melius producit*.

Har-

Nominum in, &c. | Harpax, hárpagis corripit, *a grappling book*,
 | *Actis*, Anax, anactis, *viri proprium*,
 | cum suis, Astyanax & Hippómax *no-*
 | *mina virorum*; Bibrax, *oppidi nomen*;
 | Hylax, *canis nomen*.

Appendix.

Terminationes Candax, Pharnax, non sunt in usu, sed Candace, candaces; Pharnaces, pharnacis: illud *Reginae*; hoc *viri proprium*.

E X.

Exicis, ut Silicis: Vibex, Vibicis *amabit*

Vervex, Fax, Celex, Myrmex, *dant ecis*, & Halex:

Nex *ecis*, atque Reflex: Rex, Lex, *vult egis* & Exlex:

Grex, gregis: *in Patriis sic flecte* Aquilexque, Lelexque.

Remigis, atque Senis, *dic*: lectilis *aucta* Supellex.

Poly syllaba ex finita, faciunt *icis* Genitivo, penultima correpta; ut *silex*, *silicis*; *latex*, *any liquor, water, wine, &c.* *frutex*, *a shrub*; *pollex*, *carex*, *sheer-grass*, or *sedge*; *ramex*, *a sort of rupture, &c.*

Excipitur *vibex*, *vibicis*, penultima longa.

Ecis

Ecis, e producta: vervex, vervecis, a weather; Fæx, Celex, fluvii nomen; myrmix, formica; halex.

Ecis, correpta: nex, necis, reflex, résecis, a vinebranch cut, to bear the better.

Egis, e producta: Lex, legis, exlex, sine lege; Rex, Prorex; a Vice-Roy.

Egis, correpta: Grex, gregis; Lelex, viri nomen, & populus Theſſalia; aquitex, skilful in conveying of waters.

Remex facit rémigis, penultima brevi, senex, senis, supellex, supellestilis.

IX.

Ix, icis. *Breviatio Histrix, cum Fornice, Varix.*

Coxendix, Chœnixque, Cilix, Natrixque, Calixque,

Pix, Laricis, Salicis, Filicisque: Nivis genuit Nix.

Strix, igis, Ambiorix, Biturix, & Barbara multa.

Mastigis, flagrum; pro gummi, Mastichis esto.

icis, penultima producta: cervix, cervicis, the hinder part of the neck; cicatrix, a scar of a wound; cornix, a crow, coturnix, a quail; felix, lodix, a sheet, a blanket; matrix, a matrice, pith or sap; nutrix, obstetrix, a mid-wife; Perdix, per-

pernix, *swift*; radix, *scandix*, *wild chervil*; trilix, *tissue made of three threads of divers colours*. Sic victrix, ultrix; & similia in *trix* à Masculinis in *tor*. Item Græca nonnulla, ut Phœnix, scandix, spadix, &c.

Icis, penultima correpta: ut Histrix, histricis, *a porcupine*; fornix; varix, coxendix; chœnix, *mensura aridorum genus*. Cilix, *gentile*; natrix, *a water-snake*; calix; pix; larix, *arbor*; salix, filix, *fern*.

Nix habet nivis.

Igis, penultima correpta; ut strix, strigis, *a scritch-owl*; Ambiorix, Cingetorix, Dumnorix, Orgetorix *virorum propria* apud Cæsarem, & si quæ alibi alia ejusdem positionis leguntur; Biturix & cetera in *rix* gentilia.

Appendix, appendicis, *an appendix, a penknife*, multi producant; sunt tamen qui corripere velint.

Mastix *flagellum*, mastigis facit penultima producta: cum compositis, Homeromastix, Virgiliomastix, &c. Mastix *gummi lentisci*, mástichis penultima correpta; pro quo doctiores utuntur mástiche, mástiches, per primam declinationem.

O X.

Postulat ox, ocis: sed Præcox, præcociis;
adde

Cap.

Cappadocis. *Dic* Allobrogis. Nox noctis habeto.

OX finitâ faciunt *ocis*, *o* producta: ut celox, celôcis, *a little bark*; ferox, vox, &c.

Cappadox, *nomen gentile*; & præcox, *ripe before the ordinary time*; faciunt *ocis*, *o* correpta.

Allobrox, *a Savoyard*; Allôbrogis, *o* correpta.

Nox, noctis; pernox, pernoctis *during all night*.

UX.

Ux, *ucis assumir*. Lux, Pollux *vindicat ucis*.

Faux, faucis; Conjux, *vel* Conjunx, *conjugis edit*.

UX terminata, faciunt *ucis*, *u* correpta; ut crux, crucis; dux; redux, *one returned*; nux, tradux; *a kind of vinebranch*; trux, *cruel*.

Lux, & Pollux, *viri nomen*, *ucis* faciunt Genitivo, *u* producta. Faux habet Faucis: sed Fauces in plurali melius, *the jaws*. Conjux, *vel* conjunx, *cónjugis*, *u* correpta.

YX.

Yx *dat* ygis *vel* ygos. Coccyx, coccygis *ycis dat*.

Sandyx, *atque* Calyx, & Eryx. *Variabere* Bebrix.

Effet

De Nominum Declinatione. 73

Effer Onyx, onychis, Bombyx, Ceyxque per ycis.

YX finita faciunt Genitivo *ygis* vel *ygos*,
y correpta; ut *Japyx*, *jápygis* vel
jápygos, *nomen venti*; *lazyx*, *gentile*; *orix*,
animal Egyptium; *Phryx*, *gentile*; *Styx*,
palus infernorum.

Coccyx, *coccygis*, a *cuckow*, penultima
Genitivi producta.

In *ycis*, y correpta, formant Genitivum,
sandyx, a *kind of red colour*; *calyx*, a *flower*,
not full blown; *Eryx viri proprium*.

Bebryx, *proprium viri*, & *gentile* *Bebrycis*
penultimam Genitivi indifferentem habet.

Onyx, cum suo composito *sardonix*, *y-*
chis vel *ychos* faciunt, corrupto y.

Bombyx, & *Ceyx*, *viri nomen*, *ycis* ha-
bent penultima producta.

Dativus.

Exit in i terno casu quod tertia flectit.

Dativus hujus declinationis desinit in i,
abjecto s Genitivi; ut *Hectoris*,
Hectori; *fortis*, *forti*, &c.

Accusativus.

Exit in em Quartus. Petit im sibi Ravis,
Amussis,
Vis, Tussis, Cucumis, Buris, Sitis, atque
Securis, G Hispalis,

74 De Nominum Declinatione.

Hispalis, & Tiberis, Zeuxisque & propria quadam.

Sed Navis, Puppis, Febris, cum Cannabe, Turris,

Et Restis, Clavis, Pelvis, mernistis utrumque.

Accusativus exit in *em*; ut sermonem, plebem,

Excipiuntur quæ in *im* exeunt, ravis, hoarfness; amussis, a carpenters line; vis, tussis, a cough; cucumis, buris, the plough handle; sitis, securis, an ax, a hatchet; Hispalis, nomen urbis; Tiberis, fluvii nomen; Zeuxis, viri nomen.

In *im* & *em* terminantur; navis, puppis, the bin-deck; febris, cannabis, hemp; turris, restis, a rope; clavis, pelvis, a basin.

Appendix.

Cucumis quando facit cucumim Genitivo, habet cucumim. Febrem multo usitatus est. Navem frequentissimum est, puppem rarius. Aqualim, an swer, est apud Plautum Curcul.

* Accusativus Græcus.

Quartus a deposcit Patrio crescente Pelasgus.

Græcus Accusativus in *a* formatur, crescente Genitivo: & frequens est, maxime apud Poëtas: ut Hectora, Calchanta, æra: tyrannis, tyrannida, &c.

Exceptio

Exceptio.

Is Danaum finita, quibus finxere Latini
 Equales Recto Patrios, (velut Hæresis)
 audent

In Græcum Quarto, sive im perhibere Latini-
 num.

Yn tamen ys Recto finita frequentius optant.

GRæca in is, quæ apud Latinos Geniti-
 vum habent similem Nominativo (qua-
 lia sunt illa quorum Genitivus apud Græ-
 cos in o exit nulla præcedente consonante)
 Accusativum faciunt in Græcè, vel im La-
 tine, ut Charybdis, Charybdin vel Charybdim.
 sic Poësis, Metropolis, &c.

Is finita frequentius in yn quàm in ym
 exeunt; ut Tethys, tethyn; Cotys, cotyn.

Quadruplicem accipiunt Patrio crescentia
 Quartum,

Accentu quorum non signat Græcia fines.

Accentum si finis habet per a flectitur tantum.

Quæ Genitivo crescunt, neque accen-
 tum habent in ultima, in in vel im, aut
 dem vel da exeunt; ut Paris, paridis; Parin
 vel parim, paridem vel parida: Iris the rain-
 bow, Irin vel irim, Iridem vel irida; Isis, &c.
 At quæ apud Græcos accentum habent in
 ultima, in a tantum desinunt; ut Amaryllis,
 amaryllida; Titanis, titanida.

Vocativus.

*Norma Vocativum similem dat Tertia Re-
cto.*

*S crebrò Græca abjiciunt : quod & Attica
servant.*

Vocativus similis est Nominativo : *δ*
Sermo, δ Pallas, δ Socrates, δ Chremes,
δ Achilles, δ Heros, δ chlamys.

Græca sepè s abjiciunt in Vocativo : ut
Pallas, pallantis, δ Palla ; Chremes, δ chreme ;
δ Mari, Iri, Pari, Teihy : δ Amarilli, δ Si-
moi, δ Melampn, quæ tamen omnia apud
Atticos Vocativum habent similem Nomi-
nativo : δ Paris, &c. quos interdum imi-
tantur Latini.

Ablativus.

Sextus e sniri gaudet; velut Hospite, Rege.
I capiunt tamen, in aut im præsentia Quarto:
Moblie quod neutrum per e terminat (Acris,
ut Acre)

Et menses : Memor adde : Strigil, Plus,
atque Canalis :

Quæque al neutra vel ar vel e Rectus no-
mina claudit.

Pancula sed per e flecte ; Jubar, Far, Ne-
ctar, & Hepar.

Ablativus exit in *e* : ut *Hospite, Rege, &c.*
Excipe quæ i ablativo faciunt.

De Nominum Declinatione: 77

- I. Nomina quorum accusativus exit in *in*; *p. 74.*
 ut *Charibdis, charibdin, charibdi*: vel in
im; ut *Sitim, siti*.
- II. Adjectiva quorum neutra e litera ter-
 minantur; ut *acris, hoc acre, acri*.
- III. Nomina Mensium: ut *September, Septem-
 bri*.
- IV. Hæc item quatuor; *memor, strigil, plus,
 canalis*: quæ faciunt, *memori, strigili, pluri,
 canali*.
- V. Neutra in *al, ar, e, animal, li*; *calcar, ri*;
monile, li. Præter *jubar, far, nectar, hepar*;
 quorum Ablativi sunt, *jubare, farre, ne-
 ctare, hepate*.

Quæ restant, e vel i Sexto adjectiva reposcunt:
Fixæque in em vel in im Quarto: sed e rarior
usus.

*Accedunt Imber, Finis, Vigil, Amnis, &
 Ignis,
 Ultrix, Artifici, Victrix, cum Veste Supel-
 lex.*
*Præter e nil formant Pauper, cum Sospite,
 Puber.*

I Vel e admittunt cetera Adjectiva: ut fe-
 lici vel felice, ingenti vel ingente.
 Ita item Substantiva, quorum accusati-
 vus in *em* vel *im* desinit: sed minus eleganter
 offeruntur per e: ut *avis, curri*. His adde *im-
 ber, finis, vigil, amnis, ignis, ultrix, artifex,
 victrix, vestis, supellex*, quæ tamen læpius
 e habent. Adjectiva *pauper, sospes, puber, e*
 contenta sunt.

78 *De Nominum Declinatione.*

*Ille ex Appositis quæ substantiva creantur,
Adjectivorum legem plerumque sequuntur.
At Rudis & Volucris per e tantum. Utrum-
que Triremis,
Cum Natale, Sodalis, cum Patruale, Bi-
pennis,
Atque Edilis habent: quamvis i sapius optent.
Nominibus propriis per e Sextum efferre me-
mento.*

Appellativa quæ aliàs adjectiva sunt, eo-
rum adjectivorum, quibus similia sunt,
ferè legem sequuntur: ut familiaris, *a friend;*
annalis, *Chronicles, annals;* affinis, *allied by
marriage, à familiari, annali, &c.*

Volucris tamen, *any flying creature;* &
rudis, *a rod;* volucris, rude faciunt. Triremis,
Natalis, *a birth day;* Sodalis, *a companion,*
Patruelis, *a cousin german;* Bipennis, *a twibill,*
Edilis, *an office amongst the Romans;* e vel i
admittunt: sed frequentius i. Si verò hæc
propria sunt, e tantum postulant; ut *Mar-
tialis, Juvenalis, Felix, Clemens, Melior, vi-
rorum propria, à Martiale, Juvenale, &c.*

*Pleraque Mobilium, quibus exis Rectus in ns.
Participans, mediisque Gradus, i rariùs edunt.*

Pleraque adjectiva quæ in literas ns exe-
unt, item participia & comparativa u-
sitatis in e exeunt; ut *prudente, absente, faci-
liore.* Participia verò cum i admittant, ferè
in nomina transeunt; ut *excellenti, gaudenti,
Esidenti animo, apud Ciceronem.*

Appendix.

Appendix.

Hæc tria *frigili*, *memori*, *canalī*, non facile x terminata invenies.

Antiqui etiam *plure* & *mare* dicebant sexto casu. Apud Ovidium *calesse*, *perenne*, *perpetual*; *bimestre*, pro *calesti*, *perenni*, *bimestri*, leguntur.

Pugili, per i, quod à recentioribus additur, nondum inveni.

Vigil & *artifex*, ut adjectivi interdum speciem præferunt, ita etiam *vigili* & *artifici* interim faciunt.

Apud priscos nomina in syllaba finita, quæ genitivum habent æqualem nominativo, tum e, tum i Ablativo faciebant. *Fini* crebrum est apud Gellium, *possi* apud Ovid. *classi* apud Virgil. Livius *Cappæ*; *Æry* & *cagy* sexto casu dixit.

Vistrix, quo jure habet *vistricia*, eodem habet *vistrici*. *Ultrici* etiam dicitur, quia habet *ultricia*. Cætera *trix* syllaba finita non videntur in Ablativo casu i terminari.

Rivali, & *vival*, & *sodali* Cic. Plin. *Ædii*. Lucan à *natalis*, *natale* dixit: *volucres ocyor* Plin.

Nominativus Pluralis.

Es numeri Pluralis amat sibi sumere Reges.

Nominativus Pluralis exit in es; ut *Sermones*, *Delphines*, *Troës*, &c.

Genitivus Pluralis.

Ulm *Patrius*: sed inum *petit* ns: *deme* Parentum.

Genitivus multitudinis in um syllabam definit; ut *Sermonum*, *Principum*, *Ducum*, *Regum*, *Morum*. In

30 De Nominum Declinatione.

In ium exeant, quæcunque literis ns finiantur ; ut Serpentium, presentium. Excipe parens, quod habet parentum.

S non crescentis per ium vult Patrius esse. Dic Juvenum tamen & Vatum, Panumque, Canumque.

IUm item faciunt ; litera finita, quæ Genitivo non crescant ; ut Collis, Collium, Clades, cladium, *an overthrow in war.*

Excipiuntur hinc juvenis, vates, panis, canis, quæ Genitivos in um formant.

Quidquid in i. Sextum, vel in i vel e flectere, gaudet,

Poscit ium ; Vetus, Uber, Inops, Vigil, & Memor, um dant.

Participi, Artificem, cum Supplice, Degener addes ;

Atque gradus medios ; sed ium Plus, pluris adoptat.

Hinc Uter, atque Cohors, Linter, Caro, Venter, adherent ;

Multaque in as, & in is ; teste Arpinate, Quirite.

IN ium desinunt Genitivi eorum nominum quorum Ablativus in i exit ; ut Calcarium, animalium, monilium : aut in e vel i ; ut Imbrum, fenum. Excipe veterum, uberum, inopum, vigilum, memorum, participum, in riscum, supplicum, degenerum. Item gradus comparativos ; ut Aduliorum, Majorum.

rum, minorum. Plus tamen habet plurium, cui accedunt uter, utrium, cohors, cohortium, lintrium, carnum, ventrium; & multa gentilia ferè in as vel in is desinentia: ut Arpinas, Fidenas, Samnis, Quirio, Arpinatium, Samnitium, &c.

Rursus ium flectunt numero spoliata priore: Um sed habere volunt Celeres, Lemures, Luceresque:

Cœlitibus Proceres, & Opes Primoribus adstant.

Q*Uæ item numero dumtaxat multitudinis efferuntur, Genitivum ferè terminant in ium; ut Aedes, alpes; Aedium, alpium, &c. Hæc tamen per um inflectuntur: Celerum, Lemurum, Lucerum, Cœlitum, Procerum, Opum Primorum.*

Consona cum duplex claudis monosyllaba, ium vult

Patrius, adde Lares, Glires, cum Noctibus Asses,

Cum Nive, Mus, Fauces, Dotes, cum Litibus, Ossa.

Omnibus his melius legem dabit arbiter usus.

M*Onosyllaba, quæ in duas consonantes exeunt, Genitivum postulant in ium; ut Trabs, seps, pars, arx, merx, trabium, sepium, &c. Quibus accedunt hæc simplice consonante finita: Lar, a private dwelling-house; Glis, nox, as, nix, mus, faux,*

82 De Nominum Declinatione.

faux, dos, lis, os, offis; quæ faciunt Larium, glirium, noctium, &c.

Appendix.

Quædam modo in *ium*, modò in *um* apud auctores reperiuntur; ut *Paludium*, *paludum*; *Fornacium*, *fornacum*; *Volucrum* Plin. *Volucrum* Varro, *Cotium*, *Vadium*, Justin. & nonnulla alia, quæ usu & lectione discenda.

Genitivus Græcus.

Græcus in -u Patris, quod in -um vertere Latini.

GENITIVUS Græcus exit in *-u*, quod Latini, cum suo more declinant, in *-um* vertunt, ut *Epigrammatum*, *epigrammatum*; *hæreseum*, *hæreseum*; *lynceum*, *lynceum*; *gryphon*, *gryphon*; & similia.

Dativus Pluralis.

Ternus habet pluralis ibus. Bos excipe bobus,

Et Bubus: sed Græca duos neutralia fines Is vel ibus formant; veluti Diploma, Poëma.

DATIVUS pluralis in *ibus* exit; ut *Sermonibus*. *Bos* tamen *bobus* vel *bubus* facit.

Græca neutra in -a seu -ma desinentia, in syllabam frequentius exeunt, quam in -ibus;

ibus ; Emblematis & emblematicis ; diplomatis & diplomatibus, poematis & poematibus.

Accusativus Pluralis.

Quartus in es : sed in is vel in eis non paucæ repossunt,

Quæ Genitivus ium ; fonteis testatur, & omnis.

Accusativus multitudinis in *es* syllabam exit ; ut *Sermones*. Exit etiam plurumque in *is*, vel *eis*, cum Genitivus desinit in *ium* ; ut *omnis, urbis, fontis, vel omneis, urbeis, fonteis*. Uter alteri sit præferendus, judicabunt aures.

Appendix.

Non omnium, quorum Genitivus pluralis exit in *ium*, Accusativus pluralis desinit in *i* : sed, ut Priscianus docet, quæ Genitivum similem habent Nominativo ; ut *Omnis, dulcis, navis, turris* : & quæ pluraliter tantum declinantur ; ut *Manes, dead ghosts ; manium, tres, trium*. Item *et* syllaba finita, quorum Ablativus exit in *i* : ut *Acer, saluber, imber, December*. Præterea quæ in *us* aut *is* desinunt : ut *fons, ingens, pars*. Aria verò raro accusandi casu plurali in *is* vel in *eis* exeunt. Legimus & *urbis, pluris, compluris, licti, Sardis, Tralleti, Syriels, Alpeis*, quæ nominandi, accusandi, & vocandi casibus per *i* vel *ei* scribi possunt : nam apud Græcos per *ei* scribuntur.

Accusandi

Accusandi & vocandi casus Neutrorum.

Sextus e neutrigenis Quartum, Rectum, atque Vocantem

Format a. Si solum i Sextus, vel utrumlibet edit,

Tunc ia neutra volunt : sed Collativa Vetusque

Non purum per a profer. Aplustre admittit utrumque.

CAsus plurales nominandi, accusandi, & vocandi neutrius generis in *a* desinunt, si Ablativus in *e* tantum exit; ut *tempora*. Si verò *i* tantum, aut *i* vel *e* terminetur, tunc in *ia* desinunt : ut *Vestigalia, ingentia*.

Præter Comparativa, & *vetus*, quæ exeunt in *a* non purum, hoc est, præcedente consonante, *majora, vetera, plura*. Apud Terent. tamen & Cic. *compluria* legitur, more veterum.

Aplustre, the Flag on the top of the Mast ; facit aplustria & aplustra.

Accusativus Græcus.

Quartus in as Danaum, quod in es flexere Quirites.

Accusa-

De Nominum Declinatione. 35

Accusativus Græcus pluralis in *as* definit, si Accusativus singularis exit in *a*; ut *Delphinas, Troas, Crateras, Arcadas*. Quos casus Latini per *es* efferunt; *Crateres, Arcades*.

Quarta Declinatio.

Quarta dat us: dat & u numero invariabile primo.

Aequales Rectis Patrios us format, uī dat Tertius, um poscit Quartus; sed sextus in u fit.

Uī Quarto, u reliquis augustum nomen Iesus.

Quarta declinatio duas habet terminationes *us* & *u*; ut *Fructus, genu*. Sed quæ in *u* desinunt, singulari numero non variantur in casus; *genu, genu, genu, &c.*

Genitivus, ut & Vocativus, par est Nominativo; ut *Fructus, hujus fructus. Senatus, anus, manus, &c.*

Dativus in *uī* dissyllabum terminatur: *Senatui, domui.*

Accusativus in *um*: *Senatum, fructum.*

Ablativus in *u*: à *Senatu, fructu.*

Augustum nomen *Iesus*, accusandi casu facit *Iesum*; reliquis omnibus *Iesu*.

Casus multitudinis.

Us Rectus quartusque pares casusque vocandi.

H

Patris

86 De Nominum Declinatione.

Patrius optat uum, per ibus formare Dativus ;

Partus, ubus, Specus, atque Lacus, Tribus, Arcus, Acusque :

Ast Artus, Quæstus capiunt & Portus utrumque.

Nominandi, accusandi, & vocandi casus multitudinis *us* syllaba terminantur ; ut hi *fructus*, hos *fructus*, ô *fructus*.

Genitivus exit in syllabas *uum* ; ut *Manuum*.

Dativus exit in *ibus* ; ut *Manibus*. Excipe *partus*, *specus*, *lacus*, *tribus*, *arcus*, *acus*, quæ *ubus* faciunt ; *Partibus*, *specubus*, &c. *Artus* verò, *the joynts or limbs* ; *quæstus*, *gain* ; & *portus*, tam *ibus* quàm *ubus* admittunt ; *artibus* vel *artubus*, *quæstibus* vel *quæstibus*, *portibus* vel *portubus*.

Appendix.

Priscis seculis Genitivus singularis in *uis* exibat, unde *Senatus*, *anuis* dicebant. Dativus etiam in *u*. Virg. *Parce metu Cytherea*.

Iis quæ *ubus* faciunt Dativo plurali, addunt recentiores *ficibus*, *quercibus*. Ego non faciliè *ficibus*, *quercibus* dixerim : sed *fici* tantum, sive de arbore, sive de fructu sit sermo : nam *ficus*, *fici*, secundæ declinationis utrumque significat.

De *verubus* certant Grammatici. Sunt enim qui *veribus* per *i* legendum censeant apud Virg. ubicumque *verubus* per *u* legitur. Si *verubus* esset legendum, numquam id tacuisset Priscianus : & *Carissus* per *i* literam legit.

Quinta Declinatio.

*Rectus in es quinta : geminus mox casus
in eī.*

*Quos tamen abbreviant Fideique, Speique,
Reique.*

*Em Quarto. E Sexto. Rectus Quartusque
secundi,*

*Et Quintus, formantur in es ; Genitivus
in erum.*

Auctores quibus annuerint, & tertius ebus.

Nomina quintæ declinationis *es* syllaba
finiuntur ; ut *Dies, species*. Geniti-
vus & Dativus exeunt in *ei*, penultima pro-
ducta ; *Diei*, illis tribus exceptis, *fidei*,
spei, rei, quæ eandem corripunt. Accusa-
tivus *em* terminatur ; *speciem*. Vocativus par-
est Nominativo. Ablativus *e* ; à *die*.

Nominandi, accusandi, & vocandi casus
plurales in syllabam *es* desinunt : ut *Hæ-
res, has res, ô res*. Genitivum in *erum* exit
penult. longa, *dierum*. Dativus in *ebus*,
etiam *e* producto ; *diebus*.

Appendix.

Casus interrogandi, dandi, Sextusque multitudi-
dis, præter rerum, *rebus* ; *dierum, diebus* inusitati
sunt. Cicero non est ausus *specierum, speciebus* dice-
re : non tamen negat posse latinè dici. Itaque his
casibus utēris, cum apud idoneos auctores inve-
neris.

88 De Nominum Declinatione.

Apud antiquos Genitivus singularis in *es*, five *e*,
exibat. Unde Virgilius, *Libra dies somaque pares*
ubi feceris horas, & Ovid. *Prima fide vocisque rata*
sentamina sumpser. Exit & in duplex *ii*. Virgil.
Munera laticiamque dii.

Syncope.

Syncope diminuit Patrios non rarè secun-
dos.

Attamen hac solis sunt fermè audenda Poë-
tis.

OMnium ferè declinationum interro-
gandi casus multitudinis interdum,
maximè à Poëtis, imminuuntur ; quam im-
minutionem Græci Syncope vocant.

Primæ declinationis exempla sunt ; *Cæ-*
licolûm, *Aneadûm*, *Aufonidûm*, &c. pro
Cælicolarûm, *Aneadarûm*, &c.

Secundæ ; *librûm*, *nummûm*, *sestertiûm*, *fa-*
brûm, *Deûm* : pro *librorum*, *nummorum*, &c.

Tertiæ ; *cadûm*, *veprûm*, *cælestûm*, *agre-*
stûm, *potentûm*, *Macedûm*, *quadrupedûm* :
pro *cadium*, *veprium*, &c. quæ, & alia ejus-
dem generis, non facilè apud Oratores re-
perientur.

Quidam Genitivi tum pleni, tum immi-
nuti, sunt usitati etiam apud Oratores : ut
Apium & *apûm*, *serpentium* & *serpentûm*, *Qui-*
ritium & *Quiritûm*, *optimatium* & *optimatûm*,
locupletium & *locupletûm*.

Quartæ ; ut *carrûm*, *passûm* : pro *carru-*
um, *passuum*. *Appen-*

Appendix.

Primæ declinationis nomina quæ imminuuntur, aut sunt patronymica : ut *Æneades, Dardanides* : aut composita ex verbis : ut *Calicola, Trojgena*.

Secundæ declinationis non solum substantiva imminuuntur : ut *Socium, denarium, Divum* : sed etiam adjectiva ; ut *Meum, magnanimum* : præcipue quæ distributiva appellantur : ut *Quinum, senum, septenum, denum*.

Tertiæ declinationis imminutio latius patet. *Ruentum, furentum, potentum*, & alia hujus generis duriora, fermè Poëtarum. Nominum in *as*, etiam substantivorum, Genitivus apud veteres in *iunexi* bat : ut *civitatium, utilitatum* : quo pacto Livius loquitur.

De Nominum Comparatione.

Comparationis tres sunt gradus. *Positivus* sive *Absolutus*, qui rem absolute simpliciterque significat ; ut *Magnus, parvus*.

Comparativus, qui rem vel attollit, vel deprimit ; ut *Major, minor*.

Superlativus, qui rem vel in summo loco, vel in infimo collocat ; ut *Maximus, minimus*.

Appendix.

Nomina comparativa & superlativa fiunt à nominibus adjectivis, quibus adverbia *magis* & *minus* rectè adjungi possunt : ut *Fustus, fortis*. Plautus interdum risus ac voluptatis gratia à substantivis

90 De Nominum Comparatione.

nominibus, superlativa fingit, Pænul. *O patre, mi patruissime.* Idem more suo, & Græcorum, *ισσίστιμος* dixit. A participiis quoque comparativa fiunt: nisi malimus dicere, ea participia, quando comparantur, in nomina migrare. Cicero ad Cornif. lib. 12, *ceterisque omnibus rebus habens eos à me commendatissimos.*

Appendix.

Multa adjectiva nomina nec comparativum, nec superlativum pariunt: quia scilicet eorum significatio augeri vel minui comparando non potest.

Hujusmodi sunt

Interrogativa: *Quis? uter? quantus? qualis?*

Relativa: *Qui, quæ, quod: quot.*

Redditiva: *Talis, tantus, tot, totidem.*

Possessiva: *Paternus, Pompeianus.*

Partitiva: *Quisque, alter, alius.*

Numeralia: *Unus, duo, tres: primus.*

Patria: *Romanus, Antverpiensis.*

Gentilia: *Belga, Brabantus.*

Diminutiva: *Porticulus, tenellus.*

Et quæ materiam adsignificant; *Aureus, argenteus.*

Ad hæc nomina quædam in *fer*, & composita in *ger*, ac *fer*; *Pedester, corniger, armiger, frugifer.*

Nomina in *inus*; *Craffinus, matutinus.*

Item in *tivus*; *Fugitivus, demonstrativus.*

Denique *Almus, sacred, serene*; *mediocris*; *omnipotens, medius, modicus*: & nonnulla alia, quæ ex significatione colliguntur non esse ad comparationem idonea.

A quo casu Formantur Comparativa & Superlativa.

Casus in i Graduum sit norma. Or syllaba crescens

Dat Medium : s juncta, atque simus, genere Supremum.

Comparativa fiunt à casu i litera finito, addita syllaba *or*; superlativa verò ab eodem casu, addita litera *s*, & syllabis *simus*; ut *justus*, Genitivo *justi*, *justior*, *justissimus*. Sic formantur cetera comparativa & superlativa secundæ declinationis. *Fortis*, Dativo *forti*, *fortior* *fortissimus*. Ad eum modum fiunt comparativa & superlativa tertiæ declinationis.

Exceptio I.

Rectus er (ut Celeber) rimus (ut Celeberrimus) addit.

Positiva *er* syllaba terminata gignunt superlativa ab ipso Nominativo addito *rimus*; ut *tener*, *tenerrimus*; *saluber*, *saluber-
rimus*.

Exceptio II.

*Hæc Humilis, Similis, Facilis, Gracilis-
que requirunt,*

In

92 *De Nominum Comparatione.*

*In limus ut Recti casus is syllaba migret.
In finus, atque limus, Rectum Imbecillis habeto.*

F*Acilis & similis cum compositis, gracilis item & humilis, pariunt superlativa, syllaba is mutata in limus; ut facillimus, fixillimus, gracillimus, humillimus. Imbecillis habet imbecillimus & imbecilissimus. Utilis, plerumque habet utilissimus; interdum tamen utillimus.*

Exceptio III.

*Nomina vocales ante us capientia nullos,
Ex se ferre gradus (ut Idoneus, Inuius) audent.*

Strenuus, Assiduusque, gradum formastis utrumque.

A Pius interdum gradus ire piissimus audit.

N*omina quæ ante us syllabam vocalem habent, raro comparativa & superlativa gignunt; ut idoneus, noxius, arduus, high, difficult, egregius eximius, &c. Suppletur autem horum defectus per magis & maximè positivo juncta; ut magis idoneus, maximè idoneus; vel contra per minus & minimè; ut minus idoneus, minimè idoneus. Varro de re rust. lib.2. cap. 10. à positivo assiduus format comparativum assiduior: & Suetonius in Augusto cap.71. superlativum assiduissimus. Sic à strenuus apud probatos actores*

Stores legere est *strenuior* & *strenuissimus*.
Quintil. declam. 6. & Curtius lib. 9. à *pius*,
superlativum *piissimus* usurpant: & Ovidi-
us in epist. Hypermnestr. ab *exiguus* *exi-*
guissimus formavit.

Appendix.

Ad hæc nomina, quæ ante *us* vocalem habent,
referri possunt quædam adjectiva, quæ *n* literam
ante *dus* habent; ut *colendus*, *observandus*, *medita-*
bundus, *considering with himself*. Item hæc, *memor*,
opimus, *fat*, *plentiful*, *magnanimus*, *egenus*, *claudus*,
jejunus; *degener*, *degenerating*, *base*, *delirus*, *doting*;
cicur, *tame*, *canorus*, *shrill*, *mirus*, & alia quorum
comparativa & superlativa (quia usu recepta non
sunt, etsi significatio nihil impediat) suppleant com-
parationem suam per eadem adverbia *magis* & *mi-*
nus, *maximè* & *minimè*.

Exceptio IV.

Entior à Dico, Facio, Volo nata cape sunt,
Fitque Gradus Melius; pro Summo entissi-
mus addunt.

A Nominibus ex verbis *Facio*, *Dico*,
Volo, compositis, comparativa exe-
unt in *entior*, superlativa in *entissimus*, ut
magnificus, *magnificentior*, *magnificentissimus*.
Sic *maledicus*, *benevolus*. Composita à verbo
loquor (ut *grandiloquus*, *magniloquus*, *vanilo-*
quus) huc referenda non sunt, quòd. parum
usitata sint comparativa & superlativa quæ
inde fiunt.

Anto-

Anomala sive inæqualis Comparatio.

QUædam adjectiva comparantur irregulariter; ut *Bonus, melior, optimus. Malus, pejor, pessimus. Magnus, major, maximus. Parvus, minor, minimus. Multus, plurimus; multa, plurima; multum, plus, plurimum. Plus* enim in singulari est substantivum, & neutri tantum generis; in plurali verò adjectivum & omnis generis: unde dicitur, *multi, pluris, plurimi: multa, plures, plurima: multa, plura, plurima.*

Item illa: *Nequam, nequior, nequissimus.*

Superus, that is above, superior, supremus, & summus.

Exterus, that is without, an extern, exterior, extremus, & extimus.

Inferus, that is beneath, inferior, infimus, & imus.

Vetus, veterior, veterrimus.

Maturus, maturior, maturissimus, vel maturrimus.

Penitus, throughly, penitior, penitissimus.

Fiunt etiam ab adverbiiis comparativa quædam & superlativa: *Citrà, citerior, citimus. Intra, interior, intimus. Propè, propior, proximus. Pòst, posterior, postremus. Ultrà, alterior, ultimus.*

Elliptica

Elliptica sive Defectiva Comparativa.

QUædam nomina aut positivo, aut comparativo, aut superlativo deficiunt.

Positivo carent, *deterior, deterrimus; ocyor, more swift, ocyssimus; potior, potissimus.*

Comparativo, *salus, falsissimus: meritis, mericissimus, inclytus, gloriosus, famosus, inclutissimus; invitus, invitissimus; jurisconsultus, jurisconsultissimus; nuper, nuperrimus; persuasus, persuasissimus; sacer, sacerrimus.*

Superlativo, *adolescens, adolescentior; ante, anterior; dexter, dexterior; sinister, sinisterior; (dextrimus, enim & sinistimus, apud priscos dextrum & sinistrum, significabant, ut Festus docet & Non. Marcellus) juvenis, junior, & aliquando juvenior; longinquus, longinquior; proximus, proximior; senex, senior; supinus, supinior.*

Novissimus, *the last*, tantum superlativum habet: *licentior, too free*, tantum comparativum.

Anomala sive Inæqualia.

ANomala sive *Inæqualia* vocantur, quæ aut numero, aut genere, aut declinatione,

tionem, aut genere & declinatione simul, aut casu, aut aliquo alio attributo deficiunt, variant, vel abundant.

Numero Inaqualia sunt ea, quæ vel numero tantum singulari, vel plurali solum declinantur.

Numero Plurali Deficiunt.

I. Nomina Propria.

Propria sunt tantum numero flectenda Priori: Ut Troia, Anchises. Si plura (ut Gallia, Cæsar)

Nomina significant, numero donantur utroque: Et cum pro numero numerorum assumitur alter:

Seu cum proprietas rerum signatur; ut illa, Sint Mæcenates, non deerunt, Flacce, Marones.

NOMINA propria numero tantum singulari declinantur; ut *Anchises, vir; Dido, femina; Ægyptus, regio; Hispalis, urbs; Tagus, fluvius*. Si plura propria eodem nomine adinstar appellativorum significantur, utroque numero declinantur: dicimus enim *plures, Foves; multos, Atonios, Cæsares; duas, Gallias, Hispanias, &c.* Propriis item nominibus in numero multitudinis utimur, cum pluralis pro singulari accipitur: ut si *Curios*, pro *Curio*, *Anchises* pro *Anchise* dicamus. Induunt

Induunt præterea formam appellativorum nomina propria, cum proprietatem vel excellentiam alicujus rei significamus; ut Si fautores artis poeticæ *Macenates*, eximios Poëtas *Homeros* aut *Marones* appellamus.

Numero Plurali deficiunt.

II. Appellativa Masculina.

Mascula plurali quedam viduanda leguntur:

Hesperus, atque Fimus, Nemo, cum sanguine, Viscus,

Et Muscus, Sopor, atque Æther, cum Vespere, Pontus.

Adde Aër, Cestus, Limus, cum prole diei.

Hesperus, the evening-star; fimus, dung; sanguis; viscus, birdlime, glue; muscus, moss, coral; sopor, a sound sleep; æther, vesper, pontus, the sea; aër; cestus, a brides girdle; limus, mud; meridies. His masculinis adde nemo communis generis.

In his altero numero deficientibus, cuiuscumque sint generis aut numeri, plura subinde nomina reperiri possunt his non comprehensa versibus: sed & nonnulla interdum utroque numero à veteribus usurpantur, quibus, nisi cum simili gratia, facile

cile utendum non est. Observandus igitur rectus Auctorum usus, qui Grammaticorum præcepta omnia supplet ac superat.

III. Feminina Numero Plurali carentia.

Femineæ in numero tantum usurpanda Priori

Dantur Humus, Lux, Pax, Soboles, cumque Indole, Labes,

Fama, Strues, Sitis, atque Fames, & Gloria, Tellus,

Talio, Culpa, Lues, & Plebs, Fuga, Vespera, Tabes :

Bilem, Alvum, Choleram junges, Prolem, atque Salutem.

Nomina Virtutum, Viriorum, Abstractæque, & Artes.

Humus, lux, pax ; soboles, *issue, one or more ;* indoles, *the nature of a thing, good or bad ;* labes, *a blemish, a spot ;* fama, *a rumor ; fame, renown ;* strues, *a pile of wood, a heap ;* sitis, *fames, gloria, tellus ;* talio, *a like mischief returned ;* culpa, lues, *a common plague ;* plebs, fuga, vespera ; tabes, *a consumption, or pining away ;* bilis, *gall, anger ;* alvus, *the belly ;* cholera, *choler ;* proles, *salus.*

Nomina virtutum : Justitia, fortitudo, modestia.

Nomi-

Nomina vitiorum: *Avaritia, luxuria, pigritia.*

Nomina abstracta: *Egestas, humanitas, juventus.*

Nomina artium: *Grammatica, a; Rhetorica, Dialectica.*

Item librorum; ut *Æneïs, Ilias, Odyssea.*

His accedunt ferè omnia nomina quintæ declinationis: ut *Fides, rabies, rage, fury; sanies, corrupt blood, or matter, &c.* præter dies & res; acies, *the edge or point, the sight of the eye;* & species, *the figure and form of things;* raro numero multitudinis leguntur.

Cicero tamen *labes, culpas, avaritias, indoles,* & alii alia his similia dixerunt, quibus utetur, qui ea apud probatos Auctores legerit.

IV. Neutra Plurali Numero deficientia.

Hæc tibi neutra damus numero spolianda
Secundo.

Ver, Ador, atque Penum, Virus, cum
Felle, Barathrum,
Fas, Nihilum, Chaos, atque Nefas, Ebur,
adde Macellum

His, Jubar, atque Salum, Lethum, cumque
Hepate, Fœnum,
Iustitium, Nihil; adde Gelu, cum Glu-
tine, Viscum,

Manna, Crocum, Tabum, Senium : Pas-
chæ, *addito Vitrum,*

Cumque Luto, Pelagus, *cum* Cœno, Vul-
gus & Halec.

His junges Herbas, Frumenta, Metalla,
Lignores.

VEr, ardor, penum, virus, fel ; bara-
thrum, *a bottomless depth, a dungeon ;*
fas, chaos, nefar, ebur, macellum, *the sham-*
gles ; jubar, salum, *the sea ;* lethum, *death ;*
hepar, foenum, *hay ;* justitium, *a ceasing*
from matters of law ; nihil, gelu, gluten,
glue ; viscum, *idem ;* manna, crocum, *saf-*
fron ; tabum, *corrupted blood ;* senium, *old*
age ; Pascha ; vitrum, *glass ;* lutum, *dirt ;*
cœnum, *idem ;* pelagus, vulgus, halec.

Nomina herbarum ; Salvia, *sage ;* hyssop-
us, apium, *parsly, smallage ;* piper.

Frumentorum ; *Triticum, filigo.*

Metallorum ; *Aurum, argentum, ferrum,*
plumbum.

Liquorum ; *Lac, Oleum, acetum.*

Item nomina multarum rerum huc refe-
res, quæ metimur aut ponderamus ; ut *But-*
tyrum, sebum, tallow, suet ; saccharum, *su-*
gar ; lardum, *vel* laridum.

Scholion.

Multa tamen nomina herbarum, frumentorum,
metallorum, liquorum recipiunt pluralem nume-
rum ; ut *Malvæ, mallows ;* *avenæ, oats ;* *æræ, vînæ,*
& plura quæ usus & auctores docebunt.

Quæ

Quæ Numero Plurali tantum Declinantur.

I. Masculina.

Adasculeum sortita genus pluralia solum
 Antes, Cancelli, Lemures, cum Manibus,
 Artus,
 Et Proceres, Loculi, Majores, Codique
 cilli ;
 Dein Pugillares, Fastus, Cani, atque Mi-
 nores ;
 Cœlitibus, Superos, Geminis adjuuge Pe-
 nates,
 Et tria quæ gignuntur ab his, Post, Liber,
 & Infra.

ANtes, buttresses to uphold buildings ; can-
 celli, lattices ; miles, lemures, hob-
 goblins ; manes, dead mens ghosts ; artus,
 joints ; proceres, courtiers, peers ; loculi, a
 little coffer, a purse ; majores, ancestors ; co-
 dicilli, an epistle, letters patents of Princes ;
 pugillares, a table-book ; fastus, fastuum,
 vel fasti, fastorum, a calendar ; gray hairs ;
 minores, posterity ; cœlites, the blessed of
 heaven ; superi, idem ; gemini, twins ; pe-
 nates, dii domestici ; polsteri, posterity ; li-
 beri, ones children ; inferi, those in hell, or
 under earth.

M. Feminina tantum Pluralia.

De grege femineo tantum pluralia flectes
 Excubias, Nonas, Idus, mensisque Calendas,

Inferias; cum Reliquiis adjungito Conas.
 Primitias, Valvas, Diras, Tenebrasque,
 Minasque :

Insidiiis comitantur Opes; adscribito Nugas,

Exsequias: & Clitellis superadjice Scopas.

Orta manus, vigilisque. Inducia, Feria,
numquam

Nundina flectantur numero (neque Nuptia)
 Primo :

Quem quoque Divitiæ, ac Offuciæ, &
 Antix eundem;

Literæ, & Exuviæ, Phaleræ, Custodiæ,
 & Alpes,

Quisquilixque negant; Operæ, atque Facetix, & Ædes.

Quæ raro Primi numeri tibi prosa recludet;

EXcubiæ, watches; nonæ, the fourth or sixth day after the Calends; idus, the eighth day after the Nones; calendæ, the first of the month; inferiæ, sacrifice for the dead, a funeral; reliquiæ, relicks; cunæ, a cradle, infancy; primitiæ, the first-fruits; valvæ, folding-doors; diræ, furies of hell, cursings;

cursings; *tenebræ*, *minæ*, *insidiæ*, *opes*, *prodivitius*; *nugæ*, *tricae*, a trifling let, any toys; *thermæ*, hot baths; *gerræ*, lattises of twigs, trifles; *lactes*, the small guts; *exsequiæ*, funerals; *clitellæ*, a pannel, or pack-saddle; *manubiæ*, booties, spoils; *vigiliæ*, night-watches; *induciæ*, a truce; *feriæ*, days vacant from work, holy-days; *nundinæ*, a fair, a market; *nuptiæ*, *divitiæ*, *offuciæ*, deceits, trompery; *antiæ*, the hair of the forehead; *literæ*, *exuviæ*, a skin pull'd off or cast, spoils; *phaleræ*, horse-trappings; *custodiæ*, guards; *Alpes*, *Montes*; *quisquilæ*, the sweepings, things of no value; *operæ*, workmen, works; *facetiæ*, pleasant witty sayings; *ædes*.

Plurali quoque numero tantum ferè leguntur, *antennæ*, the cross-yard of a sail; *argutiæ*, tart witty sayings; *bigæ*, a chariot of two horses: *quadrigæ*, *blanditiæ*, *caremonia*, *copiæ*, *decimæ*, *fores*, *genæ*, *gingivæ*, the gums; *illecebræ*, *inimicitia*, *latebræ*, *minutiæ*, wists, small things: *nares*, *pates*, *neniæ*, doleful songs at ones death: *paleæ*, *chaf*: *præstigiæ*, jugglers flights, delusions: *falebræ*, uneven places going up and down: *scalæ*, *scatebræ*, springs of water: *fordes*.

Scholion.

Ædes pro domo privata, *blanditiæ* & *caremonia* in singulari interdum reperiuntur apud idoneos auctores. Item *Alpis* & *Alpem* apud Lucanum, lib. 1. 3. & *Alpe* apud Ovidium, lib. 2. de Arte.

III. Neutra tantum pluralia.

Contemnunt casus numeri Sponsalia Pri-
mi,

Munia cum Flabris, Æstiva, Cibaria, Tes-
qua.

Et Bona, Lustra feris habitata, Crepundia,
Cete,

Rostra, Stativa : quibus Parapherna, Obli-
via, Castra,

Exsta, Hiberna adhibe ; Præcordia, Mœ-
nia, & Arma,

Compita, Justa, Repotia, queis Bellaria,
Tempe,

Et tandem, cum prole sua, Cunabula junges.

Sponsalia, espousals; or betrothing : munia,
offices, charges : flabra, blasts of winds :
æstiva, places shaded to retire to in the sum-
mer heats : cibaria, victuals : tesqua, rugged
places, untilled : bona, goods : lustra, dens of
beasts : crepundia, childrens gawds, or things
to play with : cete : rostra, the place of com-
mon plea in Rome, a pulpit : stativa, a fortified
camp ; parapherna, all the wife brings above
her dowry : oblivia, oblivion : castra, the
tents of any army : exsta, the intrals : hi-
berna, hiemales militum stationes : winter
quarters : præcordia, the midriff : mœnia,
walls of a town : arma, compita, the corners of
streets : cross ways : justa, funeral obsequies :
repotia,

repotia, drinking and junketing after marriage, or at child birth; bellaria, sweet meats: Tempe: cunabula, & incunabula, cuna & involucria infantium.

IV. Propria quædam & varia quæ numero tantum multitudinis inflectuntur.

Multa recensentur numero truncata Priori Oppida: cen Sardis, Syracusæ, Bactra, Philippi:

Quæque gerunt Numeri (dempto uno) à cardine nomen:

Festa itidem, Ludos, vel significantia Libros.

Superioribus, quæ numero plurali solum declinantur, hæc quoque addenda.

1. Nomina propria urbium, quæ numero multitudinis i littera exeunt, ut *Philippi, Parisii*: vel *Æ* diphthongo, ut *Syracusæ, Athenæ*: vel *a* terminantur, ut *Ecbatana, Bactra*. Item *Sardis*, & *Trallis*, *ium*: vel *Tralleis* per *u*.

2. Numeri tam cardinales quam distributivi. Cardinales; ut *duo, tres, quatuor, centum, ducenti*. Distributivi; ut *singuli, a, a, bini, terni, quaterni, quini, seni, octoni, noveni, deni*.

3. Nomina Festorum; ut *Saturnalia, Bacchanalia,*

chanalia, vinalia, & similia; quæ omnia Genitivo sæpius iorum quàm ium faciunt; Dativo & Ablativo ibus. Sed Dionysia, Orgia, Scenopegia, sunt tantum secundi ordinis.

4. Ludorum nomina; ut *Appollinares, Circenses, Isthmia, Megalenses, Olympia, Pythia, &c.*

5. Librorum nomina; ut *Analitica, orum: Biblia, Bucolica, Chronica, Dialectica, Ethica, Georgica, Physica, quæ potius adjectiva quibusdam videntur.*

Appendix.

Distributivi numeri reperiuntur interdum in singulari; ut *binus, ternus, centenus, &c.*

Genere Inæqualia.

Genere Inæqualia dicuntur illa, quæ in plurali vel genus mutant, vel aliud simul assumunt.

I. Masculina in singulari in plurali Neutra.

Masculinum Primo numero, neutrumque Secundo

Taygetus genus accipiunt, Pangæus, Avernus.

Tartarus his & Dindyma, Massicus, Ismarus, atque.

Menelaus

Mænalus accedunt. Fines junxere viriles
Sibilus, & Jocus, atque Locus pluralia
Neutris.

TAygetus, *Laconia mons*; Pangæus, *Thracia promontorium*; Avernus, *locus graevolens in Campania*; Tartarus, *bell*; Dindymus, *mons Phrygia*; Massicus, *mons Campania*; Ismarus, *Thracia mons*; Mænalus, *mons Arcadia*: Tænarus, *pro Laconia promontorio*; Masculini generis esse, Recti terminatio ostendit. Tænaron neutro genere usurpat Solinus, cap. 12. At *Tanara, orum*, numero multitudinis, neutro genere apud classicos auctores nemo invenerit, quocirca huc non spectat: sicut nec *Gargarus* cum sint veterum testimonio singulari numero & Masculino genere usurpetur. Gargara autem Gargarorum numero plurali, *cacumen montis Idae*, & *oppidum* significat. Macrobius, lib. 5. cap. 20. singulari etiam numero legit *Gargarum, Gargari*.

Tria sequentia in singulari sunt Masculina, in plurali Masculina & Neutra: jocus, joci, & joca, locus, loci, & loca quando significat *id quo aliquid continetur*; cum verò *sedem, unde promuntur argumenta*, significat, masculinum tantum est; sibilus, sibili, & sibila frequentius. Cetus utrumque numerum sortitur, dum masculinum est; in plurali enim habet *ceti cetorum*, dicitur & hæc *cete* in neutro genere, pluralis tantum numeri indeclinabile.

II. Feminina in singulari Neutra in plurali.

Pergamus a neutrum plurale & Carbasus optant :

Hoc Solyma, hoc illius idem petit unica proles.

Pergamus femin. genere, & neutro Pergamum, i, pro urbe Troia : Pergama, orum, genere neutro pro eadem urbe nonnumquam pluraliter effertur à poëtis, sed huc non pertinet, nisi quando pro arce ejusdem urbis accipitur. Carbasus, i ; carbasa, sails, sine linen, carbasorum, Hierosolyma, æ, femininum effertur à Cicer. pro Flacco ; Sueton. Tacit. & Plinius, numero plurali dicunt Hierosolyma, orum. Sic Solyma, Solymæ, & Solyma, Solymorum invenies.

III. Neutra singulari plurali Masculina.

Mascula sunt numero Cælumq; Argosq; Secundo :

Sed Rastra & rastros, Frenos ac frena notabis.

Argos, argi, argorum, urbs Græcia. Cælum, i ; cæli, cælorum, loca supera & Divorum. Cælum, i ; instrumentum sculpsorium, cæla, cælorum habet. Frenum & rastrum.

strum, a rake, a harrow, declinantur numero multitudinis masculina & neutro genere: frenum tamen frequentius neutrum est; *rastrum* crebrius masculinum. Neutro genere *rastra, rastrorum*, usurpavit Celsus apud Nonium, & Statius, lib. 3. Thebaidis.

Porrum, a leek; hujus loci non est, cum nominativus pluralis *porri, à porrus, porri*, Masculini generis descendat.

Declinatione Inæqualia.

Declinatione dicuntur Inæqualia, quæ vel declinationem mutant, vel eadem abundant.

Tertia Vas, vasis, plurali vasa Secunda:

Jugum ei oppositum. Terna dat Jugera,
servans

Jugeri, ex numero præunte, & Jugere solum.

VAs, vasis, singulari numero est tertiæ declinationis, plurali secundæ; ut *Vasa, vasorum; vasis, &c.* *Jugum, an acre, a furlong*; jugeri contra, numero singulari est secundi ordinis, plurali vero tertii, *jugera, jugerum, jugeribus*. Interdum & *jugeri* Genitivo singulari, & *jugere* Ablativo, legitur.

Colus, a distaff, a rock, per secundam declinationem flectitur integræ. Repèritur

etiam Genitivus & Ablativus quartæ *colu* & *colu*; Nominativus item & Accusativus pluralis *colus*.

Sic *laurus*, per secundam integrè declinatur: sed Genitivo singulari, Nominativo & Accusativo plurali, *laurus* etiam legitur, & Ablativo singulari *lauru*.

Cornus, the Cornel-tree, & *pinus* per secundam quidem inflectuntur; sed terminationes *n* & *us* etiam à quarta accipiunt.

Quercus & *lacus* per quartam integrè; per secundam Genitivo singulari *quercis* & *laci*; plurali *quercorum*.

Virgil. in Culice dixit Nominativo plurali *Platanus* & *Fagus*.

Domus in Rudimentis infleximus per omnes casus.

Inæqualia Genere & Declinatione.

Delicium vult Delicias: Epulumque libenter

Fert Epulas: a vel æ plurali Balneum adoptat.

Delicium & epulum in singulari neutra sunt, & secundi ordinis: in plurali feminina, & primæ declinationis; *deliciæ* & *epulæ*, arum. Delicium & *deliciæ*, epulum & *epulæ*. Balneum verò in singulari est neutrum, & secundæ declinationis;

in

in plurali partim neutrum, & secundi ordinis; partim femininum, & primæ declinationis; balnea, ōrum, vel balneæ, arum, a bath.

Casu Inæqualia.

I. Indeclinabilia.

Casu inæqualia sunt, quæ vel sub una terminatione omnibus casibus servantur, vel casu aliquo destituuntur.

Super in aptōtis immobilis ultima perstat:

Qualia sunt Præsto, Nihili, Nil, Pondo,

Sinapi,

Cepeque, Soracte, & Cære, & Præneste Reate,

Gausape, & orta modi, Nequam, Hir,

cum Frit, Git, & Instar,

Et Gummi, Nauci, Frugi, quæ Mancipi

adheret:

Tot, Quot, & à Centam ad Quatuor

Numeralia cuncta:

Adde quibus Danalim nota significatur, ut

Alpha:

Et verbum quodvis nulla pro voce repos-

sum.

Nec peregrina suos variant, neque barbara,

siue,

Ni sint, aut Latius reddantur idonea nor-

mis.

Aptota appellantur indeclinabilia nomina, quæ una sola terminatione contenta sunt in omnibus casibus; ut præsto, nihili, nihil, vel nil. Pondo, sive *libram* significet, quo modo pluralis tantum numeri est, (Cicero, *Auri quinque pondo abstulit*) sive *pondus*, qua significatione singularis tantum numeri est. Livius, *Scribitur coronam auream libra pondo Jovi dicatam fuisse*. Sinapi. Cepe, non *cepa*: quod femininum est primæ declinationis, & integrum, *an onyon*. Nonnulla quoque urbium nomina, Cære, Népete, Præneste, Reâte, & Soracte *montis nomen*. Dicitur tamen etiam Prænestis, *is*; ut & Soractes, *is*; vel Soractis, *is*. Gausape, *a frieze coat*, &c. in singulari indeclinabile: *gausapa* plurali numero reperitur apud Persium Satyra 6. & Ovidium, ab antiquo nomine, *gausapum*: sicut & Gausapes, *is*; & Gausapa, *a*, feminino genere antiquitus declinabatur. Composita modi; ut *Hujusmodi, cujusmodi, ejusmodi, hujuscemodi, istiusmodi, aliusmodi*. Nequam, Frit, *illud est in summa spica jam maturum minus quam granum*. Git, *Coriander of Rome, nard*. Instar, *like*: Gummi neutrum indeclinabile ponitur à Plinio. Hir, *vola manus*. Nauci, *putamen nucis*, vel *res nullius momenti*. Frugi, Mancipi. Tot, quot, cum compositis, *toridem, aliquot, quotquot*. Item quatuor, quinque, &c. usque ad centum. Quæ verò sequuntur ultrà, declinantur; ut *Ducenti,*

centi, tricenti, &c. Mille tamen adjectivum est indeclinabile. Nomina itidem quibus Græca significantur elementa; ut hoc *alpha*, hujus *alpha*, &c.

Ad hæc voces sumptæ pro seipsis absque omni sensu, seu (ut aiunt) materialiter: ut *Lux* est monosyllabum: *dies* est trisyllabum. Verba quoque & cæteræ orationis partes positæ loco nominis; ut *Vivere ipsum turpe est*.

Denique non mutant per casus terminationem nomina peregrina, & barbara, quæ scilicet nec Latina sunt, nec Græca; qualia sunt, *Job, Joseph, Elisabeth, Jerusalem*: nisi vel ex prima origine fines habeant idoneos ad declinationem; ut *Emmanuel, David, Salomon, Daniel, Hannibal*: vel adjectione sive detractone aliqua declinationi Latinæ reddantur accommodata; ut *Adamus, Abrahamus, Josephus, Jobus, Elisabetha, Sara, Hierosolyma, Cherubim & Seraphim* masculina sunt, pluralis numeri, indeclinabilia.

II. Quæ uno tantum Casu Declinantur.

Quartum habet Inficias: *maqueant* Iussu atque Rogatu, Injussu, & Natu, Sexto tantum edita casu.

In *inficias*, in Accusativo tantum plurali, persæpè verbo *eo, is*, reperitur adjunctum. Dicitur enim eleganter *inficias ire*, pro *inficiari* seu *negare*. *Iussu* & *injussu rogatu, natu, permissu* (quibus adduntur, *din, noctu, promptu*) Ablativi sunt, à nominibus *iussus, rogatus, &c.* in frequenti usu, cæteris casibus adhuc in tenebris delitescentibus.

III. Quæ duobus tantum Casibus inflectuntur.

Rectum & Quintum habeant tantum sibi Jupiter, Exspes.

O Macte, & Macti; cum Verbere, Verberis, atque

Impetis & Spontis solum dic Impete, Spontè:

Et Repetundarum repetundis flectere solum

In Patrio & Sexto veterum sententia cavet.

Suppetiæ, Inferiæ, dant as, & plura recusant.

Jupiter & *exspes* tantum habent Nominativum & Vocativum singularem; sicut & *macte* in singulari Vocativo, & *macti* in plurali. Genitivi *verberis, impetis & spontis*, Ablativum habent tantum singularem, *verbere, impete, sponte. Repetundarum, & repetundis,*

petundis, in Genitivo & Ablativo numeri pluralis tantum reperitur. Inferiæ & suppetiæ, aid, succour, Nominativi plurales formant sibi Accusativum solum, inferias, suppetias.

Necesse & necessum, sed singularis serè numeri.

IV. Quæ tribus tantum casibus Declinantur.

Cum Recto Quartum Instar habet casumq;
Vocandi:

Cen Fas atque Nefas numero Gratesq; secundo,

Tantumdem in Recto, Tantidem Patrium exstat;

Et Quartum a fidus Tantumdem amplectitur usus.

Fors, o Fors & Forte leges. As, am, Dica

Atta Lues Primum, Quartum, Quintumq; capeffit.

As, Mare, Thus, & Hiems, Rus, Far, cum Melle recusant

In numero Patriam, Terminus, Sextumq; secundo.

His quoque (colle Dies & Res) dabis omnia quinta.

Instar, nomen est, ut constat ex hoc Ovidii testimonio, epist. 2. Sed scelus hoc meriti pondus & instar habet. Fas & Nefas tres

tres tantum casus habent Nominativum, Accusativum & Vocativum singularis numeri. *Grates* tantum cum Nominativo, Accusativo & Vocativo plurali invenitur: in singulari verò nullos casus facile reperies apud veteres, *Tantumdem* in Nominativo & Accusativo, & *tantidem* in Genitivo, apud insignes auctores reperire est.

Fors, ô *fors*, à *forte*, tantum in usu sunt dum *casus fortuitus* significatur. Dica verò *an action in law, a process*, duos solos Accusativos utriusque numeri agnoscit; reliquorum enim casuum exempla desiderantur. *Lues* nominandi, accusandi, vocandique casus in singulari numero habet: Ablativi exemplum nemo profert.

Es, mare, ibas, & cetera versu comprehensa; nomina quoque declinationis quintæ, præter *dies* & *res*, habent tres tantum casus in plurali, Nominativum, Accusativum, & Vocativum.

V. Quæ quatuor tantum casibus Declinantur.

Ut Jovis atque Precis Rectum, casumq; Vocandi,

Sic Opes, atque Vicis, numero rennere Priori.

Quatuor hæc nomina casus habent singulares integros, excepto Nominativo

tivo & Vocativo. Neque enim *Jovis* & ceteri obliqui à Nominativo *Jupiter* originem ducunt, sed ab antiquo Nominativo *Jovis*. *Precis* Genitivus Dativum habet apud Terent. Quintilianus *vici* in Dativo usurpat: sicut nec Dativus *opi* rejiciendus est. Denique *vici*, *opi*, & *precis*, multitudinis numero declinantur integrè.

Vocativo carentia.

Fac quinto spoliis casu quacumque Regandi Mobilia; ut Quis? Qualis? Uter? Privatur eodem

Jure Relativum: ceu Qui; superadde negandi

Qualibet; ut Nemo, Nullus: pronomina demptis

Tu, Meus, & Noster, nostras. His pleraque junges

Partitiva. Carent quoque Quinto singula, in ius

Qua patrium formant: sed Solus, Totus, & Unus,

Et Quicumque, Aliquis, casum mervere vocandi.

Vocativo carent sex ista adjectivorum genera.

I. Interrogandi; ut *quis? qualis? quantus? cujus? &c.*

II. Re-

- II. Relativa; ut *qui, quæ, quod, &c.*
- III. Negativa; ut *nemo, nullus, neuter, &c.*
- IV. Pronomina omnia præter, *tu, meus, noster & nostras.*
- V. Partitiva pleraque; ut *quidem, nullus, alius, &c.* non autem *quicumque & aliquis.*
- VI. Ea omnia, quorum Genitivus in syl-
labas *ius* definit; ut *alter, alteruter, uter, neuter, &c.* Solus tamen, *totus & unus* hinc excipienda.

Adjectiva quædam defectiva.

Plurali Primo, Quarto, Quintoq; , carento Neutrius generis, Perpes, Præpesq; , Circurq; ,
Ales, Hebesq; , Tercæ, cum Pauper, De-
gener, Uber,
Pubis, & Impubis, Locuples, & Cuspide
nata,
Dives, Inops, Memor, atque Reses, cum
Deside, Supplex.
Junge Bipes, Præsesq; , Tripes, Veges,
atque Superstes.
At Victrix, Ultrix, numero muliebria Pri-
mo,
Femineum neutrumq; genus pluralia possunt.
Plus neutrum numero obtinuit genus omne
Secundo.

P *Perpes, præpes, &c.* carent Nominativo,
 Accusativo, & Vocativo neutrius gene-
 ris

ris in plurali numero; in reliquis verbis casibus sunt omnis generis.

Vitrix & ulrix in singulari tantum feminini generis, in plurali sunt feminini & neutrius; hæc vitrices & hæc vitricia.

Plus in singulari substantivum est tantum neutrius generis, in plurali adjectivi naturam induit, & est omnis generis; hi & hæc Plures, & hæc plura.

Appendix.

Pauper, Degener, Uber, Pubis & Impubis videntur Nominativo, Accusativo, & Vocativo neutrius generis utriusque numeri carere; cum hæcenus in eo genere illis in casibus non sint reperta.

De Verborum Præteritis & Supinis.

Simplicium leges, ferme, composita sequuntur.

Hinc pauca excipiam memori quæ mente repones.

Verborum Composita juxta regulas Simplicium præteritum & supinum formant; ut *Amo, amavi, Amatum*; sic *Redamo, redamavi, Redatum*. Eodem modo, *Video, vidi, visum*; *Prævideo, Prævidi, Prævisum*; *Lego, legi, lectum*; *Perlego, perlegi, perlectum*; *Scio, scivi, scitum*; *Nescio, nescivi,*

nescivi, nescitum; & sic de ceteris. Excipiuntur nonnulla, quæ suis locis explicabuntur.

Appendix.

In verborum copulatione aut verbum & præpositio manent integra, ut *Concurro, Adjungo*: aut utrumque corrumpitur; ut *Colligo, Allido*: aut præpositio manet integra corrupto verbo; ut *Excido, Déprimo*: aut contra verbum manet integrum, corrupta præpositione; ut *Colludo, Compono*.

Cum geminat primam Simplex, Composita priorum

Præteriti amittunt: præter Præcurro, Repungo,

Quæq; sibi gignunt Do, Sto, cum Poscere Disco.

Quando præteritum simplicis, geminat syllabam primam, composita non geminabunt; ut *Cado, Cécidi, Concidi*.

Pario, Péperi, to bring forth; Comperio, Comperi, to find out, learn.

Spondeo, Spondeo, to promise, Respondeo, respondi.

Excipiuntur Præcurro, to run before; Repungo to prick again; & Composita verborum, Sto, Do, Posco, & Disco, quæ geminant, sicut primigenia: Præcurri, (quod aliquando & Præcurri facit) Repugnari, Adstare, addidi, Deposco, Edidici.

Videndum est autem, ne nos fallant quædam,

dam, quæ composita à *de*, falsò videntur :
Fecundo, *to make fertile*; Inundo, *to overflow*;
& alia composita ex *Undo*.

Nota: Quotiescumque, posito verbo aliquo in carmine, non apponitur ejus præteritum aut supinum, scito referri ad regulam generalem proximè positam; ut *Neo, necdvi, nectum*; *Doco, docui, doctum*; *Fingo, finxi, &c.*

Appendix.

Accurro, *to run to*; Concurro, *to run together, or one against another*; Decurro, *to run down*; Discuro, *to run hither and thither*; Excurro, *to run out*; Occurro, *to meet*; Procurro, *to run forwards*; interdum priquam geminant.

Præteritis orbata simul sunt orba supinis:

Glisco, Liqueo, Ferio, atque Aveo, Ambigo, Polleo, Vado,

Vergo, Aioq, Furit, Satago, Quæso, Hisco, Fatisco,

Morreo, cum Vescor, Liquor, Medeor, Reminiscor,

Disfiteor, Ringor : quæque Inceptiva vocamus,

Silvesco velui, Mitescor, Senesco, Tempesco;

Aut certè hæc capiunt à verbis unde trahuntur.

His Meditativum, dempro Esurit addito verbum.

Quæ verba præteritis carent, eadem etiam supinis destituuntur; ut *Glisco*, to encrease, *Liquet*, it is clear; *Vergo*, to lie or tend towards; *Ferio*, to strike; *Aveo*, to desire; *Polleo*, to be able, or of great force; *Vado*, *Ambigo*, to doubt; *Furo*, to be enraged; *Aio*, to say, affirm; *Satago*, to be busie about; *Quæso*, *Hisco*, to gape, mutter; *Fatisco*, to cleave, wax faint, decay; *Mæreo*, to mourn; *Vescor*, to feed upon; *Liquor* to be melted; *Medeor*, to cure; *Reminiscor*, to remember; *Diffiteor*, to deny; *Ringor*, to grin.

Verba Inceptiva sive *Inchoativa* (hoc est quæ rem quidem inchoatam, sed ad finem perfectionemque tendentem, significant) si à verbis fiunt, aut carent præteritis; ut *Refrigesco*, to wax cold; *Incalesco*, to wax hot, &c. aut certè à primogeniis mutuuntur: ut *Refrixit*, *incaluit*. Si à nominibus deducuntur, prorsus videntur præteritis destitui: ut *Ingravesco*, to grow more heavy; *Millesco*, to grow mild, tame; *Herbesco*, to grow to herb; *Silvesco*, to grow wild, *Senesco*, to wax old, cum compositis, habet *Scni*; hinc supino, ab obsoleto verbo *Seneo*.

Inchoativa prioris generis ferè formantur à verbis neutris absolutis secundæ conjugationis; ut *Tepeo*, tepes, addito *co* fit *Tepeesco*; to wax luke warm; *Floreo*, flores, *floresco*, to bud, or blossom, cetera eodem modo à secunda persona fiunt; Unum atque alterum ab activis deducitur; ut *Augesco*, In-

Integrasco; to wax new. Desinunt omnia in *scō*, & sunt tertiæ conjugationis.

Verba quoque *Meditativa* ferè præterito carent; ut *Dicturio, I am about to speak, Empturio, Scripturio, Cœnaturio, &c.* Hæc, quia assiduam alicujus rei meditationem significant, *Meditativa* appellantur: qui enim *cœnaturit*, nihil aliud quàm *cœnam* meditatur.

Excipitur *Esurio*, quod facit *Esurivi, esuritum, Parturio, Nupturio*, videntur *Parturivi, Nupturivi*, vel potius, *Parturii, Nupturii*, habuisse: sed desiderantur Veterum testimonia.

Formantur autem hæc verba à priore *supino*, in *litera* versa in *rio*; ut *Esum, Partum, Cœnatum, Esurio, Parturio, Cœnaturio*. Omnia ad quartum ordinem spectant.

*Scaturio, to spring out abundantly; Ligurio, to devour greedily; Abligurio, to spend all in eating and drinking; Obligurio, idem: non sunt Meditativa, cum diversa sint significatione & quantitate: nam in *literam* producunt, *Scaturis, Liguris, &c.* omnia *Meditativa*, eandem corripiant, *Esurit, Parturit, Cœnaturit*.*

Prima Conjugatio.

Præteritum prima facit, avi, atumq; supino;

Ut Necq; nam necui, nectum sibi pignora servant.

Verba primæ Conjugationis faciunt præterito *avi*, supino *atum*; ut Neco, Necavi, necatum, *to kill*; cujus composita faciunt *necui*, *nectum*; ut Interneco, Intér-necui, Internectum; Eneco, Enécui, Enectum, quod etiam, *Enecavi*, *Enecatum* facit; à quo *Enecatus*.

Flecte Cubo per *ui* per *itumq*; Crepoq; Domoque.

Sic Sono, *junge* Tono, *atq*; Veto, vetui, Vetitumque.

M Cubo *cum* recipit, tantum tibi Tertia *flectet*;

Ast id præteritis expungitur atq; supinis. Dimicat *avi*, *atum*, *poscit*: Micui, Mico *tantum*.

A Fricui, frictum, à Secui *deducito* Sectum.

Sex, quæ sequuntur, faciunt præterito *ui*, & supino *itum*: ut Cubo, cubui, cubitum, *to lie down*. Sic composita tam primæ: ut Récubo, *to lie all a long*; Accubo, *to lie, or sit down*; quàm tertiæ, quæ literam *m* admittunt: ut Recumbo, *to lie a long*; Incumbo, *to lean upon, pursue with eagerness*.

Crepo, Crépuí Crépitum, *to crack, burst*. Sic Domo, *to tame, subdue*. Et composita Edomo, Pérdomo. Sono. Sic Affono, Conseno, *In-*

Insono, Persono, Resono, Tono, to thunder.
Ita Derono, Intono. Veto, to forbid.

Mico, Micui, sine supino, to glitter. Sic composita *Emico, to come forth, or shew it self suddenly, Intermico, to shine amidst; Pronico, to cast forth, or come forth suddenly.* Sed *Dimico, facit Dimicavi, Dimicatum, to fight.*

Frico, fricui, frictum, to rub. Ita composita, *Affrico, Confrico, Defrico, Perfrico.*

Seco, secui, sectum, to cut. Et Disseco, Exseco, Praseco, Reseco.

Appendix.

Cubo etiam Cubavi interdum facit: unde est cubasse apud Quintil. & apud Plinium, Trius incubata ova. Composita à *cubo*, non prout cuique libuerit, licet in literam addere, vel adimere: ut enim *Discumbo, to sit at table; Succumbo, to sit or fall under; semper eam retinent; ita Excubo, to march; Secubo, to lie a part; Supercubo, to lie upon; eandem respuunt. Cetera & admittunt, & abijciunt; ut Accubo vel Accumbo; sic Incubo, to lie or sit upon, as hens on Eggs; Occubo, to fall down, be slain; & Recubo, Decumbo, to lie down, ramen & Procumbo, to lie flat, fall prostrate, rarissime sine in repertiuntur.*

Dimicui semel atque iterum invenitur apud *Orvidium; Seneca Emicavus ab Emicavi fecit, Quintilianus reprehendit quosdam, qui Emicavi potius quam Emicuit dicebant.*

Discrepo, to disagree; Discrepavi, Cicero 2. de Oratore. Horatius de Arte Poetica Discrepui dixit. Increpo, cum significat reprehendere, ut quidam volunt, avi facit; sed nullum citant testem. Malim increpui dicere.

Futurum in *amrus* verborum primæ conjugationis

tionis, quorum supinum in *nam* sive *tum* exit, sit tamquam à supino in *nam*; ut *Cubaturus*, *Domaturus*, *Crepaturus*, *Secaturus*, *Tonaturus*, *Sonaturus*, *Ericaturus*, *Secaturus*. Itam nomina verbalia, ut *Cubatio*, *Edomatio*, *Crepasio*, *Petatio*, *Tonatio*, *Sonatio*, *Frisatio*, non *cukitio*, *Domitio*, *Erissio*; & ita de ceteris; *Secitio* tamen crebrius reperitur quàm *Secatio*. Virgilius 4. Georgicorum *Domiturus* dixit. *Frisitio* non raro reperitur. *Incubitio* apud Plin. Quare diligenter evolendi sunt scriptores: nam & *Fricatio*, & *Frisio*, & *Fricatus*, *us*; & *Incubatio*, & *Incubitio*, & *Incubatus*, & *Incubitus* dicitur: *Cubatus*, *us*, & *Cubitus*. *Domitor* & *Sector*, à *Domitus*, & *Sectus* fiunt: *Domatio*, & *Domitio* non videntur usitata: *Domitura* utitur Plinius & Columella. *Tonatio* est apud Senecam.

*A Lavo fit Lavi, Lotum, Lautum, atq;
Lavatum:*

*Cujus compositum, ceu Proluo, Tertia
flectit.*

*Potatum à Poto, seu Potum flecte su-
pino.*

A Juvo fit, Juvi tantum, proli dato jutum.

Lavo, præterito facit Lavi, supino Lo-
tum, lautum, & lavatum. Fuit etiam tertia:
unde omnia ejus Composita ad eam perti-
nent: ut Abluo, *to wash away*, Diluo, Pér-
luo, Próluo; quæ habent *ni, nium*.

Poto facit potavi, potum vel potatum.
Sic ejus composita, Compoto, *to drink toge-
ther*; Epoto, *to drink all out*.

Juvo, juvi, caret supino: sed Adjuvo
habet Adjuvi, Adjutum.

Appen-

Appendix.

Si rem accuratius velimus excutere, *Lavatum* à præterito *Lavavi*, quod jam exolevit, fit : 1 autam verò, & au mutato in o, *Lotum*, facta sunt à *Lavo*, *ii*, *Lavi*, tertiæ conjugationis. Probus ait *Lavo*, *as*, facere *Lavavi* : *Lavo*, *ii*, *Lavi*.

A *Cæno* & *Poto*, ut docet Varro, etiam *Cenatus sum*, & *Potus sum*, fiunt. Ergo *Pransus sum*, *Cenatus sum*, *Potus sum* bodie apud te, pro *Prandi*, *Cenavi*, *Potavi*, nondum legi apud Veteres. Nam *Pransum*, *Cenatus*, *Potus*, quæ apud varios auctores leguntur, *Confesto prandio*, *cena*, *potatione*, sive à *prandio*, *cena*, *potatione*, significant.

Furo, *Furavi* & *Juratus sum* facit.

Aplico nil legi. *Natum cum Præpositura* *Poscit* *ui* per *itum*, vel in *avi*, *sumet* & *atum*.

Supplicat, *avi*, *atum*, *genitumque*, ex *Nomine* *solum*.

Composita à *Plico*, *to fold*, *to plait*, cum præpositura, (id est, cum præpositione) vel faciunt *ui*, *itum*, vel *avi*, *atum* ; ut *Implico*, *implicui*, *implicitum*, & *Implicavi*, *Implicatum*, *to entangle*. Sic *Explico*, *to unfold* ; *Applico*, *to apply*, & alia.

Excipitur *Supplico*, *humblly to ask* ; & composita ex *Nomine*, ut *Duplico*, *to double* ; *triplico*, *to treble* ; *multiplico*, quæ solum habent *avi*, *atum*.

Appendix.

Applico, cum ad navigationem spectat, serè *Applicui* facit; *Explico* cum *Explanare* significat, *Explicavi*: *Replico* serè *Replicatum* habet; unde suspicor præteritum *Replicavi* usitatus esse.

Participia in *rus* serè à supinis in *atum* deducuntur. Participia præteriti temporis in *atus* & *itus* exeunt. *Applicatus* tamen & *Complicatus* frequentiora sunt, quàm *Applicuius* & *Complicuius*.

Vult dedit atque datum *Do*, *das*, & *pignora* *Prima*,

Quæ *Venum*, *Circum*, *Pessumquo*, *Satisfique* creantur.

Sed didit atque ditum faciunt, quæ *Tertia* flectit.

A *Sto* redde *Steti*, *Statum*, *stitit* inde profectum.

Exigit atque *stitum*; multo sed crebrius *atum*.

Do facit præterito *Dedi*, supino *Datum*; Sic composita primæ conjugationis; ut *Venundo*, *to* *se*; *Circundo*, *to* *si* *round*; *Pessundo*, *to* *cast* *under* *foot*; *destroy*; *Satido*, *to* *give* *caution*, quæ penultimam & antepenultimam de literis finitam corripunt: penultimam *Venundabam*, *Venundabo*; *Venundarem*, *Venundare*, *Venundatum*; antepenultimam, *Venundabâmus*, *Venundâkimus*, &c.

Quæ

Quæ vero pertinent ad tertiam, *didi*, *ditum* faciunt; ut *Reddo*, *to render, restore*; *indo*, *to put in*; *condo*, *to build, lay up*; *prodo*, *to bring forth, betray*; *perdo*, *to lose*; *credo*, *to believe*; *abdo*, *to hide*; *Addo*, *edo*, *to put forth*; *vendo*, *to sell*; *divendo*, *idem*. *Abscundo* tamen *abscondi* facit, & *abscondidi*, *absconditum*, *to hide*.

Sto facit *Steti*, *Statum*. *Composita*, *steti*, *stutum*, & *frequentius statum*; ut *Adsto*, *adstiti*, *adstitum*, vel *adstatum*, *to stand nigh, to assist*; *consto*, *to be constant, to cost*; *exsto*, *to be extant*; *præsto*, *to excel, perform*, &c. Multo tamen frequentius participia in *rus* fiunt à supinis in *atum*, ut *Constaturus*, *Obstaturus*, *Præstaturus*. *Cicero Præstaturus* dixit.

Appendix.

Nexo, *Nexas*, tanquam priscum & obsoletum prætermisi, putatur fecisse *Nexul*, *Nexum*, *Virgil*, participio *Nexantem* usus est.

Restui à *Resto*, *to remain, withstand*; dixit *Propertius* lib. 2. elegia ultima.

Secunda Conjugatio.

Altera præteritis dat ui, dat itumque supinis :

Ut Moneo, *Taceo* : *gignit sed Torreo*, *Tostum*.

*Sorbeo cum sociis tantum sibi Sorbuit ap-
tat.* *Dat*

Dat Doceo Doctum, à Teneo deducitur Tentum.

Censeo vult Censum, Mistum vel Misceo Mixtum.

Verba secundæ conjugationis faciunt præterito *ui*; supino, *itum*; *Moneo, Mõnui, Mõnitum.*

Taceo, Tãcui, Tacitum. Hujus verbi composita, *Conticeo, Reticeo,* carent supino.

Arceo, Arcui, Arcitum non facile invenia. *Exerceo, tamen Exerciui, Exercitum* habet; *Coerceo, Coerciui, Coercitum.*

Torreo, Torruui, Tõssum.

Sorbeo, sorpsi; Sõrbui facit. Sõrpsi, Sõrptum, fiunt à *Sorbo*, is, verbo tertiæ conjugationis, ut à *Scribo, Scripsi, Scriptum.* Sic & *Absorbui*, non *Absõrpsi*. *Lucanus tamen licentia poetica Absõrpsi dixit.*

Doceo, Dõcui, Doctum. Sic *Dedoceo, Edoceo, & Perdoceo.*

Teneo, Tẽnuui, Tentum, to hold. Sic *Contineo, & Detineo, Obtineo, Retineo.*

Censeo, Cẽnsui, Censum, to think, judge, decree. Sic *Succenseo, irascor; Recenseo, narro, numero.*

Misceo, Miscui, Mistum, vel Mixtum. Sic *Admisceo, Commisceo, Immisceo, Permisceo.*

Appendix.

Censio, u, Censire, apud vetustissimos fuit quartæ conjugationis.

conjugationis : unde & *censor* nunc quoque existat. Hinc item Compositum *Recensio*, is; unde Participium *Recensus* penultima longa.

Neutrum cum dat ui, Timeoque carento supinis.

Poscit itum Valeo, Placeo, Careo, Liceoque,

Pareoque & Jaceo, Caleo, Noceo, Doleoque.

Neutra secundi ordinis, quæ præterito faciunt *ui*, supino carent; ut *Madeo*, *Mâdui*, *to be wet*; *Studeo*, *Rubeo*, *to be red*.

Additur, *Timeo*, *Timui*, activum.

Faciunt quoque præterito *ui*, & supino *ium*, *Valeo*, *to be well*, *placeo*, *careo*, *liceo*, *to be prised*; *pareo*, *to obey*; *lateo*, *to lie down*; *caleo*, *noceo*, *doleo*.

Harum participia in *us* apud varios leguntur, etsi supina rara sint.

Appendix.

Putant quidam *Cassum* fieri à *Careo*. Quod si esset, deberet & *Cassus* esse futurum, non *Carissus*. Ergo magis est nomen, sicut *Cassus*, & maxime cum *vanum* significat.

Coaleo, *to grow, or join together*, superioribus addi potest. Tacit. & Gell. *Coallus* dixerunt.

Pateo, *patui*, *to lie open*, supino caret: nam *Pasum* fit à *Pando*: *Passus* verò à *Pandor* deducitur; ut Virgil *Crinibus Iliades passis*.

Lateo, *to lie hid*, caret supino: à quo tamen existat *Latitio*.

Prandeo

Prandeo cum Video *di, sum.* Sedeo ta-
men effert.

S gemino Sessum, Stridi dat Strideo so-
lum,

Mordeo vult Morsum, geminat sed prima
Momordi.

Sic quoque flectuntur cum Spondeo, Pen-
deo, Tondet.

Si, sum dat Manco; sed Præminet, Emi-
net, atque

Prominet, Immineoque volunt minui abs-
que supino,

Prandeo, prandi, pransum.

Video, vidi, visum. Ita & invideo, to
enry; prævideo, to foresee; provideo, to
provide.

Sedeo, fedi, sessum. Sic assideo, to sit by;
dissideo, to disagree; infideo, to sit in, or
upon; oblideo, to beset, or besiege; resideo,
to sit down, to abide.

Strideo, stridi, supino caret, to crash, or
make a noise.

Quatuor faciunt *di*, principio præteriti
geminato, & supino *sum*: Mordeo, mo-
mordi, morsum, to bite. Sed Pramordeo,
Pramordi, Pramorsum.

Spondeo, spondi, sponsum, to promise
frankly. At despondeo, to promise, to betroth,
despondi, desponsum; ut & Respondeo.

Pendeo, pependi, pensum, to hang; ve-
rùm dependeo, to hang down, to descend;
dependi,

dépendi, dépensum, impendeo, *to hang over* ;
propendeo, *to incline to*.

Tondeo, totóndi, tonsum, *to shear, cut* ;
Sed Attondeo, Attondi, Attonsum, & De-
tondeo, Detondi, Detonsum, faciunt.

Maneo, & ejus Composita, quæ non mu-
tant *a* ; ut Emaneo, Permaneo, Remaneo
mansi, mansum faciunt. Quæ mutant *a* in *i*,
minui, sine supino ; ut Præmineo, præmi-
nui, *to excel* ; emineo, idem, also *to stand*
out, to be higher than another ; promineo, *to*
stand out ; immineo, *to hang over*.

Hæreo dat si, sum, cum Mulcet, Mul-
get, & Ardet,

Tergeoque & Ridet, Suadet : sed Tor-
queo, Tortum.

Vult Jussi, jussum, jubeo ; ast Indulgeo si,
tum.

Urgeo si tantum ; sic Fulgeo, Turget,
& Alget.

Lugeo xi solum, cum Luceo, Frigeo,
poscit.

Augeo præterito facit Auxi, Auctumque
supino.

Hæreo facit præterito Hæsi, supino Hæ-
sum, *to stick to, or in, to stop*. Sic Adhæreo,
Cohæreo, Inhæreo.

Mulceo, mulsi, mulsam, *to stroke*. Sic
demulceo, permulceo.

Mulgeo, mulli, mullum, *to milk*. Ita emulgeo, immulgeo.

Ardeo, arsi, arsum, *to burn, love or desire vehemently*. Item Exardeo, Inardeo.

Tergeo, terfi, tersum, *to wipe*; secundi ordinis non semel apud idoneos auctores reperitur: unde Abstergeo, Detergeo, Extergeo.

Rideo, risi, risum, *to please, to mock*. Ita arrideo, *to smile upon, to please*; derideo, *to mock*; irrideo, *idem*; subrideo, *to smile*.

Suadeo, suasi, suatum, *to counsel*. Sic dissuadeo, persuadeo.

Torqueo, torfi, tortum, *to wreath, twist, torment*; contorqueo, *to wreath, wrest to*; detorqueo, *to turn or wrest from*; distorqueo, *to set awry, put out of place*; extorqueo, *to wrest away by force, extort*.

Jubeo, jussi, jussum, *geminato* ; utrobique.

Indulgeo, indulsi, indultum, *to give scope, to indulge*.

Urgeo, urfi, absque supino, & quæ sequuntur.

Fulgeo, fulsi, *to shine*. Affulgeo, effulgeo, refulgeo.

Turgeo, turfi, *to swell*; deturgeo, *to leave swelling*; obturgeo.

Algeo, alsi, *to be very cold*.

Lugeo, luxi, *to bewail*; elugeo, *idem, also to end mourning*; prolugeo.

Luceo, luxi, *to shine*. Sic alluceo, coluceo,

luceo, diluceo, eluceo, illuceo, interluceo, pelluceo, perluceo, præluceo, reluceo, subluceo, transluceo.

Frigeo, (ut ex Composito *Refrigeo*, seu *Refrigesco*, intelligitur) Frixi facit. *Refrinxit* enim dicit Cicero.

Augeo habet auxi, auctum. Sic *Adaugeo*.

Appendix.

Mulceo & Mulgeo consentiunt præteritis & supinis. Quidam differentia causa *Mulxi* à *Mulgeo* dixerunt, sed nullum citant testem. Verisimile tamen est, etiam *Mulxi*, *Mulsum*, aliquando secisse; nam inde *Mulstra* & *mulstrale*, a *milking pale*, dicta sunt.

Cicero ad Q. fratrem lib. 2. *Omnem abstergebo dolorem*, dixit. *Torsum* à *Torqueo* apud vetustissimos reperitur, sed jam exolevit. *Indultum* non facile invenies, neque Grammatici ullum testem citant. *Falsum* & *Alsum* invenies apud Priscian. sed neminem citat. *Alsum* tamen videtur aliquando in usu fuisse: Cicero enim *Alsum* dixit, ad Atticum lib. 4. *Nihil quierius, nihil alsum, nihil amandus.*

Lalum, supinum à *Lago* postulat ratio præteriti; sed auctoritas deficit, inquit Priscian. quod idem de *Polluceo*, *Polluxi*, verbo prisco ille sentit.

Evi, etum, Vieo, Flet, Delet, Net, Pleo nata.

A Cico, Civi, atque Citum deflectere mavult.

Nunc Oleo per vi dat itum: sic pignora, patris

Qua servant sensum, evi, etum vult cetera proles.

Fert Abolevit, itum; sed dic Adolevit, Adultum.

Vieo facit præterito Viévi, supino Viétum, *to bind with twigs*; fleo, flevi, fletum, *to weep, deplore*. Sic defleo, *to lament*; deleo, delévi, delétum, *to blot out*; neo, nevi, netum, *to spin*.

A Pleo, verbo obsoleto, multa fiunt composita; ut Repleo, replévi, replétum, *to fill, to satiate*; compleo, *to fill up, to complete*; expleo & impleo, *idem*; oppleo, *to fill full*; suppleo, *to supply*.

Cieo, civi, & citum, priorem supini corripit, *to stir up, to incite to*. Ejus composita (*Concieo, Excieo, Percieo, & si qua præterea*) supinis præteritisque exceptis, parum videntur usitata.

A Cio verò quarti ordinis Composita, quæ penultimam supini producunt, longè sunt usitatiora: Accio, *to call to, or send for*; cóncio, *to stir up*; excio, *to call out, or raise up*; percio, *to stir up vehemently*.

Oleo facit olui, olitum, (si tamen *Olium* usquam est.)

Eamdem rationem sequuntur Pignora (id est, *Composita*) quæ servant sensum patris, id est, *qua Simplicis significationem retinent, sive qua odorem significant*; ut Oboleo, obólui, obólitum, *to stink*. Sic redóleo, *to smell, to savour of*; Subóleo, *to savour a little*; peróleo, *valde oleo*.

Quæ verò à Simplicis significatione discedunt evi, etum faciunt; ut Exóleo, *to grow out of use*; obsóleo, *idem*; vel potius exolesco,

exolesco, obsolesco. Sic inoleo, vel inolesco, inolévi, *to encrease*; cujus supinum vix invenies. Abóleo, abolévi, abólitum facit, *to abolish, disannul*; adóleo, adolévi, adultum, *to grow, sacrifice*.

Appendix.

Oleo apud Priscos etiam Olévi, Olétum fecit. Composita, quæ Simplicis significationem retinent, interdum, apud vetustissimos maxime, etiam in *evi* desinunt. Plaut. *Oboleuit*, Lucil. *Peroleffe*, pro *Perolevisse*, dixerunt. Priscianus legit apud Varro- nem libr. 3. Rhet. *Adolueris* pro *Adoleveris*.

Ex veo fit vi, tum; ut Moveo, Caveo ac-
cipe Cautum,

Et Faveo, Fautum, tantum vi Neutra re-
poscunt;

Ut Paveo, Liveo, vi, xi, Conniveo donat.
Adeo nunc Ausus, Gavissus, Gaudeo poscit;
Et Solitus, Soleo, Solüique aliquando re-
cepit.

Verba activa veo terminata, faciunt præ-
terito vi, supino tum; Moveo, móvi, mo-
tum, Foveo, fovi, fotum, *to keep warm*.

Sed Caveo, cavi, supino cautum; *to be-
ware*; Faveo, favi, fautum.

Neutra in veo faciunt vi sine supino; ut
Paveo, pavi, *to fear much*; liveo, *to be black
and blue, to envy*; flaveo, *to be yellow*; Fer-
veo, fervi, *to boil, to be very hot*. Sic confer-
veo, deserveo, *to leave boiling, or to be hot*;
efferveo, *to boil over*; Conniveo, Connivi,
vel Connixi, tantum, *to wink, wink at*.

In *us*, passivorum instar, exeunt hæc tria Neutro-passiva: Audeo, Ausus sum; Gaudeo, Gavissus sum, Soleo, Solitus sum, Solui usus est Sallustius.

Verba *Neutro passiva* dicuntur, quæ o finita præteritum habent passivum; ut præter enumerata, Fio, Factus sum; Fido, Fissus sum, *io trust*; Nubo, Nupsi, vel Nupta sum; Juro, Juravi, & Juratus sum, quibus alii addunt, Prandeo, Cæno, Poto.

Neutralia verò *passiva* vocant, quæ o finita passionem significant; ut Vapulo, id est, verberor; Veneo, vendor; Fio, efficior; Liceo, astimor.

Duplex præteritum habent hæc Impersonalia; Libet, libuit, & libitum est; Licet, licuit, & licitum est; Piget, piguit, & pigitum est, *is irketh, or grieveth*; Pudet, puduit, & puditum est; Placet, placuit & placitum est; Miseret, misertum est, & interdum miseritum est, tantum, *is pitieth*; Tædet, vel potius pertædet, pertæsum est, *so be weary of*.

Appendix.

Multa hujus ordinis fuerunt apud vetustissimos etiam tertii ordinis, quorum nonnulla apud posteros invenire est. *Ferbeo* etiam per *b* scribitur; unde præteritum *Ferbui*, quod usitatius est quam *Fervi* à *Fervore*, *Fervo*, *is*, apud Terent. Virgil. Propert. & nonnullos alios invenitur; *Fulgo*, *Effulgo*, apud Virgilium.

Tertia Conjugatio.

CIO, DIO.

In spicio *aut* licio *quod fit, petit exit &*
ectum.

Elicui, elicitedum, à Feci *deducito* Factum ;
Et Jeci, Jactum: *vult Fodi s duplici* Fossū.

Specio & Lacio verba sunt obsoleta, quorum solum Composita sunt in usu, & faciunt præterito *exi*, supino *ectum* ; ut Adspicio, adspexi, adspectum ; *to behold* ; Conspectio, Despectio, *to despise* ; Inspicio, *to look upon*, Perspectio, *to view well* ; Prospicio, *to foresee, provide* ; Respectio, *to look back* ; Allicio, allexi, allectum, *to entice, allure*. Sic Illicio, Pellicio. Elicio facit elicui, elicitedum, *to get out of*.

Facio, feci, factum. Sic Calefacio, calefecerunt, calefactum, & similia Composita à Facio, quæ ex verbis aut adverbis componuntur faciunt *eci, actum* ; ut Tepefacio, *to make luke warm* ; Satisfacio, Malefacio, *to do a mischief* : quæ verò cum Præpositione componuntur, faciunt *eci, ectum* ; ut Afficio, Affeci, affectum ; *to cause any disposition of mind* : Conficio, *to make an end of* ; Deficio, *to fail* ; Efficio, *to effect* ; Inficio, *to infect* ; Officio, *to incommode, to hinder* ; Perficio, *to finish, perfect* ; Præfacio, *to give care of or*
rule

rule over; Proficio, to profit; Sufficio, to suffice.

Jacio, jeci, jactum, to cast. Abjicio, to cast away, to abase; Abjeci, abjectum. Sic Adjicio, to add; Conjicio, to conjecture; Dejicio; Ejicio, Injicio, Objicio, Projicio, Rejicio, Subjicio.

Fodio habet fodi, fossum. Ita Confodio; to stab; Desodio, Effodio, Infodio, Perfodio, to run through.

G I O, P I O.

Dat Fugi, fugitum. Cupio ivi format & itum.

A Capió, cepi, captum: Rapui dato Raptum;

Et Cœpi, cœptus. Sapio, sapui lege tantum.

Fugio præterito facit Fugi, supino fugitum; Aufugio, to run away; Confugio, to flee to for succour; Effugio, to flee out, or escape; Perfugio, idem quod confugio; Profugio, to run forth, or away; Refugio, to flee from, to abhor.

Cupio, cupivi, cupitum.

Cápio, cepi, captum. Accipio, accépi, acceptum, to take. Sic Concipio, Decipio, Excipio, to entertain; Incipio, Percipio, Præcipio, to command; Recipio, to take upon him; Suscipio, to receive or take upon him.

Rápío,

Rápío, rápui, raptum, *to snatch, or draw with violence.* Abripío, abripui, abreptum; *to snatch away.* Sic Arripío, *to snatch up;* Corripío, *to rebuke;* Diripío, *to plunder;* Eripío, *to free, to take from;* Præripío, *to carry away from;* Proripío, *to get away with haste;* Surripío.

Cæpio, *to begin;* nunc exolevit. Præteritum tantum Cæpi, & quæ inde fiunt, in usu sunt; habet. etiam Cæptus sum.

Sápío, sápuí tantum, *to be wise, to taste of.* Sic Desípío, *to dote:* Resípío.

Appendix.

Varroni Sapiui vel Sapii, Probo Sapui, Carisio Sapui vel Sapiui probatur. Sapui tamen ceteris videtur usitatus; unde Resipui, Desipui. Sapiui ferè ab auctoribus imminuitur Sapii; unde Sapiisti apud Martial.

RIO, TIO.

Dic Peperi, Partum, aut Paritum: sint Pignora Quarta.

Ex Quatio sli, ssum raro. Composita tulere, Cussiq; & cussum. Meio Minxi cape Mitum.

Parío, facit præterito Péperi, supino Partum aut Páritum, unde participium Pariturus. Composita sunt quarti ordinis; ut Comperio, Cômperí, compertum. Sic Reperio.

Quatio, *to shake,* videtur aliquando habuisse Quassi, Quassum: unde quassa rates
arma

arma quassa, & id genus alia: & *Quasso*, ut frequentativum. Hinc Composita *cutio* syllabis terminata habent *cussi, cussum*; ut *Concutio*, *concussi, concussum*; *idem quod quatio*; *Decutio*, *Discutio*, *Excutio*, *Incutio*, *Percutio*.

Meio facit *minxi, mictum, to make water*.

Appendix.

Ennius apud Prisc. *Parire* dixit. Nemini igitur mirum videri debet, si ex *Pario* Composita quarti sunt ordinis.

Unum dumtaxat *Meio* i consonantem ante o habet; Diomedes Phocas & Priscianus aiunt *Mingo* facere præterito *Minxi*. *Meio* verò ait Diomedes facere *Meli* & *Minxi*; Priscianus nullum ei præteritum tribuit. Quidam putant *Mingo* esse barbarum, quia in libris, qui modò extant, non reperitur; verisimile tamen est Phocum & Diomedem id legisse apud veteres.

U O.

Rire uo poscit ui ac utum; sit *Diluo* testis.

A Ruò dic Ruitum; sed utum breve pignora poscunt.

A Struo sit struxi, structum; Fluxi, fluo, fluxum.

Congruo nulla, Luo, Metuoq; , Pluoq; supina,

Annua cum sociis, Batuo, Ingruo, Respuo, gignunt.

Verba in uo faciunt præterito ui, supino utum; ut *Statuo, státui, statútum, to ordain*; *Diluo*

Diluo, to wash away. Sic Abluo, Eluo, Polluo, & reliqua ex verbo Lavo composita.

Excipitur Ruo, quod facit rui, ruitum, to fall with violence. Cujus Composita, rutum; ut Corruo, corruui, corrutum, to fall to the ground. Diruo, Eruo, Irruo, Obruo.

Struo, struxi, structum, to build, heap up. Adstruo, Construo, Destruo, Extruo, Instruo, Obstruo.

Fluo, fluxi, fluxum, to flow. Affluo, Confluo, Defluo, Effluo, Influo, Perfluo.

Supino carent verba sequentia, quæ præteritum formant secundum regulam generalem: Congruo, ui, to agree; Ingruo, to come or fall upon with violence; Luo, to suffer; Metuo, Pluo, Bâto, to beat; Réspuo, to refuse. Item Composita à Verbo Nuo inusitata, ut Annuo, ui, to nod, or assent to; Innuo, ui, idem. Rénuo ui, to refuse, or deny.

Appendix.

Pluo, pluui facit præterito, Priscianus pluui putat haberi. In castigatis libris semper Plui, non pluui invenio; verisimile tamen est, & Pluvi olim fuisse usitatum. Composita habent Plutum in supino; ut Compluo, Impluo Terpluo.

Annutum & Renutum invenies apud Prisc. sed non probat. Videntur nonnulla ex his aliquando habuisse supinum, unde nomina Nutum & Renutum relicta sunt.

Cluo à nonnullis hic ponitur, cum sit secundi ordinis Clueo, to be renown'd; ut testimonia Pacuvii, Plauti & Lucreti docent.

BO, CO.

Bo bi, tumq; facit. Scabo, Lambo *carente supinis.*

Dant pſi ptum Scribo & Nubo ; ſum *die quoque* Nupta.

A Duxi, ductum, à Dixi *deducito* dictum.

Ico *dat* ici, iſtum ; Vinco, vici, *quoque* victum.

A Parco, parſi, parſum *geminato* Peperci.

Definentia in *bo* faciunt præterito *bi*, ſupino *bitum* : ut Bibo, bibi, bibitum, *Ad*bibo, *E*bibo, *Præ*bibo, *Im*bibo. Glubo, Glubi, Glubitum, *to pull off the bark or skin of any thing*; Deglubo.

Supinis carent Scabo, ſcabi, *to scratch*; & Lambo, lambi, *to lick*.

Scribo, præterito Scripſi, ſupino Scriptum, *Ad*ſcribo, *Con*ſcribo, *De*ſcribo, *Ex*ſcribo, *In*ſcribo, *Præ*ſcribo, &c.

Nubo, nupſi, *vel* nupta ſum, nuptum, *to marry a husband*.

Duco facit duxi, ductum, *Ab*dūco, *Add*ūco, *Con*dūco, *Ded*ūco, *Ed*ūco, *Ind*ūco, *Sub*dūco.

Dico, dixi, dictum, *to ſay*. *Add*ico, *Con*dico, *Ind*ico, *Præ*dico, &c.

Ico, ici, iſtum, *to ſtrike*. Hinc Ictus, a *ſtroke*.

Vinco, vici, victum, *Con*vinco, *to convince* : *De*vinco, *E*vinco, *Perv*inco.

Parco,

Parco, peperci, *vel* parsi, parsum. Comparco, comparsi, comparsum.

Huc spectant Composita à *Cubo*, quæ in *umbo* exeunt, faciuntque præteritum & supinum eo modo quo simplex; ut *Accumbo*, accubui, accubitum. Sic *Decumbo*, *Discumbo*, *Incumbo*, *Recumbo*, *Occumbo*, *Procumbo*.

Appendix.

Lambium invenies apud Priscianum, sine ullo tamen testimonio.

Parco etiam *Parcitum* videtur fecisse; inde nomen *Parcitas*, *Parcui* Priscum præteritum apud Nonium.

SCO.

Sco, vi, tumque petit: cœu *Nosco*, *Quiesco*, *Suesco*.

Agnitum ab *Agnosco*, *Cognosco* jungitur illi.

Dat *Pasco*, *Pastum*. *Conquexi* respicit *usus*.

A Disco, *Didici tantum*: sic *Posco*, *Posci*.

Compesco per ui, & *Dispesco tolle supinum*.

Sco finita faciunt præterito *vi*, supino *tum*; ut *Nosco*, novi, notum. Sic *dignosco*, *to discern*; *ignosco*, *to pardon*; *quiesco*, *to rest*. Ita *Acquiesco*, *Conquiesco*, *Suesco*, *Asuesco*, *Consuesco*, *Desuesco*.

Agnosco tamen, *Agnovi*, *agnitum* facit, & *Cognosco*, *cognovi*, *cognitum*.

N

Pasco,

Pasco, pavi, pastum, *Compasco, Depasco.*
 Conquinisco, id est, *caput inclino*, jam nihil habet, teste Capro. Apud vetustissimos *Conquexi*, fecit.

Disco præterito facit Didici tantum. Sic *Addisco, Addidici: Dedisco, Edisco, Perdisco.*

Item Posco, poposci, *Deposco, Depoposci; Exposco, Reposco.*

Compesco, compescui, *to refrain; & Dispesco, dispescui, to drive beasts from pasture; absque supinis.*

DO.

Dorecipit di, sum. Fundo, *cum Scindere, Findo*

N *perdunt: geminant s Findo & Scindo supino.*

Fido tamen Fiskus; Pandi *vult Pandere, Passum.*

Tundo *facit Tutudi, Tunsum; sed pignora tusum.*

Do syllaba terminata præterito faciunt *di, supino sum; ut Cudo, cudi, cusum, to forge. Hinc Excûdo, idem, Incûdo, Percudo, &c. Edo, edi, esum, to eat. Sic Adedo, Ambedo, Comedo, Peredo. Sed cavendum ne composita verbi do nos fallant; ut Prodo, to discover; edo, to publish, to utter, &c. quæ habent didi, ditum.*

Tria amittunt *nutrobique: Fundo, fudi, fusum, Confundo, Diffundo, Effundo, Infundo, Perfundo, Suffundo. Scindo, scidi, scissum,*
Con-

*Conscindo, Discindo, Exscindo, to cut down
rasc, overthrow; Fido, fidi, fissum, to cleave;
Diffido, Diffidi, penultima correpta.*

Fido, Fissus sum, Fissum; Confido, Diffido.

*Pando, pandi, passum, to spread abroad;
Expando, Oppando, Propando.*

*Tundo, tûdidi, tunsum, to knock, beat.
Composita supino faciunt iusum; ut Con-
tundo, contudi, contusum; Extundo, Ob-
tundo, Retundo.*

Appendix.

*Supina incussum, Excusum, simplici s scribuntur,
ab Incudo, Excudo; at Incussum, Excussum, gemino s,
à verbia, Incutio, Excutio, fiunt.*

*Diomedes ait dubitasse Veteres, dicendumne ef-
set Comesus an Comestus. Didymus Comesta patrimo-
nia dixit: Valgius Comesta patina, similiter & Varro;
ait Priscianus, præteritis carent, quamvis utrum-
que apud vetustissimos inveniatur. Mansus certe
apud Cicer. Quint. & Plin. est. Phocas neque Scan-
di, neque Mandi rejicit. Frendo, idem quod Frango,
verbum priscum, facit Frendi, Fressum, unde Faba
fressa.*

DO.

*Da Cecidi, Casum: careant sed Nata
supino.*

*Incido si demas, Récido, Occido. Cædo,
Cecidi,*

*Vult Cæsum: Tentum vel Tensum, Ten-
do, Tetendi.*

*Pendo, Pependit habet Pensum. Dat
Pedo, Pepedi*

*Solum: di Sido tantum, Stridoque, Ru-
doque.*

Cado facit præterito Cécidi, supino Cæsum. Sic Incido : hinc *Incasura* Plin. Occido : hinc *Occasura* Cic. & *Occasus*. Recido : unde *Recasurum*. Reliqua Composita ex Cado supinum non videntur habere : *Accido, Concido, Decido, Procido*.

Cædo, cecidi, cæsum, *to strike, or kill* ; accido, accidi, accisum, *to cut off* ; Sic circumcido, decido, *to decide* ; excido, *to cut down* ; Incido, Occido, *Pracido, Recido*.

Tendo, Tetendi, Tentum, & Tensum. Composita frequentius in *tum* exeunt. *Contentum, Discentum, Exientum, Intentum, Prætentum, Protentum*. Dicitur & *Extensum, Intensum, Ostensum* tamen elegantius est quàm *Ostentum*, quo Prisci usi sunt.

Pendo, pependi, pensum, *to weigh* ; Appendo, Appendi, Appensum ; *Expendo, Perpendo, Suspendo*.

Pedo, Pepédi tantum ; *to break wind backward*.

Sido, *to settle, or sink down* ; præteritum mutatur à Sedeo, Sedi, teste Prisciano, absque supino. Sic *Consido, Consédi* ; *Desido, Subsidio*.

Strido facit Stridi tantum.

Rudo, Rudi, absque supino.

Appendix.

Livius *Pendissent* dixit. A *Pido* supinum non facile invenies.

Proprio præterito verbi *sido* usus est Columella ; *Deinde patiemur picem considere* ; *Ucùm sideris, aquam eliquabimus*.

D O.

Dant si, sum *Lædo*, *Claudo*, cum *Di-*
vido, *Ludo* :

His *Rodo*, *Trudo*, *Plaudo conjuncto*,
Rado.

Vado nihil; *vasi*, *vasum Composita* repo-
sunt.

S gemino *Cessi*, *Cessum*, cum *pignore* *Cedo*,

Octo faciunt præterito *si*, supino *sum* ;
ut *Lædo*, *læsi*, *læsum*, *to hurt*. *Allido* ; *to*
dash against ; *Allisi*, *Allisum*, *Collido*, *Illido*.

Claudo, *to shut* ; Sic *Conclûdo*, *Exclûdo*,
Inclûdo, *Occlûdo*, *Reclûdo*.

Divido, *to divide*, *separate*.

Ludo, *Allûdo*, *Collûdo*, *Delûdo*, *Elûdo*, *Il-*
lûdo.

Rodo, *Arrôdo*, *Corrôdo*, *Erôdo*.

Trudo, *Detrûdo*, *Extrûdo*, *Intrûdo*, *Ob-*
trûdo, *Protrûdo*.

Plaudo, *to applaud* ; *Applaudo*. Sic *Com-*
plôdo, *to clap together* ; *explodo*, *to hiss at*.

Rado, *to shave*. *Abrâdo* ; *Corrâdo*, *Erâdo*.

Vado, non habet præteritum : nam *Vasi*,
Vasum, in *Simplici* inusitata sunt, non in
Compositis ; ut *Evado*, *Evâsi*, *Evâsum* ; *In-*
vâdo, *Invâsi*, *Invâsum*.

Cedo, *cessi*, *cessum*, *to give place*. *Abse-*
do, *Accêdo*, *Concêdo*, *Decêdo*, *Discêdo*, *Ex-*
cêdo, *Incêdo*, *Procêdo*, *Secêdo*, *Succêdo*.

Appendix.

Claudo, etiam *Cludo* ab auctoribus probatis dicitur. *Cedo* (id est, *Da* vel *Dic*) secunda est Imperativi. *Cedite* numero multitudinis docet *Probus* apud *Plautum* & antiquos *Comicos* reperiri.

G O.

Go finita dabunt *xi*, *Etum*: *tamen ista supinis*.

N tria deperdunt, *Stringo*, cum *Fingere*, *Pingo*.

Tango cupit Tetigi, *Tactum*. *Egi*, *Ago* *poscit & Actum*:

Prodigo, *Dego*, *egi*; *Sugo*, *Suxi*; *absque supinis*.

Sume. *Pago*, *Pepigi*, *Pactum*; *cape* *Pangere*, *Panxi*,

Et Pactum; *Pegi priscum sibi pignora servant*.

Verba go syllaba terminata, faciunt *præterito xi*, *supino Etum*; ut *Tego*, *texi*, *texum*, *to cover*. *Détego*, *Contego*, *Rétego*, &c.

Plango, *planxi*, *planctum*, *to lament* *Deplango*.

Rego, *rex*, *rectum*, *to rule*. *Arrigo*, *Corrigo*, *Dirigo*, *Erigo*, *Porrigo*.

Tria in supino n literam abjiciunt. *Stringo*, *strinxi*, *strictum*, *to bind*; *Adstringo*, *Constringo*, *Distringo*, *Obstringo*, *Prastringo*, *Restringo*.

Fingo, *finxi*, *fictum*, *to make*; *Affingo*; *Confingo*, *Effingo*, *Refingo*.

Pingo,

Pingo, pinxi, pictum, *to paint*: Appingo, Depingo.

Tango facit Tétigi, tactum; Attingo, attigi, attactum; Contingo, Obtingo, Pertingo.

Ago, Egi, Actum. Sic Pérago, Circumago.

Pródigo, Prodégi, *to spend effusely*: & Dego, degi, *to live, to dwell*; ex Ago Composita, (quamvis Prodégi parum sit usitatum) carent supinis. At Cogo, *to force*, Coëgi, coactum facit.

Sugo, fuxi absque supino.

Pago, Pépigi, pactum idem quod Paciscor, *to bargain*.

Pango, panxi, pactum, *to fasten, compose or write*: fecit & Pegi apud Priscos, ut docet Priscian: quod nunc in compositione manet: ut Circumpango, circumpegi, circumcompactum: Depango, Oppango, Repango. Item Compingo, compégi, compactum: Impingo, &c.

Appendix.

Pergo & Surgo ex Rego Composita verba sunt imminuta; pro Perrego Surrego. Horum præterita & supina plena sunt; Perrexī, perrexi, Surrexi, surrexi.

Ringo, *is*, non videtur usitatum. Ringor deponens præterito caret.

Nomen *ustus* apud Plin. reperitur: Quid si supinum *sudum* à sugo etiam in usu fuit?

Nihil causa est cur Lingo, *to lick*, excipiat, cum *Linitum* sit in usu apud Plinium.

G O.

Dat Frango, fregi, fractum; Legi, lego, lectum.

Negligo *deposcit*, cum Intelligo, Diligo, xi, tum.

Pungo *facit* pupugi, punctum, sed Pignora punxi.

At si, sum Spargo, Mergo, Tergoque *reponunt*.

Dant xi, xum Figo, frigo: *vult* frigere, frictum.

Insuper, Ango caret cum Clango, Ningo, *supino*.

Frango facit præterito Fregi, *supino* fractum; Confringo, comfregi, contractum; Defringo, Effringo, Infringo, Perfringo.

Lego, legi, lectum; Rélego, *to go over a thing again*; Cólloigo, Déligo, Eligo, Recolligo, Perlego, *pralego*.

Tria ex Lego Composita faciunt præterito xi, *supino* tum; ut Negligo, neglexi, neglectum: Intélligo, & Diligo.

Pungo, *pupugi*, punctum. At *Punxi* non facile invenias, quod habent Composita: ut Compungo, *compunxi*, *compunctum*; Dispungo, *Expungo*. Repungo facit *repupugi*, ut *suprà*, cum ab alio puncti, vicem reddimus; cum verò de ratione vel Calendario loquimur, *repunxi*, ut docet Priscianus, lib. 10.

Spargo, sparsi, sparsum, *to sprinkle, to spread*

Præteritis & Supinis. 153

spread. Hinc Adspargo, Conspergo, Dispergo, Inspergo, Perspergo, Respergo.

Mergo, merſi, merſum, to drown. Sic Demergo, Emergo, Immergo.

Tergo, terſi, terſum, to wipe. Sic Detergo, Extergo.

Figo, fixi, fixum, to faſten; Ita Affigo, Conſigo, Deſigo, Inſigo.

Friſco, frixi, frixum, to fry; quod etiam friſtum habet. Horat. in Art.

Nec ſi quid friſti ciceris probat & nuciſ emptor.

Plin. Locuſta friſta, Faba friſta. Conſriſco, Deſriſco.

Supino carent hæc tria: Ango, anxi, to ſtrangle, to vex; Clango, clanxi, to ſound, as a Trumpet: Ningo, ninxi, to ſnow.

GUO, HO.

Guo (velut Extinguo) petit, & Traho cum Veho, xi, etum.

Guo & ho terminata præterito faciunt xi, ſupino etum; ut Extinguo, extinxi, extin-ctum, to extinguish: Distinguo, diſtinxi, diſtinctum. Sic Praſtinguo, Reſtinguo. Compoſita ex inuſitato verbo ſtinguo.

Ho. Traho, traxi, tractum; Attraho, attraxi, attractum. Sic Contraho, Détraho, Diſtraho,

Distraho, Extraho, Potraho, Protraho, Retraho, Subtraho.

Veho, vexi, vectum, to carry by boat or beasts. Ita Aveho, Conveho, Deveho, Eveho, Iuveho, Perveho, Proveho, Reveho, Subveho.

L O.

Lo, luit, atque litum : sed Alo quoque postulat Altum.

A Coio dic Cultum. Consultum, Consulo gignit :

Occuloq; occultum. Falsum, dat Fallo, Fefelli,

Sallo facit li, sum. Malo, Volo, Nolo, Refello

Nulla supina dabitur, Psallo tantum dato Psalli.

Verba lo finita præterito faciunt lui, supino litum, ut Molo, mólui, mólitum, to grind; Cómmodo, Emolo, Pérmolo.

Sed Alo, alui, alitum, vel altum.

Colo, colui, supino Cultum, to worship or cultivate. Accolo, Circumcolo, Excolo, Incolo, Pércolo, Recolo, penultima correpta.

Consulo, consului, consultum, to ask counsel, to provide for.

Occulo, occúlui, occultum, to hide.

Fallo, fefelli, falsum.

Sallo, falli, falsum.

Supino carent Malo, málui ; Volo, volui ; Nolo, nólui ; Refello, refelli, ex Fallo Compositum,

positum, *to refute, or beat back*; & *Pfallo*,
Pfalli, to sing; *salitum, to salt*, quartæ.

Appendix.

Altus, participium ab *Alto*, sæpè numero invenitur;
Alius rarius. *Salto, is, salti, saltum*, tertix est conjuga-
tionis; *Salio, is, salivi, saltum*, quartæ est. Visum est
Salio simplici potius quàm gemino *l* scribere, tum
prima corripiatur apud Ovidium.

L O.

*Ante carent cello, Præcello, Excello, su-
pinis.*

Percello culsus, Perculsi & perculit optat.
*Vult Pepuli, pulsum; Velli, vulli quoque
vulsum*

*A Tollo tantum Sublatum, ac Sustulit ex-
stat.*

Composita à *Cello*, quod jam exolevit,
faciunt præterito *lui* absque supino: ut *Ante-
tecello, antecellui*; *Excello, ui*; & *Præcel-
lo, ui; idem.* *Percello* tamen *perculi*, vel
rarius *perculsi*, supino *perculsum* facit, *to
strike, or astonish.*

Pello facit *pepuli, pulsum; to drive out,
or away*; *Appello, appuli, appulsum.* Sic
Compello, Depello, Expello, Impello, Repello.

*Vello, velli, & rarius vulli, supino vul-
sum, to pull, or pluck.* Sic composita, *Avel-
lo, & Convello, Evello, Revello.*

Tollo quondam *Tetuli* fecit, nunc *Sustu-
li, sublâum, à sustollo, to lift up*: Sic *At-
tollo,*

tollo, Attuli, allatium; Extollo, extuli, Elatum.

Appendix.

Celsus, Excelsus, Pracelsus nomina potius videntur quam participia. Excelleo, es, secundi ordinis, usus est Cicero prima epistola ad filium, teste Prisciano.

MO.

Mo per ui dat itum. Tremo *flectitur absque supino.*

Dant pſi, ptum, Demo, Promo, cum Sumere Como.

Emi Emptum dat Emo. Premo, pressi, & duplici Pressum.

Mo syllaba terminata faciunt præterito ui, supino itum: ut Gemo, gemui, gemitum, to sigh; Ingemo. Vomo, vomui, vomitum; Convomo, Evomo, Revomo.

Tremo, trémui, supino caret. Contremo.

Quatuor faciunt præterito pſi, supino ptum: ut Demo, dempſi, demptum, to take away.

Promo, prompſi, promptum, to draw or bring forth. Item Deprômo, Exprômo.

Sumo, sumpſi, sumptum, to take: Absumo, adsumo vel assumo. Consumo, Desumo, Insumo, Prasumo, Resumo, Transumo.

Como, compſi, comptum, to kemb.

Emo facit emi, emptum, to buy. Sic Adimo, Coemo, Dirimo, Eximo, Interimo, Perimo, Redimo.

Pre-

Premo, Pressi, Pressum ; *to press.* Ita quoque Comprimo, Déprimo, Exprimo, Imprimò, Opprimo, Réprimo, Supprimo.

NO.

Pono facit Posui, Positum. Genui, Genitumque,

Fert Gigno : Cerno, Crevi, Compositaque Cretum.

Dat Cecini, Cantum : cinai sed Pignora & entum.

Dic Sprevi, Spretum. Stravi, vult Sternerè, Stratum.

A Lino sunt Lini, Livi, Levive, Litumque.

Flecte Sino, Sivi, atque Situm ; Contemnere psi, ptum.

Pono præterito facit pòsui, supino Pòsitum, *to put.* Antepòno, Appòno, Compòno, Depòno, Dispòno, Expòno, Impòno, Interpòno, Oppòno, Postpòno, Prapòno, Propòno, Repòno, Sepòno, Superpòno, Suppòno, Transpòno.

Gigno, gènuì, genitum, *to ingender, to bring forth, invent.* Ingigno.

Cerno, cùm significat *Video* seu *Judico*, caret præterito : Crevi tamen, & Cretum, usi sunt Prisci. Verùm cùm significat *Adire* (ut *Cernere hereditatem*) habet Crevi, Gomposita Cretum ; ut Decerno, decrevi, decretum, *to decree, solve.* Concerno, Discerno, Excerno, Secerno.

Cano, cécini, cantum, *to sing.* Sed Composita faciunt, *ni, entum* ; ut Accino, Accinui, Accentum ; Concino, Occino, Pracino, Regino, Succino.

Sterno, stravi, stratum, *to strike down, spread, or cover.* Sic Consterno, Insterno, Prosterno, Substerno.

Lino triplex habet præteritum, Lini, Livi & Levi, supinum Litum, *to besmear.* Alino, Allévi, Allitum. Sic Delino, Illino, Interlino, Oblino, Pérline, Relino, *to broach a barrel.*

Præteritum Tempfi, supinumque Tempum, a Temno, *to condemn* : non facile reperias. Contempfi, Contemptum, à Contemno usitatissimum est.

Sperno, Sprevi, Spretum.

Sino, Sivi, Situm. Desino, Desivi vel Désii per syncopen, supino Désitum.

PO, QUO.

Po, psi, ptumque facit. Strepo vult Strepuum, Streptumque :

At Rumpo, Rupi, Ruptum ; Coxi dato Coctum.

Linquo sibi Liqui tantum fert : Pignora lictum.

Po syllaba tarminata, faciunt præterito psi, supino ptum, ut Repo, repsi, reptum ; *to creep.* Et Adrépo, vel Arrépo, Irrépo, Subrépo. Carpo, carpsi, carptum, *to pluck, to gather,*

Præteritis & Supinis. 159

gather, taunt. Hinc Concerpo, Decerpo, Discerpo, Excerpo. Scalpo, scalpſi, scalptum, to scratch.

Strepo, ſtrepuī, ſtrépitum, to make a noiſe. Conſtrepo, Inſtrepo, Obſtrepo, Pérſtrepo.

Rumpo, rupi, to break. Abrumpo, Cor-rumpo, Dirumpo, Erumpo, Interrumpo, Ir-rumpo, Perrumpo, Prorumpo.

Quo Coquo, coxi, coctum, to boil. Ita Concoquo, Décoquo, Récoquo.

Linquo, to leave: Liqui ſolùm. Compoſita liētum faciunt; ut Delinquo, Deliqui, Deliētum: Derelinquo, Relinquo.

Appendix.

Crepo, in, tertiz conjugationis, quod hic à quibusdam ponitur, non videtur eſſe in uſu.

R. O.

Quæro dābit ſivi, ſitum: Trivi à Tero, Tritum.

Uro, Uſſi, atque Uſtum; Curſum vult Curro, Cucurri.

Fere, Tuli, Latum; Gero, Geſſi reddito; Geſtum.

Præteritum Verri à Verro, Verſumque ſupino.

A Sero ſit Sevi atque Satum; evi ruſtica proles

Atque ſitum: per ni ſit & ertum cætera turba.

Quæro præterito facit Quæsi, supino Quæsitum, *to seek*; Acquiro, Acquisivi, Acquisitum; Conquiro, Disquiro, Exquiro, Inquiro, Perquiro, Requiro.

Tero, trivi, tritum, *to rub, or wear*. Astero, Contero, Detero, Intero, Pertero, Protero, Subtero, &c.

Uro, ussi, ustum, *to burn*. Adûro, Adussi, Adustum; Comburo, Exuro, Inuro, Peruro, Prauro.

Curro, Cucurri, Cursum. Accurro, Accurri, Accursum; Decurro, &c.

De verbo Curro, & ex eo Compositis, initio dictum est.

Fero, Tuli, Latum, *to bring, or carry*. Adfero vel Afferro, Attuli, Allatum; Aufero, Abstuli, Ablatum; Confero, Contuli, Collatum; Differo, Distuli, Dilatum; Effero, Extuli, Elatum; Infero, Intuli, Illatum; Offero, Obtuli, Oblatum. Sic Défero, Pérfero, Profero, &c.

Gero, gessi, gestum, *to carry, to bear, govern*. Sic Aggero, Congero, Digero, Egero, Ingero, Saggero, &c.

Verro, verri, versum, *to sweep*: Tunc autem Versi utaris licebit, cum id apud Classicos legeris. Sic Converro, Deverro, Everro.

Sero, sevi, satum, *to sow, to plant*.

Hujus verbi Composita quæ ad rem rusticam pertinent, faciunt præterito *evi*, supino *itum*; ut Afferro, Allevi, Assitum;

juxta

Præteritis & Supinis: 162

juxta sero, Cónsero, Consévi, Cónsitum; simul sero, Dissero, Dissévi, Dissitum; Insero, Insévi, Insitum.

Quæ verò à Simplicis significatione recedunt, *erui & ertum* faciunt; ut *Assero, Assérui, Assertum, affirmo, disputo; Cónsero, Consérui, Consertum, misceo, certo, unde Conferere prælum, certamen, manus, &c. Dissero, Dissérui, Dissertum, disputo; Insero, Insérui, Insertum, immitto.*

Obsero, Obsévi, Obsitum, tantum, circumsero, vel potius sero, ut simplex. Sic Intérsero, Interfévi, Intérsitum, interplanto.

Exsero, Exsérui, Exsertum, tantum, extraho. Sic quoque Edissero, Edissérui, Edisfertum solum, declaro, explico.

Désero, Désérui, Desertum, (derelinquo) raro ad rem rusticam pertinet. Varro Desitis seminibus dixit.

Résero videtur Resévi, Réstatum habere, iterum planto. Sic etiam Persero, undique sero & divulgo.

Appendix.

Sero apud vetustissimos etiam Sérui fecit, supinò Sertum: unde & Sertia dicta sunt.

S O.

So, sri, situmque perit; dat Visere si, sum.

Pinso, Pinsui amat, Pistum, Pinsumque, simulque

Pinfitum: & Incesso, Incessi capit absque
supino.

So finita præterito faciunt *sivi*, supino
situm; ut Capesso, capeffivi, capeffitum, to
take; Faceffio, faceffivi, faceffitum, to go
about to do, to cause; Lacesso, laceffivi, la-
cessitum, to provoke; Accerfo, to send for, ac-
cuse, &c.

Viso, visi, visum, to go to see; Inviso,
Proviso, Reviso.

Pinso, pinsui, pinsitum, pinsum, & pi-
stum facit, to beat in a mortar, or make
bread.

Incesso, incessi, sine supino, to come upon,
to assail.

Appendix:

Tacitus *capeffisset* verbo imminuto usus est, pro
Capessivisset. Idem *Faceffisset*, pro *Faceffivisset*.
Grammatici, qui hæc putarunt in *si*, sum exire, non
videntur syllabæ imminutionem animadvertisse.
Cicero modo imminuto verbo utitur, *Laceffissi* pro
Laceffivisti: modo pleno, *Laceffivisti*. Liv. *Laceffiere*,
pro *Laceffivere*.

Accessio & *Laccessio* etiam quartæ conjugationis
reperiuntur. Liv. *Placere* itaque patrem *accessiri*.
Columella: *Solent culi novitate laceffiri*.

TO.

Xi, xum dant Flecto, Plecto, sed *xi*, xuit,
& xum
Dant Necto, & Pecto. Peto suscipit ivit
& itum.

Stertui

Stertui habet Sterto tantum, Meto, Messui, effum.

Verto perit verti, versum. Misi dato Missum.

Sisto, stiti, statum, activum: neutrale sequuntur.

Sto verbum, unde stiti atque statum sibi Pignora sument.

Flecto præterito facit flexi, supino flexum, to bend, Deflecto, Inflecto, Reflecto, &c.

Plecto, plexi, plexum, to punish.

Necto, nexi vel nexui, nexum, to knit, to tie, Annecto, Connecto, Innecto Subnecto.

Pecto, pexi vel pexui, pexum. Depecto, Repecto.

Peto, petivi, petiitum, to ask. Sic Appeto, Expeto, Impeto, Oppeto Répeto, Suppeto.

Sterto, stertui, sine supino, to snort, sleep. Desterto.

Meto, messui, messum, to mow, reap. Sic Demeto, Emeto, Præmeto.

Verto, verti, versum. Ita Adverto, Animadverto, Avertio, Converto, Diverto, Evertio, Inverto, Perverto, Præverto, Subverto, &c.

Mitto, misi, missum, to send. Admitto, Amitto, Committo, Demitto, Dimitto, Emitto, Immitto, Omitto, Permitto, Præmitto, Præmitto, Remitto, Submitto, Transmitto.

Sisto activum, præterito facit Stiti, supino Statum, to make to stop, to arrest.

Sisto verò cum neutrum est, commune habet

habet præteritum cum verbo, *Sio*, videlicet *Steti*. Composita neutra sunt, & tam in præterito quàm supino i vocalem servant; ut *Resisto*, *réstiti*, *restitum*, *to resist*. Sic *Ab-sisto*, *Affisto*, *Consisto*, *Desisto*, *Exsisto*. *Insisto*, *Obsisto*, *Persisto*, *Subsisto*; quorum supinis tutiùs utèris, cùm apud probatos Scriptores legeris.

Appendix.

Asper, ut inquit *Prisc.* *Pessivi* protulit. *Columella* *Pessita* vellus, & *Pessita* lana.

Sisto activum accipitur pro eo quod est *retinere*; ut *Sistere lachrymas*, *Sistere gradum*. *Liv.* dixit, *Fugam sistere*: *Plin.* *Herba sistit profluvium sanguinis*, &c. & pro *presentare*; sive *comparere*; ut *Sistere se iudicio*. *Cicero Attico*: *Da operam*, ut *ubicumque erimus*, *se sistas*. *Statum* supinum à *Sisto* videtur priorem producere, cùm inde *Jupiter Stator* priore longa deducatur. *Ovidius*: *Tempus idem Statoris eris*, &c.

VO, XO.

Dat Vivo xi, *Etum*, *Volvo vi* format & *ntum*:

Ut Solvo. Texo vult Texuit, indeq; Textum.

Vivo præterito facit *Vixi*, supino *Victum*. *Convivo*, *Revivo*, *Supervivo*.

Volvo, *volvi*, *volûtum*, *to volve*, *to fold*; *Advolvo*, *Devolvo*, *Evolvo*, *Involvo*, *Pervolvo*, *Provolvo*, *Revolvo*.

Solvo, *solvi*, *solûtum*, *to loose*: Sic *Ab-solvo*, *Dissolvo*, *Exsolvo*, *Persolvo*, *Resolvo*.

Xo.

Xo. Texo, texui, textum, *to weave.* At-
texo, Contexo, Detexto, Intexo, Prætexo, Re-
texo, Subtexo.

Appendix.

Calvo, quod *calvi* facit, teste Prisciano, tamquam
priscum & obsoletum prætermisum est.

Nexo, *u*, (si tamen umquam fuit) jam exolevit.

Quarta Conjugatio.

*Quarta dat ivi, itum, breviant Eo flexa su-
pinum.*

Veneo fert Venum, *quod fermè Veniit optat.*
Sed Venio, veni, ventum, *vult Sepio psi-
ptum.*

Singultum, Singultit *habet*, Sepelire, Se-
pultum.

Verba quartæ conjugationis faciunt
præterito *ivi*, supino *itum*, i penulti-
ma utriusq; producta; ut Audio, audivi,
auditum. Sic Polio, *to polish*: Fastidio, *to
loath*; Sitio, *to thirst*; Suffio, *to perfume*.

At Eo, Ivi, itum; & Queo, *to be able*;
cum suis Compositis, *itum* in supino cor-
ripiunt, ut Abeo, abivi, abitum; Ambio, *to
seek and desire much*; Adeo, Exeo, Ineo,
Obeo, Péreo, Præco, Præterep, Pródeo,
Rédeo, Súbeo, &c. Néqueo, nequivi *vel
néquii, nequitum.*

Véneo, veni, venum, *to be sold.*

Vénio,

Vénio, veni, ventum. Sic *Advenio*, *Circumvenio*, *Convenio*, *Evenio*, *Invenio*, *Pervenio*, *Prævenio*, *Provenio*, *Subvenio*, *Supervenio*, &c.

Sepio, sepsi, septum, *to hedge in.*

Singultio, singultivi, singultum, *to sob.*

Sepelio, sepelivi, sepultum, *to bury.*

Appendix.

Probus, Phocas, Diomedes, & Priscianus docent verba quarti ordinis, facere præterito *ivi*, vel *ii gemino i*: ut *Audivi*, vel *audii*; *Munivi* vel *munii*, &c. Alia tamen aliis usitatoria sunt, id quod assidua lectio docebit.

Apud Livium *Sepivi* reperitur.

Ex Pario natum per iii flectatur, & ertum: Comperio, Reperitq; tamen ri possis, & ertum.

Sentio *dic si*, *sum*, *fert xi*, *ctum Sanctio, & itum.*

Vincio *vult* *vinxi*, *vincum*. *Dat Amixit, amictum.*

Composita ex verbo Pario faciunt præterito *erui*, supino *ertum*: ut *Aperio*, *apérui*, *apertum*, *to open*: *Operio*, *opérui*, *opertum*, *to cover*. Ita etiam *Adaperio*, *Exaperio*, *Adoperio*, *Cooperio*; *Compério* tamen facit *Cómpéri*, *compertum*; & *Repério*, *Réperi*, *Repértum*.

Sentio, sensi, sensum, *to feel*: Sic *Assentio*, *Consentio*, *Dissentio*, *Præsentio*.

Sancio,

Præteritis & Supinis. 167

Sancio, sanxi, sanctum, *vel* sancivi, sanctum, *to ordain.*

Vincio, vinxi, victum, *to bind.* Ita Devincio, Revincio.

Amicio, *to cover, to cloth,* præterito, *A-*mixi magis placet, quàm *Amicni*; supino *Amictum.*

Haurio si, stum *dat*; *sed* Fulsi, fulcio, fultum.

Sarcio *vult* farfi, fartum; Farfi quoque fartum.

Fert Salui, aut falii, fultum; Stirps edito fultum.

Haurio præterito facit Hausi, supino Haustum, *to draw.* Sic Exhaustio.

Fulcio, fulsi, fultum, *to prop, uphold*: Suffulcio.

Sarcio, farfi, fartum, *to amend*: Resarcio.

Farcio, farfi, fartum, *to stuff*: Infercio, inferfi, insertum. Sic Confercio, Refercio, Suffercio, &c.

Salio, salui, *vel* falii, fultum, *to leap, to dance.* Composita faciunt supino ultum; ut Exilio, exilui, *vel* exilii, exsultum. Sic Absilio, Assilio, Desilio, Dissilio, Insilio, Prosilio, Resilio, Subsilio.

Appendix.

Haurio, haurivi, *vel* potius haurii, interdum facit. Varro apud Prisc. *Haurierint* dixit. Apud Apul. aliquoties *hauritum* invenitur. Virg. *Hausurum* dixit.

dixit. *Raucio, rausi, to be hoarse*, invenio apud Priscum citatq; Ciceron. *Irrauseri* dixisse; sed *Irraucueris* ibi legendum est, cuius prima positio est *Irrauceo*.

Cambio, to exchange, Campsi. posuit Carisius: quo tum demum uteris, cum apud bonos auctores inveneris.

De Verbis Deponentibus & Communibus.

*Si dare prateritum vis Deponentibus aptum,
Expedit activas illis te fingere voces:*

Ut Vereor, vereor, veritum, fuit hinc Veritus sum.

VERBORUM Deponentium atque Communium praterita & supina hoc modo investigantur. Finge primum vocem activam, deinde redde ei prateritum supinumque, prout postulant tradita praecepta. Verbi causa: Ex verbo *Lator*, finge *Lato*, *latus*; unde fiet *Latavi*, *latatum*: ex *Vereor*, finge *Vereo*; unde *Veni*, *veritum*: ex *Fungor*, finge *Funxi*, *functum*: ex *Potior*, *Potio*; unde *Potivi*, *positum*: quemadmodum quatuor Conjugationum praecepta postulant. Postremo rejectis prateritis vocis activae, deduces ex supinis participia prateriti temporis, unde adhibito verbo substantivo fient praterita *Latatus sum*, *Veritus sum*, & caetera eodem modo.

EX.

Exceptio secundæ Conjugationis.

A Reor *esto* Ratus, Misereri *redde* Misertus.

Vult Fateor, Fessus; fessus *sibi* pignora possunt.

Quædam verba secundi ordinis non quo diximus modo formantur. Reor namque præterito facit Ratus sum; *to think, to judge.*

Misereor, Misertus sum, *to pity.*

Fateor, Fessus sum. Composita in *fessus* formant præteritum; ut *Confiteor, Confessus sum; Profiteor.* Præterito à *Diffiteor, to deny*, cum apud probatum auctorem inveniris utere.

Appendix.

A Tueor, *to defend*; fit *Tuitus sum*; neque est cur excipiatur cum analogiam sequatur. Sic *Convincor, Intuor, Obtueor, Tantum à Tuor* tertii ordinis, non est in usu.

Exceptio tertiæ Conjugationis.

Ut Labor Lapsus, *sic plurima Tertia mutat.*

Ultus *ab* ulciscor *manat, velut* Ulus *ab* Ultor.

dixit. *Raucio, rausi, to be hoarse*, invenio apud Priscum citatq; Ciceron. *Irrauserit* dixisse; sed *Irraucueris* ibi legendum est, cujus prima positio est *Irrauceo*.

Cambio, to exchange, Campsi, posuit Carisius: quo tum demum uteris, cum apud bonos auctores inveneris.

De Verbis Deponentibus & Communibus.

*Si dare præteritum vis Deponentibus aptum,
Expedit activas illis te fingere voces:*

Ut Vereor, vereor, veritum, fuit hinc Veritus sum.

Verborum Deponentium atque Communium præterita & supina hoc modo investigantur. Finge primum vocem activam, deinde redde ei præteritum supinumque, prout postulant tradita præcepta. Verbi causa: Ex verbo *Lator*, finge *Laeto, latus*; unde fiet *Latavi, latatum*: ex *Vereor*, finge *Vereo*; unde *Vervi, veritum*: ex *Fungor, fungo*; unde *Fuxi, Functum*: ex *Potior, Potio*; unde *Potivi, potitum*: quemadmodum quatuor Conjugationum præcepta postulant. Postremo rejectis præteritis vocis activæ, deduces ex supinis participia præteriti temporis, unde adhibito verbo substantivo fient præterita *Latatus sum, Veritus sum*, & cætera eodem modo.

EX.

Exceptio secundæ Conjugationis.

A Reor *esto* Ratus, Misereri *redde* Misertus.

Vult Fateor, Falsus; fessus *sibi* pignora possunt.

Quædam verba secundi ordinis non quo diximus modo formantur. Reor namque præterito facit Ratus sum; *to think, to judge.*

Misereor, Misertus sum, *to pity.*

Fateor, Falsus sum. Composita in *fessus* formant præteritum; ut *Confiteor, Confessus sum; Profiteor.* Præterito à Diffiteor, *to deny,* cum apud probatum auctorem inveneris utere.

Appendix.

A Tueor, *to defend;* sit *Tuisus sum;* neque est cur excipiat cum analogiam sequatur. Sic *Con-
tueor, Intueor, Obtueor, Tantum à Tuor* terti ordinis, non est in usu.

Exceptio tertiæ Conjugationis.

Ut Labor Lapsus, *sic plurima Tertia mutat.*

Ultus *ab* ulciscor *manat,* velut Usus *ab* Utor.

Vult utus *Loquor* atque *Sequor* ; *Quoror*
accipe *Questus* ;

Nisus vel *Nixus* *Nitor* ; *Pactus*que *Pa-*
ciscor.

Dat *Gradior*, *Gressus*, *Proficiscor* *funde*
Profectus.

Comque *miniscor* *habet* *Commentum* ;
Adipiscor, *Adeptus* ;

Nanciscor *Nactus* ; *Patior* *Passus*, *Fruitus*que.

Dat *Fruor*, *Oblitus* tamen *Obliviscor* *ado-*
ptat ;

Ass *Expergiscor* *vult* *Experrectus* *habere*.
Mortuus a *Morior* ; *Natus*, *Nasci*, *Or-*
tus, *Oriri* ;

In *tribus* *extremis* *per* *iturus* *flecte* *futurum*.

L *Abor* *præterito* *Lapsus* *sum*, *to* *slide*, *to*
slip. *Allabor*, *Delabor*, *Elabor*, *Il-*
lor, &c.

Ulciscor, *præterito* *Ultus* *sum*.

Utor, *Ufus* *sum*, *to* *use* ; *Abutor*.

Loquor, *Locutus* *sum*. Sic *Alloquor*, *Col-*
loquor, *Eloquor*, *Interloquor*, *Obloquor*, *Præ-*
loquor, *Proloquor*.

Sequor, *Secutus* *sum*, *to* *follow*. *Adsequor*,
vel *Assequor*, *Consequor*, *Exsequor*, *Insequor*,
Persequor, *Prosequor*, *Obsequor*, *Subsequor*.

Quoror, *Questus* *sum*. Sic *Conqueror*,
Conquestus, *sum*.

Nitor, *Nisus*, vel *Nixus* *sum*, *to* *strive*, or
rely on. *Nixus* frequentissimum est, *Nisus*
rarius.

rarius. Sic *Annitor, Connitor, Enitor, In-
nitor, Obnitor, Renitor, Subnitor.*

*Paciscor, Pactus sum, to bargain. Ita De-
paciscor.*

*Gradior, Gressus sum, to go. Hinc Ag-
gredior, Congredior, Digredior, Egredior, In-
gredior, Pratergredior, Progredior, Regredior,
Transgredior.*

Proficiscor, Profectus sum, to go.

*Comminiscor, Commentus sum, to feign,
to invent.*

Adipiscor, Adeptus sum, to get.

Nanciscor, Nactus sum, to get, to light upon.

*Patiôr, Passus sum. Sic Perpetior, Perpes-
sus sum; Compatior, Compassus sum.*

*Fruor, Frûitus sum. Pérfruur, Perfru-
ctus sum, dixit Cicero in Hortensio; unde
Grammatici etiam verbo Fruor attribuunt
Fructum sum.*

*Obliviscor, Oblitus sum; unde tamen
participium Obliviscitûrus.*

Expergiscor, Experrectus sum.

*Hæc tria, Mórrior, Mórtnus sum, to die:
Orior, Ortus sum, to rise, to spring: & Nas-
cor, Natus sum, to be born: faciunt partici-
pio futuri Moriturnus, Oriturnus, Nasciturnus;
quorum tamen postremum adeó rarum est,
ut dicat Phocas Nascor eo destitui. Hinc
composita Commorior, Demorior, Emorior,
Immorior; Adórrior, to assault; Ccórrior, Ex-
órrior, Obórrior, Subórrior; Annascor, Enas-
cor, Innascor, Pronascor, Renascor.*

Appendix.

Enixus ab *Enitor* ad partum spectat: *Enisus* ad ceteros conatus, *Adnisus* five *Annisus* frequens est Livio: hinc *Annisurus*, idem *Annixurus* dixit. *Connisus* memini legisse apud Tacitum. *Annixus*, *Connixus*, *Innixus*, *Obnixus*, aiunt Diomedes & Servius apud Veteres per x literam, sua verò ætate per s fuisse scripta.

Depaciscor, *Depactus sum*, *Depectus* legitur etiam apud Ulpianum: ubi tamen quædam exemplaria *Depactus habent*; Quidam *Depeciscor*, *Depectus sum*, pro *Depaciscor*, *Depactus sum*, scribunt. Malim, per a scribere.

Apiscor, *to get*; *Aptus sum* facit apud Priscos: unde *Adipiscor*, *Adeptus sum*: & *Indipiscor*, *Indeptus sum*, *to get*.

Exceptio quartæ Conjugationis.

Metiri, *Mensus gignit*, velut *Ordior*, *Orsus*.

MEtior, *to measure*; præterito facit *Mensus sum*. *Dimetior*, *Emetior*, *Remetior*.

Ordior, *to begin*; *Orsus sum*, & *Orditus*. *Exordior idem*.

M. T. CICERONIS
CATO MAJOR,

VEL

DE SENECTUTE

Ad T. Pomponium Atticum.

Dialogi Personæ,

SCIPIO, CATO, LÆLIUS.

O TITE, si quid ego adjuro, curamve
levasso,

*Quæ nunc te coquit, & versat sub pectore
fixa,*

Ecquid erit premii.

Licet enim mihi versibus iisdem affari te Attice, quibus affatur Flaminium, ille vir haud magna cum re, sed plenus fidei. Quamquam certo scio, non ut Flaminium, sollicitari te, Tite, sic noctesque diesque. Novi enim moderationem animi tui, & æquitatem: teque non cognomen solum Athenis deportasse, sed humanitatem, & prudentiam intelligo, & tamen suspicor iisdem rebus te, quibus me ipsum, interdum gravius commoveri, quarum consolatio & major est, & in aliud tempus differenda. Nunc autem mihi visum est aliquid ad te de senectute conscribere: hoc enim onere, quod mihi tecum commune est, aut jam urgentis,

174 *M. T. Ciceronis Cato Major.*

aut certo adventantis senectutis, & te, & me ipsum levare volo : etsi te quidem id modice, ac sapienter, sicut omnia, & ferre, & laturum esse certo scio. Sed mihi cum de senectute vellem aliquid scribere, tu occurrebas dignus eo munere, quo uterque nostrum communiter uteretur. Mihi quidem ita jucunda hujus libri confectio fuit, ut non modo omnes absterferit senectutis molestias, sed effecerit mollem etiam, & jucundam senectutem. Numquam igitur satis laudari philosophia poterit : cui qui pareat, omne tempus ætatis sine molestia possit degere. Sed de cæteris & diximus alias multa, & sæpe dicemus. Hunc vero librum de senectute ad te misimus : omnem autem sermonem tribuimus non Tithono, ut Aristo Chius, ne parum esset auctoritatis in fabula ; sed M. Catoni seni, quo majorem auctoritatem haberet oratio apud quem Lælium, & Scipionem facimus admirantes, quod is tam facile senectutem ferat, iisque eum respondentem. Qui si eruditius videbitur disputare, quam consuevit ipse in suis libris ; attribuito Græcis literis, quarum constat eum perstudiosum fuisse in senectute. Sed quid opus est plura ? jam enim ipsius Catonis sermo explicabit nostram omnem de senectute sententiam. SCIP. Sæpenumero admirari soleo cum C. hoc Lælio, cum cæterarum rerum tuam excellentem, M. Cato, perfectamque sapi-

sapientiam, tum vel maxime, quod nunquam graver ætate senectutem esse persenserim, quæ plerisque senibus sic odiosa est, ut onus se Ætna gravius dicant sustinere.

CAT. Rem haud sane, Scipio, & Læli, difficilem admirari videmini, quibus enim est in ipsis opis ad bene, beateque vivendum, iis omnis ætas gravis est: qui autem omnia bona à se ipsis petunt, iis nihil potest malum videri, quod naturæ necessitas afferat: quo in genere est in primis senectus: quam ut adipiscantur, omnes optant, eandem accusant adepti: tanta est inconstantia, stultitia, atque perversitas. Obrepere aiunt eam citius, quam putassent: primum, quis coegit eos falsum putare? qui enim citius adolescentiæ senectus, quam puritiæ adolescentia, obrepit? deinde, qui minus gravis esset iis senectus, si octingentissimum annum agerent, quam si octogesimum? præterita enim ætas quamvis longa cum effluxisset, nulla consolatione permulcere posset stultam senectutem; quocirca, si sapientiam meam admirari soletis, quæ utinam digna esset opinione vestra nostroque cognomine, in hoc sumus sapientes, quod naturam optimam ducem, tanquam Deum, sequimur, eique paremus: à qua non verisimile est, cum cæteræ partes ætatis bene descriptæ sint, extremum actum, tanquam ab inertī Poeta, esse neglectum. Sed tamen necesse fuit esse ali-quod extremum, &, tanquam in arborum
baccis,

baccis, terræque frugibus, maturitate tempestiva, quali vietum, & ~~fructum~~ : quod ferendum est molli er sapientia. Quid enim est aliud gigantum more bellare cum Diis, nisi naturæ repugnare? LÆ. Atqui, Cato, gratissimum nobis, ut etiam pro Scipione pollicear, feceris, si quoniam volumus (speramus quidem certe) senes fieri, multo ante à te didicerimus, quibus facillime rationibus ingravescentem ætatem ferre possimus. CA. Faciam vero, Læli, præsertim si utriq; vestrum gratum, ut dicis, futurum est. LÆ. Volumus sane, nisi molestum est tibi, Cato, tanquam longam aliquam viam confeceris : qua nobis quoque ingrediendum sit isthuc, quo pervenisti, videre quale sit. CA. Faciam, ut potero, Læli : sæpe enim interfui querelis æqualium meorum, (pares autem cum paribus, veteri proverbio, facillime congregantur) quas C. Salinator, quas Sp. Albinus, homines consulares, nostri fere æquales, deplorare solebant; tum, quod voluptatibus carerent, sine quibus vitam nullam putarent; tum, quod spernerentur ab iis, à quibus essent coli soliti : qui mihi non id videbantur accusare, quod esset, accusandum. Nam si id culpa senectutis accideret, eadem mihi usu evenirent ; reliquisque omnibus majoribus natu, quorum ego multorum cognovi senectutem sine querela ; qui, se, & libidinum vinculis laxatos esse non moleste ferrent, nec à suis despicerentur, Sed omnium

nium istiusmodi querelarum in moribus est culpa, non in ætate: moderati enim, nec difficiles, nec inhumani senes tolerabilem senectutem agunt: importunitas, autem & inhumanitas omni ætati molesta est. LÆ. Est, ut dicis, Cato, sed fortasse dixerit quispiam, tibi propter opes, & copias, & dignitatem tuam, tolerabilem senectutem videri, id autem non posse multis contingere. CA. Est istud quidem, Læli, aliquid, sed nequaquam in isto sunt omnia: ut Themistocles fertur Seriphio cuidam in iurgio respondisse: cum ille dixisset, non eum sua, sed patriæ gloria splendorem assecutum: Nec hercle, inquit, si ego, Seriphius nobilis, nec tu, si Atheniensis esses, clarus unquam fuisses. Quod eodem modo de senectute dici potest: nec enim in summa inopia levis esse senectus potest, ne sapienti quidem, nec insipienti, etiam in summa copia, non gravis. Aptissima omnino sunt, Scipio, & Læli, arma senectutis, artes exercitationesque virtutum: quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumque vixeris, mirificos afferunt fructus; non solum, quia nunquam deferunt, ne extremo quidem tempore ætatis; (quanquam id quidem maximum est) verum etiam, quia conscientia bene actæ vitæ, multorumque benefactorum recordatio jucundissima est. Ego Q. Maximum, cum qui Tarentum recepit, senem adolescens ita dilexi, ut æqualem. Erat enim in illo viro comitate condita gravitas: nec
senectus

senectus mores mutaverat : quanquam eum colere cœpi non admodum grandem natu, sed tamen jam ætate provectum. Anno enim postquam consul primum fuerat, ego natus sum, cumque eo quartum consule adolescentulus miles ad Capuam profectus sum, quintoq; anno post ad Tarentum quaestor : deinde ædilis, quadriennio post factus sum Prætor : quem magistratum gessi consulibus Tuditano, & Cethego. cum quidem ille admodum senex suafor legis Cinciae de donis, & muneribus fuit : hic & bella gerebat, ut adolescens, cum plane grandis esset : & Hannibalem, juveniliter exultantem patientia sua mollebat : de quo præclare familiaris noster Ennius :

Unus homo nobis cunctando restituit rem :

Non ponebat enim rumores ante salutem.

Ergo magis magisq; viri nunc gloria clares.

Tarentum vero qua vigilantia, quo consilio recepit ? cum quidem, me audiente Salinatori, qui amisso oppido, fugerat in arcem, glorianti, atque dicenti ; mea opera Q. Fabi, Tarentum recepisti ? Certe, inquit, ridens : nam, nisi tu amisisses, ego nunquam recepissem. Nec vero in armis præstantior, quam in toga ; qui consul iterum, Sp. Carvilio collega quiescente, C. Flamini tribuno pl. quoad potuit, restitit, agrum Picenum, & Gallicum viritim contra senatus auctoritatem dividenti : augurque cum esset, ausus est dicere, optimis auspiciis

spiciis ea geri, quæ pro reipub. salute gererentur, quæ contra remp. fierent, contra auspicia fieri. Multa in eo viro præclara cognovi: sed nihil est admirabilius, quam quomodo ille mortem Q. filii tulit, clari viri & consularis: est in manibus laudatio, quam cum legimus, quem philosophum non contemnimus? Nec vero ille in luce modo, atque in oculis civium magnus, sed intus, domique præstantior: qui sermo? quæ præcepta? quanta notitia antiquitatis? quæ scientia juris augurii? multæ etiam, ut in homine Romano, literæ: omnia memoria tenebat, non domestica solum, sed etiam externa bella: cujus sermone ita tum cupide fruebar, quasi divinarem id quod evenit, illo extincto, fore unde discerem neminem: Quorsum igitur hæc tam multa de Maximo? quia profecto videtis, nefas esse dictu, miseram fuisse talem senectutem: nec tamen omnes possunt esse Scipiones, aut Maximi, ut urbium expugnationes, ut pedestres navalesve pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos recordentur: est etiam quiete, & pure, atque eleganter actæ ætatis placida, ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui uno & octogesimo anno scribens est mortuus: qualem Isocratis, qui eum librum, qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquennium postea: cujus magister Leontinus Gorgias centum & septem complevit annos,

annos, neque unquam in suo studio, atque opera cessavit: qui cum ex eo quæreretur, cur tam diu esse vellet in vita: Nihil habeo, inquit, quod accusem senectutem: præclarum responsum, & docto homine dignum: sua enim vitia insipientes, & suam culpam in senectutem conferunt; quod non faciebat is, cujus modo mentionem feci, Ennius:

Sicut fortis equus spatio qui sæpe supremo.

Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescet:
Equi fortis & victoris senectuti comparat suam: quem quidem meminisse probe potestis: anno enim undevigesimo post ejus mortem hi consules, T. Flaminius, & M. Attilius, facti sunt: ille autem Scipione, & Philippo iterum consulibus mortuus est, cum ego, quinque & sexaginta annos natus, legem Voconiam magna voce, & bonis lateribus suasissem, sed annos septuaginta natus (tot enim vixit Ennius) ita ferebat duo, quæ maxima putantur onera, paupertatem & senectutem, ut eis pene delectari videretur: Etenim, cum complector animo, quatuor reperio causas, cur senectus misera videatur; unam, quod avocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmum; tertiam, quod privet omnibus fere voluptatibus; quartam, quod haud procul absit à morte. Earum, placet, causarum quantum quæque valeat, quamque sit justa, videamus. A rebus gerendis senectus abstrahit: quibus? an iis, quæ in juventute geruntur,

runtur, & viribus? nullæne igitur res sunt seniles, quæ vel infirmis corporibus, animo tamen administrentur? nihil ergo agebat Q. Maximus? nihil L. Paulus, pater tuus Scipio socer optimi viri, filii mei? cæteri senes, Fabricii, Curii, Coruncanii, cum rempub. consilio & auctoritate defendebant, nihil agebant? Ad App. Claudii senectutem accedebat etiam, ut cæcus esset: tamen, cum sententia Senatus inclinaret ad pacem cum Pyrrho foedusque faciendum, non dubitavit illa dicere, quæ versibus persecutus est Ennius:

Quo vobis mentes, rectæ quæ stare solebant

Antehac, dementi sese flexere ruina?

Cæteraque gravissime, notum enim vobis carmen est; & tamen ipsius Appii extat oratio. Atque hæc ille egit septem & decem annis post alterum consulatum: cum inter duos consulatus anni decem interfluxissent, censorque ante superiorem consulatum fuisset: ex quo intelligitur, Pyrrhi bello grandem sane fuisse: & tamen sic à patribus accepimus. Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda versari senectutem negant: similesq; sunt, ut si quis gubernatorem in navigando nihil agere dicat, cum alii malos scandant, alii per foros cursitent, alii sentinam exhauriant; ille autem clavum tenens, quietus sedeat in puppi. Non facit ea, quæ juvenes; at vero multo majora, & meliora facit; non enim viribus, aut velocitatibus, aut cele-

Q ritate

ritate corporis res magnæ geruntur, sed consilio, auctoritate, sententia : quibus non modo non orbari, sed etiam augeri senectus solet : Nisi forte ego vobis, qui & miles, & tribunus, & legatus, & consul versatus sum in vario genere bellorum, cessare nunc videor, cum bella non gero : at Senatui, quæ sunt gerenda, præscribo ; & Carthagini, male jam diu cogitanti ; bellum multo ante denuntio : De qua vereri non ante desinam, quam illam excisam esse cognovero. Quam palmam utinam Dii immortales, Scipio tibi reservent, ut avi reliquias persequare : cujus à morte sextus hic & trigessimus annus est. Sed memoriam illius viri omnes excipient anni consequentes. Anno ante me censorem mortuus est, novem annis post meum consulatum, cum consul iterum, me consule, creatus esset. Num igitur, si ad centesimum, annum vixisset, senectutis eum suæ pœniteret ? nec enim excursione, nec saltu, nec eminus hastis, aut cominus gladiis uteretur, sed consilio, ratione, sententia. Quæ nisi essent in senibus, non summum consilium majores nostri appellassent Senatum. Apud Lacedæmonios quidem ii, qui amplissimum magistratum gerunt, ut sunt, sic etiam nominantur senes. Quod si legere, aut audire voletis externa, maximas resp. ab adolescentibus labefactatas, à senibus sustentatas reperietis.

*Cedo, qui vestram rempub. tantam amisistis
tam cito ?* Sic

Sic enim percunctanti, ut est in Nævii Ludo, respondentur & alia, & hæc in primis :

Proveniebant oratores novi, stulti adolescentuli.

Temeritas est videlicet florentis ætatis, prudentia senectutis. At memoria minuitur: credo, nisi eam exerceas, aut etiam si sis natura tardior. Themistocles omnium civium perceperat nomina: num igitur censeris eum, cum ætate processisset, qui Aristides esset, Lysimachum salutare solitum? Equidem non modo eos, qui sunt novi, sed eorum patres etiam, & avos; nec sepulchra legens, vereor (quod aiunt) ne memoriam perdam, his enim ipsis legendis in memoriam redeo mortuorum. Nec vero quemquam senum audiivi oblitum, quo loco thesaurum obruisset. Omnia, quæ curant, meminerunt, vadium: constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid juris consulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi senes, quam multa meminerunt? manent ingenia senibus, modo permaneat studium, & industria: nec ea solum in claris, & honoratis viris, sed in vita etiam privata, & quietâ. Sophocles ad summam senectutem tragœdias fecit: qui propter studium cum rem familiarem negligere videretur, à filiis in iudicium vocatus est, ut, quemadmodum nostro more male rem gerentibus patribus bonis interdici solet, sic illum, quasi desipientem, à re familiari removerent iudices. Tum senex dicitur eam

fabulam, quam in manibus habebat, & proxime scripserat, Oedipum Colonium recitasse iudicibus, quæsisseque, num illud carmen desipientis videretur. Quo recitato, sententiis iudicum est liberatus : num igitur hunc, num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num, quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num Homerum, num philosophorum principes, Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Xenocratem, num postea Zenonem, Cleanthem, aut eum, quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicum coegit in suis studiis obmutescere senectus ? an non in omnibus his studiorum agitatio vitæ æqualis fuit ? Agè, ista divina studia omittamus, possum nominare ex agro Sabino rusticos Romanos, vicinos, & familiares meos, quibus absentibus numquam fere ulla in agro maiora opera fiunt, non ferendis, non percipiendis fructibus, non condendis. Quanquam in his minus hoc mirum : nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse vivere, sed iidem in iis elaborât, quæ sciunt nihil omnino ad se pertinere :

Serunt arbores qua alteri saculo profint.

Ut ait Statius noster in Synephebis. Nec vero dubitat agricola, quamvis senex quærenti, cui serat, respondere, Diis immortalibus, qui me non accipere modo hæc à maioribus voluerunt, sed etiam posteris prode. Melius Cæcilius de sene alteri saculo prospiciente, quam illud ;

Adepol

Adepol senectus, si nil quidquam aliud vitii

Apportet secum cum advenit: unum id sat est:

Quod diu vivendo, multa, quæ non vult, videt:

Et multa fortasse, quæ vult, atque in ea, quæ non vult, sæpe etiam adolescentia incurrit. Illud vero idem Cæcilius vitiosius:

Tum etiam in senecta hoc deputo miserrimum,

Sentire ea atate esse odiosum se alteri.

Jucundum potius, quam odiosum; ut enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leviorque est eorum senectus, qui à juventute coluntur, & diliguntur: sic adolescentes senum præceptis, gaudent, quibus ad virtutum studia ducuntur, nec minus intelligo me vobis, quam vos mihi esse jucundos. Sed videtis, ut senectus non modo languida, atque inters non sit, verum etiam sit operosa, semper agens aliquid & moliens, tale scilicet, quale cujusque studium in superiore vita fuit. Quid, quod etiam addiscunt aliquid? ut Solonem versibus gloriantem videmus; qui se quotidie aliquid addiscentem, senem fieri dicit: ut ego feci, qui Græcas literas senex didici: quas quidem sic avide arripui, quasi diuturnam sitim explere cupiens; ut ea ipsa mihi nota essent, quibus me nunc exemplis uti videtis, quod cum fecisse Socratem in fidibus audirem (vellem equidem & illud: dicebant enim fidibus antiqui) sed in literis certe eleboravi. Nec nunc quidem vires desidero adolescentis, (is enim locus erat alter

de vitiis senectutis) non plus, quam adolefcens tanri, aut elephantis defiderabam. Quod enim homini naturaliter infitum eft, eo uti decet, & quidquid agas, agere pro viribus. Quæ enim vox poteft eſſe contemptior, quam Milonis Crotoniatæ? qui cum jam ſenex Athletas ſe in curriculo exercentes videret, aſpexiſſe lacertos ſuos dicitur, illacrymansq; dixiſſe: At hi quidem mortui jam ſunt. Non vero tam iſti, quam tu ipſe nugator: neque enim ex te unquam es nobilitatus, ſed ex lateribus, & lacertis tuis. Nihil Sext. Ælius tale, nihil multis annis ante Ti. Coruncanius, nihil modo P. Craſſus: à quibus jura civibus præſcribebantur: quorum uſque ad extremum ſpiritum eſt proſecta prudentia orator, metuo, ne langueſcat ſenectute: eſt enim munus ejus non ingenii ſolum, ſed laterum etiam, & virium. Omnino canorum illud in voce ſplendescit etiam neſcio quo pacto in ſenectute: quod equidem adhuc non amiſi: & videtis annos meos: ſed tamén eſt decorus ſenis ſermo quietus, & remiſſus; facitque perſæpe ipſa ſibi audientiam diſerti ſenis compta & mitis oratio, quod ſi ipſe exequi nequeas, poſſis tamen Scipioni præcipere, & Lælio: quid enim jucundius ſenectute ſtipata ſtudiis juventutis? anne eas quidem vires ſenectuti relinquemus, ut adoleſcentes doceat, inſtituat, ad omne officii munus inſtruat; quo quidem opere quid poteſt eſſe præclarius? Mihi
vero

vero Cn. & P. Scipiones, & avi tui duo, L. Æmilius, & P. Africanus comitatu nobilium juvenum fortunati videbantur. Nec ulli bonarum artium magistri non boni putandi, quamvis consenuerint vires, atq; defecerint. Et si ista ipsa defectio virium, adolescentiæ vitiis efficitur sæpius, quam senectutis: libidinosa enim & intemperans adolescentia effectum corpus tradit senectuti. Cyrus quidem apud Xenophontem eo sermone, quem moriens habuit, cum admodum senex esset, negat se unquam sensisse senectutem suam imbecilliolem factam, quam adolescentia fuisse. Ego L. Metellum memini puer, qui cum quadriennio post alterum consulatum Pontifex maximus factus esset, viginti & duos annos ei sacerdotio præfuit, ita bonis esse viribus extremo tempore ætatis, ut adolescentiam non requireret. Nihil necesse est mihi de me ipso dicere, quanquam est id quidem senile, ætatiq; nostræ conceditur: videtis enim, ut apud Homerum sæpissimè Nestor de virtutibus suis prædicet: tertiam enim jam ætatem hominum vivebat: nec erat ei verendum, ne vera prædicans de se, nimis videretur aut insolens, aut loquax: etenim (ut ait Homerus) ex ejus lingua melle dulcior fluebat oratio: quam ad suavitatem nullis egebat corporis viribus: & tamen dux ille Græciæ nunquam optat, ut Ajacis similes habeat deum, at ut Nestoris, quod si acciderit, non dubitat

dibutat quin brevi sit Troja peritura. Sed redeo ad me. Quartum ago annum & octogesimo, vellem id quidem posse, quod Cyrus: sed tamen hoc queo dicere, non me quidem iis esse viribus, quibus aut miles bello Punico, aut quæstor eodem bello, aut consul in Hispania fuerim, aut quadriennio post cum tribunus militum depugnavi apud Thermopylas Man. Acilio Glabrione consule: sed tamen, ut videtis, non plane me enervavit, non afflixit senectus: non curia vires meas desiderat, non Rostra; non amici, non clientes, non hospites. Nec enim unquam sum assensus illi veteri, laudatoq; proverbio, quod monet mature fieri senem, si diu velis senex esse. Ego vero me minus diu senem esse malletm, quam esse senem ante e, quam essem: itaque nemo adhuc convenire me valuit, quin fuerim occupatus. At minus habeo virium, quam vestrum utervis. Nec vos quidem T. Pontii centurionis vires habetis. Num igitur est ille præstantior? moderatio modo virium adsit, & tantum, quantum potest, quisque nitatur: ne illé non magno desiderio tenebitur virium. Olympiæ per stadium ingressus esse Milo dicitur, cum humeris sustineret bovem. Utrum igitur has corporis, an Pythagoræ tibi malis vires ingenii dari? Denique isto bono utare, dum adsit: cum absit, ne requiras, nisi forte adolescentes pueritiam, paululum ætate progressi adolescentiam debent requirere: cursus

sus est certus ætatis, & via una naturæ, eaq;
simplex, suæque cuique parti ætatis tem-
pestivitas est data; ut enim infirmitas pue-
rorum est, ferocitas juvenum, gravitas jam
constantis ætatis: sic senectutis maturitas
naturale quiddam habet, quod suo tempore
percipi debeat. Arbitror te audire, Scipio,
hospes tuus Massaniſſa quæ faciat hodie, no-
naginta annos natus: cum ingressus iter pe-
dibus sit, in equum omnino non ascendere;
cum equo, ex equo non descendere: nullo
imbre, nullo frigore adduci, ut capite o-
perto sit: summam in eo esse corporis sicci-
tatem; itaq; exsequi omnia regis officia, &
munera: potest igitur exercitatio, & tempe-
rantia in senectute etiam aliquid conservare
pristini roboris. Non sunt in senectute vires:
nec postulantur quidem vires à senectute:
ergo & legibus, & institutis, vacat ætas no-
stra muneribus iis, quæ non possunt sine vi-
ribus sustineri: itaq; non modo, quod non
possumus, sed ne quantum possumus qui-
dem, cogimur. At ita multi sunt imbecilles
senes, ut nullum officii, aut omnino vitæ
munus exsequi possint. At id quidem non
proprium senectutis est vitium, sed commu-
ne in valetudinis. Quam fuit imbecillis P.
Africani filius is, qui te adoptavit? quam
tenui, aut nulla potius valetudine? quod
nisi ita fuisset, alterum ille extitisset lumen
civitatis, ad paternam enim magnitudinem
animi, doctrina uberior accesserat. Quid
mirum

mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum ne id quidem adolescentes effugere possint? Resistendum, Læli, & Scipio, senectuti est, ejusque vitia diligentia compensanda sunt: pugnandum, tanquam contra morbum, sic contra senectutem: habenda ratio valetudinis: utendum exercitationibus modicis: tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur vires, non opprimantur. Nec vero corpori solum subveniendum est, sed menti, atque animo multo magis; nam hæc quoque nili tanquam lumini oleum instilles, extinguuntur senectute. Et corpora quidem exercitationum defatigatione ingravescent: animi autem exercendo levantur. Nam quos ait Cæcilius comicos stultos senes, hoc significat credulos, obliviosos, dissolutos: quæ vitia sunt non senectutis, sed inertis, ignavæ, somnulosæ senectutis, ut petulantia, ut libido magis est adolescentium, quam senum, nec tamen omnium adolescentium, sed non proborum: sic ista senilis stultitia, quæ deliratio appellari solet, senum levium est, non omnium. Quatuor robustos filios, quinque filias, tantum domum, tantas clientelas, Appius regebat & senex, & cæcus: intentum enim animum, tanquam arcum, habebat: nec languescens succumbebat senectuti; tenebat non modo auctoritatem, sed etiam imperium in suos: mutuebant eum servi, verebantur liberi, charum omnes habebant: vivebat

gebat in illa domo mos patrius, & disciplina. Ita enim senectus honesta est, si se ipsa defendit, si jus suum retinet, si nemini mancipata est, si usque ad ultimum spiritum dominatur in suos. Ut enim adolescentem, in quo aliquid senile, sic senem, in quo aliquid est adolescentis, probō: quod qui sequitur, corpore senex esse poterit, animo nunquam erit. Septimus mihi liber Originum est in manibus: omnia antiquitatis monumenta colligo: causarum illustrium, quasunque defendi, nunc quam maxime orationes conficio: jus augurum, pontificum, civile tracto: multum etiam Græcis literis utor: Pythagoreorumque more, exercendæ memoriæ gratia, quid quoque die dixerim, audiverim, egerim commemoro vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis: in his desudans, atque elaborans, corporis vires non magnopere desidero: adsum amicis: venio in Senatum frequens: ultroque afferō res multum & diu cogitatas, easque tueor animi, non corporis viribus: quæ si exsequi nequirem: tamen me lectulus oblectaret, ipsa cogitantem, quæ jam agere non possem: sed, ut possim, facit acta vita: semper enim in his studiis, laboribusque viventi non intelligitur, quando obrepāt senectus: ita sensim sine sensu ætas senescit, nec subito frangitur, sed diuturnitate extinguitur. Sequitur tertia vituperatio senectutis, quod
eam

eam carere dicunt voluptatibus. O præclarum munus ætatis siquidem id aufert à nobis, quod est in adolescentia vitiosissimum: accipite enim, optimi Adolescentes, veterem orationem Archytæ Tarentini, magni in primis, & præclari viri: quæ mihi tradita est, cum essem Adolefcens Tarenti cum Q. Maximo: Nullam capitaliorem pestem quam voluptatem corporis, hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines, temere, & effræmate ad potiundum incitarentur: hinc patriæ prodictiones, hinc rerump. everfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci: nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum, non libido voluptatis impelleret: stupra vero, & adulteria, & omne tale flagitium nullis aliis illecebris excitari, nisi voluptatis: cumque homini sive natura, sive quis Deus, nihil mente præstabilius dedisset; huic divino muneri, ac dono nihil esse tam inimicum, quam voluptatem: nec enim, libidine dominante, temperantiæ locum esse, nec omnino in voluptatis regno virtutem posse consistere, quod quo magis intelligi posset, fingere animo jubebat tanta incitatum aliquem voluptate corporis, quanta posset maxima: nemini censebat fore dubium, quin tamdiu, dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset: quocirca nihil esse tam detestabile,

testabile, tamque pestiferum, quam voluptatem; siquidem ea, cum major esset, atque longinquior, omne animi lumen extingueret. Hæc cum C. Pontio Samnite, patre ejus, à quo Caudino prælio Sp. Posthumus. T. Veturius consules, superati sunt, locutum Archytam, Nearchus Tarentinus, hospes noster, qui in amicitia populi Rom. permanerat, se à majoribus natu accepisse dicebat; cum quidem ei sermoni interfuisset Plato Atheniensis: quem Tarentum venisse L. Camillo, P. Claudio consulibus, reperio. Quorsum hæc? ut intelligeretis si voluptatem aspernari ratione, & sapientia non possemus, magnam habendam senectuti gratiam, quæ efficeret, ut id non liberet, quod non oporteret: impedit enim consilium voluptas, rationis inimica; ac mentis (ut ita dicam) perstringit oculos; nec habet ullum cum virtute commercium. Inventus feci, ut fortissimi viri T. Flamini fratrem L. Flaminium è senatu ejicerem, septem annis postquam consul fuisset: sed notandam putavi libidinem. Ille enim, cum esset consul in Gallia, exoratus in convivio à scorto est, ut securi feriret aliquem eorum, qui in vinculis essent damnati rei capitalis: hic Tito, fratre suo cenfore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est: mihi vero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdata libido, quæ cum populo privato conjungeret imperii dedecus.

dedecus. Sæpe audiui à majoribus natu,
 qui se pueros porro à senibus audisse dice-
 bant, mirari solitum C. Fabricium, quod
 cum apud Pyrrhum regem legatus esset,
 audisset à Thessalo Cineas, esse quendam
 Athenis, qui se sapientem profiteretur,
 eumque dicere, omnia, quæ faceremus, ad
 voluptatem esse referenda: quod ex eo au-
 dientes Man. Curium & Ti. Cornucani-
 um, optare solitos, ut id Samnitibus, ipsi-
 que Pyrrho persuaderetur; quo facilius
 vinci possent, cum se voluptatibus dedidif-
 sent. Vixerat Man. Curius cum P. Decio:
 qui quinquennio ante eum consulem se pro
 repub. quarto consulatu devoverat: norat
 eundem Fabricius, norat Coruncanius:
 qui cum ex sua vita, tum ex ejus quem di-
 co, Pub. Decii facto judicabant, esse pro-
 fecto aliquid natura pulchrum, atque præ-
 clarum, quod sua sponte peteretur, quod-
 que spreta, & contempta voluptate, op-
 timus quisque sequeretur. Quorsum igitur
 hæc tam multa de voluptate? quia non mo-
 do vituperatio nulla, sed etiam summa laus
 senectutis est, quod ea voluptates nullas
 magnopere desiderat, caret epulis, extru-
 ctisque mensis, & frequentibus poculis: ca-
 ret etiam vinolentia, & cruditate, & insom-
 niis: sed si aliquid dandum est voluptati,
 quoniam ejus blanditiis non facile obsisti-
 mus, (divinus enim Plato escam malorum
 appellat voluptatem, quod ea videlicet ho-
 mines

mines capiantur, ut pisces) quamquam immoderatis epulis caret senectus, modicis tamen delectari potest. C. Duilium, M. filium, qui Pœnos primus classe devicerat, redeuntem à cœna senem sæpe videbam puer, delectabatur cereo funali, & tibicine : quæ sibi nullo exemplo privatus sumpserat : tantum licentiæ dabat gloria. Sed quid ego alios ? ad meipsam revertor. Primum habui semper sodales, sodalitates autem me quæstore constitutæ sunt, sacris Ideis magnæ matris acceptis : epulabar igitur cum sodalibus, omnino modice : sed erat quidam fervor ætatis ; qua progrediente, omnia fiunt indies mitiora : neque enim ipforum conviviorum delectationem voluptatibus corporis magis, quam cœtu amicorum, & sermonibus metiebar. Bene enim majores accubationem epularem amicorum, quia vitæ conjunctionem haberet, convivium nominarunt, melius, quam Græci, qui hoc idem tum computationem, tum concœnationem vocant : ut, quod in eo genere minimum est, id maxime probare videantur. Ego vero, propter sermonis delectationem, tempestivis quoque conviviis delector, nec cum æqualibus solum, qui pauci jam admodum restant, sed cum vestra etiam ætate, atque vobiscum : habeoque senectuti magnam gratiam, quæ mihi sermonis aviditatem auxit, potionis & cibi sustulit. Quod si quem etiam ista delectant,

ne omnino bellum indixisse videar voluptati, cujus est etiam fortasse quidam naturalis motus, non intelligo, ne in istis quidem voluptatibus ipsis carere sensu senectutem. Me vero & magisteria delectant à majoribus instituta; & is sermo, qui more majorum, à summo magistro adhibetur in poculo; & pocula, sicut in Symposio Xenophontis, minuta, atque rorantia; & refrigeratio æstate, & vicissim aut sol, aut ignis hibernus: quæ quidem etiam in Sabinis persequi soleo: conviviumque vicinorum quotidie compleo; quod ad multam noctem, quam maxime possumus, vario sermone producimus. At non est voluptatum tanta quasi titillatio in senibus credo, sed nec delideratio quidem: nihil autem molestum, quod non desideres. Bene Sophocles, cum ex eo quidam jam confecta ætate quæreret, utereturne rebus venereis? Dii meliora, inquit: libenter vero istinc, sicut à Domino agresti, ac furioso, profugi. Cupidis enim rerum talium odiosum fortasse, & molestum est carere: satiatis vero, & expletis jucundius est carere, quam frui: quanquam non caret is qui non desiderat: hoc ego non desiderare, dico esse jucundius. Quod si istis ipsis voluptatibus bona ætas fruitur libentius, primum parvulis fruitur rebus, ut diximus; deinde iis, quibus senectus, si non abunde potitur, non omnino caret: ut Turpione Ambivio magis delecta-

delectatur, qui in prima cavea spectat, delectatur tamen etiam, qui in ultima: sic Adolescentia, voluptates prope intuens, magis fortasse lætatur: sed delectatur etiam senectus, procul eas spectans, tantum, quantum sat est. At illa quanti sunt, animum, tanquam emeritis stipendiis libidinis, ambitionis, contentionis, inimicitiarum, cupiditatum omnium, secum esse, secumque, ut dicitur, vivere: si vero habet aliquod tanquam pabulum studii atque doctrinæ, nihil est otiosa senectute jucundius. Mori videbamus in studio dimetiendi pæne cœli atque terræ Gallum, familiarem patris tui, Scipio: quoties illum lux, noctu aliquid describere ingressum, quoties nox oppressit, cum mane cœpisset? quam delectabat eum, defectiones solis & lunæ multo nobis ante prædicere? Quid in levioribus studiis, sed tamen acutis? quam gaudebat bello suo Punico Nævius? quam Truculento Plautius? quam Pseudolo? Vidi etiam senem Livium: qui cum septem annis ante, quam ego natus sum, fabulam docuisset, Cethego, Tuditanoque consulibus, usque ad Adolescentiam meam processit ætate. Quid de P. Licinii Crassi, & pontificii, & civilis juris studio loquar? aut de hujus P. Scipionis, qui his paucis diebus Pontifex maximus factus est? atque eos omnes, quos commemoravi, his studiis flagrantem senem vidimus. M. vero Cethegum, quem recte sua-

de medullam dixit Ennius, quanto studio exerceri in dicendo videbamus etiam senem? quæ sunt igitur epularum, aut ludorum aut scortorum voluptates, cum his voluptatibus comparandæ? Atque hæc quidem studia doctrinæ prudentibus, & bene institutis pariter cum ætate crescunt: ut honestum illud Solonis sit, quod ait versiculo quodam, ut ante dixi, senescere se multa indies discentem: qua voluptate animi nulla certe potest esse major. Venio nunc ad voluptates agricolarum: quibus ego incredibiliter delector: quæ nec ulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis vitam proxime videntur accedere. Habent enim rationem cum terra; quæ nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit, quod accepit, sed alias minore, plerumque majore cum scẽhore: quanquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ vis, ac natura delectat, quæ cum gremio molito, ac subactò sparsum semen excepit, primum id occatum cohibet: ex quo occatio, quæ hoc efficit, nominata est: deinde tepesactum vapore, & complexu suo diffundit, & elicit herbescentem ex eo viriditatem: quæ nixa fibris stirpium sensim adolefcit, culmoque erecta geniculato, vaginis jam quasi pubescens includitur: è quibus cum emerlit, fundit frugem spicæ ordine structam, & contra avium minorum morsus munitur vallo aristarum. Quid ego vitium

tium satus, ortus, incrementa commemorem? satiari delectatione non possum: ut meæ senectutis requietem, oblectamentum, que noscatis. Omitto enim vim ipsam omnium, quæ generantur è terra, quæ ex fici tantulo grano, aut ex acino vinaceo, aut ex cæterarum frugum, ac stirpium minutissimis seminibus, tantos truncos, ramosq; procreat: melleoli, plantæ, sarmenta, vivradices, propagines, nonne ea efficiunt, ut quemvis cum admiratione delectent? vitis quidem, quæ natura caduca est, nisi fulta est, fertur ad terram; eadem, ut se dirigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne silvescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte vere, in iis, quæ relicta sunt, existit tanquam ad articulos sarmentorum ea, quæ gemma dicitur: à qua oriens uva se ostendit: quæ & succo terræ, & calore solis augescens, primo est peracerba gustatu; deinde maturata dulcescit; vestitaq; pampinis, nec modico tepore caret, & nimios solis defendit ardores: qua quid potest esse tum fructu lætius, tum aspectu pulchrius? cujus quidem non utilitas me solum, ut ante dixi, sed & cultura, & natura ipsa delectat; adminiculorum ordines, capitum jugatio, religatio & propagatio vitium, sarmentorum ea, quam dixi, aliorum amputatio, aliorum im-

immissio. Quid ego irrigationes, quid agri
fossiones, repastinationesq; proferam, qui-
bus fit multo terra sæcundior? Quid de uti-
litate loquar stercoreandi? dixi in eo libro,
quem de rebus rusticis scripsi : de qua do-
ctus Hesiodus ne verbum quidem fecit, cum
de cultura agri scriberet. At Homerus qui
multis, ut mihi videtur, ante sæculis fuit,
Lærtē lenientem desiderium, quod capie-
bat è filio, colentem agrum, & eum sterco-
rantem facit. Nec vero segetibus solum, &
pratis, & vineis, & arbutis res rusticæ lætæ
sunt, set hortis etiam atque pomariis, tum
pecudum pastu, apium examinibus, florum
omnium varietate : nec cōsitiones modo
delectant, sed etiam insitiones : quibus nihil
invenit agricultura solertius. Possum perse-
qui multa oblectamenta rerum rusticarum :
sed ea ipsa, quæ dixi, fuisse sentio longiora.
Ignoscetis autem, nam & studio rerum ru-
sticarum provectus sum, & senectus est na-
tura loquacior : ne ab omnibus eam vitiis
videar vindicare. Ergo in hac vita Man-
Curius, cum de Samnitibus, de Sabinis, de
Pyrrho triumphasset, consumpsit extre-
mum tempus ætatis : cujus ego villam con-
templans, (abest enim non longe à mea) ad-
mirari satis non possum vel hominis conti-
nentiam, vel temporum disciplinam. Curio
ad focum sedenti magnum auri pondus
Samnites cum attulissent, repudiati ab eo
sunt. Non enim aurum habere, præclarum
sibi

sibi videri dixit, sed iis, qui haberent aurum, imperare: poteratne tantus animus non efficere jucundam senectutem? Sed venio ad agricolas; ne à me ipso recedam. In agris erant tunc senatores, id est, senes; siquidem aranti L. Quinctio Cincinnato nuntiatum est, eum dictatorem esse dictum, cujus dictatoris jussu, magister equitum C. Servilius Hala Sp. Melium, regnum appetentem, occupatum interemit: à villa in senatum accersebantur & Curius, & ceteri senes, ex quo, qui eos accersebant, viatores nominati sunt. Num igitur eorum senectus miserabilis fuit, qui se agricultione oblectabant? mea quidem sententia, haud scio, an ulla possit esse beatior vita; neque solum officio, quod hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, sed & delectatione, quam dixi, & saturitate, copiaeque rerum omnium, quæ ad victum hominum, ad cultum etiam Deorum pertinent. Et quoniam hæc quidam desiderant, in gratiam jam cum voluptate redeamus. Semper enim boni, assidue domini referta cella vinaria, olearia, & penaria est, villaque tota locuples abundat porco, hœdo, agno, gallina, lacte, caseo, melle: jam horum ipsi agricolæ succidiam alterum appellant: conditiôra facit hæc supervacaneis operis aucupium, atque venatio. Quid de pratorum viridate, aut arborum ordinibus, aut vinearum olivetorumve specie dicam?

dicam? brevi præcidam, agro bene culto nihil potest esse nec usu uberius, nec specie ornatus: ad quem fruendum non modo non retardat, verum etiam invitat, atq; allectat senectus. Ubi enim potest illa ætas, aut calefcere vel apricatione melius, vel igni? aut vicissim umbris aquisve refrigerari salubrius? Sibi habeant igitur arma, sibi equos, sibi hastas, sibi clavam, & pilam, sibi natationes, atque cursus; nobis senibus ex lusionibus multis talos relinquant, & tesseras? id ipsum, utrum lubebit: quoniam sine his beata esse senectus potest. Multas ad res perutiles Xenophontis libri sunt: quos legite, quæso, studiose, ut facitis: quam copiose ab eo agricultura laudatur in eo libro, qui est de tuenda re familiari, qui Oeconomicus inscribitur? ut intelligatis nihil ei tam regale videri, quam studium agri colendi, Socrates in eo libro loquitur cum Critobulo, Cyrum minorem, Persarum regem, præstanti ingenio, atque imperii gloria, cum Lysander Lacedæmonius, vir summæ virtutis, venisset ad eum Sardis, eique dona à fociis attulisset, & ceteris in rebus comem erga Lysandrum, atque humanum fuisse, & ei quendam conscriptum agrum diligenter consitum; ostendisse, cum autem admiraretur Lysander & proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, & humum subactam, atq; puram, & suavitatem odorum, qui affla-

rentur

rentur è floribus, tum eum dixisse mirari se non modo diligentiam, sed etiam solertiam ejus, à quo essent illa dimensa atque descripta: & ei Cyrum respondisse. Atque ego sum omnia ista dimensus: mei sunt ordines, mea descriptio: multæ etiam istarum arborum mea manu sunt satæ: tum Lysandrum, intuentem purpuram ejus, & nitorem corporis, ornatumque Persicum multo auro, multisque gemmis, dixisse, Recte vero te Cyre beatum ferunt, quoniam virtuti tuæ fortuna conjuncta est. Hæc igitur fortuna frui licet senibus: nec ætas impedit, quo minus & cæterarum rerum, & inprimis agri colendi studia teneamus usque ad ultimum tempus senectutis. M. quidem Valerium Corvinum ad centesimum annum accepimus vitam perduxisse, cum esset acta jam ætate in agris, eosque coleret: cujus inter primum & sextum consulatum, octo & quadraginta anni interfuerunt. Ita quantum spatium ætatis majores ad senectutis initium esse voluerunt, tantus illi cursus honorum fuit: atque hujus extrema ætas hoc beatior, quam media, quod auctoritatis habebat plus, laboris minus: apex natem senectutis auctoritas. Quanta fuit in L. Cæcilio Metello, quanta in Atilio Calatino, in quem illud elogium unicum: *Uno ore plurimæ consentiunt gentes, populi primum fuisse virum*: notum est carmen incisum sepulcro: jure igitur gravi-

vis,

ris, cuius de laudibus omnium esset fama consentiens. Quem virum nuper P. Crassum Pontificem maximum, quem postea M. Lepidum, eodem sacerdotio præditum, vidimus? Quid de Paulo aut Africano loquar? aut jam ante de Maximo? quorum non in sententia solum, set etiam in nutu residebat auctoritas. Habet senectus, honorata præsertim, tantam auctoritatem; ut ea pluris sit, quam omnes adolescentiæ voluptates. Sed in omni oratione mementote, eam melaudare senectutem, quæ fundamentis adolescentiæ constituta sit: ex quo efficitur id, quod ego magno quondam cum assensu omnium dixi, Miseram esse senectutem, quæ se oratione defenderet. Non cani, non rugæ repente auctoritatem asferre possunt: sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. Hæc enim ipsa sunt honorabilia, quæ videntur levia, atque communia salutaris, appeti, decidi, assurgere, deduci, reduci, consuli: quæ & apud nos, & in aliis civitatibus, ut quæque optime morata, ita diligentissime observantur. Lyfandrum Lacedæmonium, cuius modo mentionem feci, dicere aiunt solitum, Lacedæmone esse honestissimum domicilium senectutis: nusquam enim tantum tribuitur ætati; nusquam est senectus honoratior: quinetiam memoriæ proditum est: cum Athenis, ludis, quidam in theatrum grandis natu venisset, magno

gno confesso locum ei nusquam datum à
suis civibus: cum autem ad Lacedæmonios
accessisset, qui, legati cum essent, certo in
loco confederant, consurrexisse omnes, &
senem sessum recepisse: quibus cum à cuncto
confessu plausus, esset multiplex datus,
dixisse ex iis quemdam, Athonienſes scire,
quæ recta essent, sed facere nolle. Multa in
nostro collegio præclara, sed hoc, de quo
agimus, in primis, quod, ut quisque ætate
antecedit, ita sententia principatum tenet,
neque solum honore antecedentibus, sed iis
etiam, qui cum imperio sunt, majores natu
augures anteponuntur. Quæ sunt igitur vo-
luptates corporis cum auctoritatis præmiis
comparandæ? quibus qui splendide usi sunt,
ii mihi videntur fabulam ætatis peregisse,
nec, tanquam inexercitati histriones, in ex-
tremo actu corruisse. At sunt morosi, &
anxii, & iracundi, & difficiles senes: si quæ-
rimus etiam, avari: sed hæc morum vitia
sunt, non senectutis. Ac morositas tamen,
& ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusa-
tionis, non illius quidem justæ, sed quæ pro-
bari posse videatur: contemni se putant,
despici, illud præterea in fragili corpore
odiosa omnis offensio est, quæ tamen omnia
dulciora sunt & moribus bonis & artibus:
idque cum in vita, tum in scena intelligi po-
test ex iis fratribus, qui in Adelpis sunt:
quanta in altero duritas, in altero comitas?
Sic se res habet. Ut enim non omne vinum,

sic non omnis natura vetustate coalescit.
 Severitatem in senectute probo, sed eam,
 sicut alia, modicam; acerbitem nullo
 modo. Avaritia vero senilis quid sibi velit,
 non intelligo. Potest enim quidquam esse
 absurdus, quam, quo minus viæ restat, eo
 plus viatici quærere? Quarta restat causa,
 quæ maxime augere, atque sollicitam ha-
 bere nostram ætatem videtur, appropin-
 quatio mortis, quæ certe à senectute non
 potest longe abesse: ô miserum senem, qui
 mortem contemnendam esse in tam longa
 ætate non viderit! quæ aut planè negli-
 genda est, si omnino extinguit animum;
 aut etiam optanda, si aliquo eum deducit,
 ubi sit futurus æternus. Atqui tertium certe
 nihil inveniri potest: quid igitur timeam,
 si aut non miser potest mortem, aut beatus
 etiam futurus sum? Quanquam quis est
 tam stultus, quamvis sit adolescens, cui sit
 exploratum, se ad vesperum esse victurum?
 Quin etiam ætas illa multo plures, quam
 nostra mortis casus habet: facilius in mor-
 bos incidunt adolescentes: gravius ægro-
 tant: tristius curantur: itaque perpau-
 ci veniunt ad senectutem: quod ni ita acci-
 deret, melius, & prudentius viveretur.
 Mens enim, & ratio, & consilium in seni-
 bus est: qui si nulli fuissent, nullæ omnino
 civitates fuissent. Sed redeo ad mortem
 impendentem. Quod illud est crimen sene-
 ctutis, cum illud videatis cum adolescen-
 tia

tia esse commune? sensi ego tum in optimo filio meo, tum in expectatis ad amplissimam dignitatem fratribus tuis, Scipio, omni ætati mortem esse communem. At sperat adolescens diu se esse victurum; quod sperare idem senex non potest. Insipienter sperat: quid enim stultius, quam incerta pro certis habere, falsa pro veris? At senex, ne quod speret quidem, habet. At est eo meliore conditione, quam adolescens; cum id, quod sperat ille, hic jam consecutus est. Ille vult diu vivere? hic diu vixit. Quamquam ò Dii boni! quid est in hominis vita diu? da enim supremum tempus: expectemus Tartessiorum regis ætatem. Fuit enim, ut scriptum video, Argantonius quidam Gadibus, qui octoginta regnavit annos, centum & viginti vixit: sed mihi ne diuturnum quidem quidquam videtur, in quo est aliquid extremum. Cum enim id advenit, tunc illud quod præterit, effluxit: tantum manet, quod virtute, & recte factis sis consecutus. Horæ quidem cedunt, dies, & menses, & anni, nec præteritum tempus umquam revertitur; nec quid sequatur, sciri potest. Quod cuique temporis ad vivendum datur, eo debet esse contentus. Neque enim histrioni, ut placeat, peragenda fabula est; modo, in quocunque fuerit actu, probetur: neque sapienti usque ad Plaudite, vivendum; breve enim tempus ætatis satis est longum ad bene, honesteque vivendum. Sin processeris longius;

non magis dolendum est, quam agricolæ dolent, præterita verni temporis suavitatem, autumnumque venisse. Ver enim, tanquam adolescentia, significat, ostenditque fructus futuros: reliqua temporis demetendis fructibus, & percipiendis accommodata sunt: fructus autem senectutis est, ut sæpe dixi, ante partorum bonorum memoria, & copia. Omnia vero, quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus, adversante & repugnante natura. Itaque adolescentes sic mihi mori videntur, ut cum aqua multitudine flammæ vis opprimitur; senes autem sicut cum sua sponte, nulla adhibita vi, consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt: sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas: quæ mihi quidem tam jucunda est, ut quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque in portum ex longa navigatione esse venturus. Senectutis autem nullus certus est terminus; recteq; in ea vivitur quoad minus officii exsequi, & tueri possis, & tamen mortem contemnere: ex quo fit, ut animosior etiam senectus sit, quam adolescentia, & fortior. Hoc illud est, quod Pisistrato tyranno à Solone responsum est, cum illi quærenti, qua tandem spe fretus, sibi tam audacter obli-

obfisteret; respondisse dicitur, senectute. Sed vivendi finis est optimus, cum integra mente, certisque sensibus opus ipsa suum eadem, quæ coagmentavit, natura dissolvit. Ut navem, ut ædificium, idem destruit facillime, qui construxit: sic hominem eadem optime, quæ conglutinavit, natura dissolvit. Nam omnis conglutinatio recens, ægre; inveterata, facile divellitur: ita fit, ut illud vitæ reliquum nec avide appetendum senibus, nec sine causa deferendum sit. Vetat Pythagoras, injussu imperatoris, id est, Dei, de præsidio, & statione vitæ decedere. Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat velle suam mortem dolore amicorum & lamentis vacare, vult credo se esse carum suis. Sed haud scio, an melius. Ennius.

*Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletus,
Faxi*—————

Non censet lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur. Jam sensus moriendi, si quis potest esse, is ad exiguum tempus durat, præsertim seni: post mortem quidem sensus aut optandus, aut nullus est. Sed hoc meditatum ab adolescentia debet esse, mortem ut negligamus, sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. Moriendum enim certe est, & id incertum, an eo ipse die. Mortem igitur, omnibus horis

impendentem timens, qui poterit animo consistere? de qua non ita longa disputatio ne opus esse videtur, cum recorder non L. Brutum, qui in liberanda patria est interfectus; non duos Decios, qui ad voluntariam mortem cursum equorum incitaverunt; non M. Attilium, qui ad supplicium est profectus, ut fidem hosti datam conservaret; non duos Scipiones, qui iter pœnis vel corporibus suis obstruere voluerunt; non avum tuum L. Paulum, qui morte sua luit collegæ in Cannensi ignominia temeritatem; non M. Marcellum, cujus interitum ne crudelissimus quidem hostis honore sepulturæ carere passus est; sed legiones nostras, quod scripsi in Originibus, in eum sæpe locum profectus alacri animo, & erecto, unde se nunquam redituras arbitrarentur: quod igitur adolescentes, & ii quidem non solum indocti, sed etiam rustici contemnunt, id docti senes extimescent? omnino, ut mihi quidem videtur, rerum omnium satietas, vitæ facit satietatem. Sunt pueritiæ certa studia: num igitur ea desiderant adolescentes? sunt & ineuntis adolescentiæ: num ea jam constans requirit ætas, quæ media dicitur? sunt etiam ejus ætatis: ne ea quidem à senectute quaruntur. Sunt extrema quædam studia senectutis. Ergo ut superiorum ætatum studia occidunt, sic occidunt etiam senectutis: quod cum evenit, satietas vitæ, tempus maturum mortis affert. Equidem non video, cur.

cur, quid ipse sentiam de morte, non audeam dicere : quod eo melius mihi cernere videor, quò ab ea propius adsum. Ego vestros patres, Scipio ; tuque C. Læli, viros clarissimos mihi amicissimos, vivere arbitror, & eam quidem vitam, quæ est sola vita numeranda. Nam, dum sumus in his inclusi compagibus corporis, munere quodam necessitatis, & gravi opere perfungimur. Est enim cœlestis animus ex altissimo domicilio depressus, & quasi demersus in terram, locum divinæ naturæ, æternitatisque contrarium. Sed credo Deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent, qui terras tuerentur, quique cœlestium ordinem contemplantes, imitarentur eum vitæ modo, atque constantia. Nec me solum ratio, ac disputatio impulit, ut ita crederem, sed nobilitas etiam summorum philosophorum, & auctoritas. Audiebam Pythagoram, Pythagoreosque incolas pene nostros, qui essent Italici philosophi quondam nominati, numquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus. Demonstrabantur mihi præterea, quæ Socrates supremo vitæ die de immortalitate animorum disservisset, is qui esset sapientissimus oraculo Apollinis iudicatus. Quid multa ? sic mihi persuasi, sic sentio : cum tanta celeritas sit animorum, tanta memoria præteritorum, futurorumque prudentia, tot scientiæ, tot inventa,

non

non posse eam naturam, quæ res eas contineat, esse mortalem, cumque animus semper agitur, nec principium motus habeat, quia ipse se moveat, nec finem quidem habiturum est motus, quia numquam se ipse sit relicturus: & cum simplex animi sit natura, neque habeat in se quidquam admistum, dispar sui, atque dissimile, non posse eum dividi: quod si non possit, non posse interire: magnoque esse argumento, homines scire pleraque antequam nati sint, quod jam pueri, cum artes difficiles discant, ita celeriter res innumerabiles arripiant, ut eas non tum primum accipere videantur, sed reminisci, & recordari. Hæc Platonis fere. Apud Xenophontem autem moriens Cyrus major hæc dicit: Nolite arbitrari, o mihi carissimi filii, me cum a vobis discessero, nusquam, aut nullum fore: nec enim, dum eram vobiscum, animum meum videbatis, sed eum esse in hoc corpore, ex iis rebus, quas gerebam, intelligebatis. Eundem igitur esse creditote, etiam si nullum videbitis. Nec vero clarorum virorum post mortem honores permanent, si nihil eorum ipsorum animi efficerent, quo diutius memoriam sui teneremus. Mihi quidem numquam persuaderi potuit, animos, dum in corporibus essent mortalibus, vivere; cum exissent ex iis, emori: nec vero tum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore evasisset: sed cum omni
admi-

admissione corporis liberatus, purus, & integer esse cœpisset, tum esse sapientem. Atque etiam, cum hominis natura morte dissolvitur, cæterarum rerum, perspicuum est, quo quæque discedat: abeunt enim illuc omnia, unde orta sunt: animus autem solus, nec cum discedit, apparet. Jam vero videtis, nihil morti tam esse simile, quam somnum. Atqui dormientium animi maxime declarant divinitatem suam. Multa enim, cum remissi & liberi sunt, futura prospiciunt, ex quo intelligitur, quales futuri sint, cum se plane corporis vinculis relaxarent. Quare, si hæc ita sunt; sic me colote, inquit, ut Deum: sin interiturus una est animus cum corpore; vos tamen Deos videntes, qui hanc omnem pulchritudinem tuentur, & regunt, memoriam nostri pie, inviolateque servabitis. Cyrus quidem hæc moriens: nos, si placet, nostra videamus. Nemo unquam mihi, Scipio, persuadebit, aut patrem tuum Paulum, aut duos avos Paulum, & Africanum, aut Africani patrem, aut patruum, aut multos præstantes viros, quos enumerare non est necesse, talia conatos, quæ ad posteritatis memoriam pertinerent, nisi animo cernerent, posteritatem ad se pertinere. An censēs (ut de me ipso aliquid more senum glorier) me tantos labores, diurnos nocturnosque domi militiaeque suscepturum fuisse, si iisdem finibus gloriam meam quibus vitam, essem termin-

terminaturus? nonne melius multo fuisset, otiosam ætatem, & quietam, sine ullo labore aut contentione, traducere? Sed nescio quomodo animus erigens se, posteritatem semper ita prospiciebat, quasi, cum excessisset è vita, tum denique victurus esset, quod quidem ni ita se haberet, ut animi immortales essent, haud optimi cujusque animus maxime ad immortalitatis gloriam niteretur. Quid, quod sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo? nonne vobis videtur animus, is qui plus cernat, & longius, videre se ad meliora proficisci; ille autem, cujus obtusior sit acies, non videre? Equidem efferror studio patres vestros, quos colui, & dilexi, videndi: neque vero eos solum convenire aveo, quos ipse cognovi, sed illos etiam, de quibus audiivi, & legi, & ipse conscripsi. Quo quidem me proficiscentem, haud sane quis facile retraxerit, nec tamquam Peliam recoxerit. Quod si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, & in cunis vagiam, valde recusem: nec vero velim, quasi decurso spatio, ad carceres à calce revocari: quid enim habet vita commodi? quid non potius laboris? Sed habeat sane: habet certe tamen aut satietatem aut modum. Non libet enim mihi deplorare vitam, quod multi, & ii docti, sæpe fecerunt: nec me vixisse poenitet: quoniam ita vixi, ut non frustra me
natum

natum existimem: & ex vita ista discedo, tanquam hospitio, non tanquam ex domo: commorandi enim natura diversorium nobis dedit, non habitandi locum. O præclarum diem, cum ad illud divinorum animorum consilium, cœtumque proficiscar; cumque ex hac turba, & colluvione discedam! Proficiscar enim non ad eos solum viros, de quibus ante dixi, verum etiam ad Catonem meum, quo nemo vir melior natus est, nemo pietate præstantior: cujus à me corpus crematum est, quod contra decuit ab illo meum: animus vero, non me deferens, sed respectans, in ea profecto loca discessit, quo mihi ipsi cernebat esse veniendum. Quem ego meum casum fortiter ferre visus sum; non quod æquo animo ferrem, sed me ipse consolabar, existimans non longinquum inter nos digressum, & discessum fore. His mihi rebus, Scipio (id enim te cum Lælio admirari solere dixisti) levis est senectus, nec solum non molesta, sed etiam jucunda. Quod si in hoc erro, quod animos hominum immortales esse credam, libenter erro: nec mihi hunc errorem, quo delector, dum vivo, extorqueri volo. Sin mortuus, ut quidam minuti philosophi censent, nihil sentiam, non vereor, ne hunc errorem meum philosophi mortui irrideant. Quod si non sumus immortales futuri: tamen extinguì hominem suo tempore optabile est. Nam habet natura, ut aliarum
omnium

omnium rerum, sic vivendi modum : senectus autem peractio ætatis est, tamquam fabulæ : cujus defatigationem fugere debemus præsertim adjuncta satietate. Hæc habui de senectute quæ dicerem : ad quam utinam perveniatis ; ut ea, quæ ex me audistis, re experti probare possitis.

M. T. CICERONIS
LÆLIUS,
VEL
DE AMICITIA,

AD
T. Pomponium Atticum.

DIALOGUS.

Interlocutores

C. LÆLIUS, Q. MUCIUS SCAEVOLA, C. FANNIUS.

Quinctus Mucius Augur Scaevola multa narrare de C. Lælio, socero suo, memoriter & jucundè solebat : nec dubitare illum in omni sermone appellare sapientem. Ego autem à patre ita eram deductus

ad

ad Scævola, sumpta virili toga, ut, quoad possem & liceret, à senis latere numquam discederem. Itaque multa ab eo prudenter disputata, multa etiam breviter & commodè dicta, memoriæ mandabam, fierique studebam ejus prudentia doctior. Quo mortuo, me ad Pontificem Scævola contuli: quem unum nostræ civitatis & ingenio & industria præstantissimum audeo dicere. Sed de hoc alias: nunc redeo ad Augurem. Cum sæpè multa narraret, tum memini domi in hemicyclo sedentem (ut solebat) cum & ego essem una, & pauci admodum familiares, in eum sermonem illum incidere, qui tum ferè multis erat in ore. Meministi enim profectò (ut opinor) Attice, & eo magis, quòd P. Sulpicio utebare multum, cum is Tribunus plebis capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat Consul, dissideret, qui cum conjunctissimè & amantissimè vixerat quanta hominum esset vel admiratio vel querela. Itaque tum Scævola, cum in eam ipsam mentionem incidisset, exposuit nobis sermonem Lælii de Amicitia, habitum ab illo secum, & cum altero genere C. Fannio, Marci filio, paucis diebus post mortem Africani. Cujus disputationis sententias memoriæ mandavi, quas in hoc libro exposui meo arbitrato. Quasi enim ipsos introduxi loquentes, ne Inquam, & Inquit, sæpiùs interponeretur. Atque ideo feci, ut tamquam à præsentibus coràm

T

haberi

haberi sermo videretur. Cum enim sæpè mecum ageres, Attice, ut de Amicitia scriberem aliquid, digna mihi res tum omnium cognitione, tum nostra familiaritate visa est. Itaque feci non invitus, ut prodessem multis, tuo rogatu. Sed ut in Catone Majore feci, qui est scriptus ad te de Senectute, Catonem induxi senem disputantem, quia nulla videbatur aptior persona, quæ de illa ætate loqueretur, quam ejus, qui & diutissimè senex fuisset, & in ipsa senectute præ cæteris floruisse: sic cum accepissimus à patribus, maximè memorabilem C. Lælii & P. Scipionis familiaritatem fuisse; C. Lælii persona visa est idonea mihi, quæ de Amicitia ea ipsa differeret, quæ disputata ab eo meminisset Scævola. Genus autem hoc sermonum, positum in hominum veterum auctoritate, & eorum illustrium, plus (nescio quo pacto) videtur habere gravitatis. Itaque ipse mea legens sic afficior interdum, ut Catonem, non me, loqui existimem. Sed ut tum ad senem senex de senectute, sic in hoc libro ad amicum amicissimus de Amicitia scripsi. Tum est Cato locutus, quo erat nemo ferè senior temporibus illis, nemo prudentior: nunc Lælius & sapiens, (sic enim est habitus) & amicitiae gloriâ excellens, de amicitia loquitur. Tu velim à me animum parumper avertas, Lælium loqui ipsum putes. C. Fannius & Q. Mucius ad focerum veniunt post mortem Africani;

cani; ab his sermo oritur: respondet Lælius, cujus tota disputatio est de Amicitia; quam legens tu ipse cognosces. FANNIUS. Sunt ista vera, Læli; nec enim melior vir fuit Africano quisquam, nec clarior: sed existimare debes, omnium oculos in te esse coniectos: unum te sapientem & appellant, & existimant. Tribuebatur hoc modo M. Catoni: scimus L. Atilium apud patres nostros appellatum esse sapientem: sed uterque alio quodam modo: Atilius, quia prudens esse in Jure civili putabatur; Cato, quia multarum rerum usum haberet, multaque ejus & in Senatu & in foro vel provisâ prudenter, vel acta constanter, vel responsa acutè ferebantur: propterea quasi cognomen jam habebat in senectute sapientis. Te autem alio quodam modo dicunt, non solum natura & moribus, verum etiam studio & doctrina, esse sapientem: nec sicut vulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem, qualem in reliqua Græcia neminem. Nam qui septem appellantur, eos, qui ista subtilius quærent, in numero sapientum non habent. Athenis unum accepimus, & eum quidem etiam Apollinis oraculo sapientissimum judicatum. Hanc esse in te sapientiam existimant, ut omnia tua in te posita esse ducas, humanosque casus virtute inferiores esse putes. Itaque ex me quærent, credo & ex hoc item Scævola, quonam pacto mortem Africani feras; co-

que magis, quod his proximis Nonis, cum in hortos D. Bruti Auguris commentandi causa (ut assolet) venissemus, tu non adfuisti; qui diligentissime semper illum diem & illud munus solitus esses obire. SCÆVOLA. Quærant quidem, C. Læli, multi, ut est à Fannio dictum: sed ego id respondeo, quod animadverti, te dolorem, quem acceperis cum summi viri tum amantissimi morte, ferre moderatè; nec potuisse non commoveri, nec fuisse id humanitatis tuæ: quod autem his Nonis in nostro collegio non adfuisse, invaletudinem causam, non mœstitiam, fuisse. LÆLIUS. Rectè tu quidem Scævola, & verè. Nec enim ab isto officio, quod semper usurpavi cum valerem, abduci incommodo meo debui: nec ullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere; ut ulla intermissio fiat officii. Tu autem, Fanni, qui mihi tantum tribui dicis, quantum ego nec agnosco, nec postulo, facis amicè; sed (ut mihi videris) non rectè judicas de Catone: aut enim nemo, (quod quidem magis credo.) aut, si quisquam, ille sapiens fuit. Quomodo enim (ut alia omittam) mortem filii tulit? Memineram Paulum, videram Gallum: sed hi nec comparentur Catoni, maximo & spectato viro. Quamobrem cave Catoni anteponas ne istum quidem ipsum, quem Apollo (ut ais) sapientissimum judicavit. Hujus enim acta, illius dicta

dicta laudantur. De me autem (ut jam cum utroque loquar) sic habetote. Ego si Scipionis desiderio me moveri negem, quàm id rectè faciam, viderint sapientes; sed certè mentiar. Moveor enim tali amico orbatus, qualis (ut arbitror) nemo umquam erit, & ut confirmare possum, nemo certè fuit. Sed non egeo medicina: me ipse consolor, & maximè illo solatio, quòd ex errore careo, quo amicorum decessu plerique angifolent. Nihil enim mali accidisse Scipioni puto: mihi accidit, siquid accidit. Suis autem incommodis graviter angif, non amicum, sed seipsum amantis est. Cum illo verò quis neget actum esse præclarè? Nisi enim (quod ille minimè putabat) immortalitatem optare vellet, quid non est adeptus, quod homini fas esset optare? Qui summam spem civium, quam de eo jam puero habuerant, continuò adolescens incredibili virtute superavit; qui consulatumpetiit numquam, factus est Consul bis, primùm ante tempus, iterum sibi suo tempore, Reip. pene serò: qui duabus urbibus everfis, inimicissimis huic imperio, non modò præsentia, verùm etiam futura bella delevit. Quid dicam de moribus facillimis, de pietate in matrem, liberalitate in sorores, bonitate in suos, justitia in omnes? Hæc nota sunt vobis. Quàm autem civitati carus fuerit, mœrore funeris indicatum est. Quid igitur hunc paucorum an-

norum accessio juvare potuisset? Sene-
 ctus enim quamvis non sit gravis, ut memi-
 ni Catonem uno anno antè, quàm mortuus
 est, mecum & cum Scipione disserere; ta-
 men aufert eam viriditatem, in qua etiam
 tunc erat Scipio. Quamobrem vita quidem
 talis fuit, vel fortuna, vel gloria, ut nihil
 posset accedere; moriendi autem sensum
 celeritas abstulit: quo de genere mortis
 difficile dictu est; quid homines suspicien-
 tur, videtis. Hoc tamen verè licet dicere,
 R. Scipioni ex multis diebus, quos in vita
 celeberrimos lætissimosque viderit, illum
 diem clarissimum, fuisse, cùm, Senatu di-
 missò, domum reductus ad vesperam est à
 Patribus conscriptis, à populo Romano,
 sociis, & Latinis, pridie quàm excessit è
 vita: ut ex tam alto dignitatis gradu ad
 superos videatur potius, quàm ad inferos,
 pervenisse. Neque enim assentior iis, qui
 hæc nuper disserere cœperunt, cum cor-
 poribus simul animas interire, atque om-
 nia morte deleri. Plus apud me antiquo-
 rum auctoritas valet: vel nostrorum ma-
 jorum, qui mortuis tam religiosa jura tri-
 buerunt; quod non fecissent profectò, si
 nihil ad eos pertinere arbitrarentur: vel
 eorum qui in hac terra fuerunt, magnam-
 que Græciam (quæ nunc quidem deleta
 est, tum florebat) institutis & præce-
 ptis suis erudierunt: vel ejus qui Apol-
 linnis oraculo sapientissimus est judicatus;

qui

qui non tum hoc, tum illud, ut in plerisque, sed idem dicebat semper, animos hominum esse divinos, iisque, cum è corpore excessissent, reditum ad cœlum patere, optimoque & iustissimo cuique expeditissimum. Quod idem Scipioni videbatur: qui, idem quasi præfagiret, perpaucis ante mortem diebus, cum & Philus & Manilius adessent, & alii plures, tuque etiam, Scævola, me convenisses, triduum disseruit de Republ. cuius disputationis fuit extremum ferè de immortalitate animorum; quæ se in quiete per visum ex Africano audisse dicebat. Id si ita est, ut optimi cujusque animus in morte facillimè evolet tamquam è custodia vinculisque corporis, cui censemur cursum ad Deos faciliorem fuisse, quàm Scipioni? Quocirca mœrere hoc ejus eventu, vereor ne invidi magis quàm amici sit. Sin autem illa vereor, ut idem interitus sit animorum & corporum, nec ullus sensus maneat: ut nihil boni est in morte, sic certè nihil est mali. Sensu enim amisso, sit idem quasi natus non esset omnino: quem tamen esse natum & nos gaudemus, & hæc civitas, dum erit, lætabitur. Quamobrem cum illo quidem (ut supra dixi) actum optimè est, mecum autem incommodius: quem fuit æquius, ut prius introieram in vitam, sic prius exire de vita. Sed tamen recordatione nostræ amicitiae sic fruor, ut beatè vixisse videar, quia cum Scipione vixerim: quo-cum mihi con-

iuncta

juncta cura de republica & de privata fuit; quo-cum domus fuit & militia communis; & id, in quo est omnis vis amicitiae, voluntatum, studiorum, sententiarum summa consensio. Itaque non tam ista me sapientiae, quam modò Fannius commemoravit, fama delectat, falsa praesertim, quàm quòd amicitiae nostrae memoriam spero sempiternam fore: idque mihi eo magis est cordi, quòd ex omnibus saeculis vix tria aut quatuor nominantur paria amicorum: quo in genere sperare videor Scipionis amicitiam & Lælii notam posteritati fore. FANNIUS. Istud quidem, Læli, ita necesse est: sed quoniam amicitiae mentionem fecisti, & sumus otiosi, pergratum mihi feceris, spero item Scævolæ, si, quemadmodum soles de cæteris rebus, cum ex te quaeruntur, sic de amicitia disputaris, quid sentias, qualem existimes, quæ praecepta des. SCÆVOLA. Mihi verò pergratum hoc erit; atque id ipsum cum tecum agere conarer, Fannius antevertit: quamobrem utrique nostrum gratum admodum feceris. LÆLIUS. Ego verò non gravarer, si mihi ipse considerem. Nam & præclara visa res est, & sumus (ut dixit Fannius) otiosi. Sed quis ego sum? aut quæ in me est facultas? doctorum est ista consuetudo, eaque Græcorum, ut iis proponatur de quo disputent, quamvis subito Magnum opus est, egetque exercitatione non parva. Quamobrem

obrem quæ disputari de Amicitia possunt, ab his censeo petatis, qui ista profitentur. Ego vos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil est enim tam naturæ aptum, tam conveniens ad res vel secundas vel adversas. Sed hoc primum sentio, nisi in bonis amicitiam esse non posse. Neque id ad vivum refeco, ut illi, qui hæc subtilius disserunt, fortasse verè, sed ad communem utilitatem parum. Negant enim quemquam virum bonum esse, nisi sapientem. Sit ita sane: sed eam sapientiam interpretantur, quam adhuc mortalis nemo est consecutus. Nos autem ea quæ sunt in usu vitæque communi, non ea quæ finguntur aut optantur, sperare debemus. Numquam ego dicam C. Fabricium, M. Fabricium, M. Curium, T. Coruncanum, quos sapientes nostri majores judicabant, ad istorum normam fuisse sapientes. Quare sibi habeant sapientiæ nomen & invidiosum, & obscurum, concedantque ut hi boni viri fuerint. Ne id quidem facient: negabunt id, nisi sapienti, posse concedi. Agamus igitur, pingui Minerva, ut aiunt. Qui ita se gerunt, ita vivunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquitas, liberalitas, nec sit in eis ulla cupiditas, vel libido, vel audacia; sintque magnâ constantiâ, ut hi fuerint, quos modò nominavi; hos viros bonos, ut habiti sunt, sic etiam appellandos esse putemus; qui sequuntur, quantum homines possunt, naturam opti-

optimam rectè vivendi ducem. Sic enim perspicere mihi videor, ita natos esse nos, ut inter omnes esset societas quædam; major autem, ut quisque proximè accederet. Itaque cives potiores sunt, quàm peregrini; & propinqui, quàm alieni: cum his enim amicitiam natura ipsa peperit; sed ea non satis habet firmitatis. Namque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate benevolentia tolli potest, ex amicitia autem non potest. Sublata enim benevolentia, amicitiae nomen tollitur, propinquitatis manet. Quanta autem vis amicitiae sit, ex hoc intelligi maximè potest, quòd ex infinita societate generis humani, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, & adducta in angustum, ut omnis caritas aut inter duos, aut inter paucos jungeretur. Est autem amicitia nihil aliud, nisi omnium divinarum humanarumque rerum cum benevolentia & caritate summa consensio. Qua quidem haud scio an, excepta sapientia, quidquam melius homini sit à Diis immortalibus datum. Divitias alii præponunt, bonam alii valetudinem, alii potentiam, alii honores, multi etiam voluptates. Belluorum hoc quidem extremum est: illa autem superiora sunt caduca & incerta, posita non tam in nostris consiliis, quàm in fortunæ temeritate. Qui autem in virtute summum bonum ponunt, præclare illi quidem: sed hæc ipsa virtus amicitiam gignit & continet; nec sine virtute
amici-

amicitia esse nullo pacto potest. Jam virtutem ex consuetudine vitæ sermonisq; nostri interpretemur: nec metiamur eam (ut quidam indocti) verborum magnificentia; virosque bonos eos, qui habentur, numeremus, Paulos, Catones, Gallos, Scipiones, Philos. His communis vita contenta est. Eos autem omittamus, qui omnino nusquam reperiuntur. Tales igitur inter viros amicitia tantas opportunitates habet, quantas vix queo dicere. Principio, cui potest esse vita vitalis, (ut ait Ennius) qui non in amici mutua benevolentia conquiescat? Quid dulcius, quam habere, quo cum omnia audeas sic loqui, ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æquæ, ac tu ipse, gauderet? Adversas verò res ferre difficile esset sine eo, qui illas gravius etiam quam tu, ferret. Denique cæteræ res, quæ expetuntur, opportuniæ sunt singulæ rebus ferè singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut collare; honores, ut laudare; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia plurimas res continet: quoquò te verteris, præsto est; nullo loco excluditur; numquam intempestiva, numquam molesta est. Itaque non aqua, non igne, non aëre (ut aiunt) pluribus locis utimur, quam amicitia. Neque ego nunc de vulgari, aut de mediocri, (quæ tamen ipsa delectat & prodest) sed de vera & perfecta loquor; qualis eorum, qui pauci

nominantur, fuit, Nam & secundas res splendidiore facit amicitia, & adversas partiens, communicansque leviores. Cumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tum illa nimirum præstat omnibus, quod bona spe præluceat in posterum: nec debilitari amicos aut cadere patitur, verum etiam jam amicum qui intuetur, tamquam exemplar aliquod intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles valent, & (quod difficilius dictum est) mortui vivunt: tantus eos honos, memoria, desiderium prosequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis. Quod si exemeris ex natura rerum benevolentiam, conjunctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, nec agri quidem cultus permanebit. Id si minus intelligitur, quanta vis amicitiam concordiamque sit, ex dissensionibus atque ex discordiis percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma civitas est, quæ non odiis atque dissidiis funditus possit everti? Ex quo, quantum boni sit in amicitia, judicari potest. Agrigentinum doctum quemdam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt, quæ in rerum natura totoque mundo constarent, quæque moverentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam. Atque hoc quidem omnes mortales & intelligunt, & reprobant. Itaque si quando aliquod officium existit amici in periculis aut ad eundem aut

com-

communicandis, quis est, qui id non maximis efferat laudibus? Qui clamores tota cavea nuper in hospitis & amici mei M. Pacuvii nova fuerunt fabula, cum, ignorante Rege uter eorum esset Orestes, Pylades Orestem se esse diceret, ut pro illo necaretur; Orestes autem, ita ut erat, Orestem se esse perseveraret! Stantes autem plaudabant in re ficta: quid arbitramur in vera fuisse facturos? Facile indicabat ipsa natura vim suam, cum homines, quod facere ipsi non possent, id rectè fieri in altero iudicarent. Haftenus mihi videor de amicitia, quod sentirem, potissimè dixisse: siqua præterea sunt, (credo autem esse multa) ab iis, si videbitur, qui ista disputant, quæritote. FANNIUS. Nos autem à te potius: quamquam etiam ab istis sæpè quæsi, & audiui non invitus equidem: sed aliud quoddam expetimus filum orationis tuæ. SCÆVOLA. Tu magis id diceres, Fanni, si nuper in hortis Scipionis, cum est de Rep. disputatum, adfuisses: qualis tum patronus iustitiæ fuit contra accuratam orationem Philì! FANNIUS. Facile id quidem fuit iustitiam iustissimo viro defendere. SCÆVOLA. Quid amicitiam? nonne facile ei erit, qui ob eam summa fide, constantia, iustitiæque; servatam maximam ceperit gloriam? LÆLIUS. Vim hoc quidem est adferre. Quid enim refert, qua me ratione cogatis? cogitis certè; studiis enim generorum,

rorum, præsertim in re bona, cùm difficile
 est, tum ne æquum quidem, obsistere: sæ-
 pissimè igitur mihi de amicitia cogitanti,
 maximè illud considerandum videri solet,
 num propter imbecillitatem atque inopiam
 desideranda sit amicitia; ut in dandis reci-
 piendisque meritis, quod quisque minùs
 per se posset, id acciperet ab alio, vicissimq;
 redderet: an esset hoc quidem proprium
 amicitia, sed antiquior, & pulchrior, &
 magis à natura ipsa profecta alia causa es-
 set. Amor enim (ex quo amicitia est nomi-
 nata) princeps est ad benevolentiam con-
 jungendam. Nam utilitates quidem etiam
 ab iis percipiuntur sæpè, qui simulatione
 amicitia coluntur & observantur causa
 temporis. In amicitia autem nihil fictum,
 nihil simulatum: & quidquid in ea est, idem
 verum & voluntarium est. Quapropter à
 natura mihi videtur potiùs, quàm ab im-
 becillitate, orta amicitia; & applicatione
 magis animi cum quodam sensu amandi,
 quàm cogitatione, quantum illa res utili-
 tatis esset habitura. Quod quidem quale
 sit, etiam in bestiis quibusdam animadverti
 potest, quæ ex se natos ita amant ad quod-
 dam tempus, & ab eis amantur, ut faciliè
 earum appareat sensus. Quod in homine
 multò est evidentius. Primum ex ea cari-
 tate, quæ est inter natos & parentes: quæ
 dirimi, nisi detestabili scelere, non potest.
 Deinde cùm similis sensus exitit amoris, si
 aliquem

aliquem nacti sumus, cujus cum moribus & natura congruamus : quod in eo quasi lumen aliquod probitatis & virtutis perspicere videamur. Nihil est enim amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum : quippe cum propter virtutem & probitatem eos etiam, quos numquam vidimus, quodam modo diligamus. Quis est, qui C. Fabricii, M. Curii, cum caritate aliqua & benevolentia, memoriam non usurpet, quos numquam viderit ? Quis autem est, qui Tarquinium Superbum, qui Sp. Cassium, Sp. Melium non oderit ? Cum duobus ducibus de imperio in Italia decertatum est ; Pyrrho & Hannibale. Ab altero propter probitatem ejus nominis non alienos animos habemus : alterum propter crudelitatem ejus semper hæc civitas oderit. Quodd si tanta vis probitatis est : ut eam vel in eis quos numquam vidimus, vel, quod majus est, in hoste etiam diligamus : quid mirum, si animi hominum moveantur, cum eorum, quibus cum usu conjuncti esse possint, virtutem & bonitatem perspicere videantur ? Quamquam confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adjuncta : quibus rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit benevolentia magnitudo : quam siqui putant ab imbecillitate proficisci, ut sit per quam quisque assequatur quod desideret, humi-

lem sanè relinquunt, & minimè generosum, ut ita dicam, ortum amicitiae, quam ex inopia atque indigentia nasci volunt. Quòd si ita esset, ut quisque minimum in se esse arbitraretur, ita ad amicitiam esset aptissimus : quod longè secus est. Ut enim quisque sibi plurimum confidit, & ut quisque maximè virtute & sapientia sic munitus est, ut nullo egeat, suaque omnia in seipso posita iudicet : ita in amicitiiis expetendis colendisque maximè excellit. Quid enim ? erat Africanus indigens mei ? minimè hercle ; at ne ego quidem illius : sed ego admiratione quadam virtutis ejus, ille vicissim opinione fortassè nonnulla, quam de meis moribus habebat, me dilexit : auxit benevolentiam consuetudo. Sed quamquam utilitates multae & magnae consecutae sunt, non sunt tamen ab earum spe causae diligendi profectae. Ut enim benefici liberalisque sumus, non ut exigamus gratiam, (neque enim beneficium feneramur, sed naturà propensi ad liberalitatem sumus) sic amicitiam, non spe mercedis adducti, sed quòd omnis ejus fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Ab iis, qui pecudum ritu ad voluptatem omnia referunt, longè dissentimus. Nec mirum : nihil enim altum, nihil magnificum ac divinum suspicere possunt, qui suas omnes cogitationes abjecerunt in rem tam humilem, tamque contemptam. Quamobrem hos quidem ab
hoc

hoc sermone removeamus : ipsi autem intelligamus, à natura gigni sensum diligendi, & benevolentiae caritatem, facta significatione probitatis : quam qui appetiverunt, applicant sese, & propius admovent, ut & usu ejus, quem diligere coeperunt, fruantur, & moribus ; sintque pares in amore, & æquales, propensioresque ad bene merendum, quam ad reposcendum. Atque hæc inter eos sit honesta certatio. Sic & utilitates ex amicitia maximè capiuntur, & erit ejus ortus à natura, quam ab imbecillitate, & gravior, & verior. Nam si utilitas amicitias conglutinaret, eadem commutata dissolveret. Sed quia natura mutari non potest, idcirco veræ amicitiae sempiternæ sunt. Ortum quidem amicitiae videtis, nisi quid adhuc fortè vultis. SCÆVOLA. Tu verò perge Læli : pro hoc enim, qui minor est natu, meo jure respondeo. FANNIUS. Rectè tu quidem, quamobrem audiamus. LÆLIUS. Audite verò, optimi viri, ea, quæ sæpissimè inter me & Scipionem de amicitia differebantur. Quamquam ille quidem nihil difficilius esse dicebat, quam amicitiam usque ad extremum vitæ diem permanere. Nam vel, ut non idem expediret utrique, incidere sæpè ; vel, ut de Republ. non idem sentirent : mutari etiam mores hominum sæpè dicebat, aliàs adversis rebus, aliàs ætate ingravescente. Atque earum rerum exemplum ex similitu-

dine capiebat ineuntis ætatis : quòd summi puerorum amores sæpè unà cum prætexa toga deponerentur. Sin autem ad adulescentiam perduxissent, dirimi tamen interdum contentione, vel luxuriæ conditione, vel commodi alicujus, quod idem adipisci uterque non posset. Quòd si qui longius in amicitia provecti essent, tamen sæpè labefactari, si in honoris contentionem incidissent. Pestem enim majorem esse nullam in amicitiiis, quàm in plerisque pecuniæ cupiditatem, in optimis quibusque honoris certamen & gloriæ, ex quo inimicitias maximas sæpè inter amicissimos extitisse. Magna etiam dissidia, & plerumque justa, nasci, cum aliquid ab amicis, quod rectum non esset, postularetur; ut aut libidinis ministri, aut adjutores essent ad injuriam. Quod qui recusarent, quamvis honestè id facerent, jus tamen amicitiae deferre arguerentur ab iis, quibus obsequi nollent: illos autem, qui quidvis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri, omnia se amici causa esse facturos. Eorum querela inveterata, non modò familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni maxima atque sempiterna. Hæc ita multa quasi fato impendere amicitiiis, ut omnia subterfugere non modò sapientiæ, sed etiam felicitatis diceret sibi videri. Quamobrem id primùm videamus, si placeat, quatenus amor in amicitia progredi debeat.

debeat. Num, si Coriolanus habuit amicos, ferre contra patriam arma illi cum Coriolano debuere? Num Becillinum amici regnum appetentem, num Sp. Melium iuvare debuerunt? Tiberium quidem Gracchum Rempubl. vexantem à Q. Tuberone, æqualibusque amicis, derelictum videbamus. At C. Blossius Cumanus, hospes familiæ vestræ, Scævola, cum ad me, qui aderam cum Lenate & Rutilio Consulibus in consilio, deprecatum venisset, hanc, ut sibi ignoscerem, causam adferebat, quod tanti Tiberium Gracchum fecisset, ut, quidquid ille vellet, sibi faciendum putaret. Tum ego, Etiamne, inquam, si te in Capitolium faces ferre vellet? Numquam, inquit, voluisset, id quidem; sed si voluisset, paruissem. Videtis quàm nefaria vox: & hercle ita fecit, vel plus etiam quàm dixit. Non enim paruit ille Tib. Gracchi temeritati, sed præfuit; nec se comitem illius furoris, sed ducem præbuit. Itaque hac amentia, quæstione nova perteritus in Asiam profugit, ad hostes se contulit, pœnas Reip. graves justasque persolvit. Nulla est igitur excusatio peccati, si amici causa peccaveris. Nam cum conciliatrix amicitiae virtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam manere, si à virtute defeceris. Quod si rectum statuerimus, vel concedere amicis quidquid velint, vel impetrare ab amicis quidquid velimus; perfecta quidem sapientia sumus, si nihil habeat

beat res vitii. Sed loquimur de iis amicis, qui ante oculos sunt, quos videmus, aut de quibus memoriam accepimus, aut quos novit vita communis. Ex hoc numero nobis exempla sumenda sunt, & eorum quidem maximè, qui ad sapientiam proximè accedunt. Vidimus Paulum Æmilium C. Lucinio familiarem fuisse, (sic à patribus accepimus) bis unà Consules & collegas in censura; tum etiam cum iis & inter se conjunctissimos fuisse M. Curium & T. Coruncanum, memoriæ traditum est. Igitur ne suspicari quidem possumus, quemquam horum ab amico quippam contendisse, quod contra fidem, contra jusjurandum, contra Remp. esset. Nam hæc quidem in talibus viris quid attinet dicere? si contendissent, scio impetraturos non fuisse, cum illi sanctissimi viri fuerint. Æquè autem nefas sit, tale aliquid & facere rogatum, & rogare. At verò Tiberium Graccham, sequebantur C. Carbo, C. Cato & minimè tunc quidem Caius frater, nunc idem acerrimus inimicus. Hæc igitur prima lex in amicitia sancitur, ut neque rogemus res turpes, nec faciamus rogati. Turpis enim excusatio est, & minimè accipienda: cum in ceteris peccatis, tum si quis contra Rempublicam se amici causa fecisse fateatur. Etenim eo loco, Fanni & Scævolæ locati sumus, ut nos longè prospicere oporteat futuros casus Reip. Deflexit enim jam aliquantulum de spatio cur-

curriculoq; consuetudo majorum. Tiberius Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit is quidem paucos menses. Num quid simile populus Romanus audierat, aut viderat? Hunc etiam post mortem secuti amici & propinqui. Quid in P. Scipionem effecerint, sine lacrymis non queo dicere. Nam Carbonem quoque, quem modo posuimus, propter recentem pœnam Tiberii Gracchi sustinimus. De C. Gracchi autem tribunatu quid expectem, non libet augurari. Serpit enim deinde res, quæ proclivis ad perniciem, cum semel cœpit, labitur. Videtis in tabella jam antè quanta sit facta labes: primò Gabinia lege, biennio autem post Cassia. Videre jam videor populum Romanum à Senatu disjunctum multitudinisque arbitrio res maximas agi. Plures enim discunt quemamodum hæc fiant, quam quemadmodum his resistatur. Quorsum hæc? quia sine sociis nemo quidquam tale conatur. Præcipiendum est igitur bonis, ut, si in ejusmodi amicitias ignari casu aliquo inciderint, ne exstiment ita se alligatos, ut ab amicis in magna re aliqua in Rempubl. peccantibus non discedant. Improbis autem pœna statuenda est: nec minor verò iis qui secuti erant alterum, quam iis qui ipsi fuerint impietatis duces. Quis clarior in Græcia Themistocle? quis potentior? qui cum imperator bello Persico servitute Græciam liberasset, propterq; invidiam

diam in exilium missus esset, ingratae patriae injuriam non tulit, quam ferre debuit. Fecit idem, quod viginti annis antè apud nos fecerat Coriolanus. His adjutor contra patriam inventus est nemo. Itaque mortem sibi uterque conscivit. Quare talis improborum consensus non modò excusatione amicitiae tegenda non est, sed potiùs omni supplicio vindicanda : ut ne quis concessum putet, amicum, bellum patriae inferentem, sequi. Quod quidem, ut res coepit ire, haud scio an aliquando futurum sit. Mihi autem non minori curae est, qualis Respub. post mortem meam futura sit, quàm qualis hodie sit. Hæc igitur prima lex amicitiae sancitur, ut ab amicis honesta petamus ; amicorum causa honesta faciamus : ne expectemus quidem, dum rogemur ; sed studium semper adsit, cunctatio absit, consilium liberè dare gaudeamus. Plurimum in amicitia amicorum bene suadentium valeat auctoritas : eaque adhibeatur ad monendum non modo apertè, sed etiam acriter, si res postulabit ; & auctoritati adhibitæ pareatur. Nam quibusdam, quos audio sapientes habitos in Græcia, placuisse opinor mirabilia quædam ; sed nihil est, quod illi non persequantur suis argutiis : partim fugiendas esse nimias amicitias, ne necesse sit unum sollicitum esse pro pluribus : satis superque esse sibi suarum cuique rerum curam ; alienis nimis implicari, molestum esse :

com-

commodissimum esse, quàm laxissimas habenas habere amicitiae, quas vel adducas, cum velis, vel remittas. Caput enim esse ad beatè vivendum securitatem : qua frui non possit animus, si tanquam parturiat unus pro pluribus. Alios autem dicere aiunt etiam multo inhumanius) quem locum breviter perstrinxi paulo antè) praesidii adiumentique causa, non benevolentiae, neque caritatis, amicitias esse expetendas. Itaque ut quisque minimum firmitatis habeat, minimumque virium, ita amicitias appetere maximè. Ex eo fieri ut mulierculæ magis amicitiarum praesidia quærant, quàm viri; & inopes, quàm opulenti; & calamitosi, quàm ii qui putantur beati. O præclaram sapientiam! Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vitâ tollunt : quâ à Diis immortalibus nihil melius habemus, nihil jucundius. Quæ est enim ista securitas? specie quidem blanda, sed reapse multis locis repudianda est. Neque enim est consentaneum, ullam honestam rem actionemve, ne sollicitus sis, aut non suscipere, aut susceptam deponere. Quod si curam fugimus, virtus fugienda est, quæ necesse est ut cum aliqua cura res sibi contrarias aspernetur atque oderit; ut bonitas malitiam, temperantia libidinem, ignaviam fortitudo. Itaque videas rebus injustis justos maximè dolere, imbecilibus fortes, flagitiosis modestos. Ergo hoc proprium est animi bene

con-

constituti, & lætari bonis rebus, & dolere contrariis. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor, qui profecto cadit, nisi ex ejus animo extirpatam humanitatem arbitremur : quæ causa est, ut amicitiam funditus tollamus è vita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias ? Quid enim interest, motu animi sublato, non dico inter pecudem & hominem, sed inter hominem & saxum, aut truncum, aut quidvis generis ejusdem ? Neque enim sunt isti audiendi, qui virtutem duram & quasi ferream esse volunt : quæ quidem est tum multis in rebus, tum in amicitia tenera atque tractabili ; ut ex bonis amici quasi diffundatur, & incommodis contrahatur. Quamobrem angor iste, qui quo amico sæpè capiendus est, non tantum valet, ut tollat è vita amicitiam ; non plus quàm ut virtutes, quia nonnullas curas & molestias adferunt, repudientur. Cum autem contrahat virtus amicitiam, (ut suprà dixi) si qua significatio virtutis eluceat, ad quem se similis animus applicet & adjungat : id cum contingit, amor ibi exoritur necesse est. Quid enim tam absurdum, quàm delectari multis inanibus rebus, ut honore, ut gloria, ut ædificio, ut vestitu, cultuq; corporis ; animo autem virtute prædito, eo qui vel amare, vel (ut ita dicam) redamare possit, non admodum delectari ? Nihil est enim remuneratione benevolentiae, nihil vicissitudine studiorum officiorumque, jucun-

jucundius. Quòd si etiam illud addimus, quod rectè addi potest, nihil esse quod ad se rem ullam tam alliciat, & tam attrahat, quàm ad amicitiam similitudo: concedatur profectò verùm esse, ut bonos boni diligant, adsciscantque sibi quasi propinquitate conjunctos atque naturâ. Nihil est enim appetentius similium sui, nihil rapacius, quàm natura. Quamobrem hoc quidem, Fanni & Scævola, constat, (ut opinor) bonis inter bonos quasi necessariam benevolentiam esse: qui est amicitiae fons à natura constitutus. Sed eadem bonitas etiam ad multitudinem pertinet: non est enim inhumana virtus, neque immunis, neque superba, quæ etiam populos universos tueri, eisque optimè consulere soleat, quod non faceret profectò, si à caritate vulgi abhorreret. Atque etiam mihi quidem videntur, qui utilitatis causa fingunt amicitias, amabilissimum nodum amicitiae tollere. Non enim tam utilitas parta per amicum, quàm amici amor ipse delectat. Tumque illud fit, quod ab amico est profectum, jucundum, si cum amore & studio est profectum. Tantumque abest ut amicitiae propter indigentiam colantur, ut ii, qui opibus & copiis, maximeque virtute præditi, (in qua plurimum est præsidii) minimè alterius indigeant, liberalissimi sint, & beneficentissimi: atque haud scio an ne opus sit quidem nihil unquam omnino deesse amicis.

Ubi enim studia nostra vighissent, si numquam studio, numquam consilio, numquam operâ nostrâ nec domi nec militiæ Scipio eguisset? Non igitur utilitatem amicitia, sed utilitas amicitiam consecuta est. Non ergo erunt homines divitiis affluentes audiendi, si quando de amicitia, quam nec usu nec ratione habent cognitam, disputabunt. Nam quis est (prò Deum fidem, atque hominum) qui velit, ut neque diligat quemquam, nec ipse ab ullo diligatur, circumfluere omnibus copiis, atque in omnium rerum abundantia vivere? Hæc enim est tyrannorum vita, nimirum in qua nulla fides, nulla caritas, nulla stabilis benevolentia potest esse fiducia; omnia semper suspecta atque sollicita sunt, nullus locus est amicitia. Quis enim aut eum diligat, quem metuit; aut eum, à quo se metui putet? coluntur tamen simulatione amicitia dumtaxat ad tempus. Quodd, si fortè (ut fit plerumque) ceciderit, tum intelligitur quàm fuerint inopes amicorum. Quod Tarquinius dixisse ferunt, tum, cum exul esset, se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quosque infidos, cum jam neutris gratiam referre posset. Quamquam miror, in illa superbia & importunitate, si quemquam habere potuit. Atque ut hujus, quem dixi mores, veros amicos parare non potuere; sic multorum opes præpotentium excludunt amicitias fideles. Non enim solùm
 ipsa

ipsa fortuna cæca est, sed eos etiam plerumque efficit cæcos, quos complexa est. Itaque illi efferuntur fastidio ferè & contumacia: neque quidquam insipiente fortunato intolerabilius fieri potest. Atque hoc quidem videre licet, eos, qui antea commodis fuerunt moribus, imperio, potestate, prosperis rebus immutari; spernique ab iis veteres amicitias, & indulgere novis. Quid autem stultius, quàm ut plurimum copiis, facultatibus, opibus possint, cætera parare: quæ parant, pecuniam, equos, famulos, vestes, gloriam, vasa pretiosa: amicos non parare, optimam & pulcherrimam vitæ (ut ita dicam) suppellectilem? Etenim cætera cum parant, cui parent, nesciunt, nec cuius causa laborent. Ejus enim est istorum: quidquid est, qui vincit viribus: amicitiarum sua cuique permanet stabilis & certa possessio; ut etiamsi illa maneant, quæ sunt quasi dona fortunæ, tamen vita inculta & deserta ab amicis non possit esse jucunda. Sed hæc hæcenus. Constituendi autem sunt qui sint in amicitia fines, & quasi termini diligendi, de quibus tres video sententias ferri, quarum nullam probo. Unam, ut eodem modo erga amicum affecti simus, quo erga nosmetipsos. Alteram, ut nostra in amicos benevolentia illorum erga nos benevolentia pariter æqualiterque respondeat. Tertiam, ut quanti quisque seipsum facit, tanti fiat ab amicis. Harum trium senten-

tiarum nulli prorsus assentior. Nec enim illa prima vera est, ut quemadmodum in se quisque, sic in amicum sit animatus. Quam multa enim, quæ nostra causa numquam faceremus, facimus causa amicorum! precari amicis ab indigno, supplicare, tum acerbius in aliquem invehi, insectarique vehementius; quæ in nostris rebus non satis honestè, in amicorum fiunt honestissimè. Multæ quoque res sunt, in quibus de suis commodis viri boni multa detrahunt, detrahi que patiuntur, ut iis amici potius, quàm ipsi, fruantur. Altera sententia est, quæ definit amicitia paribus officiis ac voluntatibus. Hoc quidem est nimis exigue & exiliter ad calculos vocare amicitiam, ut par sit ratio acceptorum & datorum. Dittior mihi & affluentior videtur esse vera amicitia, nec observare strictè, ne plus reddat, quàm acceperit. Neque enim verendum est ne quid excidat, aut ne quid in terram defluat, aut ne plus æquo quid in amicitia congeratur. Tertius verò ille finis deterrimus, ut, quanti quisque se ipse faciat, tanti fiat ab amicis. Sæpè in quibusdam aut animus abjectior est, aut spes amplificandæ fortunæ fractior. Non est igitur amici, talem esse in eum, qualis ille in se est: sed potius debet eniti, & efficere, ut amici jacentem animum excitet, inducatque in spem cogitationemque meliorum. Alius igitur finis veræ amicitiae constituendus est,

si prius, quod maximè reprehendere Scipio solitus sit, edixero. Negabat ullam vocem inimiciorem amicitiae potuisse reperiri, quàm ejus qui dixisset, ita amare oportere, ut aliquando esset osurus. Nec verò se adduci posse, ut hoc (quemadmodum putaretur) à Biante dictum esse crederet, qui sapiens habitus esset unus è septem; sed impuri cujusdam & ambitiosi, aut omnia ad suam potentiam revocantis, esse sententiam. Quoniam enim modo quisquam amicus ejus esse poterit, cujus se putabit inimicum esse posse? Quin etiam necesse erit, cupere & optare, ut quàm sæpissimè peccet amicus, quo plures det sibi tamquam ansas ad reprehendendum. Rursum autem rectè factis commodisque amicorum necesse erit angere, dolere, invidere. Quare hoc quidem præceptum, cujusunque est, ad tollendam amicitiam valet; Illud potius præcipiendum fuit, ut eam diligentiam adhibeamus in amicitiis comparandis, ut nequando amare inciperemus eum, quem aliquando edisse possemus. Quin etiam si minùs felices in diligendo fuisset, ferendum id Scipio potius, quàm inimiciarum tempus cogitandum, putabat. His igitur finibus utendum arbitror, ut cum emendati mores amicorum sint, tum sit inter eos omnium rerum, consiliorum, & voluntatum sine ulla exceptione communitas; ut etiam si qua fortuna acciderit, ut minùs justæ amicorum voluntates

adjuvandæ sint, in quibus eorum aut de capite agatur, aut fama, declinandum sit de via, modò ne summa turpîtudo sequatur. Est enim, quatenus amicitia dari venia possit. Nec verò negligenda est fama : nec mediocre telum ad res gerendas existimare oportet benevolentiam civium ; quam blanditiis & assentationibus colligere turpe est. Virtus, quam sequitur caritas, minimè repudianda est. Sed sæpè (redeo enim ad Scipionem, cujus omnis sermo erat de amicitia) querebatur, quòd in omnibus rebus homines diligentiores essent : capras & oves quot quisque haberet, dicere posse ; amicos quot haberet, non posse dicere : & in illis quidem parandis curam adhibere, in amicis eligendis negligentes esse : nec habere quasi signa quædam, & notas, quibus eos, qui ad amicitiam essent idonei, judicarent. Sunt igitur firmi, & stabiles, & constantes eligendi : cujus generis est magna penuria ; & judicare difficile est sanè, nisi expertum. Experiendum autem est in ipsa amicitia : ita præcurrit amicitia judicium, tollitque experiendi potestatem. Est igitur prudentis, sustinere, ut cursum, sic impetum benevolentia : quò utamur, quasi equis tentatis, sic amicitiiis, aliqua parte periclitatis moribus amicorum. Quidam sæpè in parva pecunia perspiciuntur quàm sint leves : quidam autem, quos parva movere non potuit, cognoscuntur

scuntur in magna. Si verò erunt aliqui reperti, qui pecuniam præferre amicitiae sordidum existiment: ubi eos inveniemus, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes amicitiae non anteponunt; ut cum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera jus amicitiae, non multo illa malint? Imbecilla enim naturæ est ad contemnendam potentiam: quam etiam si neglecta amicitia consecuti sunt, obscuratum iri se arbitrantur, quia non sine magna causa sit neglecta amicitia. Itaque veræ amicitiae difficillimè reperiuntur in iis, qui in honoribus reque publica versantur. Ubi enim istum invenias, qui honorem amici anteponat suo? Quid? (hæc ut omittam) quàm graves, quàm difficiles plerisque videntur calamitatum societates! ad quas non est facilè inventus qui descendat, quamquam Ennius rectè:

Amicus certus in re incerta cernitur.

Tamen hæc duo levitatis & infirmitatis plerosque convincunt, aut sit in bonis rebus contemnunt, aut si in malis deserunt. Qui igitur utraque in re gravem, constantem, stabilem se in amicitia præstiterit, hunc ex maximè raro hominum genere judicare debemus, & penè divino. Firmamentum autem stabilitatis constantiaeque ejus, quam in amicitia quærimus, fides est. Nihil enim stabile est, quod infidum est. Simplicem præterea, & communem, & consentientem, & qui rebus iisdem moveatur, eligi par est:

quæ

quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Nèque enim fidum potest esse multiplex ingenium, & tortuosum: neq; verò qui non iisdem rebus movetur, & naturâ consentit, fidus aut stabilis potest esse. Addendum eòdem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat oblati: quæ omnia pertinent ad eam, quam jamdudum tracto, constantiam. Ita fit verum illud, quod initio dixi, amicitiam, nisi inter bonos, esse non posse. Est enim boni viri, (quam eundem sapientem licet dicere) hæc duo tenere in amicitia. Primum, ne quid fictum sit, nève simulatum. Apertè enim vel odisse, magis ingenuum est, quàm fronte occultare sententiam. Deinde, non solum ab aliquo oblatas criminationes depellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico esse violatum. Accedat huc suavitas quædam oportet sermonum atque morum, haud quaquam mediocre condimentum amicitia. Tristitia autem & in omni re severitas absit. Habet illa quidem gravitatem, sed amicitia remissior esse debet, & liberior, & dulcior, & ad omnem comitatem facilitatemque proclivior. Existit autem hoc loco quædam quæstio subdifficilis: Num quando amici novi, non indigni amicitia, veteribus sint anteponendi, ut equis vetulis teneros anteponere solemus. Indigna homine dubitatio. Non enim amicitiarum esse debent, sicut aliarum rerum, satiata-

fatietates. Veterrimæ quæque (ut ea vina, quæ vetustatem ferunt) esse debent suavissimæ: verumque illud est, quod vulgò dicitur, multos modios falis simul edendos esse, ut amicitiae munus expletum sit. Novitates autem, si spem adferunt, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt illæ quidem repudiandæ, vetustas tamen suo loco conservanda est. Maxima est enim vis vetustatis & consuetudinis. Atqui in ipso equo, cujus modò mentionem feci, si nulla res impediat, nemo est, qui non eo, quo consuevit, libentiùs utatur, quàm intractato & novo. Nec modò in hoc, quod est animal, sed in iis etiam quæ sunt inanimata, consuetudo valet, cum locis etiam ipsis montuosis delectemur, & silvestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia, superiorem parem esse inferiori. Sæpè enim excellentiæ quædam sunt, qualis erat Scipionis in nostro, ut ita dicam, grege. Numquam se ille Philo, numquam Rutilio, numquam Mummio anteposuit, numquam inferioris ordinis amicis. Q. verò Maximum fratrem, egregium virum, omnino sibi nequaquam param, quòd is anteibat ætate, tamquam superiorem colebat, suosque omnes per se esse posse ampliores volebat. Quod faciendum imitandumque est omnibus: ut, si quam præstantiam virtutis, ingenii, fortunæ consecuti sunt, imperant eam suis, communicentq; cum proximis:

mis: ut si parentibus nati sint humilibus, si propinquos habeant imbecilliores vel animo, vel fortuna, eorum augeant opes eisq; honori sint, & dignitati: ut in fabulis, qui aliquamdiu propter ignorantiam stirpis & generis in famulatu fuerint, cum cogniti sunt, & aut Deorum aut Regum filii iuveni, retinent tamen caritatem in pastores, quos patres suos multos annos esse duxerunt. Quod quidem est multo profectò magis in veris patribus certisque faciendum. Fructus enim ingenii & virtutis omnisque præstantiæ tum maximè capitur, cum in proximum quemque confertur. Ut igitur ii, qui sunt in amicitiae conjunctionisque necessitudine superiores, exæquare se cum inferioribus debent: sic inferiores dolere non debent, se à suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. Quorum plerique aut queruntur semper aliquid, aut etiam exprobrant: eoque magis, si aliquid habere se putant, quod officiosè, aut amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum officia exprobantium: quæ meminisse debet is in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Quamobrem ut ii, qui superiores sunt, submittere se debent in amicitia; sic quodammodo inferiores extollere. Sunt enim quidam qui molestas amicitias faciunt, cum ipsi se contemni putant: quod non ferè contingit, nisi iis, qui etiam contemnendos se arbi-

arbitrantur; qui hac opinione non modò verbis, sed etiam opere levandi sunt. Tantum autem cuiq; tribuendum est primum, quantum ipse efficere possis: deinde etiam, quantum ille, quem diligas atque adjuves, possit sustinere. Non enim tu possis, quantumvis licet excellas, omnes tuos ad honores amplissimos perducere: ut Scipio P. Rutilium potuit Consulem efficere, fratrem ejus Lucium non potuit. Quod si etiam possis quidvis deferre ad alterum, videndum est tamen quid ille possit sustinere. Omnino amicitiae, corroboratis jam confirmatisque & ingeniis & ætatibus, judicandæ sunt. Nec, si qui ineunte ætate venandi aut pilæ studiosi fuerint, eos habere necessarios oportet, quos tum eodem studio præditos dilexerunt. Isto enim modo nutrices & pædagogi jure vetustatis plurimum benevolentiae postulabunt: qui negligendi quidem non sunt, sed alio quodam modo colendi. Aliter enim amicitiae stabiles permanere non possunt. Disparres enim mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias: nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quòd tanta est inter eos, quanta maxima potest esse, morum studiorumq; distantia. Rectè etiam præcipi potest in amicitiis, ne quis intemperata quadam benevolentia (quod persæpè fit) impediatur magnas utilitates amicorum. Nec enim (ut ad fabulas rede-

redeam) Trojam Neoptolemus capere potuisset, si Lycomedem, apud quem erat educatus, multis cum lacrymis iter suum impedi-entem audire voluisset. Et sæpè incidunt magnæ res, ut discedendum sit ab amicis : quas qui impedire vult, quòd desiderium non facîle ferat, is & infirmus est, mollisque natura, & ob eam ipsam causam in amicitia parum justus. Atque in omni re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiare à te impetrari. Est etiam quasi quædam calamitas in amicitiiis dimittendis nonnumquam necessaria. Jam enim à sapientum familiaritatibus ad vulgares amicitias oratio nostra delabitur. Erumpunt sæpè vitia amicorum tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos, redundet infamia. Tales igitur amicitix sunt remissione usus elevandæ, & (ut Catonem dicere audivi) dissuendæ magis quàm discindendæ sunt: nisi quædam admodum intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, neque fieri possit ut non statim alienatio disjunctioque facienda sit. Sin autem morum aut studiorum commutatio quædam, ut fieri solet facta erit, aut in Reipubl. partibus dissensio intercesserit, (loquor enim, ut paulò antè dixi, non de sapientum, sed de communibus amicitiiis) cavendum erit, ne non solùm amicitix depositæ, sed inimicitix, etiam susceptæ videantur. Nihil enim turpius, quàm cum eo bel-

bellum gerere, quicum familiariter vixeris. Ab Amicitia Q. Pompeii meo nomine se removerat, ut scitis, Scipio: propter dissensionem autem, quæ erat in Republ. alienatus est à collega nostro Metello: utrumque egit graviter, auctoritate & offensione animi non acerba. Quamobrem primum danda opera est, nequa amicorum dissidia fiant: sin tale aliquid evenierit, ut extinctæ potius amicitiae, quàm oppressæ, videantur. Cavendum verò est, ne etiam in graves inimicitias convertant se amicitiae; è quibus jurgia, maledicta, contumeliæ gignuntur. Quæ tamen si tolerabiles erunt, ferendæ sunt: & hic honos veteri amicitiae tribuendus est, ut is in culpa sit, qui faciat, non qui patiatur injuriam. Omnino omnium horum vitiorum atque incommodorum una cautio est, atque una provisio, ut ne nimis citò diligere incipiamus, neve indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Rarum istud genus, & quidem omnia præclara rara; nec quidquam difficilius, quàm reperire quod sit omni ex parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quidquam bonum norunt, nisi quod fructuosum sit: & amicos, tamquam pecudes, eos potissimum diligunt, ex quibus sperant, se maximum fructum esse capturos. Itaque pulcherrima illa & maxime naturali carent amicitia, per se & propter se expetenda: nec sibi ipsi exemplo
Y sunt,

sunt, hæc vis amicitiae qualis & quanta sit. Ipse enim se quisque diligit, non ut aliquam à seipso mercedem exigat caritatis suæ, sed quod per se sibi quisque carus est : quod nisi idem in amicitiam transferatur, verus amicus numquam reperietur. Est enim is amicus quidem, qui est tamquam alter idem. Quod si hæc apparent in bestis, volucribus, agrestibus, natantibus, cicuribus, feris, primum ut se ipsæ diligant, (id enim pariter cum omni animante nascitur) deinde ut requirant atque appetant, ad quas se applicent, ejusdem generis animantes, idque faciunt cum desiderio, & cum quadam similitudine amoris humani : quanto id magis in homine fit natura ! qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cujus animum ita cum suo commisceat, ut efficiat penè unum ex duobus. Sed plerique perverse, ne dicam impudenter, amicum habere talem volunt, quales ipsi esse non possunt : quæque ipsi non tribuunt amicis, hæc ab iis desiderant. Par est autem, primum ipsum esse virum bonum, tum alterum similem sui querere, in talibus ea, quam jamdudum tractabamus, stabilitas amicitiae confirmari potest, cum homines benevolentia conjuncti, primum cupiditatibus iis, quibus cæteri servant, imperabunt, deinde æquitate iustitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet ; neque quidquam unquam, nisi honestum & rectum, alter ab altero postulabit :

labit : neque solum colent se inter se, ac diligenter, sed etiam verebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam. Itaque in iis perniciosus est error, qui existimant libidinum peccatorumque omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum enim amicitia adiutrix à natura data est, non vitiorum comes : ut quoniam solitaria non posset virtus ad ea quae summa sunt, pervenire, conjuncta & sociata cum altera perveniret. Quae si quos inter societas, aut est, aut fuit, aut futura est, eorum est habendus ad summum naturae bonum optimus beatissimusque comitatus. Haec est, inquam, societas, in qua omnia insunt quae putant homines expetenda, honestas, gloria, tranquillitas animi, atque jucunditas : ut, cum haec adsint, beata vita sit, & sine his esse non possit. Quod cum optimum maximumque sit, si id volumus adipisci, virtuti opera danda est ; sine qua neque amicitiam, neque ullam rem expetendam consequi possumus. Ea verò neglecta, qui se amicos habere arbitrantur, tum se denique errasse sentiunt, cum eos gravis aliquis casus experiri cogit. Quocirca (dicendum est enim saepius) cum judicaveris, diligere oportet ; non cum dilexeris, judicare. Sed cum multis in rebus negligentia plectimur, tum maxime in amicis & diligendis & colendis. Præposteris enim utimur consiliis, & acta agimus, quae vetamur ve-

teri proverbio. Nam implicati ultro & citro, vel usu diuturno, vel etiam officiis, repente in medio cursu amicitias, exorta aliqua offensione, dirumpimus. Quo etiam magis vituperanda est rei maximè necessariæ tanta incuria. Una est enim amicitia in rebus humanis, de cujus utilitate omnes uno ore consentiunt, quamquam à multis ipsa virtus contemnitur, & venditatio quædam atque ostentatio esse dicitur. Multi divitias despiciunt, quos parvo contentos tenuis victus cultusque delectat: honores verò, quorum cupiditate quidam inflammantur, quàm multi ita contemnunt, ut nihil inanius esse, nihil levius existiment. Item cætera, quæ quibusdam admirabilia videntur, permulti sunt qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt; & ii, qui ad Rempubl. se contulerunt; & ii, qui rerum cognitione doctrinaque delectantur; & ii, qui suum negotium gerunt otiosè: postremò ii, qui se totos tradiderunt voluptatibus, sine amicitia vitam esse nullam sentiunt, si modò velint aliqua ex parte liberaliter vivere. Serpit enim, nescio quomodo, per omnium vitam amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui. Quin etiam si quis asperitate ea est & immanitate naturæ, ut congressus & societatem hominum fugiat atque oderit, qualem fuisse Athenis Timonem nescio quem accepimus; tamen is pati
non

non possit, ut non acquirat aliquem apud quem evomat virus acerbitalis suæ. Atque hoc maxime judicaretur, siquid tale posset contingere, ut aliquis nos Deus ex hac hominum frequentia tolleretur, & in solitudinem uspiam collocaret; atque ibi suppeditans omnium rerum, quas natura desiderat, abundantiam & copiam, hominis omnino adspiciendi potestatem eriperet, quis tam esset ferreus, qui eam vitam ferre posset? cuique non auferret fructum voluptatum omnium solitudo? Verum igitur illud est, quod à Tarentino Archita (ut opinor) dici solitum nostros senes commemorare audi- vi, ab aliis senibus auditum: Siquis cælum adscendisset, naturamque mundi & pulchritudinem siderum perspexisset, insuavem illam admirationem ei fore, quæ jucundissima fuisset, si aliquem, cui narraret, habuisset. Sic natura solitarium nihil amat, semperque ad aliquid tamquam adminiculum annititur; quod in amicissimo quoque dulcissimum est. Sed cum tot signis eadem natura declaret quid velit ac quærat, quid desideret: obsurdescimus tamen nescio quomodo, nec ea, quæ ab ea monemur, audimus. Est enim varius & multiplex usus amicitia, multæque causæ suspicionum offensionumque dantur: quas tum evitare, tum elevare, tum ferre, sapientis est. Una illa sublevanda offensio est, ut & utilitas in amicitia & fides retineatur. Nam & mo-

nendi amici sæpè sunt, & objurgandi: & hæc accipienda amicè, cum benevolè fiunt. Sed nescio quomodo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit:

Obsequium amicos, veritas odium parit.

Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiae: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri sinit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio & diligentia est: primum, ut monitio acerbitate; deinde, ut objurgatio contumelia careat. In obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter utimur) comitas adsit; assentatio, vitiorum adjutrix, procul amoveatur: quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico vivitur. Cujus autem aures clausæ veritati sunt, ut ab amico verum audire nequeat, hujus salus desperanda est. Scitum est enim illud Catonis: Multo melius de quibusdam acerbos inimicos mereri, quàm eos amicos, qui dulces videantur: illos verum sæpè dicere, hos numquam. Atque illud absurdum est, quod ii scilicet qui monentur, eam molestiam quam debent capere, non capiunt; eam capiunt, qua debent carere. Peccasse enim se, non anguntur; objurgari, molestè ferunt: quod contrà oportebat, delicto dolere, objurgatione.

tione gaudere. Ut igitur & monere, & moneri, proprium est veræ amicitiae; & alterum liberè facere, non asperè; alterum patienter accipere, non repugnanter: sic habendum est, nullam in amicitiiis pestem esse maiorem, quàm adulationem, blanditias, assentationem. Quamvis enim multis nominibus est hoc vitium notandum, devium hominum atque fallacium, ad voluptatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Cum autem omnium rerum simulatio est vitiosa, (tollit enim iudicium veri, idque adulterat) tum amicitiae repugnat maximè: delet enim veritatem, sine qua nomen amicitiae valere non potest. Nam cum amicitiae vis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus: qui fieri id poterit, si ne in uno quidem unus animus erit, idemque semper, sed varius, commutabilis, multiplex? Quid enim potest esse tam flexibile, tam devium, quàm animus ejus, qui ad alterius non modò sensum ac voluntatem, sed etiam vultum atque nutum convertitur?

Negat quis? nego: ait? aio. Postremo im-
peravi egomet mihi,

Omnia assentari:

Ut ait idem Terentius; sed ille sub Gnathonis persona, quod amici genus adhibere, omnino levitatis est. Multi autem Gnathonum similes, cum sint loco, fortuna, fama superiores. Horum est assentatio molesta, cum ad vanitatem accessit auctoritas.

tas. Secerni autem blandus amicus à vero & internosci tam potest, adhibitâ diligentia, quàm omnia fucata & simulata à sinceris atq; veris. Concio, quæ ex imperitissimis constat, tamen judicare solet, quid intersit inter popularem, id est, assentatorem & levem civem, & inter constantem, severum & gravem. Quibus blanditiis C. Papyrius Consul nuper insuebat in aures concionis, cum ferret legem de Tribunis plebis rescindendis! Dissuasimus nos. Sed nihil de me, de Scipione dicam libentius. Quanta illi (Dii immortales) fuit gravitas! quanta in oratione majestas! ut facile ducem populi Rom. non comitem, diceres: sed adfuisstis, & est in manibus oratio. Itaque lex popularis suffragiis populi repudiata est. Atq; (ut ad me redeam) meministis Q. Maximo, fratre Scipionis, & L. Mancino Consulibus, quàm popularis lex de sacerdotiis C. Licinii Crassi videbatur. Cooptatio enim collegiorum ad populi beneficium transferebatur. Atq; is primùm instituit in forum versibus agere cum populo. Tamen illius vendibilem orationem religio Deorum immortalium, nobis defendentibus, facile vincebat. Atq; idactum est Prætorie me, quinquennio antequàm Consul sum factus. Itaque re magis, quàm auctoritate, causa illa defensa est. Quòd si in scæna, id est, in concione, in qua rebus fictis & adumbratis loci plurimum est, tamen verum valet, si modò id patefactum

etum & illustratum est: quid in amicitia fieri oportet, quæ tota veritate perpenditur? in qua nisi (ut dicitur) apertum pectus videas, tumq; ostendas, nihil fidum, nihil exploratum habeas, ne amare quidem aut amari possis, cum, id quam vere fiat, ignores. Quamquam ista assentatio, quamvis perniciofa sit, nocere tamen nemini potest, nisi ei, qui eam recipit atque ea delectatur. Ita fit, ut is assentatoribus patefaciat aures suas maximè, qui ipse sibi assentetur, & se maximè ipse delectet. Omnino est amans sui virtus: optimè enim se ipsa novit, quamque amibilis sit, intelligit. Ego autem non de virtute nunc loquor, sed de virtutis opinione. Virtute enim ipsa non tam multi præditi esse, quam videri, volunt. Hos delectat assentatio: his fictus ad eorum voluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam vanam testimonium esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, cum alter verum audire non vult, alter ad mentium paratus est. Nec parasitorum in Comœdiis assentatio nobis faceta videretur, nisi essent milites gloriosi.

Magnas verò agere gratias Thais mihi?
Satis erat respondere, Magnas; Ingentes, inquit. Semper augeat assentatio id, quod is, cujus ad voluntatem dicitur, vult esse magnū. Quamobrem quamvis blanda ista vanitas apud eos valeat, qui ipsi illam allecant & invitant; tamen etiam graviores constanti-
tioresque

tioreſque admonendi ſunt, ut animadver-
tant, ne callida aſſentatione capiantur. A-
pertè enim adulantem nemo non videt, niſi
qui admodum eſt excors. Callidus ille & oc-
cultus ne ſe inſinuet, ſtudioſè cavendum eſt.
Nec enim facile agnoſcitur, quippe qui eti-
am adverſando ſæpè aſſentetur, & litigare
ſe ſimulans blandiatur, atque ad extremum
det manus, vincique ſe patiatur, ut is, qui
illuſus ſit, plus viciffe videatur. Quid autem
turpius, quàm illudi? Quod ne accidat, ma-
gis cavendum eſt; ut in Epicureo:

Hodie me ante omnes comicos ſtultos ſenes

Verſaris, atque luſeris lautiſſimè:

Hæc enim in fabulis ſtultiſſima perſona eſt
improvidorum & credulorum ſenium. Sed
neſcio quo pacto ab amicitiiſ perfectorum
hominum, id eſt, ſapientum, (de hac dico
ſapientia, quæ videtur in hominem cadere
poſſe) ad leves amicitiaſ deſluxit oratio.
Quamobrem ad illa prima redeamus, eaſque
ipſa concludamus aliquando. Virtus, in-
quam, C. Fanni, & tu Q. Muti, & conciliat
amicitiaſ, & conſervat. In ea eſt enim con-
venientia rerum, in ea ſtabilitas, in ea con-
ſtantia. Quæ cùm ſe extulit, & oſtendit lu-
men ſuum, & idem aſpexit agnovitque; in
alio, ad id ſe admovet, viciffimque accipit
illud, quod in altero eſt: ex quo eorum ex-
ardeſcit ſive amor, ſive amicitia; utrumque
enim dictum eſt ab amando. Amare autem
nihil aliud eſt, niſi eum ipſum diligere, quem
ames

ames, nulla indigentia, nulla utilitate quaesita. Quae tamen ipsa efflorescit ex amicitia, etiam si tu eam minus secutus sis. Hac nos adolescentes benevolentia senes illos L. Paulum, M. Catonem, C. Gallum, P. Nasicam, Tiberium Graccham, Scipionis nostri socerum, dileximus. Hac etiam magis elucet inter aequales, ut inter me & Scipionem, L. Furium, P. Rutilium, Sp. Mummium. Vicissim autem senes in adolescentium caritate acquiescimus, ut in vestra, & Q. Tuberonis. Equidem etiam admodum adolescentis P. Rutilii Virginii familiaritate delector. Quandoquidem enim ita ratio comparata est vitae naturaeque nostrae, ut alia aetas oriatur ex alia: maxime quidem optandum est, ut cum aequalibus possis vivere, quibuscum tamquam e carceribus emissus, cum iisdem ad calcem (ut dicitur) pervenire possis. Sed quoniam res humanae fragiles caducaeque sunt, semper aliqui acquirendi sunt, quos diligamus, & a quibus diligamur. Caritate enim benevolentiaeque sublata, omnis est e vita sublata jucunditas. Mihi quidem Scipio, quamquam est subito ereptus, vivit tamen, semperque vivit. Virtutem enim semper amavi illius viri, quae extincta non est: nec mihi soli versatur ante oculos, qui illam semper in manibus habui, sed etiam posteris erit clara & insignis. Nemo unquam animo aut spe maiora suscipiet, qui sibi non illius memoriam atque imaginem proponendam putet.

putet. Equidem ex omnibus rebus, quas mihi aut fortuna aut natura tribuit, nihil habeo, quod cum amicitia Scipionis possit comparari. In hac mihi de Republ. fuit consensus, in hac rerum privatarum consilium, in eadem requies plena oblectationis fuit: numquam illum ne minima quidem re offendi, quod quidem senserim: nihil audiui ex eo ipse, quod nollem. Una domus erat, idem victus, isque communis: neque solum militia, sed etiam peregrinationes rusticationesque communes. Nam quid ego de studiis dicam cognoscendi semper aliquid, atque discendi? in quibus remoti ab oculis populi omne verum tempusque contrivimus. Quarum rerum recordatio & memoria si una cum illo occidisset, desiderium conjunctissimi viri atque amantissimi ferre nullo modo possem. Sed nec illa extincta sunt: alunturque potius & augentur cogitatione & memoria. Et si plane illis orbatus essem, magnum tamen adferret mihi, etas ipsa solatium. Diutius enim jam in hoc desiderio esse non possum. Omnia autem breviter tolerabilia esse debent, etiam si magna sint. Hæc habui de amicitia quæ dicerem. Vos autem hortor, ut ita virtutem locetis, (sine qua amicitia esse non potest) ut, eâ exceptâ, nihil amicitia præstabilius esse putetis.

M. T. CICERONIS
PARADOXA

SEX

AD M. BRUTUM.

Animadverti, Brute, saepe Catonem, avunculum tuum, cum in Senatu sententiam diceret, locos graves ex philosophia tractare, abhorrerent, ab hoc usu forensi, & publico: sed discendo consequi tamen, ut illa etiam populo probabilia viderentur; quod eo majus est illi, quam aut tibi, aut nobis; quia nos ea philosophia plus utimur, quae peperit dicendi copiam, & in qua dicuntur ea, quae non multum discrepant ab opinione populari: Cato autem, perfectus, mea sententia, Stoicus, & ea sentit, quae non sane probantur in vulgus; & in ea haeresi est, quae nullum sequitur florem orationis, neque dilatat argumentum, sed minutis interrogatunculis, quasi punctis, quod proposuit, efficit. Sed, nihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile; nihil tam horridum, tam incultum, quod non splendescat oratione, & tanquam extolatur. Quod cum ita putarem, feci etiam audacius, quam ille ipse, de quo loquor. Cato enim dumtaxat de magnitudine animi, de continentia, de morte,

de omni laude virtutis, de Diis immortalibus, de caritate patriæ Stoice solet, oratoriis ornamentis adhibitis, dicere. Ego vero tibi illa ipsa, quæ vix in gymnasiis, & in otio Stoici probant, ludens conjeci in communes locos. Quæ quia sunt admirabilia, contraque opinionem omnium, ab ipsis etiam *παράδοξα* appellantur: tentare volui, possentne proferri in lucem, id est, in forum, & ita dici, ut probarentur: an alia quædam esset erudita, alia popularis oratio. Eoque scripsi libentius, quod mihi ista *παράδοξα* quæ appellantur, maxime videntur esse Socratica, longeque verissima. Accipies igitur hoc parvum opusculum, lucubratum his jam contractioribus noctibus: quoniam illud majorum vigiliarum munus in tuo nomine apparuit. Et degustabis genus hoc exercitationum mearum, quibus ut consuevi, cum ea, quæ dicuntur in scholis *σημὰ* ad nostrum hoc oratorium transfero dicendi genus. Hoc tamen opus in apertum ut referas, nihil postulo. Non enim est tale, ut in arce poni possit, quasi illa Minerva Phidiæ: tale tamen est, ut ex eadem officina exiisse videatur.

Ὅτι μόνον ἀγαθόν, τὸ καλόν.

Quod solum bonum, honestum.

Vereor, ne cui vestrum ex Stoicorum hominum disputationibus, non ex meo sensu, deprompta hæc videatur oratio: dicam

dicam tamen quod sentio, & dicam brevius quam res tanta dici possit. Numquam me hercule ego neque pecunias istorum, neque lecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque eas, quibus maxime adstricti sunt, voluptates in bonis rebus esse numerandas duxi; quippe cum viderem homines his rebus, circumfluentes ea tamen desiderare maxime, quibus abundarent. Neque enim unquam expletur, nec satiatur cupiditatis sitis: neque ea solum, quæ habent, libidine augendi cruciantur, sed etiam amittendi metu. In quo equidem continentissimorum hominum majorum nostrorum sæpe requiro prudentiam: qui hæc imbecilla, & commutabilia pecuniæ membra, solo verbo bona putaverunt appellanda; cum re, ac factis longe aliter judicavissent. Potest enim bonum cuiquam malo esse? aut potest quisquam in abundantia bonorum ipse esse non bonus? atqui ista omnia talia videmus, ut etiam improbi habeant, & obsint probis. Quamobrem, licet, irrideat, si quis vult; plus apud me tamen vera ratio valebit, quam vulgi opinio. Neque ego unquam illum bona perdidisse dicam, si quis pecus, aut supellectilem amiserit. Necnon sæpe laudabo sapientem illum Biantem, ut opinor, qui numeratur inter septem: cujus cum patriam Prienem cepisset hostis, ceterique ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent; cum esset admonitus à quodam, ut

idem ipse faceret, Ego vero, inquit, ifacio ;
nam omnia mea mecum porto. Ille hæc lu-
dibria fortunæ ne ſua quidem putavit, quæ
nos appellamus etiam bona. Quid eſt igitur,
queret aliquis, bonum? ſi quid recte fit, &
honeſte, & cum virtute, id bene fieri vere di-
citur : & quod rectum, & honeſtum, & cum
virtute eſt, id ſolum opinor bonum. Sed hæc
videri poſſunt obſcuriora, cum ſine appoſi-
tione exemplorum lentius diſputantur: vita,
atque factis illuſtranda ſunt ſummorum vi-
ronum, hæc, quæ verbis ſubtilius, quam ſa-
tis eſt, diſputari videntur. Quæro enim à
vobis, num ullam cogitationem habuiſſe vi-
deantur ii, qui hanc rempubl. tam præclare
fundatam nobis reliquerunt, aut auri atque
argenti ad avaritiam, aut amœnitatum ad
delectationem, aut ſpelleſtilis ad delicias,
aut epularum ad voluptates. Popite ante o-
culos unumquemque regum. Vultis, inci-
piam à Romulo? vultis, poſt liberam civi-
tatem, ab iis iſtis, qui liberaverunt eam?
Quibus tandem Romulus gradibus aſcendiſ-
ſe in cælum? iſſine, quæ iſti bona appellant, an
rebus geſtis, atque virtutibus? Quid autem
Numa Pompilius? minusne gratas Diis im-
mortalibus capides, ac fictiles urnulas fuiſ-
ſe, quam ſilicatas aliorum pateras arbitra-
mur? omitto reliquos. Spnt enim omnes
pares inter ſe, præter Superbum. Brutum
vero ſi quis roget, quid egerit in patria li-
beranda: ſi quis reliquos item eiſdem con-

filii socijs, quid spectarint, quid secuti sint? num quis existat, cui voluptas, cui divitiæ, cui denique, præter officium fortis, & magni viri, quidquam aliud propositum fuisse videatur? quæ res ad necem Porfennæ Q. Mucium impulit, sine ulla spe salutis suæ? quæ vis Horatium Coclitem contra omnes hostium copias tenuit in ponte solum? quæ patrem Decium, quæ filium devovit, ac immisit in armatas hostium copias? quid continentia C. Fabricii? quid tenuitas victus Man. Curii sequebatur? quid duo propugnacula belli Punici Cn. & P. Scipiones, qui Carthaginiensium adventum corporibus suis intercludendum putaverunt? quid Africanus major? quid minor? quid inter horum ætates interjectus Cato? quid innumerales alii? nam domesticis exemplis abundamus. An putamus quemquam horum cogitasse quidquam in vita sibi expetendum, nisi quod laudabile esset, & præclarum videretur? Veniant igitur irrisores hujus orationis, ac sententiæ; & jam vel ipsi judicent, utrum se horum alicujus, qui marmoreis tectis, ebore, & auro fulgentibus, qui signis, qui tabulis, qui cælato auro, & argento, qui Corinthiis operibus abundant? an C. Fabricii, qui nihil eorum habuit, nihil habere voluit, similes esse malint? Atque hæc quidem, quæ modo huc, modo illuc transferuntur, facile adduci solent, ut in rebus bonis esse negent: illud tamen arcte

tenent accurateque defendunt, voluptatem esse summum bonum: quæ quidem mihi vox pecudum videtur esse, non hominum. Tu, cum tibi sive Deus, sive mater, ut ita dicam, rerum omnium natura dederit animum, quo nihil est præstantius, neque divinius; sic te ipse abjicies, atque prosterne, ut nihil inter te & quadrupedem aliquem putes interesse? Quidquamne bonum est, quod non eum, qui possidet, meliorem faciat? ut enim quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis maxime: neque est ullum bonum, de quo non is, qui id habeat, possit honeste gloriari. Quid autem est horum in voluptate? melioremne efficit, aut laudabiliorem virum? an quisquam in potiundis voluptatibus gloria sese & prædicatione effert? Atqui si voluptas, quæ plurimorum patrociniis defenditur, in rebus bonis habenda non est; eaque quo est major, eo magis mentem ex sua sede, & statu dimovet: profecto, nihil est aliud bene, & beate vivere, nisi honeste, & recte vivere.

Om. avruphns i apam wpe avdunovias.

Quod seipsa contenta virtus ad beatè vivendum.

NEc vero ego M. Regulum ærumnosum, nec infelicem, nec miserum unquam putavi. Non enim magnitudo animi ejus cruciabatur à Pœnis, non gravitas, non fides, non constantia, non ulla virtus, non denique

nique animus ipse; qui tot virtutum præsidio munitus, tantoque comitatu circumseptus, cum corpus ejus caperetur, capi certe ipse non potuit. Caium vero Marium vidimus: qui mihi secundis in rebus unus ex fortunatis hominibus, in adversis unus ex summis viris videbatur: quo beatius esse mortali nihil potest. Nescis, insane, nescis, quantas vires virtus habeat. Nomen tantum virtutis usurpas: quid ipsa valeat, ignoras. Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno sua ponit omnia. Cujus autem spes omnis, & ratio, & cogitatio pendet ex fortuna; huic nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat permansurum sibi, ne unum quidem diem. Eum tu hominem terreto, si quem eris nactus istiusmodi, mortis, aut exilii minis. Mihi vero quidquid acciderit in tam ingrata civitate, ne recusanti quidem evenerit, non modo repugnanti. Quid enim ego laboravi, aut quid egi, aut in quo evigilaverunt curæ, & cogitationes meæ? siquidem nihil peperî tale, nihil consecutus sum, ut in eo statu essem, quem neq; fortunæ temeritas, neque inimicorum labefactaret injuria: Mortemne mihi minitaris, ut omnino ab hominibus, an exilium, ut ab improbis demigrandum sit? Mors terribilis est iis, quorum cum vita omnia extinguuntur, non iis, quorum laus emori non potest. Exilium autem terribile illis: quibus quasi circumscriptus

scriptus est habitandi locus; non iis, qui omnem orbem terrarum unam urbem esse ducunt. Te miseriæ, te ærumnæ, premunt omnes, qui te beatum, qui te florentem putas: tuæ libidines te torquent: tu dies, noctesque cruciaris: cui nec satis est, quod est; & id ipsum, quod habes, ne non diuturnum sit futurum, times: te conscientiæ stimulant maleficiorum tuorum: te metus exanimant iudiciorum, atque legum: quocumque adspexisti, ut furia, sic tuæ tibi occurrunt injuriæ, quæ te respirare non sinunt. Quamobrem ut improbo, & stulto, & inertī nemini bene esse potest; sic bonus vir, & fortis, & sapiens miser esse nemo potest. Nec vero, cujus virtus, moresque laudandi sunt, ejus non laudanda vita est. Neque porro fugienda vita, quæ laudanda est: esset autem fugienda, si esset misera. Quamobrem, quidquid est laudabile, idem & beatum, & florens, & expetendum videri debet.

Ὅτι τὰ αἰσθητὰ ἴσα.

Quòd æqualia peccata.

NEc enim peccata rerum eventu, sed vitiis hominum metienda sunt. In quo peccatur, id potest aliud alio majus esse, aut minus. Ipsum quidem illud peccare, quoquo te verteris, unum est. Auri navem evertat gubernator, an paleæ, in re aliquantum, in gubernatoris inscitia nihil interest. Lapsa est libido in muliere ignota: dolor ad pauciores

ciores pertinet, quam si petulans fuisset in aliqua generosa, ac nobili virgine. Peccavit vero nihilo minus: siquidem est, peccare tanquam transire lineas: quod cum feceris, culpa commissa est: quam longe progrediare, cum semel transieris, ad augendam transeundi culpam nihil pertinet. Peccare certe licet nemini, quod autem non licet, id hoc uno tenetur, si arguitur non licere. Id si nec majus, nec minus unquam fieri potest: (quoniam in eo est peccatum, si non licuit; quod semper unum, & idem est) quæ ex eo peccata nascantur, æqualia sunt oportet. Quod si virtutes pares sunt inter se: paria esse etiam vitia necesse est. Atqui pares esse virtutes, nec bono viro meliorem, nec temperante temperantior, nec forti fortior, nec sapiente sapientior, posse fieri, facile potest perspicui. An virum bonum dices, qui depositum nullo teste, cum lucrari impune posset, auri pondo decem reddiderit, si idem in decem millibus non idem fecerit? aut temperantem, qui se in aliqua libidine continerit, in aliqua effuderit? Una virtus est consentiens cum ratione, & perpetua constantia. Nihil demi, ut virtutis nomen relinquatur. Etenim si bene facta, recte facta sunt, & nihil recto rectius: certe nec bono quidem melius quidquam inveniri potest. Sequitur igitur, ut etiam vitia sint paria? Siquidem pravitates animi recte vitia dicuntur. Atqui, quoniam pares virtu-

tes

tes sunt, recte etiam facta, quando à virtutibus proficiuntur, paria esse debent : itemque peccata, quoniam ex vitiis manant ; sint æqualia necesse est. A philosophis, inquis, ista sumis, metuebam, ne à leonibus, diceres. Socrates disputabat isto modo. Bene hercule narras. Nam, istum doctum, & sapientem virum fuisse, memoriæ traditum est ; sed tamen quæro ex te (quando verbis inter nos contendimus, non pugnis) utrum potius de bonis est quærendum, quid bajuli, atque operarii, an quid homines doctissimi senserint ; præsertim cum hac sententia non modo verior, sed ne utilior quidem hominum vitæ reperiri ulla possit. Quæ vis est enim, quæ magis arceat homines ab improbitate omni, quam si senserint, nullum in delictis esse discrimen ? æque peccare se, si privatis, ac si magistratibus manus inferant ? quamcumque in domum stuprum intulerint, eandem esse labem libidinis ? Nihilne igitur interest (nam hoc dicet aliquis) patrem quis necet, an servum ? Nuda ista si ponas ; judicari, qualia sint, non facile possunt, patrem vita privare, si per se scelus est ; Saguntini, qui parentes suos liberos emori, quam servos vivere maluerunt, parricidæ fuerunt. Ergo & parenti nonnunquam adimi vita sine scelere potest ; & servo sæpe sine injuria non potest. Causa igitur hæc, non natura, distinguit : quæ quando alteri accessit, id sit propensius : si utrique adjuncta sit, paria fiant

fiant necesse est. Illud tamen interest, quod in servo necando, si adsit injuria semel peccatur; in patris vita violanda, multa peccantur: violatur is, qui procreavit, is qui aluit, is qui erudivit, is qui in sede, ac domo, atque in republ. collocavit. Multitudine peccatorum præstat, eoque poena majore dignus est. Sed nos in vita, non quæ cuique peccato poena; sed quantum cuique liceat, spectare debemus. Quidquid non oportet, scelus esse; quidquid non licet, nefas putare debemus. Etiamne in minimis rebus? etiam: siquidem rerum modum fingere non possumus, animorum tenere possumus. Histrio si paulo se movit extra numerum, aut si versus pronunciatus est syllaba una brevior, aut longior, exhibilatur, & exploditur: in vita, quæ omni gestu moderatior, omni versu aptior esse debet, ut in syllaba, te peccare dices? Poëtam non audio in nugis: in vitæ societate audiam civem digitis peccata dimetientem sua? quæ si visa sint breviora, leviora qui possunt videri? cum, quidquid peccatur, perturbatione peccetur rationis atque ordinis; perturbata autem ratione semel, & ordine, nihil possit addi, quo magis peccari posse videatur.

Ὅτι πάντες οἱ μὲν ἄνθρωποι μανθάνουσιν.

Quod omnes stulti insaniunt.

EGo vero te non stultum, ut saepe, non improbum, ut semper, sed clementem, & insani rebus addicam necessariis. Sapientis animus magnitudine consilii, tolerantia rerum humanarum, contemptione fortunæ, virtutibus denique omnibus, ut moribus septus, vincetur, & expugnabitur; qui nec civitate quidem pelli potest. Quæ est enim civitas? omnine conventus ferorum, & inhumanum? omnine etiam fugitivorum, ac latronum congregata, unum in locum multitudo? certe negabis. Non igitur erat illa cum civitas, cum leges in ea nihil valebant; cum judicia jacebant; cum mos patrius occiderat; cum ferro pulsus magistratibus, senatus nomen in republ. non erat: Prædonum ille concursus, & te duce latrocinium in foro constitutum, & reliquæ conjurationis, à Catilina furas ad totum scelus, furoremq; conversæ, non civitas erat. Itaq; pulsus ego civitate non sum, quæ tum nulla erat; accersitus in civitatem sum, cum esset in republ. consul, qui tum nullus fuerat; esset senatus, qui tum occiderat; esset consensus populi liberi; cum esset juris, & æquitatis, quæ vincula sunt civitatis, repetita memoria. At vide, quam ista tui latrocinii tela contempserim. Jactam, & immisissam à te nefariam in me injuriam semper duxi,

daxi, pervenisse tamen ad me numquam putavi, nisi forte, cum parietes disturbabas, aut cum tectis sceleratas faces inferebas, tunc meorum aliquid ruere, aut deflagrare arbitrabare. Nihil neq; meum est, neq; cuiusquam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest. Si mihi eripuisses divinam animi mei constantiam, meas curas, vigilias, consilia, quibus respubl. invicta stat; si hujus æterni beneficii immortalem memoriam delevisse; multo etiam magis, si illam mentem, unde hæc consilia manarunt, mihi eripuisses: tum ego accepisse me confiterer injuriam: sed si hæc nec fecisti, nec facere potuisti, reditum mihi gloriosum tua dedit injuria, non exitum calamitosum. Ergo ego semper civis eram, & tum maxime, cum meam salutem senatus exteris nationibus ut civis optimi, commendabat: tu ne nunc quidem es civis, nisi forte idem hostis, & civis esse potes. An tu civem ab hoste natura, ac loco, non animo, factisque distinguis? cædem in foro fecisti: armatis latronibus templa tenuisti: privatorum domos, ædesque sacras incendiisti. Cur hostis Spartacus, si tu civis? potes autem esse tu civis, propter quem aliquando civitas non fuit? Et me exilem, tuo nomine, appellas, cum omnes meo discessu exulasse rempubl. putent? Numquamne, homo amentissime, te circumspicies? numquamne, quid facias, considerabis, nec quid loquar? nescis, exilium sce-

lerum esse pœnam, meum illud iter ob præclarissimas res à me ante gestas esse susceptum? omnes scelerati, atque impii, quorum tu te ducem esse profiteris, quos leges exilio affici volunt, exules sunt, etiam si solum non mutarunt. An, cum omnes leges te exulem esse jubeant, non eris tu exul? Nonne appellatur inimicus, qui cum telo fuerit? ante senatum tua sica deprehensa est: qui hominem occiderit? tu plurimos occidisti: qui incendium fecerit? ædes Nympharum manu tua deflagrarunt: qui templa Deorum occupaverit? in foro etiam castra posuisti. Sed quid ego communes leges profero, quibus omnibus es exul? familiarissimus tuus de te privilegium tulit, ut, si in opertum Bonæ Deæ accessisses, exulares. At, te id fecisse, etiam gloriari soles. Quomodo igitur, tot legibus ejectus in exilium, nomen exulis non perhorrescis? Romæ sum, inquis, & tu quidem in operto fuisti. Non igitur, ubi quisque erit, ejus loci jus tenebit, si ibi eum legibus esse non oportebit.

Ἐπὶ σοφοὶ ἐλεύθεροι, καὶ οἱ μωροὶ δούλοι.

Quod sapientes liberi, & stulti servi.

L Audetur vero hic Imperator, aut etiam appelletur, aut hoc nomine dignus putetur. Quo modo? aut cui tandem hic libero imperabit, qui non potest cupiditatibus suis imperare? refrænet prius libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, coërceat avaritiam,

varitiam, cæteras animi labes repellat : tum incipiat aliis imperare, cum ipse improbissimis dominis, dedecori, ac turpitudini, parere desierit : dum quidem his obediet, non modo Imperator, sed liber habendus omnino non erit. Præclare enim est hoc usurpatum à doctissimis, quorum auctoritate non uter, si mihi apud aliquos agrestes hæc habenda esset oratio : cum vero apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem me, si quid in his studiis operæ posuerim, perdidisse? dictum est igitur ab eruditissimis viris, nisi sapientem liberum esse neminem. Quid est enim libertas? potestas vivendi, ut velis. Quis igitur vivit, ut vult, nisi profecto, qui recta sequitur, qui gaudet officio? cui vivendi via considerata, atque provisa est, qui legibus quidem non propter metum paret, sed eas sequitur, atque colit, quia id salutare maxime esse judicat, qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique nisi libenter, ac libere. Cujus omnia consilia, resque omnes, quas gerit, ab ipso profisciscuntur, eodemque referuntur, nec est ulla res, quæ plus apud eum polleat, quam ipsius voluntas, atque iudicium; cui quidem etiam, quæ vim habere maximam dicitur, fortuna ipsa cedit : quæ, sicut sapiens poëta dixit, Suis cuiq; fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat invitus, nihil dolens, nihil coactus. Quod etsi ita esse pluribus verbis dis-

ferendum est : illud tamen brevi conficiendum est, nisi qui ita sit affectus, esse liberum neminem. Igitur omnes improbi servi : nec hoc tam re est, quam dictu, inopinatum, atque mirabile. Non enim ita dicunt eos esse servos, ut mancipia, quæ sunt dominorum facta nexu, aut aliquo jure civili : sed, si servitus sit, sicut est, obedientia fracti animi, & abjecti, & arbitrio carentis suo, quis neget omnes leves, omnes cupidos, omnes denique improbos esse servos? An ille mihi liber videatur, cui mulier imperat? cui leges imponit, præscribit, jubet, vetat, quod videtur? qui nihil imperanti negare potest, nihil audit? poscit? dandum est : vocat? veniendum : ejicit? abeundum : minatur? extimescendum. Ego vero istum non modo servum, sed nequissimum servum, etiam si in amplissima familia natus sit, appellandum puto. Atque ut in magna familia stultorum, sunt alii lautiores, ut sibi videntur servi, sed tamen servi, atrienses, ac topiarii stultitiæ suæ; quos signa, quos tabulæ, quos cælatum argentum, quos Corinthia opera, quos ædificia magnifica nimio opere delectant. At sumus, inquit, civitatis principes. Vos vero nec servorum quidem vestrorum principes estis, sed, ut in familia, qui tractant ista, qui tergunt, qui ungunt, qui verrunt, qui spargunt, non honestissimum locum servitutis tenent : sic in civitate, qui se istarum rerum cupiditatibus dediderunt, ipsius civitatis

civitatis locum pene infimum tenent. Magna, inquis, bella gessi; magnis imperiis, & provinciis præfui. Gere igitur animum laude dignum. Actæonis abula te stupidum detinet, aut signum aliquod Polycleti. Omitto, unde sustuleris, & quomodo habeas. Intuentem, te admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium iudico. Nonne igitur sunt illa festiva? sunt: nam nos quoque oculos eruditos habemus. Sed obsecro te, ita venusta habeantur ista, non ut vincula virorum sint, sed ut oblectamenta puerorum. Quid enim censes? si L. Mummius aliquem istorum videret matellionem Corinthum cupidissime tractantem, cum ipse totam Corinthum contempnisset, utrum illum civem excellentem, an atriensem servum diligentem putaret? Reviviscat Man. Curius, aut eorum aliquis, quorum in villa, ac domo nihil splendidum, nihil ornatum fuit, præter ipsos; & videat aliquem summis populi beneficiis usum, barbatulos mululos exceptantem de piscina, & pertrectantem, & murenarum copia gloriantem: nonne hunc hominem ita servum iudicet, ut ne in familia quidem dignum maiore aliquo negotio putet? An eorum servitus dubia est, qui cupiditate peculii nullam conditionem recusant durissimæ servitutis? hæreditatis spes quid iniquitatis in serviendo non suscipit? quem natum locupletis orbi senis non observat? loquitur

ad

ad voluntatem : quidquid nuntiatum sit ,
 facit. Assentatur, assidet, miratur. Quid
 horum est liberi? quid denique non servi
 inertis? Quid jam illa cupiditas, quæ vi-
 detur esse liberior, honoris, imperii, pro-
 vinciarum, quam dura est domina, quam
 imperiosa, quam vehemens? Cethego
 homini non probatissimo, servire coëgit
 eos, qui sibi esse amplissimi videbantur,
 mittere munera, noctu venire domum ad
 eum, precari; denique supplicare. Quæ ser-
 vitus est, si hæc libertas existimari potest?
 Quid? cum cupiditatum dominatus exces-
 sit, & alius est dominus exortus; ex con-
 scientia peccatorum, timor; quam est illa
 misera, quam dura servitus? adolescentibus
 paulo loquacioribus est serviendum: om-
 nes, qui aliquid scire videntur, tanquam do-
 mini timentur. Judex vero quantum habet
 dominatum? quo timore nocentes afficit?
 an non est omnis metus servitus? Quid valet
 igitur illa, eloquentissimi viri, L. Crassi
 copiosa magis, quam sapiens oratio? *Eripite
 nos ex servitute.* Quæ est ista servitus tam
 claro homini, tamque nobili? omnis enim
 animi debilitati, & humilis, & fracti, timi-
 ditas, servitus est. *Nolite sinere nos cuiquam
 servire.* In libertatem vindicari vult? mini-
 me: quid enim adjungit? *Nisi vobis univer-
 sis.* Dominum mutare, non liber esset vult.
Quibus possumus, & debemus. Nos vero, si
 quidem animo excelso, & alto, & virtutibus
 exag-

exaggerato sumus, nec debemus, nec possumus. Tu posse te dicito, quandoquidem potes: debere ne dixeris: quoniam nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Sed hæc hæc hactenus. Ille videat, quomodo imperator esse possit, cum eum ne liberum quidem esse, ratio, & veritas ipsa convincat.

Ὅτι μόνος ὁ σοφὸς πλεῖστος.

Quod solus sapiens, dives.

QUæ est ista in commemoranda pecunia tua tam insolens ostentatio? solusne tu dives? pro Dii immortales! ego ne me audisse aliquid, & didicisse non gaudeam? solusne tu dives? quid si ne dives quidem? quid si pauper etiam? quem enim intelligimus divitem? aut hoc verbum in quo homine ponimus? opinor, in eo, cui tanta possessio est, ut ad liberaliter vivendum facile contentus sit, qui nihil quærat, nihil appetat, nihil optet amplius. Animus oportet tuus se judicet divitem, non hominum sermo, neque possessiones tuæ. Qui si sibi nihil deesse putat, nihil curat amplius, satius est, aut contentus etiam pecunia: concedo, dives est. Sin autem propter aviditatem pecuniæ nullum quæstum turpem putas, cum isti ordini ne honestus quidem esse poscit ullus; si quotidie fraudas, decipis, possis, pacisceris, auferis, eripis; si socios spolias, ærarium expilas: si testa-
menta

menta amicorum expectas, aut ne expectas quidem, atque ipse supponis: hæc utrum abundantis, an egentis signa sunt? animus hominis dives, non arca, appellari solet: Quamvis illa sit plena; dum te inanem videbo, divitem non putabo. Etenim ex eo, quantum cuique sat est, metiuntur homines divitiarum modum. Filiam quis habet; pecunia est opus: duas; majore: plures; etiam majore. Si, ut aiunt, Danaï, quinquaginta sint filiae; tot dotes magnam quaerunt pecuniam. Quantum enim cuique satis est, ad id accommodatur, ut ante dixi, divitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ brevi tempore maximas copias exhaurire possint; hunc quomodo ego appellabo divitem, cum ipse egere se sentiat? multi ex te audierunt, cum diceres, neminem esse divitem, nisi qui exercitum alere posset suis fructibus: quod populus Rom. ex tantis vectigalibus jampridem vix potest. Ergo, hoc proposito, numquam eris dives, antequam tibi ex tuis possessionibus tantum reficiatur, ut ex eo tueri sex legiones, & magna equitum, ac peditum auxilia possis. Jam fateris igitur non esse te divitem, cui tantum desit, ut expleas id, quod exoptas. Itaque istam paupertatem, vel potius egestatem, ac mendicitatem tuam numquam obscure tulisti. Nam, ut iis, qui honeste rem quaerunt mercaturis faciendis, operis

operis dandis, publicis sumendis, intelligimus opus esse quæsito : sic qui videt domi tuæ pariter accusatorum atque iudicum consociatos greges ; qui nocentes, & pecuniosos reos eodem te auctore corruptelam iudicii molientes : qui tuas mercedum pactiones in patrociniis, intercisas pecuniarum in coitionibus candidatorum, dimissiones libertorum ad fenerandas diripiendasque provincias ; qui expulsionem vicinorum, qui latrocinia in agris, qui cum servis, cum libertis, cum clientibus societates, qui possessiones vacuas, qui proscriptiones locupletum, qui cædes municipiorum, qui illam Sillani temporis messem recordetur ; qui testamenta subiecta ; qui sublato tot homines, qui denique omnia venalia, delictum, decretum, alienam, suam sententiam, forum, domum, vocem, silentium, quis hunc non putet confiteri, sibi quæsito opus esse ? cui autem quæsito opus sit, quis unquam hunc vere dixerit divitem ? Est enim divitiarum fructus in copia : copiam autem declarat satietas rerum, atque abundantia : quam tu quoniam nunquam assequere, nunquam omnino es futurus dives. Meam autem quoniam pecuniam contemnis, & recte : est enim ad vulgi opinionem mediocris, ad tuam nulla, ad meam modica ; de me silebo, de te loquar. Si censenda nobis, atque æstimanda res sit ; utrum tandem pluris æstimabimus pecuniam Pirrhi,

rhi, quam Fabricio dabat, an continentiam Fabricii, qui illam pecuniam repudiabat? utrum aurum Samnitum, an responsum Man. Curii? hæreditatem L. Pauli, an liberalitatem Africani, qui ejus hæreditatis Q. Maximo fratri partem suam concessit? hæc profecto, quæ sunt summarum virtutum, ploris æstimanda sunt, quam illa, quæ sunt pecuniæ. Quis igitur (siquidem, ut quisque quod plurimi sit, possideat, ita ditissimus habendus sit) dubitet, quin in virtute divitiæ positæ sint; quoniam nulla possessio, nulla vis auri & argenti, pluris, quam virtus, æstimanda est? O Dii immortales non intelligunt homines, quam magnum vectigal sit parsimonia. Venio enim ad sumptuosos, relinquo istum quaestuosum. Capit ille ex suis prædiis sexcenta sestertia; ego centena ex meis: illi aurata tecta in ullis, & sola marmorea facienti, & signa, tabulas, supellestem, & vestem infinitè concupiscenti, non modo ad sumptum ille fractus est, sed etiam ad scænus, exiguus: ex meo tenni vectigali, detractis sumptibus cupiditatis, aliquid etiam redundabit. Uter igitur est ditior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat? cujus possessio quo est major, eo plus requirit ad se tuendam, an quæ suis se viribus sustinet? Sed quid ego de me loquar, qui morum, ac temporum vitio, aliquantum etiam ipse fortasse in hujus sæculi

culi errore verfer? M. Manilius patrum nostrorum memoria (ne semper Curios, & Luscinos loquamur) pauper tandem fuit: habuit enim ædiculas in Carinis, & fundum in Labicano. Nos igitur ditiores, qui plura habemus? utinam quidem essemus; sed non æstimatione census, verum victu, atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non esse cupidum, pecunia est: non esse emacem, vectigal est: contentum vero suis rebus esse, maximæ sunt, certissimæque divitiæ. Etenim, si isti callidi rerum æstimatores prata, & areas quasdam magni æstimant, quod ei generi possessionum minime quasi noceri potest: quanti est æstimanda virtus, quæ nec eripi, nec surripi potest unquam; neque naufragio, neque incendio amittitur; nec tempestatum, nec temporum permutatione mutatur? qua qui præditi sunt, soli sunt divites; soli enim possident res & fructuosas, & sempiternas; solique, quod est proprium divitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant, quod est; nihil appetunt, nulla re egent, nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbi autem, & avari, quoniam incertas, atque in casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quisquam adhuc inventus est, cui, quod haberet, esset satis; non modo non copiosi, ac divites, sed etiam inopes, ac pauperes existimandi sunt.

M. T. C I C E R O N I S
S O M N I U M S C I P I O N I S.

Ex libro VI. de Republica.

S C I P I O.

CUM in Africam venissem, M. Manilio Consule, ad quartam legionem Tribunus. (ut scitis) militum; nihil mihi potius fuit, quàm ut Massinissam convenirem Regem familiæ nostræ justis de causis amicissimum. Ad quem, ut veni, complexus me senex collacrymavit, aliquantòque post suspexit in cœlum, &, Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque reliqui cœlites, quòd antequàm ex hac vita migro, conspicio in meo regno & his testis P. Cornelium Scipionem, cujus ego nomine ipso recreor: ita numquam ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra republ. percunctatus est: multisque verbis ultro citroque habitis, ille nobis consumptus est dies. Post autem apparatu regio accepti, sermonem in multam noctem produximus, cùm senex nihil nisi de Africano loqueretur, omniaque ejus non solum facta, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me & fessum de via, & qui ad multam noctem vigilassem, arctior, quàm solebat somnus complexus

plexus est. Hic mihi (credo equidem ex hoc quod eramus locuti: sit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet sapissime vigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit illa forma, qua mihi ex imagine ejus, quam ex ipso, erat notior. Quem ut agnovi, equidem cohorrui. Sed ille, Ades, inquit, animo, & omitte timorem, Scipio; & quæ dicam, trade memoriæ. Vidēsne illam urbem, quæ parere populo Rōm. coacta per me, renovat pristina bella, nec potest quiescere? (ostendebat autem Carthaginem de excelsō, & pleno stellarum, illustri & claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis penē miles. Hanc hoc biennio Consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc à nobis hæreditarium. Cum autem Carthaginem deleveris, triumphum egeris, Censorque fueris, & obieris legatus Ægyptum, Syriam, Asiam, Græciam, deligere iterum absens Consul, bellumque maximum conficies; Numantiam exscindes: sed cum eris curru in Capitolium inductus, offendes rempubl. consiliis perturbatam nepotis mei. Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriæ lumen animi, ingenii, conciliique tui. Sed ejus temporis anticipitem video quasi factorum viam: nam cum ætas tua septenos octies

Solis anfractus reditusque converterit, duoque hi numeri (quorum uterque plenus, alter altera de causa, habetur) circuitu naturali summam tibi fatalem consecerint; in te unum, atque tuum nomen, se tota convertet civitas: te Senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus. Ac, ne multa, Dictator rempublicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamavisset Lælius, ingemissentque cæteri vehementius; leniter arridens Scipio; Quæso, inquit, ne me à somno excitetis, & pax sit rebus: audite cætera. Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rempubl. sic habeto: omnibus, qui patriam conservarint, adjuverint, auxerint, certum esse in cælo ac definitum locum, ubi beati ævo sempiterno fruantur. Nihil est enim illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quàm concilia, cœtusque hominum jure sociati, quæ civitates appellantur. Harum rectores & conservatores hinc profecti, huc revertentur. Hic ego, etsi eram perterritus, non tam metu mortis, quàm insidiarum à meis, quæsiivi tamen, viverétne ipse & pater Paulus, & alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo verò, inquit, ii vivunt, qui ex corporum vinculis, tamquam è carcere, evolaverunt; vestra verò quæ dicitur vita, mors est: quin tu
adspi-

adspicias ad te venientem Paulum patrem. Quem ut vidi, equidem vim lacrymarum profudi: illè autem me amplexus, atque osculans flere prohibebat. Atque ego, ut primum fletu represso loqui posse cœpi, Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime quando hæc est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos propero venire? Non est ita, inquit ille. Nisi enim Deus is, cujus templum est omne hoc quod conspicias, istis te corporis custodiis liberavit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quæ terra dicitur: hisque animus datus est ex ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas vocatis: quæ globosæ & rotundæ, divinis animatæ mentibus, circulos suos orbisque conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi, Publi, & piis omnibus retinendus est animus in custodia corporis: nec injussu ejus, à quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum assignatum à Deo defugisse videamini. Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, justitiam cole, & pietatem: quæ cum sit magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est: quia ea vita via est in cœlum, & in hunc cœtum eorum qui jam vixerunt, & corpore laxati illum incolunt locum, quem

vides,

vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammâs elucens circulus) quem vos, ut à Graiis accepistis, orbem lacteum nuncupatis. Ex quo omnia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia videbantur. Erant autem eæ stellæ, quas nunquam ex hoc loco vidimus; & eæ magnitudines omnium, quas esse nunquam suspicati sumus: ex quibus erat illa minima, quæ ultimâ cælo, citimâ terris, luce lucebat aliena: stellarum autem globi terræ magnitudinem facillè vincebant. Jam verò ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum ejus attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, Quæso, inquit Africanus, quousque humi defixa tua mens erit? nōne adspicis quæ in tēpla veneris? novem tibi orbibus, vel potius globis, connexa sunt omnia: quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse Deus, arcens & continens cæteros. In quo infixi sunt illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni: cui subjecti sunt septem qui versantur retro, contrario motu atque cœlum. Ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Jovis: tum rutilus, horribilisque terris, quem Martem dicitis: deinde subter mediam ferè regionem Sol obtinet, dux & princeps & moderat

rator luminum reliquorum, mens mundi, & temperatio; tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequuntur, alter Veneris, alter Mercurii cursus: in infimoque orbe Luna, radiis Solis accensa, convertitur. Infra autem jam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos generi hominum Deorum munere datos. Supra Lunam sunt æterna omnia: nam ea, quæ est media & nona tellus, neque movetur, & infima est, & in eam feruntur omnia suo nutu pondera. Quæ cum intuerer stupens, ut me recepi. Quis hic, inquam, quis est, qui complet aures meas tantas & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui intervallis conjunctus imparibus, sed tamen pro rata portione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium conficitur: qui acuta cum gravibus temperans, varios æquabiliter concentus efficit: nec enim silentio tanti motus incitari possunt; & natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acutè sonent: quam ob causam summus ille cœli stelliferi cursus, cujus conversio est concitator, acuto & excitato movetur sono: gravissimo autem hic lunaris, atque infimus. Nam terra nona immobilis manens, ima sede semper hæret, complexa medium mundi locum: illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos: qui numerus re-

rum omnium ferè nodus est. Quod docti homines nervis imitati atque cantibus, aperuere sibi reditum ad hunc locum ; sicut alii, qui præstantibus ingeniis in vita humana divina studia coluerunt. Hoc sonitu completæ aures obsurduerunt : nec est ullus hebetior sensus in vobis ; sicut, ubi Nilus ad illa, quæ Catadupa nominantur, præcipitat ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum locum accolit, propter magnitudinem sonitus, sensu audiendi caret. Hic verò tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint : sicut intueri Solem nequitis adversum, ejusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram identidem. Tum Africanus, Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum contemplari, ac domum : quæ si tibi parva, ut est, ita videtur, hæc cœlestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quam expetendam consequi gloriam potes ? vides habitari in terra raris & angustis in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interjectas : hosque qui incolunt terram, non modò interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit ; sed partim obliquos, partim aversos, partim etiam adversos stare vobis : à quibus expectare gloriam certè nul-
lam

lam potestis. Cernis autem terram eamdem quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis : è quibus duos maxime inter se diversos, & cœli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos, obriguissè pruina vides : medium autem illum, & maximum, Solis ardore torreri. Duo sunt habitabiles : quorum Australis ille, in quo qui insistent, adversa vobis urgent vestigia ; nihil ad vestrum genus : hic autem alter subjectus Aquiloni, quem incolitis, cerne, quàm vos tenui parte contingat. Omnis enim terra, quæ colitur à vobis, angusta verticibus, lateribus latior, parva quædam insula est, circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod Magnum, quod Oceanum appellatis in terris : qui tamen tanto nomine quàm sit parvus, vides. Ex his ipsis cultis notisque terris, num aut tuum, aut cujusquam nostrum nomen, vel Caucasum hunc, quem cernis ; transcendere potuit, vel illum Gangem transnare ? quis in reliquis orientis aut obeuntis Solis ultimis, aut Aquilonis, Austrivæ partibus tuum nomen audiet ? quibus amputatis, cernis profectò quantis in angustiis vestra gloria se dilatarivelit. Ipsi autem, qui de vobis loquuntur, quàm loquentur diu ? quin etiam, si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes uniuscujusque nostrum à patribus acceptas posteris prodere ; tamen propter eluviones exustio-

nesque

nesque terrarum, quas accidere certo tempore necesse est, non modò non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autem interest, ab iis qui pòst nascentur, sermonem fore de te cùm ab iis nullus fuerit, qui antè nati sint, qui nec pauciores, & certè meliores fuerunt viri? cùm præsertim apud eos ipsos, à quibus nomen nostrum potest audiri, nemo unius anni memoriam consequi possit: homines enim populariter annum tantummodo Solis, id est, unius astri, reditu metiuntur; cùm autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis intervallis retulerint, tum ille verè Vertens annus appellari potest: in quo vix dicere audeo quàm multa sæcula hominum teneantur. Namque ut olim deficere Sol hominibus exstinguique visus est, cùm Romuli animus hæc ipsa in templa penetravit: ita quandocumque eadem parte Sol, eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellisque revocatis, expletum annum habeto. Hujus quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam: quocirca si reditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus viris; quanti tandem est ista hominum gloria, quæ pertinere vix ad unius anni partem exiguam potest? igitur altè spectare si voles, atque hanc sedem & æter-

æternam domum contueri ; neque sermonibus vulgi dederis te, nec in præmiis humanis spem posueris rerum tuarum : suis te oportet illecebris ipsa virtus trahat ad verum decus. Quid de te alii loquantur, ipsi videant ; sed loquentur tamen : sermo autem omnis ille & angustiis cingitur iis regionum, quas vides ; necumquam de ullo perennis fuit ; & obruitur hominum interitu, oblivione posteritatis, extinguitur. Quæ cum dixisset, Ego verò, inquam, ô Africane, siquidem bene meritis de patria quasi limes ad cœli aditum patet, quamquam à pueritia vestigiis ingressus patriis & tuis, decori vestro non defui, nunc tamen, tanto præmio proposito, enitar multo vigilantius. Et ille : Tu verò enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat : sed mens cuiusque, is est quisque ; non ea figura, quæ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse : siquidem Deus est, qui viget, qui sentit, qui meminit, qui prævidet, qui tam regit, & moderatur, & movet id corpus, cui præpositus est, quàm hunc mundum princeps ille Deus : & ut mundum ex quadam parte mortalem ipse Deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus movet. Nam, quod semper movetur, æternum est : quod autem motum adfert alicui, quodque ipsum agitur aliunde ; quando finem habet motus, vivendi

di finem habeat necesse est. Solùm igitur quod sese movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit: quin etiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principio autem nulla est origio: nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re fieri potest; nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Quod si numquam oritur, nec occidit quidem umquam: nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit; siquidem necesse est à principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se movetur: id autem nec nasci potest, nec mori; vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat, necesse est; nec vim ullam nanciscatur, qua primo impulsu moveatur. Cùm pateat igitur æternum id esse, quod à seipso moveatur; quis est hic, qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimatum est enim omne quod impulsu agitur externo: quod autem anima est, id motu cietur interiore, & suo. Nam hæc est propria natura animæ, atque vis, quæ si est una ex omnibus quæ sese moveat, neque nata certè est, & æterna est. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus, velocius in hanc sedem & domum suam pervolabit; idque ocyus faciet, si jam tum, cùm erit inclusus

in

in corpore, eminebit foras; & ea, quæ extrà
erunt, contemplans, quàm maximè se à
corpore abstrahet. Nam eorum animi, qui
se corporis voluptatibus dediderunt, ea-
rumque se quasi ministros præbuerunt, im-
pulsuque libidinum voluptatibus obedi-
entium, Deorum & hominum jura violave-
runt, corporibus elapsi circum terram ip-
sam volutantur, nec in hunc locum, nisi
multis exagitati sæculis, revertuntur. Ille
discessit: ego somno statim solutus sum.

E I N I S.

---

in corpore eminebat fortis; & ex quo exte-
rius, contemplans, quam maxime se a
corpore separaret. Nam coram animi, qui
se corporis voluptatibus dediderat, ex-
trahere quasi ministros praeberant, in
pulchris libidinum voluptatibus obedi-
entem. Deorum & hominum iura violare-
tunc, corporibus elapsi circum totum ip-
sum volutarent, nec in hunc locum, nisi
multis exagitati laculis, revertantur. Ille
dilectus: ego somno lectum solutus sum.

F I N I S

EMANUELIS
ALVARI
E Societate JESU
SYNTAXIS:
Sive Institutionum
LINGUÆ LATINÆ.

Liber Tertius.

LONDINI,
Typis *Herr. Hills*, Sacræ Regiæ Majestati,
pro Familia & Sacello, Typographi; Et venales
prostant in Officina ejus prope Fossam
in *Black-Fryers*.

EMANUELIS

ALVARI

E SOCIETATE JESU

SYNTAXIS

ad usum

LINGUAE LATINAE

LIBER PRIMUS

LOTHAR

Typis Almon. Vindob. (Almon. Vindob.)
Procuratoris & Societatis Jesu
Procuratoris in Collegio eius proprii
in Vindob. 1771

DE
OCTO PARTIUM ORATIONIS
CONSTRUCTIONE,
Sive de

SYNTAXI.

SYNTAXIS, quæ Latine Con-
structio vocatur, est recta
partium Orationis inter se compo-
sitio.

HÆC in duas partes dividitur.
Prima vocatur Justa, seu Perfecta,
quæ omnibus suis numeris absoluta.

Alteræ Figurata dicitur, in qua
semper aliquid desideratur, ut justo
sit, & perfecta.

DE CONCORDANTIIS.

CAPITULUM

Præceptum Primum.

De Nomine cum Verbo.

*Personale modi finiti à fronte jubetur
Ejusdem numeri ac persone admittere Rectum.*

OMnia verba personalia omnium modorum, excepto infinito, postulant ante se nominativum aperte vel occulte ejusdem numeri & personæ. *Cicero Terent.* Si vales, bene est; ego quidem valeo. *Terent. in Andr.* Quis hic loquitur? *Idem in Menacho.* Quid istamus? cur non inus hinc?

Nam verbum infiniti modi ante se accusativum habet. *Cic. Att.* Hunc quidem nubem cito transisse lator.

Appendices I. Generis.

*Conjunctæ voces pluralia verba repossunt;
Sæpius; interdum numeri sunt verba prioris.*

1. Voces copulatæ sæpius verbum plurale desiderant. *Cic. ad Att.* Hic nobiscum sunt Nicias & Valerius. Interdum singulari contentæ sunt. *Idem de Senect.* Mens, & ratio, & consilium in senibus est.

Hoc intelligitur, etiam si omittatur conjunctio. *Idem ad Q. Frat.* Egrors, oculi, vultus persæpe mentionitur.

Plurali

De Concordantia Nominis cum Verbo.

Plurali verbo potior persona coheret.

2. Verbum plurale, si nomina sunt diversarum personarum, nobiliorem personam sequitur. Prima nobilior est quàm secunda & tertia: secunda tertia anteponitur. *Cic. ad Terent.* Si tu & Tullia, lux nostra, valetis; ego, & suavissimus Cicero, valeamus.

Appendices H. Generis.

1. Prima & secunda persona serè non explicantur, nisi cum diversa studia significamus. *Autor ad Heren.* Ego capitis mei periculo patriam liberavi: vos liberi sine periculo esse non curatis? Aut complus significamus quàm dicimus. *Cic. in Ver.* Tu innocentior quàm Metellus? Tu, plus significat, quàm verbum ipsum per se declarat.

2. Verbum infinitum interdum partes nominativi agit. *Terent. in Heaut.* Non est mentiri animum. Item verbum cum suocasa. *Cic. ad Marium.* Vacare culpa, magnum est solatium.

Appendices III. Generis.

1. Poëta verbo plurali aliquando utuntur, intercedente præpositione CUM. *Virg.* Remo cum fratre Quirinus iura dabunt. Oratores singulari. *Cic. ad Q. Fratr.* Domitius cum Messala certus esse videbatur.

2. Iidem Poëta, intercedente præpositione CUM, verbum multitudinis præstantiori personæ reddunt. *Virg.* Divellimur inde, Iphitus & Pelias mecum. Oratores verò verbum nominativo reddunt, nulla habita ratione ablativi. *Cic. ad Attic.* Nec totum animum tuum mærori mecum dedisses. Quod idem & Poëta faciunt. *Horat. ad Pisones.* Tu, quid ego, & populus mecum desiderat, audi.

6 De Concordantia Nominat. cum Verbo.

Præceptum secundum.

De Nominalivo ante & post Verbum.

Verbo *Refus* Utrumque datur, qui spectat eodem ;
Latus agit pauper : miseri moriuntur avari.

OMne verbum personale finiti modi utrumque nominativum habere potest, cum utrumque nomen ad eandem rem pertinet. *Cic. Offic.* Liber qui inscribitur *Lælius*. *Idem pro Corn.* Audi vi hoc de parente meo puer.

Huc præsertim pertinent verba substantiva, & Absoluta ; Ut *Sum, Forem, Fio, Existo, Vivo, Vado, &c. Terent.* Senectus ipsa morbus est. *Cic. Attic.* Ego vivo triserrimus.

Item verba quæ Vbcativa appellantur ; Ut *Appellor, Dicor, Nominor, Nuncupor, Vocor, &c.* si quæ sunt generis ejusdem, ut *Feror*, pro *Dicor*. *Cic. de Orat.* Septem fuisse dicuntur uno tempore, qui sapientes & haberentur, & vocarentur.

Et frequentissimum est in verbo *Videor*, sive addatur, sive omittatur infinitum. *Cic.* Videor jam te ausurus appellare, *Idem.* Ejus consilii princeps ego fuisse videor.

Appendix II. Generis.

Si duo illa nomina non sunt ejusdem numeri, vel personæ, verbum concordat cum eo, de quo potissimum est sermo. *Lucan.* Sanguis erant lacrymæ. *Terent. in Andr.* DOS est decem millia.

Præceptum tertium.

De Adjectivo cum Substantivo.

Par genere, & numero, & casu da Mobile Fixo.

Nomina adjectiva, Pronomina, & Participia, cohærent cum substantivis genere, numero &

& casu. *Cic. in Verr.* Erat hiems summa, tempestas perfrigida, imber maximus. *Tirent. in Eunuch.* Ille bonus vir nusquam apparet. *Curtius.* Parva sæpe scintilla contempta magnum excitavit incendium.

Appendices I. Generis.

Fixa ligata volunt numeri plerumque secundi Appositum; ut, Tagus & Rhenus de montibus orti.

1. Substantiva conjuncta ferè adjectivum multitudinis requirunt. *Liv.* Hippocrates & Epicides nata Carthagine.

Interdum adjectivum singularis est numeri, quod cum viciniore substantivo genere, & numero, & casu consentiet. *Q. Cic.* Multorum odia ac molestia perferenda est.

Mobile præcipuo generi plurale quadrabit.

2. Adjectivum plurale præstantius genus sibi vendicat. Virile præstantius est muliebri & neutro. *Ter. in Eunuch.* Quàm pridem mihi pater & mater mortui essent. Neutrum muliebri præfertur, præcipuè cum de rebus inanimatis sermo est. *Salust.* Divitiarum decus, gloria in oculis sita sunt.

Si verò de animatis, tutius erit circumloqui, hoc modo: *Lucretia casta fuit, qua virtute etiam ejus mancipium ornatum est, vel, Lucretia cum suo mancipio casta fuit, pro, Lucretia & ejus mancipium sunt casta.*

Absque anima si res fuerit; fac Mobile neutrum:

Ua. Muri ac turres dant fulmine tacta ruinam.

3. Cum substantivis rerum inanimatarum sæpe jungitur neutrum multitudinis. *Livius:* Ira & avaritia imperio potentiora erant.

Cicero tamen ferè proximi habet rationem. *Cicero in Cat.* Video P. C. in me vestram omnium ora atque oculos esse conversos:

Appendix II. Generis.

Participia, *Factus, Creditus, Dicitus, Dicendum, Visus, Appellatus*, & alia ejusmodi, si post duo substantiva diverforum generum ponantur, coherent cum eo de quo potissimum est sermo. *Fustia lib. 1.* Semiramis sexum mentita, puer credita est.

Appendices III. Generis.

1. Figurata constructio censenda est, cum apud probatos scriptores & duobus substantivis adjectivum consentit cum minus præcipuo. *Terent. in Phormion.* Paupertas mihi onus visum est. *Liv.* Gens universa Veneti appellati.

2. Poetæ substantivis præpositione CUM copulatis plurale adjungunt suo jure. *Ovid.* Sors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone, siccat. *Ismarios*, adjectivum est duorum fluviorum. Sequuntur etiam generis præstantiam. *Ovid.* Ilia cum Lauso de Nymitore sati.

Præceptum quartum.

De Relativo cum Antecedente.

Vult Referens genus & numerum præsentis habere.

Relativum *Qui, quæ, quod*, concordat cum antecedente in genere & numero. *Cic. ad Tironem.* Nemo nos amat, qui te non diligit. *Idem ad.* O te ferreum, qui illius periculis non moveris.

Item *Hic, Ille, Ipse, Is & Idem*, cum sunt Relativa. *Idem ad eundem.* Venit obviam tuus puer; is mihi literas ab te reddidit.

Grammatici duplex constituunt Relativum; *Substantivæ & Accidentis.* Relativum Substantivæ est, quod nomen

De Concordantia Relat. cum Anteced. 9

nomen substantivum in memoriam reducit; ut, *Qui, quæ, quod. Plin.* Mithridates, quem debellavit Pompeius: *Accidentis* est, quod nomen adjectivum in memoriam reducit; ut, *Quantus, qualis, quot. Seneca*: Non tantum malus factus est, sed ferus, qualis Apollodorus.

Appendix I. Generis.

Mobile si referens Fixo subeunte præiit;
In numero, genere, & casu concordia sunto:
Ut; Fundamentum est aliis, quam exponimus
artem.

Relativum *Qui, quæ, quod*, quando antecedenti præponitur, cum eodem perquam venuste cohæret in genere, numero, & casu. *Cic. Antic.* Quos cum Mario pueros miseram, epistolam mihi attulerunt. Quamquam sæpius alterum relativum subjicitur ex iis pronominiibus *Hic, Ille, Ille, &c. Cic. Tusc.* Quam quisque norit artem, in hac se exerceat.

Appendices II. Generis.

Inter Fixa duo Referens quadrabit utrovis.

1. *Qui, quæ, quod*, si inter duo substantiva ponatur, cum alterutro consentire poterit, etiam si alterum proprium sit. *Salust. Catil.* Est locus in carcere quod Tullianum appellatur. *Cic. de Nat.* Jovis stella, quæ Phaëton dicitur.

2. *Quantus, qualis, & cætera* id genus redditiva, cum relativa fiunt, non cum antecedente, sed cum consequente substantivo genere, numero & casu consentiunt. *Cic. ad Cassium.* Dixi de te quæ potui, tanta contentione, quantum forum est. *Idem in Bruto.* Utinam in Tiberio talis mens ad Rempub. bene gerendam fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit!

3. *Talis*

10 De Concordantiis Substantivorum.

3. *Talis & Qualis, Tantis & Quantus, Tot, Totidem & Quot*, sibi mutuo respondere solent. *Cic. pro Afric.* Cum esset talis, qualem te esse video. *Idem de Orat.* Nec hoc tanti laboris est, quanti videtur. *Idem ibidem.* Quot oratorum genera, totidem orationis sunt. *Idem ibidem.* Quot homines, tot causæ.

Appendices III. Generis.

Interdum sensu quadam, non voce, coherant.
Turba ruunt in me : Ferro læduntur uterque.

1. Nominativus & verbum ; adjectivum & substantivum ; & relativityum & antecedens : interdum (maximè apud Historicos & Poetas) sensu & significatione consentiunt, quamvis voce discrepent. *Virg.* Pars in frustra secant, veribusque trementia figunt. *Liv.* Pars in juveniles lusus versi, pars vescentes sub umbra, quidam somno etiam strati. *Terent. in Andr.* Ubi illic est scelus, qui me perdidit ? *Ille fecerit*, hoc est, *Ille sceleratus.*

2. Orationis membrum interdum loco antecedentis ponitur, idque in neutro genere. *Cic. Lent.* Videbatur reconciliata nobis voluntas Senatus : quod tum dicendo, tum singulis appellandis perspexeram.

Præceptum quintum.

De Substantivis continuatis.

*Fixæ rei ejusdem casu neciuntur eodem :
In genere & numero quamvis discordia detur.*

Substantiva continuata, quæ ad eandem rem spectant, casu concordant : quamvis genere & numero aliquando dissentiant. *Cic. Marcus Tullius Cicero Publio Lentulo proconsuli salutem plurimam dicit. Caesar.* Gallos ab Aquitanis Garumna
flumen

flumen dividit. *Cic. ad Ausc.* Tulliola, deliciaz nostræ, tuum munusculum flagitat.

Appendices III. Generis.

1. Interdum alterum substantivum est genitivi casus, licet alterum alio casu efferatur. *Virg.* Et cellam Buthroti adscendimus urbem.

2. Quando duo substantiva continuantur, si alterum sit proprium hominis, cum eo adjectivum, relativum, & verbum serè convenient; aliàs cum magis communi. *Cic. ad Mar.* Deliciaz verò tuæ noster Æsopus ejusmodi fuit, ut ei desinere per omnes liceret. *Liv.* De Solis urbe, quæ in Cilicia est, egerunt. *Soll.* Solorum, nomen est urbis. *Plin.* Tungri civitas Galliarum fontem habet insignem, *Liv.* Corioli oppidum captum.

Præceptum sextum.

De Interrogatione & Responsione.

Quæstio per similem casum & Responsio datur.

Diversa interdum variat constructio casus.

Interrogatio & Responsio serè casu consentiunt. Cui præceptor dedit operam? Platoni. Cuius est hæc oratio? Ciceronis. Quem existimas fuisse principem oratorum? Demosthenem. Quo morbo fuisti impeditus? assidua febricula.

Verum interdum Responsio ab Interrogatione dissentit; ut, Quanti emisisti Ciceronem? Tribus denariis.

Appendix I. Generis.

Duplex interrogativorum est genus, *Substantiva* & *Activæ*. Interrogativum substantivum, est cui respondetur

12. De Concordantia Interrog. & Resp.

Respondetur serè per nomen substantivum, vel pronomen demonstrativum; ut, *Quis, qui, quæ, quid; Uter, utra, utrum. Cic. pro Milone.* Quis eos postulavit? Appius, *Quintil.* Uter insidiatus est? Clodius.

Legimus tamen apud *Cic. pro Rosc. Com.* Venit ad Cluvium, quem hominem? levem? immo gravissimum. *Terent. Andr.* Quis videor? fortis.

De duobus interrogatio plerumque fit per *Uter*: aliquando per *Quis. Cic. pro Rosc. Com.* Considera, C. Piso, quis quem fraudasse dicatur; Roscius Fannium. De pluribus semper fit interrogatio per *Quis.*

Interrogativum accidentis dicitur, cui respondetur per nomen adjectivum; ut, Qualis fuit Hector? fortis, magnanimus, &c. Non tamen ad quælibet interrogativa accidentis respondere licet per quævis adjectiva; Ad *Quantus*, responde Parvus, Longus, Brevis, &c. Ad *Qualis*? Bonus, Peritus, Imperitus, &c. Ad *Quot*? Unus, Duo, Tres, Quatuor, &c. Ad *Quotus*? Primus, Secundus, Tertius, &c. Ad *Quoteni*? Singuli, Bini, Terni, &c. Ad *Quotuplus*? Simplus, Duplus, Triplus, &c. Ad *Quotuplex*? Simplex, Duplex, Triplex, &c. Ad *Quotenni*? Biennis, Triennis, Quadriennis, &c. Et Anniculus, Bimus, Trimus, Quadrimus. Ad *Cujus, a, um?* Pronomina possessiva, Meus, Tuus, Suus, Noster, Vester, aut Genitivi nominum substantivorum; ut, *Cujus pecus?* Meum, vel *Agonis.* Ad *Cujas?* Nomina Patriæ, vel Gentilis, aut Sectæ; ut, *Cujas es?* Romanus, Italus, Troicus.

abnegat. I. xibneq. A.

DE

De Constructione VERBI ACTIVI.

CAPUT II.

Primus ordo Activorum.

Accusativus post Verbum.

Dant post se Quartum quaecunque Activa vocantur.

OMnia verba, quæ Activa vocantur, post se accusandi calum postulant. *Cic. in Catilin.* Avus tuus, clarissimus vir, amavit unidè patriam, & cives suos. *Amo, Lego, Fero, Commendo, Vitupero, Diligo, Laudo, Celebro, Adjuvo, Vebo, Scribo.*

Secundus ordo Activorum.

Genitivus præter Accusativum.

*Accuso, Absolvo, Damno cum fratribus optat
Criminis aut Poenæ Patriam superaddere Quarto.*

Verba Accusandi, Absolvendi, atque Damnandi, ferè præter accusativum genitivum admittunt, seu certum sive incertum crimen pœnamve significet. *Terent. in Eumuch.* Hic furti se alligat. *Cicero pro Rab.* Quales viros mortuos summi sceleris arguas? *Ibid.* Civem Romanum capitis condemnare cogit. *Accuso, Arguo, Insinuo, Absolvo, Damno, Convinco, Condemno, Redarguo, Coarguo.*

Appendices I. Generis.

In Sextum mutant, D E precedente, Secundum.

Criminis, Accuso, Cōdemno, Defero, Damno, Arguo, & Absolvo, cum Appello, Postulo junges.

1. Genitivus criminis, maximè cum his verbis, *Accuso, Cōdemno, &c.* in ablativum cum præpositione *DE* mutari potest. *Cic. Att. Non committam post hac, ut me accusare de epistolarum negligentia possis.*

Hoc tamen nomen *Crimen* ablativo sine Præpositione effertur. *Cic. Curioni.* Si iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine.

2. Dicimus etiam, *capite aliquem Damnare, Punire, Plectere. Auctor ad Hæren.* Eum vos jurati capite damnastis.

Criminis aut poenæ nulum sibi jungere Sextum
His hæc verba volunt, Adstringo, Libero, necnon
Alligo & Oblstringo, cum Absolvere, & Obligo, Multo.

3. *Adstringo, Libero, &c.* ablativum significantem poenam criménve sine præpositione admittunt. *Liv.* Ego me, etsi peccato absolvo, supplicio non libero.

Appendices II. Generis.

1. Non temerè uti debemus verbis *Accusandi, Absolvendi, atque Damnandi*, nec enim cum genitivo criminis poenæve junguntur, *Corripio, Reprehendo, Vinpero, Culpo, Castigo, Punio, Plecto, Multo, Excuso, & quædam alia.*

Vituperare, Reprehendere alicujus paræmoniam, ambitionem, &c. *dicam potius, quam aliquem paræmoniæ, ambitionis, &c.*

2. Verba *Accusandi, Absolvendi, atque Damnandi,*

mandi, interdum præpositionem I N admittunt.
Cic ad Q. Frat. Primum me tibi excuso in eo ipso,
in quo te accuso.

Hos patrios Quarto jungunt Emo, Vendo, Locare,
Et Tanti & Quanti, Pluris, Pariterque Minoris.

Etiam verba Emendi, Vendendi, Locandi, præter
accusativum hos ferè genitivos assumunt, Tanti,
Quantum, Pluris, Minoris, Tantidem, Quanticum-
que. Cic. in Offic. Emit homo cupidus tanti, quanti
Pythius voluit. Ibid. Vendo meum non pluris,
quam cæteri, fortasse etiam minoris.

Emo, Redimo, Vendo, Loco, Conduco.

Appendix II. Generis.

Genitivi, Tanti, Quanti, Quanticumque, Minoris,
in ablativum transeunt, si addantur substantiva.
Liv. 2. Bell. Pun. Cum pretio minori redimendi ca-
ptivos copia fieret.

Æstimo cum sociis Patrios Quarto addere gaudens.
Quos Minor, & Magnus, Parvus, Plus, Maximus
atque

Plurimus, & Tantis, Quantus, Minimusque cre-
arunt.

Sum quoque vim retinens verbi Æstimor ambis eaf-
dem.

Verba Æstimandi, hos genitivos habent, Mino-
ris, Magni, Parvi, &c. Terent. Heautont.
Tu illum numquam ostendisti quanti penderes. Idem
in Andr. Merito te semper maximi feci Chreme.

Æstimo, Duce, Pendo, Facio.

Sum pro Æstimor eosdem illos genitivos admit-
tit. Cic. Cass. Magni mihi erunt tuæ literæ.

Appendix I. Generis.

Dicimus etiam, Magno, Permagno, Parvo æstimare. *Cic. in Verr.* Tu ista permagno æstimas? *Idem de Finib.* Magno æstimabas pecuniam.

Appendices II. Generis.

Admittit Facio *Patrios*, *Nihilique*, *Pilique*, *Nauci*, *Hujus*, *Flocci*, *quibus adde* Teruntii & Añis.

1. *Nihili*, *Pili*, &c. cum verbo *Facio* junguntur. *Cic. de Fin.* Eum nihili facit. *Terent. Adelph.* Injuriam mihi factam hujus non faciam.

Dicimus etiam : Pro nihilo habeo, puto, duco, divitias omnes præ virtute. Pro nihilo bonam valetudinem æstimo.

2. *Æqui bonique*, vel *Æqui boni* facio, boni consulo, singularia sunt. *Terent. in Heaut.* Equidem istuc, *Chreme*, æqui bonique facio. *Cic. Ant.* Totum istuc æqui boni facit, *Seneca.* Hanc coqui ac pistoris moram boni consulo.

Commoneo, *Admoneo* cum *Commonefecit*, *habento* cum *Quarto Patrium*, vel *D E* præcunte, *Latium*.

HÆC item verba *Admoneo*, *Commoneo*, *Commonefacio*, genitivum habent cum accusativo. *Liv.* Qui admonerent, eum foederis Romani. *Quintil.* Grammaticos sui officii commonemus.

Eadem tamen pro genitivo possunt ablativum cum præpositione *D E* admittere. *Cic. pro leg. Manil.* De quo vos paulo antè invitatus admonui.

Tertius ordo Activorum.

Dativus cum Accusativo.

Explico, *Promitto*, *Jungo*, *Do*, *Comparo*, *Ræddo*,
Aufero

Aufero, Committo, Postpono, Praefero, & illa.
Quia similis sensus, Quarto junxere Dativum.

Verba Activa Explicandi, Promittendi, Jungendi, Dandi, Comparandi, Reddendi, Auferendi, Committendi, Postponendi, Praeferendi, praeter accusativum, dativum exigunt. Cic. pro Planc. Salutem tibi iidem dare poterunt, qui mihi reddiderunt.

Explicandi: Explico, Declaro, Dico, Expono, Indico, Narro, Ostendo, Significo. Promittendi: Promitto, Spondeo, Voveo. Jungendi: Fungo, Copulo, Misceo, Necto, Colloco, Coagmento. Dandi: Do, Concedo, Commodo, Dedo, Ministro, Suppedito. Comparandi: Comparo, Adequo, Aequiparo, Coaequo, Confero, Compono, Exaequo. Reddendi: Reddo, Refero, Restituo, Rependo, Repono. Auferendi: Aufero, Abripio, Abstraho, Alimo, Avello, Demo, Bripio, Surripio, Tollo. Committendi: Committo, Credo, Commendo, Mando, Trado. Postponendi: Postpono, Posthabeo, Postfero. Praeferendi: Praefero, Antefero, Antehabeo, Antepono, Praeopto.

Appendices I. Generis.

1. Alia verba sunt hujus tertii ordinis; ut Facio tibi injuriam, Facio tibi Fidem, Ago vobis maximas gratias. Mitto tibi, & ad te literas. *Vat. Cic.* Omnia mihi dura imperas. *Cic. Att.* Tu quod ipse tibi suaseris, idem mihi persuasum putato.

Multa ex Activis & quinque sequentibus oria.

Præ, Sub, Ob, In, simul Ad, Terno, Quartoque frunniur.

2. Multa denique composita ex Activis & præpositione Ad, In, Ob, Pra, Sub, præter accusativum etiam dandi casum postulant. *Cic. Att.* Inimici mei mea mihi, non meipsum, ademerunt.

Ejusmodi sunt. Alfero, Admoveo, Adicio, Adjungo,

18 De Constructione Verbi Activi.

Addo, Addico, Applico, Admisceo, Appono, Adjudico, &c. Infero, Infigo, Importo, Injungo, Injicio, Indo, Ingero, Incutio, Infero, Inuro, &c. Oppono, Offundo, Offero, Præcludo, Præcipio, Præscribo, Præstinio, Præparo, Subduco, Subscribo, Subjungo, Suppono, Suggero.

Appendices II. Generis.

Quartum Interdico gaudet superaddere Terno, Vel Sextum exprimitur casu Persona Dativo.

1. *Interdico præter Dativum personæ habet accusativum vel ablativum. Liv. Feminis dumtaxat usum purpuræ interdiximus. Cæsar de Bell. Gall. Ariovillus omni Gallia Romanis interdixit.*

2. *Habeo tibi fidem, id est, Credo, usitatissimum, elegantissimamque est.*

Adhibeo tibi fidem, in eadem re minus usitatum, Præsto tibi fidem, tum dicimus, cum servare fidem intelligimus.

Do, Verto, Ducu, geminum retulere Dativum Post Quartum; cæu Grande scelus tibi ducis honoris.

3. *Verbis, Do, Verto, Ducu, geminus dativus, præter accusativum apponitur. Do tibi hoc laudi, vitio, culpæ, crimini, pignori, feneratori. Verto id mihi vitio, stultitiæ, id tibi ducis bonori, gloriæ, laudi, vitio, damno.*

Appendices III. Generis.

1. *Verbum Mutuo non est hujus loci: non enim dicimus. Mutuavi tibi pecunias, sed Dedi tibi pecunias mutuas. Cic. Att. Cui magnam dedimus pecuniam mutuam.*

Dicimus autem ferè, Dare mutuum de pecunia aliisque rebus quæ non redduntur eadem, sed ejusdem generis;

Nam

Nam de cæteris *Commodare* usitatum est, quod etiam interdum de pecuniâ dicitur, *Plaut. Asin. Vignini argenti minus commodare*, dixit: & *Cic. pro Cui.* Muller, quæ se aurum *Cœlio* commodasse dicit.

2. *Jubeo* cum *Imperare* significat, ponitur cum infinito. *cic. pro Deiot.* Jubeo te bene sperare.

Vel infinitum intelligitur. *Plaut. in Aulul.* Aut si respexeris, donec ego te jussero (intelligitur, *Respicere.*)

Alioqui casum personæ non habet, sed rei. *cic. de Leg.* Lex jubet ea quæ facienda sunt, prohibetque contraria.

Jubeo cum dativo, & particula *NE*, dixit *Cæsar De Bell. Civil.* Militibus suis jussit, ne qui eorum violarentur. Quod mirandum potius quam imitandum videtur.

Cum autem *Decernere*, *Statuere*, *Creare*, significat non solum accusativum rei, sed etiam personæ admittit. *cic. pro Corn.* Populus Rom. legem jussit de civitate tribuenda. *Idem in Ant.* Cum primum *Cæsar* ostendisset se *Dolabellam* Consulem esse jussurum; id est *creaturum*.

Quartus ordo Activorum.

Geminus Accusativus post Verbum.

Quadam verba volunt geminum sibi sumere Quartum;
Ut Monco, Admoneo, Doceo cum prolo Reposco,
Flagito, Posco, Rogo, nec non interrogo, Celo.

DOceo cum compositis, & cætera enumerata verba, post se duos accusandi casus admittunt. *cic. Trib.* Siliî causam te docui. *Idem pro Domo:* Me frumentum flagitabant. *Salust Jugurth.* Eam rem locus nos admonuit.

Appendices I. Generis.

Dicimus etiam *Moneo, Admoneo, Commoneo, Doceo, Edoceo, Erudio* te de hac re, id est *Commonefacio, Certiorem facio. Cic. Att.* Extremum est ut te orem cum Camillo communices, ut Terentiam moneatis de testamento. *Idem de Orat.* Ut de sua quisque re me ipse doceat.

Interrogo, Celo, eandem præpositionem admittunt. *Cic. Treb.* Bassus noster me de hoc libro celavit.

2. Si quæ verba præter proprium accusativum admittunt hos, *Hoc, Illud, Istud, Id, Idem, Quid, Quod, Aliquid, Nihil, Multa, Unum*, atque cæteros id genus; non est statim existimandum posse quosvis alios admittere. *Terent. Heaut.* Ego domi ero, si quid me voles. *Cic. Attic.* Non quo me aliquid juvare posses. *Terent. Eunuch.* Id, amabo, adjuva me. *Cic. Attic.* Necte id consulo. *Idem in Ver.* Fortasse, quod vos lex commonet, id in hoc loco quæretis.

Appendix II. Generis.

Erudio, Instituo, velut Instruo, & Imbuo, Sextum;
Cum Quarto retinent; Informo accedit eodem.

Erudio, Instituo, &c. quamvis sint verba Docendi, non tamen geminum accusativum habent, sed ablativum cum accusativo. *Cic. Lent.* Lentulum nostrum, cum cæteris artibus, tum in primis imitatione tui fac erudias. *Idem pro Deiot.* Quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat.

Appendix III. Generis.

Erudio apud Poëtas duos accusativos admittit. Sic Ovidius aliquoties. *Stat.*

Et quæ te leges præceptaque iortia belli,
Erudiit genitrix, nimium didicisse queretur.

Quintus:

Quintus ordo Activorum.

Ablativus præter Accusativum.

*Cum Quarto Sextum dat Vestit, Liberat, Implet.
Adjunges Onerat, velut hæc contraria Verba.
Pleraque Privandi casus patiuntur eisdem.*

Verba Activa Vestiendi, Liberandi, Implendi
Onerandi, & his contraria, multa præterea Privandi; ablativum præter accusativum sibi adsciscunt. *Cic. de Nat. Deor.* Oculos natura membranis tenuissimis vestivit & sepsit. *Ibid.* Diligentius urbem religione, quàm ipsis mœnibus cingitis.

Vestiendi, & contraria: *Vestio, Amicio, Calceo, Cingo, Induo, Orno, Tego, Exuo, Nudo, Spolio.* Liberandi: *Libero, Expedio, Solvo, Vindico, Alligo, Obligo, Adstringo, Obstringo, Impedio, Implico, Irratio.* Implendi: *Impleo, Compleo, Expleo, Oppleo, Repleo, Augeo, Cumulo, Diso, Doto, Farcio, Refercio, Locupleo, Orno, Satio, Saturo, Exhaurio, Exinanio.* Onerandi: *Onero, Obruo, Opprimo, Exonero, Levo.* Privandi: *Privo, Abdico, Everto, Exbarredo, Fraudo, Orbo, Prohibeo.* His addi possunt *Afficio, Muto, Commuto, Permuto, Pense, Compense.* *Cic. de Fin.* Curis & laboribus compensare voluptatem.

Appendix I. Generis.

Adspergo, Dono, Intercludo, Impertio, Terno, Post Quartum, aut Sexto adjunges sine præpositione.

Adspergo, Dono, Intercludo, Impertio, dativum, vel ablativum sine præpositione habent præter accusativum. Cic. pro Sext. Rosc. Non pauca suis adiutoribus large effulseque donabat. *Idem pro Cornelio:* Eum Pompeius civitate donavit. *Cic. Ala. Terentia*

rentia impertit tibi multam salutem. *Terent. Eunuch.* Plurima Salute Parmenonem Summum surum impertit Gnato. *Cic. pro Mur.* Si illius facilitatem & comitatem tuæ gravitati severitatique adspersoris. *Idem pro Plaut.* Hunc tu vitæ splendorem maculis adspergis istis. *Cæs. de Bell. Gall.* Uti frumento commeatuque Cæsarem intercluderet. *Liv.* Spem commeatus hostibus interclusuri.

Appendices III. Generis.

1. *Compleo* & *Impleo* etiam genitivum admittunt. *Cicer. ad Patum:* Ollam denariorum implere. *Plaut in Menao.* Parasitus, qui me complevit flagitii & formidinis.

2. Verba Vestiendi voce passiva apud Historicos & Poëtas reperiuntur cum uno accusativo. *Curt.* Itaque revocatus vestem patris induitur. *Vrg.* Deinde comantem Androgei galeam clypei-que insigne decorum Induitur.

Verum Cicero verbis *Induo* & *Exuo*, voce Activa unum accusativum tribuit. *Cic. Att.* Quare talaría induamus. *Idem pro Lig.* Nonne omnem humanitatem exuisses?

Voce autem passiva ablativum. *Attic.* Vir indutus muliebri vestitu. *Tusc. secunda:* Mens exuta vitiis.

Aliquando etiam Dativus additur. *De Finib.* Et ejus spoliis sibi & torquem & cognomen induit. *Ovid. Metamorph.* Jam dudum vincula pugnat Exuere ipse sibi. Qui fortasse est dativus communis.

Sextus ordo Activorum.

*Ablativus cum præpositione A, vel A B,
præter Accusativum.*

Verba Petit, Removet, Capit, Aufert, atque
Coërcet,

Quarum

Quantum præter habent, A præcedente, Latinum.

Verba activa Petendi, Removendi, Capiendi, Auferendi, & Coercendi, præter accusativum, ablativum cum præpositione, A, vel Ab, postulant. *Cicero Figulo* : Quid studia tua à te flagitent, videbis. *De Orat.* Facilius id à te exigam. *In Verr.* Nihil est quod minus ferendum sit, quàm rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere.

Petendi : *Peto, Contendo, Exigo, Flagito, Posco, Exposco, Reposco, Quæro, Requiro.* Removendi : *Removeo, Absterreo, Amoveo, Arceo, Avertio, Deterreo, Repello.* Capiendi : *Capio, Accipio, Audio, Conduco, Colligo, Emo, Fero, Reporto, Sumo.* Auferendi : *Aufero, Abduco, Abrado, Abstrabo, Abripio, Avello, Avoco.* Coercendi : *Coerceo, Abstineo, Cohibeo.*

Appendices I. Generis.

Cognosco, Scio, Conjicio, cum Intelligo, Disco, Avello, Quæro, dant EX præcunte Latinum.

1. Hæc verba, *Cognosco, Scio, &c.* ablativum cum præpositione EX recipiunt. *Cicero Cælio* : Ea certissima putabo, quæ ex te cognoro. *Cic.* Quæro illud etiam ex te.

Hæc imitantur ea maximè, quæ ex præpositione EX componuntur ; ut, *Expello, Ejicio, Eripio.* *Cicero pro Milone* : Expellere, exterminare, ejicere, ex urbe virtutem.

2. Quædam verba hujus ordinis præpositione DE admittunt. *Cic. pro Cor.* Audivi hoc de parente meo puer. Ita, *emere de Sylla, &c.*

De Constructione VERBI PASSIVI.

CAPUT III.

A comitante vel AB sequitur passiva Latina.

Verbum passivum ablativum cum A, vel AB, postulat post se, qui ex nominativo verbi Activi fit: ante se nominativum, qui fit ex accusativo. *Cic. ad cecin.* Liber tuus & lectus est & legitur à me diligenter.

Quare cum activa Passivis permutantur, accusativus in nominativum migrat; nominativus in ablativum cum præpositione A, vel AB: ut, Legi librum tuum; Liber tuus lectus est à me. Cæteri casus integri manent.

Primi ordinis, *Amor, Diligor, Legor.*

Secundi ordinis, *Accusor, Absolvor, Damnor, Emor, Vendor, Æstimor.*

Tertii ordinis, *Tribuor, Concedor, Adhibeor.*

Quarti ordinis, *Doccor, Moncor, Flagitor.*

Cæsar de Bell. civil. Petreius atque Afranius cum stipendium à legionibus penè seditione facta flagitarentur.

Appendix I. Generis.

Hic, ubi verbum geminum accusativum postulat, mutatur in nominativum qui præstantior est, hoc est, qui personam significat, altero permanente; ut, Doceo Antonium literas: Antonius docetur à me literas.

Quinti ordinis, *Induor, Exuor, Privor.*

Sexti ordinis, *Autior, Quætor.*

Appen-

Appendix II. Generis.

Cum verbum post accusativum admittit ablativum personæ, si Activa Passivis permutentur, perturbatur sensus; ut, *Aufero à te Vestem: Vestis aufertur à me à te. Accipio à te literas: Literæ accipiuntur à me à te. Ideo faciendum est, ut ambiguitas vitetur, sic: Vestis aufertur à me tibi. Literæ tuæ accipiuntur à me. Quod tamen in his ferme verbis potissimum observandum videtur, Accipio, Aufero, Eripio, Surripio, & hujusmodi.*

Appendix III. Generis.

Pro Sexio quandoque volunt Passiva Dativum.

Verba passiva nonnunquam dandi casum, pro auferendi, more Græcorum admittunt. *Cic. de Clar. Orat. Auditus est nobis Lælii Cæii filii sæpè sermo: idque sæpius apud Poëtas. Ovid. de Ponto: Cum toties eadem dicam, vix audior ulli.*

Interdum accusativum, addita præpositione PER. *Cic. Att. Id assequetur, si per prætores Consules creantur.*

De Constructione VERBI NEUTRI.

CAPUT IV.

Primus ordo Neutrorum.

Genitivum post Verbum.

*Isbæc neutra dabit Patrio, Indigeoque, Egeoque;
Sum quoque sè Vitium, Lam, aut possessio scitur.
At Satago admittit Patrium tantummodo Rerum.*

26 De Constructione Verbi Neutri.

HÆC verba Neutra, *Egeo, Indigeo, Sum*, cum Vituperationem, Laudem, aut Possessionem significant, post se genitivum petunt. *Cic. Att. Egeo consilii. In. Ant. Hoc bellum indiget celeritatibus. Terent. Non esse horum te arbitror. Cic. Jam me Pompeii totum esse scis. Idem: Me nullius animi nullius consilii fuisse arbitror. Terent. Heaut. Cuius rerum suarum satagit.*

Appendix I. Generis.

Patrium habet casum, Memini, vel suscipe Quantum, Aut Sextum cum DE, possum pro voce Recordor. Vult Patrium, aut Sextum cum DE, si Mentio fiat.

Memini pro Recordor, tum genitivum, tum accusativum, atque etiam ablativum cum præpositione DE postulat. Cic. de Senect. Omnia quæ curant senes, meminerunt. Terent. Eunuch. Faciam ut mei semper memineris. Cic. ad Attic. 15. De Planco memini.

Pro Mentionem facio, cum genitivo, vel ablativo & præpositione DE, jungitur. Quint. Neque omnino hujus rei meminit usquam Poeta. Idem ibid. De quibus multi meminerunt.

Secundus ordo Neutorum.

Dativus post Verbum.

cum Favor, Auxilium, vel Refragatio Damnum, Commodum, & Obsequium, Studium Submissio Neutris

Signabuntur, erunt casû conformia Dandi: Multaque Neutorum constantia præposituris, Et quæ plura dabit lectori longior usus.

Verba Neutra quæ Favorem, Auxilium, Repugnantiam, Damnum, &c. significant, post se

se dandi casum postulant. Præterea, composita ex verbis Neutris & præpositionibus, multaque alia, dativo adhærent. *Cic. in Verr.* Homini jam perditio subvenisti. *Tacit.* Sententiæ Cassii nemo contraire ausus est. Favoris: *Faveo, Benecupio, Indulgeo.* Auxilii: *Succurro, Subvenio.* Repugnantia: *Repugno, Resisto, Reclamo, Obsto, Obstrepo.* Damni: *Noceo, Incommodo, Detrabo.* Commodi: *Commodo, Consulo, Prosum, Proficio.* Obsequii: *Servio, Ministro.* Studii: *Studeo, Vaco.* Submissionis: *Obedio, Ausculto, Obtempero.* Composita ex præpositionibus: *Antecello, Assurgo, Confido, Contradico, Desum, Diffido, Displiceo, Excido, Impono, pro Decipio, Intercedo, Occurro, Præsum, Prosum, Respondeo, Succenseo, Superse- deo, &c.* Alia quæ certis membris vix comprehendi possunt: *Inquam, Cedo, Fido, Placeo, Propinquo, Sto, Suesco, &c.* *Liv.* Famæ rerum standum est. *Tacitus*; in Illyricum missus est, ut Suesceret militiæ.

Appendices I. Generis.

Sum modò Dandi uni, geminis modò casibus hæret.

1. Sum modò dativum unum habet, & ferè pro *Habere* ponitur. *Cic. Att.* Sed nuntiant melius esse ei Modò duos, & per *Adfero*, vel *Afficio*, plerumque exponitur. *Idem Attic.* Respondebo primum postremæ tuæ paginæ, quæ mihi magnæ molestiæ fuit. Sic dicimus, *Alicui, Crimini, Exitio, Cura, Gloria, Præsidio, Amori, Laudi, Odio, Offensioni, Cordi esse, &c.*

2. *Incumbo*, cum ad studium refertur, accusativum cum præpositione *IN* vel *AD*, postulat. *Cic. de Orat.* Quamobrem pergite, ut facitis, adolescentes, atque in id studium, in quo estis, incumbite. *Ad Planc.* Mi Plance, incumbite toto pectore ad laudem.

3. *Consulere alicui*, non est, *consilium dare*, sed *Prospicere*. *Cic. in Catil.* Consulite vobis, prospicite patriæ. *consulere aliquem*, est *consilium ab aliquo petere.*

28 De Constructione Verbi Neutri.

tero. Cic. in Verr. Nunc ego, judices, jam vos consulo, quid mihi faciendum putetis.

Appendices II. Generis.

Hæc modò cum Terno casu, modo nectito Quarto : Anteco & socios, Præcurro, Attendere Prælo, Illudo, Præco : sed Terno sæpius hærent.

1. *Anteco, Antecello, Anteflo, Anteverio, Antecedo, & cætera enumerata, dandi vel accusandi casum admittunt : usitatus tamen dativo junguntur. Cic. de Fin. Quare attendo te studiosè. Cic. ibid. Virtus tantum præstat cæteris rebus ut dici vix possit. Liv. Robore navium & virtute militum, Romani Rhodios præstabant.*

2. *Quædam præterea dativum simul & accusativum admittunt. Cic. Tusc. Ut nobis optimam naturam invi lisse videantur. Parco & Ignosco, rarò admodum accusativum admittunt : quocirca satius est tum confugere ad verbum Condono.*

3. *Vaco pro operam do, non rarò legitur cum dativo apud probatos Auctores. Plin. lib. 1. Epist. Postquam in Laurentino meo aut lego aliquid; aut scribo, aut corpori vaco Idem Trajano. Ut toto animo delegato mihi officio vacarem. Surt. in August. Præmissus (Augustus) Apolloniam, studiis vacavit. Valer. lib. 8. cap. 7. Cum adolescentem Chrysippus præceptis percipiendis vacantem videret.*

Appendices III. Generis.

1. *Despero cum accusativo jungitur. Cas. Desperare fugam. Et cum dativo. Cic. in Pisonem. Diffidens ac desperans rebus tuis. Allatro, Præcedo, Antevenio, Deficio frequentissimè cum accusativo junguntur, rarò cum dativo. Insulto frequenter dativo jungitur; rarius accusativo. Nubo non solum dativum, sed etiam ablativum cum præpositione CUM postu-*

postulat. *cic. Cat.* Quorum esset nupta Regis Armeniorum soror.

2. *Advigilo, Pugno, Bello, Certo, Contendo, Concurro, Colludo, Dissideo tibi; Invigilo, Occumbo morti; & alia ejusmodi poetica sunt Virgil. Bucol.* Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.

Tertius ordo Neutrorum.

Accusativus post Verbum.

Quartum Neutra regunt ad res spectantia mutas; Et quibus ipsa datur res verbi, ut, Vivere vitam. Sic Odi, Coepi, tibi cetera suggerit usus.

Verba Neutra quæ ad res mutas pertinent, & quibus res verbi additur, & alia plura, post se accusativum postulant. *Cic. pro lege Agrar.* Arare aut colere agrum. *Plaut.* Tuis servivi servitutem imperiis Pater. *Terent. Adelph.* Ego Illius sensum pulchre calleo.

Quæ ad res mutas pertinent; *Ablasqueo, Aro, Colo, Meto, Occo, Pasino, Puto, Sero, Vindemio.* Verba quibus res verbi additur: *Curro, Pugno, Servio, Vivo.* Alia verba: *Calleo, Horreo, Obsupesto, Sudo, Odi, Capi,*

Appendix II. Generis.

Manere, id est, *paratum esse, vel expectare*: dandi vel accusandi casum admittit. *cic. Philip.* Cujus quidem te fatum sicuti C. Curionem, manet. *Virg. Æneid.* Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.

Appendix III. Generis.

Sono interdum accusativum recipit, maximè apud Poetas. *Virg. Æneid.* Vox hominem sonat. *Cic. pro Archia.* Poëtis pingue quidam sonantibus.

Non tamen dicimus *Sono cibaram*; sed *cano* vel *Sono cibara*, ut sit ablativus instrumenti.

Quartus ordo Neutorum.

Ablativus post Verbum.

Neutra quibus signatur Egens, signatur Abundans, Ut, Carco, Scateo, cum affinis, adice Sexio: Adde Supersedeo: sic Sto pro Obtempero, Vivo; Gaudeo, cum reliquis, pro Laude vel Opprobrio Sum.

Verba Neutra Copiam vel Egestatem significantia, & alia quædam post se ablativum poscunt. *Cicero de Senect.* Villa abundat porco, hædo, agno, gallina, lacte, caseo, melle, &c. *Idem ad Qu. Frat.* Incredibile est, quam egeam tempore. *Cæsar de bello civili:* Lacte & carne vivunt. *Cicero.* Censoris opinione standum. Sum, cum Laudem vel Vituperationem significat, etiam ablativo adheret. *Cic. Lentulo:* Tu fac animo forti magnoque sis. Copiam significant, *Fluo, Affluo, Circumfluo, Diffluo, Abundo, Exulero, Mano, Roro, Scateo, Sudo, &c.* egestatem: *Carco, Egeo, Laboro, Indigeo, Vaco, &c.* Alia: *Cedo, consto, Doleo, Gaudeo, Mæreo, Sto pro Obtempero, Vivo, Vilito, Supersedeo.*

Appendices II. Ceneris.

Sæpe Ablativum Partis Neutralia sumunt: Quem solet in Quantum Vates mutare frequenter. Ut, Torpes animo, Totus tremis ossa pavore. Huc referas, Duris contunditur ora lupatis.

I. Neutra sæpe ablativum admittunt significantem Partem. *Cic. de Orat.* Omnibus artibus contremisco.

Poëtæ ablativum in accusativum mutare consueverunt. *Horat. Epist.* Animoque & corpore torpet. *Item Satyr.* Tremis ossa pavore.

2. Huc

2. Huc referuntur hi & similes loquendi modi.
Silius. Truncatur membra bipenni.

Appendices III. Generis.

1. *Roro* & *Sudo*, interdum accusativum recipiunt. *Plin.* Si roraverit quantulumcumque imbrem.
Livius: Scuta duo sanguinem sudasse.

2. *Consto* & *Laboro* frequentissime præpositionem **EX** admittunt. *cic. Tusc.* Cum constemus ex anima & corpore. Quo modo serè loquitur Cicero: *Laborare ex desiderio, ex renibus, ex insistit, ex pedibus.* Tulliana sunt.

3. *Pendere animis* numero multitudinis dixit. *cic. Tusc.* Expectando & desiderando pendemus animis. Cum vero singulari numero utimur, genitivo locus est. *Idem de Leg.* Ego animi pendere soleo.

Quintus ordo Neutrorum.

Ablativus cum Præpositione post Verbum.

Fungio Passivum tria: Vapulo, Veneo, Fio.

V *Vapulo, Veneo, Fio*, ut passionem significant, ita Passivorum more construuntur. *Quintil.* Rogatus an à reo fustibus vapulasset. *Idem:* Fabricius respondit, à cive se spoliari malle, quàm ab hoste venire.

Appendices I. Generis.

1. *Fio*, eleganter cum ablativo jungitur, sed alia significatione. *Terent. Andr.* Nunc primum audio, quid illo factum sit. *Ibidem.* Quid me fiet? Interdum additur præpositio. *Ad Anic.* Quid de Clodio fiat?

2. Participium *Futurum* eodem sensu eundem casum

32 De Constructione Verbi Communis.

casum postulat. *Terent. Heant.* Quid me futurum censes? *Cicero ad Pat.* Fac ut sciam, quid de nobis futurum sit.

3. Jungitur etiam cum dativo. *Cic. in Antonium.* Vide, quæso. Antoni, quid tibi futurum sit. *Plautus Bacch.* Quid mihi fiet postea.

Appendix II. Generis.

Verbum facio eodem modo usurpatur à doctis, quo Fio. *Cic. Verr.* Quid hoc homine faciatis? *Idem pro Cecin.* Quid tu huic homini facias?

Exulo & Liceo prætermisimus, quòd nondum ea cum ablativo personæ agentis legerimus.

De Constructione

VERBI COMMUNIS.

CAPUT V.

Passivè signans Verbum Commune, sequatur Passiva; Activè signans, Activa sequatur.

Verba Communia passiva significatione, Passivorum more sextum casum admittunt. *Lib.* Omnis ora maritima ab Achæis depopulata erat. Activâ significatione leges fere Activorum sequuntur.

Aggredior. Cic. ad Nep. ex Prisc. Hoc resistenter etiam ut à te fictis aggrederer donis. *Horror. Parro apud Prisc.* Ab amicis hortaretur. *Aspernor. Cic. ad Nep. ex Prisc.* Qui habet, ultro appetitur; qui est pauper, aspernatur. *Dignor. Cic. 2. de Invent.* Observantia est, per quam homines aliqua dignitate antece-

antecedentes cultu quodam & honore dignantur.
Quæ miranda magis videntur quam imitanda.

Cæterum participia usu liberiora sunt : nam *Assensus*, *Assensus*, *Comitatus*, *Complexus*, *Confessus*, *Consecutus*, *Demensus*, *Demolitus*, *Depopulatus*, *Dimensus*, *Dilargitus*, *Ementitus*, *Expertus*, *Frustratus*, *Imitatus*, *Meditatus*, *Opinatus*, *Periclitatus*, *Populatus*, *Testatus*, & alia hujus generis, passivè accepta, apud primæ Classis Auctores reperiuntur. *Cic. Tusc.* *Ægritudo* & *metus* in malis opinatis versantur. *Liv.* *Perusti* *populatique* *latè agri.* *Cic. in Verr.* Ut res quàm maximè testata esse possit.

De Constructione VERBI DEPONENTIS.

CAPUT VI.

Primus ordo Deponentium.

Genitivus post Verbum.

Verba Obliviscor, Reminiscitur, atque Recordor,
Et Potior, Miseretur, amant gaudere Secundo :
Sed Quartum pariter casum tria prima capeffunt.

Verba *Obliviscor, Reminiscor, &c.* post se genitivum casum adsciscunt. *Cic. Antic.* Qui misereri mei debent, non desinunt invidere.

Obliviscor, Reminiscor, & Recordor, etiam accusativum postulant. *Cic. in Ant.* Omnia obliviscor, in gratiam redeo.

Appen-

Appendix III. Generis.

Misereor interdum dandi casum postulat. *Sen.* Misereor tibi, puella, Verum jam non videtur usurpandum.

Secundus ordo Deponentium.

Dativus post Verbum.

Ternum verba volunt sibi *Deponentia* casum, *Queis* Favor, Auxilium, Damnum, Obsequium, atque Reluctans, Blanditiæ signantur, & orta ex *Præposiuris*.

Verba Deponentia quæ significant Favorem, Auxilium, &c. item composita ex præpositionibus, & alia multa post se dativum exigunt. *Cic. pro Sulla.* Ego vero quibus ornamentis adversor tuis? *Plin.* Honestis cogitationibus immoremur. *Liv.* Operari Superstitionibus. Favoris verba, *Assentior, Adstipulor, Gratulor, Gratificor, Grator.* Auxilii: *Auxilior, Medeor, Medicor, Opitulor, Patrocinor.* Damni, *Convicior, Insidior, Sycophantor.* Obsequii: *Ancillor, Famulor, Morigeror, Obsequor.* Repugnantia: *Adversor, Obluor, Obnitor, Refragor, Reluor, Renitor.* Adulationis: *Adulor, Assentior, Blandior, Palpor, Supparastor.* Composita ex præpositionibus: *Congredior, Elabor, Immoror, Internascor, Obversor, Prævertor, Suborior, Supergredior.* Alia quæ ad certa membra reduci nequeunt. *Æmulor, Moderor, Operor, Stomachor, &c.*

Appendices II. Generis.

I. Præstolor, Adulor, Medeor, Medicor, etiam accusativo junguntur. *Terent. Eunuch.* Quem præstolare hic, Parmeno? *Cic. in Pis.* Adulantem omnes

nes videre te volui: vidi. *Terent. Phorm.* Quas minus mederi possis. *Plaut. Most.* Ego istum lepide medicabor metum. Atqui verba *Medicor* & *Medeor* prisca jam censi possunt.

2. *Indignor* etiam cum accusativo rei jungitur. *Quint.* Quidam indignantur imperia, quosdam continet metus.

Multi verbo *Dominor* dandi casum tribuunt: malim uti ablativo cum præpositione *IN*, cum ad locum refertur; quod frequentissimum est apud bonos auctores. *Cic. pro Cæcina:* Denique nimia ista, quæ dominatur in civitate potentia. Aut accusativo cum eadem præpositione, cum ad personas pertinet. *Idem de Senect.* Senectus honesta est, si usque ad extremum dominatur in suos.

Tertius ordo Deponentium.

Accusativus post Verbum.

Funge Sequor Quarto, Comitorque, Adipiscor Adortus,

Pign-ror, ac Imitor, Solorque, Calumnior: addo, Miror, & Averfor. Tu plura doceberis usu.

HÆC verba Deponentia *Sequor, Comitor*, cum reliquis, & multa alia, post se accusandi casum postulant. *Cic.* Mars fortissimum quemque in acie pignerari solet. *Plin.* Exilia & eadem machinabantur.

Ejusmodi sunt: *Admiror, Amplexor, Comminiscor, Criminor, Depeculor, Depopulor, Eloquor, Exordior, Fabricor, Faris, Gravor, Hortor, Infector, Interpreter, Liceor, Lucror, Medicor, Moderor, Nanciscor, Misecor, Oppetior, Ominor, Patior, Populor, Queror, Remoror, Revereor, Scrutor, Suspicio, Testor, Tucor, Vencor, Vereor.*

Appendix I. Generis.

Loquor, accusativum Rei sapissimè admittit. *Cic. Anic.* Hic quidem mera scelera loquuntur. Ablativum verò personæ juncta præpositione CUM, *Cic. lib. 8. Epist.* Cum Curione vehementer loquutus est. Cum dativo Personæ raro reperies, *Alloquor*, cum accusativo Personæ plerumque invenies. *Autor. ad Heren.* Alloqui te perparcè liceat. *Colloquor* junxit Cicero ut plurimum cum ablativo Personæ, & præpositione CUM. *Idem Anico*: Dii cum dormientibus colloquuntur. Hoc tamen verbum etiam dativo copulavit Plautus in *Menech.* Nulli colloquor lubentius.

Quartus ordo Deponentium.

Accusativus cum Dativo post Verbum.

Polliceor, Minitor, Minor, Impertire, Faretur, Feneror & Furor, Largitur, Gratulor atque
Pauca alia, exoptant cum Terno sumere Quartum.

HÆC verba, *Polliceor, Minitor, &c.* cum paucis aliis, præter accusativum, dativum admittunt. *Cic. in Ant.* Græcia tendit dexteram Italiæ, suumque ei præsidium pollicetur. *Cic. lib. 1. Epist.* Cur tibi hoc non gratificor. *Idem de Orat.* Ego illud assentior Theophrasto.

Ejuscemodi sunt, *Admetior, Confiteor, Imprecor, Remetior.*

Appendix I. Generis.

Fur etiam ablativum cum præpositione A vel AB recipit. *Cic. Ant.* Si ego tuum antè legissem, furatum me abs te esse diceres.

Quintus

Quintus ordo Deponentium.

Accusativus cum Ablativo post Verbum.

Prosequor & Dignor, nec non Impertior, atque Muneror & proles, Quartum Sextumque repossunt.

Prosequor, Dignor, Impertior, Muneror & Remuneror, præter accusativum, ablativum sine præpositione admittunt. *Virgil.* Haud equidem tali me dignor honore. *Cic. Varroni:* Ut possem te remunerari quam simillimo munere.

Sextus ordo Deponentium.

Ablativus cum Præpositione præter Accusativum post Verbum.

Sciscitor & Mercor, Percunctor, Deprecor, illis Mutuor adjunges. Scitari, Nundinor, optant
Cum Quarto casum simul A præcunte Latinum.

HÆC verba Deponentia, præter accusativum, ablativum cum præpositione A vel AB-possulant. *Cic. pro Sulla.* Quam multorum hic vitam est à L. Sulla deprecatus? *Cic. in Verr.* Ab isto & præco Senatorium ordinem pretio mercatus est, & pueri Senatorum nomen nundinati sunt. *Idem Tuscul.* A viris virtus nomen mutuata est.

Appendix I. Generis.

Percunctor, Sciscitor & Scitor, etiam ablativum cum præpositione EX admittunt. *Cic. de Nat. Deor.* Epicuri ex Velleio sciscitabar sententiam. *Idem de clar. Orat.* Cum Theophrastus percunctaretur ex anicula, quanti illud venderet. *Plautus Capt.* Sunt, quæ ex te solo scitari volo.

Septimus ordo Deponentium.

Ablativus post Verbum.

Sexto *hærent* Nitor, Fungor, Perfungor, Abutor, Lator, Defungor, Potior, Vescorque, Fruorque, Perfruo, Oblector, Delector, Glorior, Utor.

HÆC Verba Deponentia post se ablativum postulant. *Cic. pro Sex. Rosc.* Commoda quibus utimur, lucem qua fruimur, à Deo nobis dari atque impertiri videmus.

Appendices II. Generis.

1. *Nitor, Glorior*, præpositionem interdum admittunt. *Cic. pro Milone*: In ejus vita nititur salus civitatis. *Idem de Nat. Deor.* Propter virtutem jure laudamur, & in virtute rectè gloriamur. *Cic. in Pisin.* De tuis divitiis intolerantissimè gloriaris.

2. *Periclitor*, cum ad periculum discrimenque refertur, ablativum etiam postulat, *Mart.* Periclitatur capite Sotades noster. Cum *Experiri* significat, accusativum petit. *Cic. pro Quint.* Omnia circumspexit Quintius, omnia periclitatus est.

Appendices III. Generis.

1. *Potior, Vescor, Fungor*, interdum accusativo adhzrent. *Cic. in Ant.* Vincamus odium, pacemque potiamur. *Plin.* Si caprinum jecur vescantur. *Tacit.* Ego omnium officia fungi volo.

2. Item *Utor, & Abutor*, apud Priscos. *Plautus Casin.* Cætera quæ volumus uti, Græca mercamur fide. *Terent. Andr.* Nâm in prologis scribundis operam abutitur. Quæ jam videntur obsolevisse.

De Constructione

VERBI IMPERSONALIS.

CAPUT VII.

Primus ordo Impersonalium.

*Nominativus ante Impersonale.**Verba sequi cupiunt Impersonalia Rectum :**Ut, Non omne licet, quidquid lubet. Et vice**Recti**Sæpe aliud præli : ut, Quondam hæc meminisse*
juvabit.

Verba Impersonalia postulant ante se nominativum, vel ejus loco aliquam orationis partem, præsertim verbum infinitum. *cic. pro Marc.* Multi dubitabant quid expediret, quid deceret, quidliceret. *Idem ad Q. Frat.* Te hilari animo esse, valde me juvat. *Idem Lent.* Ut breviter sententias diceremus, postridie placuit.

Exceptio I.

Pudet, Miferet, & cætera ejusdem ordinis verba, nunc non admittunt ante se nominativum, sed partem aliquam orationis, præsertim verbum infinitum, loco nominativi. *Cic. An.* Quod te offenderim, me poenitet. *Idem ad Q. Frat.* Non me hoc dicere pudebit.

Exceptio II.

1. *Tonat, Fulgurat, Nivigat, Grandinat, Pluit, Excelsit, Advesperascit, & similia absolute ponuntur.* *Cic. de Divinat.* Si fulserit, si tonuerit.

D 2

Quidam

40 *De Constructione Verbi Impersonalis.*

Quidam tamen in his volunt intelligi Rem verbi,
aut nominativum *Dei* vel *Naturæ*.

Appendices I. Generis.

1. His interdum nominativus additur. *Tibal.*
Multus ut in terras deplueritque lapis. *Plin.* Effi-
gies, quæ pluerat, spongiarum serè similis fuit.

2. *Pluit*, accusativum aut ablativum non respuit.
Liv. In aræ Vulcani sanguinem pluit. *Plin.* Rela-
tum est in monumenta, lacte & sanguine pluisset.

Secundus ordo Impersonalium.

Genitivus post Impersonale.

Est cum compositio, & Refert, connecte Secundo.

EST, *Interest*, & *Refert*, post se genitivum postu-
lant. *Cic. de Offic.* Adolescentis est, majores
natu vereri. *Idem de Fin.* Interest omnium rectè
facere. *Quint.* Plurimum refert compositionis, quæ
quibus anteponas.

Appendices I. Generis.

Hos etiam Sexios, Refert, Interfit, habento;
Nempe Mea, Nostra, Vestraque, Tuaque, Suaque,
Pro quibus Est horum neutros vult sumere Refert,

1. *Interest* & *Refert*, hos ablativos habent, *Mea,*
Tua, Sua, Nostra, & Vestra. *Cic. Tiron.* Et tua & mea
maximè interest, te valere.

2. Verbum *Est*, pro ablativis *Mea, Tua, Sua,*
Nostra, & Vestra; habet *Meum, Tuum, Suum, Nostrum,*
& Vestrum. *Cic. ad Catin.* Puto esse meum, quod
sentiam exponere. *Idem de Fin.* Si memoria fortè
defecerit, tuum est ut suggeras.

3. *cuja*

De Constructione Verbi Impersonalis. 41

3. *cuja vel cujus interest* dicitur. *Cic. pro Mur.*
Ea cædes ei crimini datur, cuja interfuit.

Appendix II. Generis.

Intererit, Refert, Patrios admittere casus,
Et Magni, & Parvi, Tanti, Quantique jubeantur.

Magnum, Parvum, Tantum, Quantum, junguntur in genitivo cum verbis *Interest & Refert.* *Cic. Attic.* Permagni nostra interest, te esse Romæ. Hæc ipsa verba admittunt adverbia, *Multum, Plurimum, Maximè, &c.* etiam *Nihil.* *Cic. Tusc.* Theodori nihil interest, humine an sublimè putrescat. *Interest* pro *Differt* accusativo jungitur cum præpositione **INTER.** *Cic. Offic. 1.* Inter hominem & belluam hoc maximè interest. Interdum dativo. *Terent. Eunuch.* Stulto intelligens quid interest.

Appendices III. Generis.

1. Verbum *Interest*, loco genitivi potest accusativum cum præpositione recipere. *Cic.* Et quidem ad nostram laudem non multum video interesse.

2. *Quantum* pro *Quanti*, apud Ciceronem invenies, *pro Murena*: Ostendam alio loco quantam salutis communis interfit. *Tantum interest.* apud *Plin.* *Tantum* interest, subeant radii, an superveniant.

Tertius ordo Impersonalium.

Dativus post Impersonale.

Postulat Eventus verbum quodcumque *Dativum.*
Hinc Labet, atque Licet, Præstat, *sibi* jungere *Ternum.*

Verba solent; similisque nota quæcumque dantur.

Verba quæ Eventum significant, dandi casum postulant. *cic. Si mihi vita contigerit. Accidit, Cadit, Coningit, Evenit, Obvenit, Obtingit, Usu-venit, Bene-venit, Succedit, &c.*

Dandi casum etiam habent, *Lubet, Licet, Præstat, & similia plura. Terent. Facite quod vobis lubet. Competit, Conducit, Constat, Dolet, Expedit, Liquet, Placet, Restat, Suppeditat, Suppetit, Superat pro suppetit, Stat, Sedet pro placet, &c.*

Appendices I. Generis.

1. Quædam horum verborum etiam numero multitudinis efferuntur, & nominativum admittunt; ut *Eveniunt, Restant, Placent, Libent. Suet. in Cas.* Cætera item, quæ cuique libuissent. Sed tum censenda videntur personalia.

Vel Dandi casum vel Quartum incescit habeto.

2. *Incescit*, dandi vel accusandi casum admittit. *Liv. Timor incescit Livium. Idem: Gravior cura partibus incescit. Multo autem frequentius cum accusativo legitur.*

3. *Conducit*, etiam accusativum rei cum præpositione *IN* vel *AD* admittit. *Cic. Offic. Conducit ad vitæ commoditatem. Plaut. Cist. Quod tuam in rem bene conducit. Sic Expedit. cic. Attic. Nihil Cæsari minus expedit, ad diuturnitatem dominationis.*

4. *Accedit, Coningit, Evenit, Usu-venit, & alia ejusdem generis*, apud Oratores fere infinitum respuunt; Conjunctivo modo cum conjunctione *UT* gaudent. *cic. cur. Si ei contigisset ut te ante rideret quam è vita discederet. Idem de Orat. Fortè evenit, ut in Privernati essemus. Idem de Fin. Sed ex eo credo quibusdam usu venire, ut abhorreant à Latinis.*

Quartus

Quartus ordo Impersonalium.

Accusativus post Impersonale.

Delectat, Juvat, atque Decet, cum prolibus atque
Præterit, & Fallit, Latet, & Fugit, adjice Quatio.

Delectat, Juvat, Decet, cum compositis & cæte-
ra enumerata, post se accusativum habent.
Cic. in Brut. Decet hoc illum nescio quo modo. Quæ-
dam ex his interdum dativo junguntur. *Cic. 1. Ca-
til.* Nihil moliris, quod mihi latere valeat. *Decet.*
apud Terent.

Appendices I. Generis.

1. Hæc item verba non rarò numero plurali u-
surpantur, suntque personalia. *Cic. 1. Offic.* Quam
se aliena doceant. *Virgil.* Non omnes arbuta ju-
vant. *Cic. ad Q. Frat.* Literæ tuæ incredibiliter
me delectarunt.

2. Verbum *Oportet* cum his quidam conjungunt:
quasi verò accusativum post se pòssulet, cum ver-
bum sit absolutum, quod modo nominativum aper-
tè habet. *Terent. Heaut.* Hæc facta ab illo oportebant, Syre. Modò membrum orationis loco nomi-
nativi. *Cic. in Ant.* Irritari Antonium non oportuit. Quamquam hoc verbum jam numero multi-
tudinis usurpandum non videtur.

Quintus ordo Impersonalium.

Accusativus cum Præpositione AD post Impersonale.

Dicito. Quid Spectat, quid Pertinet, Attinet ad
me?

Spectat,

44 De Constructione Verbi Impersonalis.

S *Pestis, Perinet, Atinet*, post se accusativum cum præpositione AD petunt. *Cic. pro Sext. Ros.* Hoc ad me nihil attinet. *Idem de Divin.* Ad rem pertinet, quomodo coelo affecto quodque animal oriatur.

Appendix I. Generis.

Hæc quoque verba interdum plurali numero esferuntur. *Cæs. lib. 3. de Bell. Gall.* Ea quæ adusum navium pertinerent. *Cic. lib. 1. Offic.* Beneficia quæ ad singulos spectant.

Sextus ordo Impersonalium.

Accusativus cum Genitivo post Impersonale.

Pœnitet, atque Piget, jungas Tædetque Pudetque Cum Patrio Quarium, Miseret, Miserefcit, habemus.

HÆC verba Impersonalia, *Pœnitet, Piget, Tædet*, postulant post se accusativum cum genitivo. *Plaut. Trin.* Miseret te aliorum: tui te nec miseret, nec pudet. *Cic. Attic.* Tædet omnium nos vitæ.

Aliquando accusativus omittitur. *Cic. Att.* Proxus vitæ tædet. *Terent. Andr.* Num facti piget? *Virgil.* Si non pertæsum thalami tædæque fuisset.

Appendix III. Generis.

Hæc verba videntur quondam fuisse Deponentia. Cujus rei argumento est illud *Quadrigenarii*: Ecquando te nostrum & Reipub. Milerebitor: Unde adhuc illa resstant: *Miserum est, Pignus est, Pudum est, Pertasum est.* *Cic. de Fin.* dixit, Quos non est veritum.

VERBUM IMPERSONALE
PASSIVUM.

Verba Impersonalia *passive vocata*, efficiuntur à Neutris potissimum tertii ordinis, & ab Activis, cum absolutè efferuntur voce passivà. Ur, Aratur, ab Aro, Pugnatur à Pugno, Amatur ab Amo. *Terent. Eunuch.* Nescio quid turbatum est domi, à Turbo.

*Quæ passiva solent Impersonalia dici,
Passivam retinent legem: ut, Pugnatur ab hoste.
Tota mihi dormitur hiems, dixere Poëtæ.*

Impersonalia ante se nominativum habent, (qui tamen sæpè reticetur) post se ablativum cum præpositione *A*, vel *AB*: vel ejus loco dativum exigunt, maxime apud Poëtæ. *Martial.* Tota mihi dormitur hiems: *pro, Dormio totam hiemem. Plaut. Epid.* Mihi isthic neque feritur, neque metitur. *Cic. pro Dom.* Ab universo Senatu reclamatum est.

* Multa præterea verba Neutra impersonaliter usurpantur, vel sine casu; *Plautus Pers.* Statuer hic ad hunc modum. *Idem Pseud.* Egetur acriter. Vel cum casu; ut, *A me servitur Deo. Cic. Att.* Huic quoque rei subventum est maxime à nobis. *Virgil.* Itar in antiquam silvam. *Idem:* Ventum erat ad limen.

Appendix III. Generis.

* Hæc verba loco nominativi non raro membrum *
orationis ante se habent. *Cic. de Amic.* Tarquini-
um dixisse fertur. *Idem Tusc.* Ex quibus bonorum
beatam vitam esse concluditur. *Plin.* Qualem fu-
isse traditur Q. Sertorii cervam. *Idem:* Vixisse
equum 75 annis proditur. *Idem:* Animam ei pro
sale datam non illepide existimabatur. *Quint.* Quem
omnium

omnium militum tenuisse creditum est nomina. *Cic. Tusc.* Non mihi videtur ad beatè vivendum satis posse virtutem. *Idem*: Visum est de senectute aliquid ad te scribere. Usitatus tamen videtur *Tarquinius* dixisse feritur. *Beata vita esse concluditur, &c.*

D E
G E N I T I V O C O M M U N I
S T A T U S I N L O C O.
C A P U T V I I I.

*Post Ubi da Patrio Pagos, Castellæ vel Urbes.
Quæ primo numero flectit Prima atque Secunda.
Militiæ, Belli, Domi, Humi, prædicta sequuntur.*

Propriæ Pagorum, Castellorum, Urbium primæ vel secundæ declinationis & singularis numeri, ponantur in genitivo, si quæstio fiat per *Ubi*. *Cic. Att.* Ignatius Romæ est.

Propriæ sequuntur appellativa quatuor: *Humi, Belli, Militiæ, Domi*. *Cic. Tusc.* Theodori quidem nihil interest, huminè an sublimè putrescat. *Idem de Offic.* Quibuscumque rebus vel belli vel domi poterunt, rempubl. augeant. *Salust.* Domi militiæque boni mores colebantur.

*Propriæ si Tertiæ, vel sint Plurales, Sextum
Poscit Ubi; ut, Natus Carthagine, Doctus Athenis.*

Si propriæ tamen fuerint tertiæ declinationis, vel pluralis numeri, sexto casu utendum est. *Cic. de Divin.* Babylone paucis post diebus Alexander est mortuus. *Idem Attic.* Lentulum nostrum scis puteolis esse.

Hostis.

Hofis in Italia est, dices: Trepidatur in Urbe.
sic loca majora ac Appellativa reguntur.

Nomina majorum Locorum. id est, Insularum, Regionum, Provinciarum, ceterorum denique locorum, siue Appellativa; ablativum cum præpositione IN ferè desiderant. *Cic. lib. Epist.* Quid in Hispania geratur, rescribe. *Idem Q. Frat.* Absolutum offendi in ædibus testum.

Appendix I. Generis.

Dic, Ruri vel Rure juvat traducere vitam.

Dativo *Ruri*, vel ablativo *Rure*, utimur, cum per UBI interrogamur. *Plaut. Bacch.* Si illi sunt virgæ ruri, at mihi tergum domi est.

Appendices II. Generis.

1. Genitivus *Domi* hæc adjectiva admittit, *Meæ, Tuæ, Suæ, Nostræ, Vestræ, Alienæ. Cic. Marcell.* Nonne mavis sine periculo domi tuæ esse, quam cum periculo alienæ? Cum aliis adjectivis in ablativo cum præpositione IN ponitur. *Ovid.* Sustinet in vidua tristia signa domo. Quod idem interdum fit cum illis pronominiibus. *Plin. ad Cal.* Ille in domo mea sæpè convaluit.

2. Cum substantivis autem utroque modo copulatur. *Cic. Attic.* Clodius deprehensus domi Cæsaris. Idem eidem præpositionem addit. Cum in domo Cæsaris quondam unus vir fuerit, &c.

Appendices III. Generis.

1. Nomina primæ & secundæ declinationis raro ablativo efferuntur factâ interrogatione per Ubi. *Cæs. de Bell. civil. lib. 3.* Calvisius præidiis Calydones & Naupacti relictis, omni Italia potitus est.

2. Errant qui putant nomina tertiæ declinationis

48 *De Communi omnium Verbor. Constr.*

nis dativo efferri. Nam *Tibur* & *Anxur* apud veteres & E & I. literis ablativum habuisse videntur: legimus enim utroque modo. *Cic. Attic.* Nunc demum rescribe iis literis, quas mihi misisti convento Antonio Tiburi. *Liv.* Tibure haud ita multo ante mortuus.

3. Quidam dubitant, dicendumne sit, *Marcellus natus est Romæ nobilis urbis*, an *nobili urbe*. *Cic. pro Archia* posteriore modo loquitur. Natus est, inquit, Antiochiæ loco nobili, & celebri quondam urbe. Idem præpositionem interposuit, *pro Rabir.* Neapoli in celeberrimo oppido. *Idem in Ant.* Albæ in urbe opportuna. Plinius ferè ablativo utitur præpositione præpositâ. In Nea oppido Troadis.

Præceptum secundum.

De motu ad locum.

*Quæstio si fiat per Quò, Castella, vel Urbes,
Da Quarto: Rus atque Domum ceu Propria reddes.
Dic tamen: Ibis in Italiam, dein ibis in urbem.
Appellativa & Loca sic majora reponere.*

SI quæstio fiat per *Quò*, propria Urbium & Pagorum, seu Castellorum, accusativo sine præpositione efferuntur, cujuscumque sint declinationis ac numeri. *Cic. Att.* Epistolas Catinam, Taurominum, Syracusas commodius mittere poterò. Eodem modo efferuntur *Domus* & *Rus*. *Terent. Heautont.* Domum Revertor mœltus. *Idem Eunuch.* Rus ibo. *Humi* etiam verbis significantibus motum ad locum jungitur. *Ovid. Metam.* Is sua jecit humi monitu Tritonidis arma.

Nomina tamen majorum Locorum, & Appellativa, accusativum cum præpositione *IN* fere desiderant. *Cicero de Somn. Scipionis:* Cùm in Africam venissem. *Cic.* Descendi in forum togatus.

Præ-

Præceptum tertium.

De motu, de loco, aut per locum.

Responde Sexto, si Quà, sive Unde, rogaris.

Unde venis, Corydon? Quà, Tytire, ducis eundum?

Rure, Domo, Delphis, Epheso, Carthagine, Româ.

At, venio ex Frisia, ex Agro, si queritur Unde? Si Quà? per Frisiam venio, venioque per Agrum.

Huc casum Loca non propria & majora repossunt.

SI per *Quà* vel *Unde* rogeris, propria Urbium & Pagorum efferuntur ablativo sine præpositione. *Cic. Att. Accepi Româ sine tua Epistola fasciculum litterarum. Idem ibid. Iter Laodiceâ faciebam.*

Propria Urbium jungimus *Rus* & *Domus* cum motus de loco significatur. *Teren. Eunuch. Video Rure redeuntem senem. Cicero: Domo se non commoverunt.*

Majora Loca & Appellativa præpositionem *EX*, si per *Unde* fiat interrogatio: sin autem per *Quà*, præpositionem *PER* ferè desiderant. *Cic. in Verr. Ex Sicilia in Africam gradus imperii factus est Romanis. Livius: Dum ipse terrestri per Hispaniam, Galliasque itinere Italiam peteret. Horat. Manat per compita rumor.*

Appendices II. Generis.

Propria, præcipuè si Quò sive Unde rogaris.

Et Domus, Appostas sæpe audent addere voces.

1. Propria Urbium & Oppidorum, ut & *Domus* appellativum, sæpe præpositionem recipiunt:
E maximè

50 *De Communis omnium Verbor. Constr.*

maxime si motus de loco aut ad locum significetur. *Cicero Attico* : A Brundisio nulla adhuc fama venerat. *Idem de Senect.* Adolescentulus miles profectus sum ad Capuam. *Cæs. de bello civ.* Naves in Hispali faciendas curavit. *Livius* : Puerum in Domo è parvo educatum. *Plin.* Omnia in Domum comportat *Liv.* Ab Domo venerunt. *Idem* : Inde per Thyatiram Sardeis venit.

Admittunt Regio, & quadam propria Sextum.
Tota Asia, sic bella mari terraque geruntur.
Ire viâ, Transire Vado; Tota urbe vagari.

2. Cætera nomina propria Regionum aut Viarum, itemque Apellativa quædam, sine præpositione eleganter efferuntur; quæ alioquin accusativo cum præpositione PER efferenda essent. *Cic. Q. frat.* Ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres. *Idem Attico* : Nunc iter conficiebamus æstuosa & pulverulenta viâ. *Pro Font.* Hi contra vagantur læti atque erecti passim toto foro.

3. Cùm *Petendi* verbum pro *proficisci*, *Adire*, adhibetur, non est locus præpositioni. *Livius* : Dum ipse terrestri per Hispanias, Galliasque itinere Italiam peteret.

Appendix III. Generis.

Propriis Regionum & Insularum interdum demitur præpositio, præcipuè à Poëtis & Historicis. *Tacit.* Germanicus Ægypto remeans. *Virg. Æneid.* Ibitis Italiam portusque intrare licebit. *Cæs. Bel. Civ.* Cæsar cùm audisset Pompeium Cyprî visum.

Præcep-

Præceptum quartum.

De Dativo Communi.

*commoda cujus erunt, Incommoda, Gratiâ, possunt
Omnia Persona sibi jungere verba Dativum.*

Quodvis verbum admittit dativum ejus personæ, cujus Gratiâ. Commodo vel Incommodo aliquid fit. *Plaut. Mil.* Tibi aras, tibi occas, tibi seris, tibi eidem metis. *Idem Bacch.* Illum periisse duco, cui quidem periit pudor.

Præceptum quintum.

De Accusativo vel Ablativo communi temporis.

Quamdiu amat verbo Quartum vel jungere Sextum

Temporis : at Quando Sextum. tantummodo Casum

TEmpus ablativo vel Accusativo casu effertur, si per *Quamdiu* fiat interrogatio. *Liv.* Romulus septem & triginta regnavit annos. *Plin.* Massinissam sexaginta annis, regnasse indubitatum est. Sin verò per *Quando* fiat, ablativo utemur : ut, Quando datum est tibi hoc negotium ? *Cic. de Arusp.* Negotium magistratibus datum est anno superiore.

Appendix I. Generis.

Ablativus interdum *Intra* significat, ut *Paucis diebus, Biduo, Triduo*, pro *Intra paucos dies, Intra Biduum, Intra Triduum*. *Cic. pro Mil.* Clodius re-

32 *De Communi omnium Verb. Constr.*

spondit Triduo illum, ad summum Quatriduo periturum.

Præceptum sextum.

De Accusativo vel Ablativo communi Spatii.

Fuit Quartum Sextumve loci distantia casus.

Ut, Stadium distant, vel Centum passibus hostes.

Cuius verbo apponi potest Accusativus vel Ablativus, qui Distantiam loci significet. *Cic. pro Sext. Rosc.* Edixit ut ab urbe abesset millia passuum ducenta. *Idem Attico:* Cubitum nullum assiduo cursu processit. *Cæs. Bell. Gall.* Millibus passuum sex à Cæsaris castris sub monte consedit. *Idem ibid.* Millibus passuum quatuor & viginti abesse.

Appendix III. Generis.

Cum dicimus, *Abesse bidui, tridui, quatridui, iter* aut *Via* intelligitur *Cic. ad Att.* Cum in castra proficiscerer quibus aberam bidui. *Idem* tamen expressit illud Substantivum. *Epist. ad Caton.* Cum abessem ab Amano iter unius diei. *Et Cæs. Bell. Gall.* Cum bidui viam processisset.

Præceptum septimum.

De Ablativo Absoluto.

Sextus adhaerescit verbo cuiusque solutus:

Ut, Rex egreditur, Procerum stipante catervâ.

Quibuslibet verbis addi potest Ablativus absolute positus. *Cic. Att.* Quod auctore te velle

velle coepit; adiutore assequar. *Idem ad eundem:* Scripsi hæc ad te apposita secunda mensa.

Verumtamen cum nomen aut participium ab aliquo verbo pender, cum eo consentire solet. *Cic. de Orat.* Cum Proconsul in Ciliciam proficiscens Athenas venissem. *Ibidem:* Cogitanti mihi sæpe numero, ac memoria vetera repetenti, perbeati fuisse illi videre solent.

Appendix III. Generis.

Aliquando absolute ponitur participium præteriti temporis sine nomine. *Liv.* Inde ad Pluvium est progressus, nondum comperto quam regionem hostes petiissent. Nonnunquam nomen tantum. *Tacit.* Juxta periculoso, ficta seu vera promeret, monuit Liviam, hoc est, cum æque periculosum esset.

Præceptum octavum.

De Ablativo Instrumenti, Causæ, Modî, Actionis.

Sexto Instrumentum profer, Causamque, Modumque :

Ut, Gladio, æquo animo periiit, Virtutis amore.

Quævis verba ablativum admittunt significantem Instrumentum. *Terentius Adelp.* Hisce oculis egomet vidi. Aut Causam, propter quam aliquid fit. *C. ad Q. Frat.* Vestra culpa hæc acciderunt. Aut Modum, quo aliquid fit. *Cic. pro Mil.* Quonam modo id factum feret civitas.

Modus Actionis præpositionem CUM, quæ committitur, interdum recipit. *Idem de Offic.* Ira procul absit, cum qua nihil rectè fieri, nihil consideratè potest. *Idem* Semper magno cum

§4 De Communi omnium verb. Constr.

metu dicere incipio. Modum actionis cognoscimus interrogatione. *Quomodo*. Quomodo tulit injuriam? *Aquo*, iniquo animo.

Appendix I. Generis.

Ad causam propter quam, pertinent hæc & similia : *Ardere iracundiâ, dolore, irâ, studeo, desiderio alicujus rei: Flagrare, Inflammarî cupiditate, amore, &c.* Hæc etiam fortasse, *Lator, Gaudeo, Delector, Oblator.* ac cætera ejusmodi, de quibus supra egimus.

Appendix II. Generis.

Ablativus *causa* nonnunquam Præpositiones PRÆ, PRO, DE, & EX admittit. *Cic. pro Sest.* Nec loqui præ mœrore potuit. *Salust. Jug.* Timido, & ex conscientia sua dissidenti rebus suis, persuadet. *Cic. in Ver.* Flebat uterque, non de suo supplicio, se pater de filii morte, de patris filius. *Terent. Hecyr.* Pueri inter se quàm pro levibus causis iras gerunt.

Præceptum nonum.

De Ablativo *Materia* Ex qua, & Circa quam.

Materia Ex qua, *Sextum cum præpositura* Exigit, at, Circa quam, soli jungit *Latino*.

Materia *Ex qua* aliquid fit, exprimitur ablativo cum præpositione DE, E, vel EX, *Cicero.* Venetæ naves factæ sunt ex robore. *Plaut.* E ferro fabrefactum est. *Virg.* Templum de marmore ponam. Poëtæ tamen interdum præpositionem omittunt. *Virg.* Tempia Dei saxo venerabatur structa vetusto.

Materia

De Communi omnium Verb. Constr. 35

Materia *Circa quam*, vel *Quâ* aliquid fit : ablativo effertur sine præpositione. *Cic. pro Mur.* Stravit pelliculis hædinis lectulos; *Ovid. Trist.* Phœbæa cingentur tempora lauro.

Interdum præpositio CUM additur, *Plin.* Con-
verberatam faciem illinens sibi cum thure sera-
que. *Idem*; Ciet sudorem cum oleo perunctis.
Cato : Summum (*fornacem*) cum luto oblinito.

Præceptum decimum.

De Ablativo Excessus & Pretii.

Excessus Pretiive adhibent verba omnia Sextum :
Ut, Licet exsuperes animo, stat sanguine palma.

QUælibet verba ablativum admittunt signi-
ficantem Excessum, vel Pretium. *Cic. Ver.*
Excogitare non poterat quemadmodum plurimo
venderet. *Terent. Eunuch.* Ut te redimas cap-
tum quam queas minimo. *Idem Andr.* Vix drach-
mis obsonatus est decem. *Varro* : Piscinæ ædifi-
cantur magno. *Horat. Satyr.* Quæ virtus & quan-
ta bonis sit vivere parvo. *Cic. pro Cal.* Cujus in
ædiculis habitet decem millibus. *Cic. de Clar. Orat.*
P. Scipio omnes sale facetiisque superabat. *Terent.*
Phorm. Incredibile est quanta herum anteco sa-
pientia.

EXCEPTIO.

HIS tamen genitivis exceptis, *Tanti, Tanti-*
dem, Quanti, Quanticumque, Pluris, Mino-
ris : De quibus supra diximus ad secundum or-
dinem Activorum. *Juvenal. Satyr. 7.* Chrysogo-
nus quanti doceat.

Appen-

Appendix III. Generis.

Verbum *Valeo* tum ablativum, tum accusativum amat. *Plin.* Auri scrupulum valebat sester-tiis vicens. *Varro de Ling. Lat.* Denarii quod denos æris valebant, quinararii quod quinos.

De Constructione

VERBI INFINITI.

CAPUT IX.

Præceptum primum.

Verbum Infinitum debet præcedere Quartus:
At post se sibi juncta cupis Moderamina patris:
Credite me vobis folium recitare Sibyllæ.

Verba Infinita ante se accusativum habent; post se eisdem casus postulant, quos finita à quibus proficiuntur. *Cicero Attico:* Vellem à principio te audisse amicissime monentem. *Idem ad Q. fratrem:* Quod scribis te à Cæsare quotidie plus diligere, immortaliter gaudeo.

Præceptum secundum.

Verbo Infinito Rectum postposito, quando Res erit ad Rectum verbi referenda prioris:
Ut, Brevis esse volo: Quivis cupit esse beatus.
Præcedente tamen Quarto, succedet & aliter
Quartus; ut, Voluit se Tullius esse disertum.

Verbum

Verbum personale infiniti modi post se nominativum petit, cum res ad nominativum Verbi precedentis pertinet. *Cicero de Nat. Deor.* Nolo esse longior. *Idem pro Marc.* Malim videre nimis timidus, quam parum prudens.

Si tamen accusativus antecesserit, & sequatur necesse est. *Cicero* : Cupio me esse clementem. *Idem in Bruto* : Ego me Phidiam esse malle, quam vel optimum fabrum lignarium. *Idem de Legib.* Ego me cupio non mendacem putari.

Appendices II. Generis.

1. Infinitum ESSE, accedente verbo LICET, dandi vel accusandi casum post se postulat. *Cicero Tusc.* Licuit esse otioso Themistocli. *Idem pro Flac.* Cur esse liberos non liceat.

2. ESSE, cum cæteris verbis quæ dativo gaudent, ferè accusativum habet. *Terent.* Heaut. Expedit bonas esse nobis. *Ovid. Metam.* Siquidem Jovis esse nepotem, Contigit haud uni.

Appendices III. Generis.

1. *Quintil.* Dixit cui diserto esse vacet. *Idem* : Ut sibi triumphandi liceret in urbem invehi.

2. Verba *Puto, Aio, Refero*, & alia hujusmodi, interdum apud Poetas habent nominativum post infinitum ESSE, *Luc.* Tutumque putavit jam bonus esse socer. *Cat.* Phæelus ille--- Ait esse navium celerrimus. *Ovid. Metam.* Quia retulit Ajax esse Jovis pronepos. Orator dixisset, se bonum esse socerum, & cætera eodem modo.

Futurum infinitum passivum.

Futurum passivum ex infinito IRI & voce simili supino in UM constans, ut *Amatum iri, Doctum iri,*

iri, omnibus generibus atque utrique numero attribuitur. *Cic. ad Attic.* Pompeius addit se prius occisum *iri* ab eo, quàm me violatum *iri*. *Idem de Divin.* Vaticinatus est madefactum *iri* minùs triginta diebus Græciam sanguine. *Terent. in prol.* *Hecyra*: Interea rumor venit datum *iri* gladiatores. *Quint.* Reus parricidii damnatum *iri* videbitur.

In verbis Deponentibus, pro hoc infinito, utimur Participio in *RUS*. Neque enim dicitur, *Auxiliatum iri*, sed *Auxiliaturum*: & cætera eodem modo.

Appendices III. Generis.

Ratio supplendi Futurum infinitum, maximè cum verba Supinis carent.

1. **F**ore ut, Futurum ut, verbis *Spero*, *Puto*, *Affirmo*, *Suspicio*, & his similibus juncta, eleganter Futurum infinitum tam agendi quam patiendi modum suppleant, etiamsi alioquin verba supinis non careant. *Ad Attic.* Nunquam putavi fore, ut ad te supplex venirem. *Idem Lentulo*: Valdè suspicor fore, ut infringatur hominum improbitas. *Seneca*: Scio futurum, ut auditis ejus sententiis, cupiatis multas audire.

2. Hac tamen circuitione subvenitur verbis potissimum quæ supinis carent. *Cic. Tusc.* Spero fore, ut contingat id nobis. *Seneca*: Numquam putavi fore, ut pater meus liberos odisset. Eodem modo dicemus: *Credo fore, ut studias, ediscas, angaris &c.*

Tempus

Tempus ex Præterito & Futurum mistum.

3. Tempus est quoddam ex præterito & futuro mistum in Infinito modo valdè usitatum, cùm de re jam præterita ita loquimur, ut erat futura, si aliquid quod fuit, non fuisset, & contra. *Cic. de Fato* : Puto enim, etiamsi Icadius tum in spelunca non fuisset, saxum tamen illud casurum fuisse.

Quòd si verbum supino careat, circuitiònè utendum est. *Futurum fuisse arbitror, ut edisceres orationem, si valuisses*.

Præceptum tertium.

Infinita cum quibus Verbis copulentur.

Debeo cum Soleo, Cupio infinita præire
Verba solent, & plura quibus sit nota voluntas.

Verbis Cæpi, Soleo, Debeo, Cupio, adduntur Infinita, multisque aliis; maxime iis, quibus voluntas explicare solet. *Cic. pro Rosc. Com.* Qui mentiri solet, pejerare consuevit. *Idem Terent.* Omnes cupimus, ego in primis, quàm primùm te videre.

At Verba Pero, Rogo, Oro, Postulo, Flagito, Suedeo, Moneo, Hortor, Curo, Ago, Facio, cum compositis, apud Oratores ferme respondent Infinitum; Coniunctivum modum desiderant. *Ad Thron. lib. 16.* Cura ut valeas. *Ad Attic. lib. 15.* Feci igitur atque effeci omni obsequio, ut neutri illorum quisquam esset me carior.

Suedeo, Admonito, & Curo, eleganter cum participiali junguntur. *Cic. pro Archia* : Mihi ab adolescentia suavissem, nihil esse in vita magnopere expe-

expetendum. *Idem ad Attic. lib. 15.* Quam honorificentissimum Senatus consultum faciendum cures.

Appendix II. Generis.

Amphibolia, accusativi geminatione facta solvitur ablativo : ut, *Milonem audiui occidisse Clodium*, ambigua est oratio : dubium enim est, uter ab altero fuerit occisus. Muta alterum accusativum in ablativum sic : *A Milone audiui occisum esse Clodium*, sublata est omnis dubitatio.

Appendices III. Generis.

1. Infinita nonnunquam cum verbis motus nominibusque substantivis more Græcorum conjunguntur. *Virg. 5. Æneid.* Non nos aut ferro Lybicos populare penates Venimus, aut raptas ad littora vertere prædas. *Terent. Hecyr.* Vultisne eamvis visere ? *Cic. in Topich :* Sed jam tempus est ad id, quod instituimus, accedere : *Cæsar :* consilium capit, omnem à se equitatum noctu dimittere.

2. Adduntur & nominibus adjectivis, maximè apud Poëtas : unde sunt illa : paratus respondere, cantare, certare : Certus ire, succurrere, mori : Doctus cantare, vincere : Peritus certare : Audax perpeti : Timidus mori : & cætera id genus.

3. *Paratus, Dignus*, etiam ab Oratoribus cum infinito copulantur. *Cic. pro Quint.* id quod parati sunt facere. *Idem. Cæsoni lib. 15.* Mitto quod invisiâ, quod pericula, &c. subire paratissimus fueris. *Idem in Salust.* Res familiaris, quæ mihi multo minor est, quàm habere dignus sum.

De Constructione GERUNDIORUM.

CAPUT X.

Præceptum primum.

*Non passiva Patrum voluere Gerundia casus :
Ut ; Tempus cohibendi iras, & pace fruendi.*

Gerundia quæ passionem non significant, casus suorum verborum admittunt. *Livius* : Ætoli consilium coeperunt Lacedæmonem occupandi. *Valer. Maxim.* P. Scipio cùm augendo exercitum opportunum quæreret gradum. *Livius* : Ea præsidia petitis ad impugnandum alios *Cic.* *Tusc.* Invidiæ verbum dictum est à nimis intuen- do fortunam alterius.

Præceptum secundum.

Gerundia in DI.

*Appones in DI finita Gerundia fixis,
Dic etiam, Cupidus fandi, Gnarusque docendi.*

Gerundiis in DI adduntur Substantiva, *Tempus, Causa, Studium, Finis*, & cætera ejusdem generis. *Cic. de Senectute* : Equidem efferor studio patres vestros videndi. *Idem Antic.* Sit jam aut finis omnino deplorandi, aut moderatiōis.

Item nonnulla Adjectiva ; ut *Peritus, imperitus, Cupidus, Insuetus navigandi, Ignarus dicendi.* *Cic. de Orat.* Sum cupidus te audiendi.

Appendix III. Generis.

Gerundia in DI interdum genitivum multitudinis pro Accusativo admittunt. *Cic.* Facultas agrorum condonandi. *Sueton.* Permissa jocandi licentia, diripiendique pomorum.

Præceptum tertium.

In DUM.

In DUM finitis Ad, Ob, Inter, & Ante præibunt.

Gerundiis in DUM præponuntur præpositiones, *Ad, Ob, Inter.* *Cic.* & *Tusc.* Conturbatus animus non est aptus ad exsequendum munus suum. *Idem in Ver.* Eum, à quo pecuniam ob absolvendum acceperis, condemnare. *Livius:* Ipse inter spoliandum corpus hostis, veruto percussus.

Præponitur & *Ante*, sed rarius, & fere apud Poëtas. *Virg.* ——— namque ante domandum, ingentes tollunt animos.

Præceptum quartum.

In DO.

*Finis in DO, modò præpositura præibit,
Quæ Sextum antecedit: modo nulla; ut Festus arando.*

Gerundia in DO modò præpositiones (maximè A, AB, DE, IN) assumunt. *Cic.* 3. *Tusc.* Ab invidendo autem rectè invidentia dici potest. *Idem Curio:* Etenim quis est tam in scribendo impiger, quam ego? *Idem ad Attic.* Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sanè velim

velim. Modò sine præpositione in oratione adhibentur. *Colum.* Nihil agendo homines malè agere discunt. *Cic. Attic.* Plorando desessus sum.

Nonnumquam E, vel EX, CUM, PRO. *Plant. Aulul.* Hous senex, pro vapulando hercle abs te mercedem petam. *Quintil.* Scribendi ratio conjuncta cum loquendo est.

Præceptum quintum.

De Gerundiis Passivis.

Odetunt omnes Passiva Gerundia casus.

Gerundia quæ Passionem significant, nullum post se casum admittunt. *Fulsius:* Athenas quoque erudiendi gratiâ missus. *Quintilianus:* Memoria excolendo, sicut alia omnia, augetur. *Plin.* Rubens ferrum non est habile tundendo. *Cic. in Ferr.* Omnibus hæc ad visendum patebat quotidie.

Præceptum sextum.

De ratione variandi Gerundia, sive de Gerundivis.

Muto Gerundivis, conjuncta Gerundia Quarto. Dico Genus & Numerus, Quartus casusque Gerundi.

Permanent; ut Homo pacem studiosus alendi. *Sic variatur,* Homo pacis studiosus alendæ.

Gerundia, quæ accusativo casu gaudent, serè elegantius more Adjectivorum effertur, ita ut idem casus maneat, cujus ipsum Gerundium censetur esse; servato tamen genere ac numero accusativi. Gerundium verò in DI, censetur esse genitivi casus; Gerundium in DO, dativi.

64 De Constructione Gerundiorum.

tivi vel ablativi, quod ex adjunctis patebit; Gerundium in DUM, accusativi.

Hæc Gerundiva dicuntur à quibusdam. *Cicero in Ant.* Princeps vestræ libertatis defendendæ semper fui. *Idem Curioni* : Hoc quicquid attingi, non feci inflammandi tui causâ, sed testificandi amoris mei. *Livius* : Interjecto deinde haud magno spatio, quod vulneribus curandis, supplendoque exercitui satis esset. *Cicero Appio* : Animum tuum promptum & alacrem perspexi ad defendendam Rempublicam. *Idem Trebonio* : Omne desiderium litteris mittendis accipiendisque leniam. *Livius* : Prælia de occupando ponte crebra erant.

Præceptum septimum.

Participale verbum in DUM.

Participale petit, verbo EST comitante, Dativum Communem, casumque sui sibi jungere verbi.

Verbum participale in DUM, accedente verbo substantivo, dativum postulat omnibus verbis communem. *Livius* : Hic vobis vincendum aut moriendum, milites, est. Præter dativum communem etiam casum sui verbi admitit *Cic. 2 Tusc.* Tuo tibi iudicio est utendum. *Tibi*, casus est communis : *Tuo iudicio*, proprius est verbi.

Appendix I. Generis.

Sitamen casus verbi fuerit accusativus, mutabitur participale Activum in Passivum : ut illud *Lucretii* : Æternas quoniam poenas in morte timendum : hoc modo mutandum ; Æternæ quoniam poenæ in morte timendæ. Similiter illud *Virgilii*, Pacem Trojano à Rege petendum : ita invertendum ; Pax Trojano

à rege petenda. Hellenismus enim ille, quem Lucretius & Virgilius imitati sunt, rarius nunc videtur usurpandus.

De
SUPINIS.

CAPUT XI.

Præceptum primum.

Supina in UM.

Prima Supina præit nullus. post addere casum : Verbi cuncta solum, & Mortis verba sequuntur : :

Ut, Vado invisum prisca Capitolia Romæ,

Supina in UM ante se nullum, post se suorum verborum casus habent ; & amant verba quæ motum ad significant. *Cæsar* : Legatos ad Cæsarem mittunt rogatum auxilium. *Terent.* Nutricem accersitum iit. *Terent. Hæm.* Abi deambularum.

Præceptum secundum.

Supina in U.

Mobilibus sine casu hærent extrema Supina.

Suntque eadem Passiva ferè ; ut Mirabile dictum.

Supina in U ferè passivæ significationis sunt ; adhærentque sine casu nominibus Adjectivis. *Cic. Antic.* Quod optimum factum videbitur, facies. *Idem in Anton.* O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu !

Appendix III. Generis.

Supina in U legimus apud priscos etiam verbis motus adjuncta. *Plaus. Mench.* Obsonatu redeo. *Cato de re Rustica.* Primuscubitu surgat. *Stat. Achil. I.* Quem tum venatu rediturum in limine primo opperiens.

De Constructione PARTICIPII.

CAPUT XII.

Præceptum primum.

Cusque sui verbi dant Participantia casus.

Participia eisdem casus habent, quos verba à quibus proficiuntur. *Livius* : Ancus, ingenti præda potitus, Romam rediit. *Cic. Lent.* Totus est nunc ab iis, quibus tuendus fuerat, derelictus.

Appendix I. Generis.

Nomina in BUNDUS, quæ à quibusdam participalia vocantur, habent post se casum sui verbi. *Vitabundus, Concionabundus, Populabundus, Gratulabundus, &c. Salust.* Vitabundus classem hostium, ad opidum pervenit. *Liv.* Vitabundus castra hostium, Consulesque. *Idem.* Hæc propè concionabundus circumibat homines. *Juss.* Velut gratulabundus patriæ expiravit.

Appendices II. Generis.

1. Verba Deponentia quæ accusativo junguntur, præter participia significationis activæ, habent etiam participium in DUS passivæ significationis; ut *Sequendus*, *imitandus*. *cic. Offic.* In adeundis periculis consuetudo imitanda medicorum est. *Idem Famil. Lib. 5.* Etsi egomet, qui te consolari cupio, consolandus ipse sum.

Interdum etiam *Utendus*, *Portundus*, *Fruendus*, reperiuntur, quodd olim accusativum admitterent: verum pro gerundivis potius quam pro participiis usurpantur. *Terentium Heautontimor*: Quod illa ætas magis ad hæc utenda idonea est. Quamquam *Utendus* non semper pro participio ponitur. *cic. Tusc.* Et graviter feras quod utendum acciperis reddidisse. *Idem in Verrem*: Huic Heracليا omnia utenda possidendaque tradiderat.

2. *Exosus*, *perosus*, *pertasus*, accusativum petunt. *Curtius*: Patrios mores exosus es. *Liv.* Plebs consulum nomen, haud secus quam Regum, perosa erat. *Sueton in Cesare*: Quasi pertasius ignaviam suam, quod nihil dum à se memorabile actum esset.

Præceptum secundum.

Participia facta Nomina.

Nomina cum sunt ANS, ENS finita rogandi, suscipiunt casus; ut Amans, Patiensque laborum. Temporis exacti quadam bis jungenda videbis.

Participia in ANS & ENS interrogandi casu gaudent cum sunt nomina. *Terent. Phorm.* Herus liberalis est, & fugitans litium. *Cicero Attic.* Boni cives, amantes patriæ. *Salust.* Corpus patiens inedia, vigilia, algoris, supra quam cuiquam

cuquam credibile est. *Cic. ad Q. frat.* Homo suæ dignitatis retinens.

Nonnulla etiam præteriti temporis ; ut *Confusus, Doctus. Cicero in Ant.* Neque enim ille magis juris confusus, quam justitiæ, fuit. *Horat.* Docte sermonis utriusque linguæ. *Salust.* Alieni appetens, profusus sui. *Liv.* Servitutis indignitatisque homines expertos adversus motum malum irritatos esse. Exempla tamen hæc postrema non nisi à Poëtis & Historicis videntur usurpari.

Appendix I. Generis.

Participia præsentis præteritique temporis, quando nominum naturam induunt, more eorum comparantur. *Cic. ad Q. frat.* Si quem fortè cognovisti tui amantiozem. *Idem Tironi.* Ad nos amantissimos tui veni. *Idem Attic.* Nihil illo regno spoliatus, nihil Rege egentius. *Idem in Ferr.* Omnium mortalium profligatissime ac perditissime.

Appendix II. Generis.

Participiis futuri temporis, præsertim Passivis, addito verbo substantivo, eleganter utimur pro *Debere, Oppotere. Terentius Phorm.* Frater est expectandus mihi. *Cic. pro Fameliis.* Orandus erit nobis amicus meus Pletorius.

De Constructione NOMINIS.

CAPUT XIII.

Præceptum primum.

De Genitivo post Nomen Substantivum.

Si duo continues variarum nomina rerum

Fixa, unum Patrio dandum est, velut Arma gigantum.

Quotiescumque duo Nomina Substantiva rerum diversarum in oratione continuantur, alterum erit genitivi casus. *Cic. in Pison.* Supplicium est poena peccati. *Idem ad Caelium:* Mirum me desiderium tenet urbis. *Idem de Amic.* Maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit verecundiam.

Appendix I. Generis.

Mobile Fixa imitans, Fixa moderamina vocis

Sumit; ut Exiguum lucri, suprema laborum.

Adjectiva, cum Substantivè ponuntur, more Substantivorum construuntur. *Cicero de Senectute:* Tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur vires non opprimantur. *Idem in Verr.* Quod auri, quod argenti, in meis delubris fuit, id mihi tu, C. Verres, eripuisti. *Liv.* Reliquum hiemis in conviviiis traduxit.

Præcep-

Præceptum secundum.

De Genitivo vel Ablativo post Nomen Substantivum.

*Fixa sibi Patriam Sextumve assumere possunt
Qui referat Partem, aut Laudem, aut contraria
Laudis.*

Uti, Tardi ingenii juvenis : Rara indole Princeps.

Substantiva, cum ad Laudem, Vituperationem, vel Partem referuntur, genitivo vel ablativo gaudent. *Cicero ad Marcel.* Neque monere te audeo præstanti prudentia virum, neque confirmare maximi animi hominem. *Plin.* Choromandarum gentem stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis.

Præceptum tertium.

De Genitivo post nomen Adjectivum.

*Adjectiva quibus Communio, Copia, rerum, cognitio effertur; quæque his contraria; nec non
AX, IUS, OSUS, IDUS; casu conjunge Rogandi.
Immemor, atque Memor, Securus, Amatus eundem.*

Adjectiva quæ Communio, Copiam, Scientiam, & his contraria significant, cum genitivo junguntur. *Cicero in Bruto.* Fabius Pictor, & juris, & literarum, & antiquitatis bene peritus fuit. *Idem de orat.* Antonius omnis eruditionis expertus atque ignarus fuit. *De Finibus:* Virtutes ita copulatæ, connexæque sunt, ut omnes omnium participes sint. *De Oratore:* Omnia plena consiliorum, inania verborum videmus.

Communi-

Communione significant, vel contrarium. *Congener, Particeps, Exspes, Impos, Insons, Insolens, Infrequens, Irritus.* Copiam vel contrarium. *Alumnus, Largus, Liberalis, Prodigus; Avarus, Parcus, Pauper, Scientiam, vel contrarium. Callidus, Certus, Consciens, Gnarus, Navus, Providus, Prudens, Prescius, Soller; Ignarus, Incertus, Imperitus, Imprudens, Improvidus, Insciens, Indastus, Nescius, rudis.*

Item quædam in AX, IUS, IDUS, & OSUS. *Ovidius Metam.* Tempus edax rerum. *Plinius:* Melitites solebat dare mulieribus vini abstemiis. *Cic. de Orat.* Laudis cupidus adolescens. *Plin.* Is ergo medicinæ peculiariter curiosus. AX: *Capax, Edax, Ferax, Fugax, Rapax, Tenax.* IUS. *Abstemi-us, Dubius, Devius, Egregius, Inglorius, Medius.* IDUS. *Avidus, cupidus, Fervidus, Floritus, Timidus.* OSUS. *Curiosus, Incuriosus, Fastidiosus, Otiosus, Studiosus, Perstudiosus.* Quibus adde, *Memor, Immemor, Securus, Cicero Phil. 2. Quod immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Curtius: Securi casus ejus qui supervenit ignaris.*

Præceptum quartum.

De Partitivis.

Partitiva sibi, Numeralia, Mobile nomen

Partitiva imitans. Patrium pluralis habentor.

Ut, Nullus vestrum, Pauci, Minor, Optimus, Unus.

Partitiva genitivo multitudinis gaudent. *Cic. de Nat. Deor.* Elephanto belluarum nulla prudentior. *Idem de Senect.* Minus habeo virium, quam vestrum utervis. *Idem ad Q. frat.* Domus utriusque nostrum ædificatur strenuè.

Item Numeralia nomina. *Livius:* Imperium summum Romæ habebit, qui vestrum primus, & juvenes,

juvenes, osculum matri tulerit. *Curtius* : Oſcloginta Macedonum interfecerunt. *Idem*. Nolo singulos veſtrum excitare.

Denique quæcunque Adjectiva quæ partitionem ſignificant, interrogandi caſum poſſunt admittere. *Plinius* : Lanarum nigræ nullum colorem bibunt.

Appendix I. Generis.

Partitivum nomen eſt, quod aut unum ex multis ſignificat, aut multa ſigillatim. Unum ex multis ſignificant : *Quis, Quidam, Aliquis, Quiſſiam, Quiſquam, Alter, Alteruter, Uterque, Uterlibet, Utercumque, Ullus, Nonnullus, Siquis, Nequis, Quivis, Quilibet, Præcipuus*. Multa ſigillatim ſignificant : *Omnis, Cunctus, Quicumque, Nemo, Nullus, Multi, Pauci*.

Numerale nomen eſt, quod numerum ſignificat : cujus triplices ſunt ſpecies. *Cardinale* eſt, quod numerum abſolutè ſignificat ; ut *Unus, Duo, Tres, &c. Ordinale*, quod numerum ordine digellum ſignificat, aut ultimum ex eo numero ; ut *Primus, Secundus, Tertius, &c. Distributivum*, ſive *Diviſivum*, quod diſtributionem ſeu diſiſionem ſignificat ; quo ſerè utuntur Oratores numero multitudinis ; ut *Singuli, Bini, Terni, &c.*

Appendix III. Generis.

Subſtantiva interdum Partitivè ponuntur. *Plin.* Piſcium lupus bis anno parit. *Idem*. Volucrum animal parit Vespertilio tantum.

Præceptum quintum.

De Superlativis.

Adjectiva Gradus supremi jungier optant

Plurali Patrio: generis si plurima confert

Ejusdem: Veluti, Rerum est pulcherrima Vir-
tus.

SI multa ejusdem generis comparentur, utendum est Superlativo cum genitivo plurali. *Cic. Tusc.* Theophrastus elegantissimus omnium Philosophorum, & eruditissimus. *Plin.* Demosthenes summus Oratorum Græciæ. *Cæsar:* Gallorum omnium fortissimi Belgæ.

Appendices I. Generis.

Et Gradus exsuperans, & Partitiva prioris

Adiscunt numeri Patrium, quo plura notantur.

1. Tam Superlativa, quàm Partitiva, etiam genitivo singulari, qui multitudinem significet, conjunguntur. *Salust.* Cato Romani generis disertissimus. *Curtius:* Quis illius etiam gentis barbaræ id ferat?

Si Gradus exsuperans & Partitiva coherant

Casu cum Fixo, Genere & Numero effer eodem.

At Genus ex Patrio sumunt, cum Fixa silentur.

2. Tum Superlativa nomina, tum Partitiva, quæ cum suis Substantivis casu coherant, cum iisdem & genere & numero consentiunt. *Cic. de Nativitat. Deor.* Indus qui est omnium fluminum maximus. *Plin.* Hordeum frugum omnium molli-
ssimum est. *Pomponius Mela:* Famam habet ob Cæreris templum Ætna præcipua montium.

G

3. Quod

3. Quod si nullum sit Substantivum, cum genitivo multitudinis (quod attinet ad genus) consentient. *Livius* : Summi infimique Gabinorum. *Quint.* Equidem Ciceronem sequar, nam is eminentissimos Græcorum est secutus. *Plin.* Sapientissima animalium esse constat, quæ fruge vescantur. *Idem* : Quorum alia sunt candida, ut columbis, perdicibus : alia pallida, ut aquaticis, &c.

Appendices II. Generis.

*Sape loco Patrii Sextum Gradus ille supremus,
Et Partitiva, EX, E, DE, sociante capeffunt.*

1. Genitivus tam Superlativi quàm Partitivi, saepe in ablativum cum præpositione E, vel EX, vel DE mutatur. *Cic. de clar. Orat.* Orator unus è multis. *Idem pro Sext. Rosc.* Audacissimus ego ex omnibus ? minimè. *Idem in M. Anton.* Permitto, ut de tribus Antoniis eligas quem velis.

2. Mutatur interdum genitivus Superlativi in Accusativum cum præpositione INTER vel ANTE. *Cic. pro Sext. Rosc.* Honestissimus inter suos numerabatur. *Livius* : Longè ante alios acceptissimus militum animus.

3. Superlativa, præter proprium casum, admittunt etiam casum suæ præpositionis. *Cic. de clar. Orat.* Fuit Sextus Aelius juris quidem civilis omnium peritissimus. *Omnium* Superlativi : *Juris civilis*, positivi casus est.

Præceptum sextum.

De Genitivo vel Dativo post Nomen.

Dis similis, Similis, Sacer, Emulus, æque Superstes,
Par,

Par, Compar, Dispar, Communis, Proprius
adde

Conscius, Insolitus, *quaque his affinia cernes*
 Nonnunquam Patrio, nonnunquam *bacere Dativo.*

Nomina quæ Similitudinem aut Dissimilitu-
 dinem significant, cum *Sacer, Æmulus,*
 & reliquis enumeratis, & multa alia, cum geni-
 tivo vel dativo junguntur. *Teren. in Eunuch.* Do-
 mini similis. *Cicero de Fin.* Patri similis filius. *Idem*
in Anton. Antonius faturavit se sanguine dissimili-
 morum sui civium. *Idem.* Nihil tam dissimile, quàm
 Cotta Sulpitio. *Plin.* Feram nomine Axim, sacram
 Liberi patris. *Idem.* Civica (corona) ex esculo, sa-
 cra Jovi. *Cic. pro Flac.* Laudis invidus extitisset.
Plin. in Paneg. Alienis virtutibus invidus.

Similitudinem significant: *Similis, Assimilis, Con-*
similis, Perfamilis, Affinis, Cognominis. Dissimilitu-
 dinem: *Abfamilis, Dissimilis, Degener, Diversus.*
 Alia: *Adversarius, Assuetus, Benignus, Contrarius,*
Finithans, Incantus, Indocilis, Insuetus, Invidus, No-
xius, Peculiaris, Vestigialis.

Præceptum septimum.

De Dativo post Nomen.

Si Favor Appositis, aut Gratia sive Voluptas,
Commoda sive Fides, aut his adversa notantur,
Dandi babeant casum; veluti, Rex gratus ami-
cis.

Adjectiva quibus Favor, Gratia, Voluptas,
 Commodum, Fides, aut his contraria, sig-
 nificantur, Dativum poscunt. *Cic. ad Cæcili.* Erat
 meum consilium fidele Pompeio. *Idem Attico:* O
 gratas tuas mihi jucundasque literas!

FAVORIS: *Amicus, Æquus, Amicus, Bene-*
volus,

volus, Blandus, Deditus, Miis, Prosper, Propitius, Secundus. Contrar. Asper, Aversus, Adversus, Fatalis, Immitis, Inimicus, iniquus, Infestus. GRATIÆ: Acceptus, Carus, Gratus, Gratosus. Contrar. Ingratus, Indivus. VOLUPTATIS: Jucundus, Latus, Contrar. Acerbus, Amarus, Molestus, Tristis. COMMODI: Accommodus, Commodus, Frustruosus, Opportunus, Saluber, Salutaris. Contrar. Calamitosus, Crudelis, Damnosus, Dirus, Exitialis, Feralis, Funestus, Gravis, Incommodus, Lethalis, Perniciosus, Pestifer. FIDELITATIS: Fidus, Fidelis. Contrar. Infidus, Infidelis, Perfidus.

In BILIS adsciscunt Dandi Verbalia casum
Passivè sumpta; ut. Nulli penetrabile pectus.
Ex Con pauca etiam composita; ut, Concolor,
adde

Discolor, & Præsto, Supplex, Obnoxius, atque
Pervius, & Discors, Vicinus, & Obvius, Im-
par,

Et Suppar, & plura, frequens quæ lætio proder.

* **V**erbalia in BILIS cum passivè sumuntur;
Composita ex Præpositione CON, Discolor, Præsto &c. multaque alia, dativum possunt.
cic. in Ant. Pax mihi in primis fuit optabilis.
eic. Ibid. Supplicii mors consentanea vitæ fuit
sanctissimè honestissimèque actæ. Ovid de Pont.
Fortuna est impar animo. Cicero de clar. Orat.
Huic ætati suppare Alcibiades & Critius. Tacit.
Quod ætati tuæ absurdum erat.

In BILIS: Affabilis, Amabilis, Exorabilis, Formidabilis, Implacabilis, Inexplicabilis, Inexpugnabilis, Infociabilis, Optabilis, Penetrabilis. EX CON composita: Cognatus, Concolor, Concors, Confinis, Congruus, Consanguineus, Consentaneus, Consequens, Conspicius, Conterminus, Coniguus, Continuus, Contumax, Contumeliosus, Conveniens. ALIA: Absurdus, Aquevus, Alicus, Capitalis, Cuius, Comis, Criminosus,

sus, Decorus, Deformis, Familiaris, Intimus, Promptus.

Appendix III. Generis.

Quædam in *BILIS* activè ponuntur sine casu: ut *Alibilis, Consohibilis, &c. Vatro*: Lac rerum liquentium maxime alibile. *Gell.* ut sibi permetteret canere carmen consolabile.

Præceptum octavum.

De Dativo vel Accusativo, cum Præpositione AD post Nomen.

Adjectiva quibus signatur Idoneus usus,

Multaque consimili sensu, & contraria multa,

Ternum vel Quarium voce AD comitante reseruant.

Sic Armis aptus dices, sic aptus ad arma.

Adjectiva quibus Aptitudo significatur, & similia, cum suis contrariis, dativum vel accusativum rei cum præpositione *AD* exigunt post se. *Cic. in Pison.* Ille gurgēs atque helluonatus abdomini suo, non laudi atque gloriæ. *Idem de Clar. Orat.* Pompeius vir ad omnia summa natus. *Idem. Tusc.* Multa ad mortem tempestiva. *Vale. Lib. 3. cap. 1.* Honori tempestivum.

Hujusmodi sunt: *Accommodatus, Appositus, Aptus, Assuetus, Commodus, Concors, Degener, Docilis, Efficax, Habilis, Idoneus, Irexperitus, Infolius, Inscutus, Maturus: Natus, Necessarius, Opportunus, Proclivis, Promptus, Pronus, Propens, Salutaris, Susus, Tempestivus, Utilis.*

Præceptum nonum.

De Accusativo vel Ablativo post Nomen.

*Mobile Mensura Quantum Sextumvè reposit ;
 Ut, Septem scrobs alta pedes, & lata duobus.*

A Djectiva quibus Generalis dimensio significatur, Accusativum vel Ablativum casum possulant, qui certam mensuram significet. *Liv.* Fossam sex cubitis altam, duodecim latam, cum duxisset. *Colum.* Ager longus pedes mille & ducentos.

Appendix I. Generis.

Generalem dimensionem significant, *Longus, Latus, Altus, Profundus, Crassus*; Certam mensuram, *Dignus, Uncia, Palmus, Dodrans, Pes, Cubitus, seu Ulna, Passus, Stadium, Milliare* sive *Millarium.*

Appendix III. Generis.

Interdum adhibetur genitivus. *com.* Scrobs alta novem pedum.

Præceptum decimum.

De Ablativo post Nomen.

Fretus omnis Sextum, Locuples, Oriundus, Amoenus.

Præditus, & Crassus, Gravidus, Contentus, Opimus.

Defectus, Captus, Gravis, Infecundus ; & unum Quod parit Irudio, genitumque à voce Libutus.

Frivus,

Fetus, Eruditus, Delibutus, &c. ablativo contenta sunt. *Salust.* Litteris Græcis ac Latinis eruditus. *Cic. de Clar. Orat.* Multis medicamentis delibutus. *Plinius* : Locum amœnum arbullo, agro. *Siat.* — Non fortibus illa infecunda viris.

Genitivum vel ablativum sine præpositione exigunt: *Alicuius, Compositus, Copiosus, Dignus, Dis, Dives, Docilis, Doctus, Egenus, Effetus, Exsul, Expertus, Extorris, Ferax, Fertilis, Fetus, Fecundus, Frequens, Inanis, Inexplebilis, Indigus, Indignus, Immunis, Integer, Inops, Latus, Liber, Miste, Nudus, Omustus, Opulentus, Orbus, Pirius, Potens, Præpotens, Plenus, Profugus, Purus, Refertus, Satur, Sterilis, Suspectus, Truncus, Vacuus, Validus, Uber.* *Cic. de Divin.* Nec hoc alienum ducunt majestate sua. *Idem de Fin.* Quis alienum putet ejus esse dignitatis? *Plinius* : Luscinias Latino sermone dociles. *Horat.* Docilis modorum. *Seneca.* Quorum inexplebiles potu. *Idem.* Claudia falso incestu suspecta. *Tacit.* Suspecti capitalium criminum.

Præceptum undecimum.

Opus & Usus.

Usus Opusque regunt *Sextum.* quandoque *Secundum.*

Mobilium instar Opus cum Fixis saepe cohaeret.

Opus, & Usus, eadem significatione, cum Ablativo frequentissime construuntur. *Tertius.* Nihil istac opus est arte. *Cic. ad Attic.* Gratia opus est nobis, & tua auctoritate. *Liv.* Si quo usus opere sit. *Virg.* Nunc viribus usus.

Opus est dicto, facto, consulto, incepto, locato, quaesito, transcurro, reperies apud probatos Auctores.

80 De Constructione Nominis.

• Iungitur interdum *Opus* cum genitivo. *Quint.* Lektionis opus est. *Ufus* verò cum genitivo pronominis eleganter usurpatur. *Ter.* Siquis usus mei est. Utrumque cum accusativo apud Priscos reperitur. *Cato* : Ei opus est calci mediam unum, arenæ modios duos. *Plaut. Pseud.* Ad eam rem usus est hominem altitum.

Opus sæpè cum Substantivis more Adjectivorum consentit, neque tamen in casus declinatur. *Cic. ad Curion* : Dux nobis & auctor opus est. *Idem ad Tiron.* Omnia pollicitus est, quæ tibi essent opus.

Præceptum duodecimum.

De Ablativo cum Præpositione.

Quæ diversa notant, Numerique ex ordine sumpti, A vel AB adiungunt Sexio ; sic, Exul ab urbe, Liber ab Insidis, Non hospes ab hospite tutus.

Adjectiva diversitatis, & Numeralia ordinis, Ablativum cum præpositione, *A, AB* admittunt. *Cicero* : Certus cum illo qui à te totus diversus est. *Hirius* : Imperio & potentia secundus à Rege.

Adjectiva DIVERSITATIS : *Adversus, Alias, Alienus, Aversus, Degener.* Numeralia ORDINIS, *Primus, Secundus, Alter, Tertius, &c.* ALIA : *Absonus, Castus, Extorris, Exsul, Fugitivus, Immunis, Incautus, Inops, Innoxius, Integer, Liber, Nudus, Orbus, Profugus, Purus, Securus, Sospes, Tutus, Vacuus.* *Cic. Philipp.* 3. Res familiaris casta à cruce civili. *Idem in Verr.* Neque tam fugitivus illi à dominis, quam tu à jure & à legibus. *Idem in Verr.* Mirari quod Appollonius homo pecuniosus tam diu maneret integer.

Præcep-

Præceptum decimumtertium.

De Comparativis.

Si Duo cujusvis generis, vel Plurima confers.

Tunc Collativum, casu dignabere Sextio.

Des illi Patrium, Partitio quando notatur,

EX, E, cum Sextio sed habere frequentius optat.

Comparativo utimur cum ablativo, quando vel Duo vel Plura cujusvis generis comparantur. *Cic. ad Oct.* Quæ non postërior dies acerbior priore? *Horat.* Vilius argentum est auro, virtutibus aurum. *Curt.* Majora sunt præmiis pericula. *Gell.* Hortensius omnibus fermè oratoribus ætatis suæ clarior. *Plin Paneg.* Hic qui omnibus excelsior, inconcussus stetit. *Virg. Æneid.*— sed cunctis altior ibat. Anchises.

Comparativa, quemadmodum & cætera Adjectiva, cum partitionem significant, genitivum desiderant. *Liv.* In hanc sententiam ut discederetur, juniores Patrum evincebant. *Curt.* Cleander priores eorum intromitti jubet. *Horat. in Art.* O major juvenum. *Plinius* : Apum adolescentiores ad opera exeunt. Auctores tamen sæpius ablativo utuntur cum præpositione E, vel EX. *Cicero Attic.* Ante scripta epistola ex duabus tuis prior mihi legi cœpta est. *Plin.* Minorem ex duobus liberis amisit.

Appendices I. Generis.

Ablativus comparativi, intercedente conjunctione *Quàm*, mutari sæpe potest in casum verbo congruentem. *Liv.* Melior est tuta pax, quam sperata victoria. *Terent.* *Phorm.* Ego hominem callidiorẽ vidi neminem, quàm *Phormionem*.

Appen-

Appendix II. Generis.

collativa suis gaudens superaddere Sextum Excessus ; Atlas cubito fuit Hectore major. Et Positivorum propriis adjungere casus ; Ut, Quis Oreste fuit Pyladi conjunctior unquam ?

1. Præter suum casum admittunt comparativa ablativum significantem excessum. *Curr.* Turres denis pedibus, quàm murus altiores sunt.

2. Item casum suæ præpositionis. *Cic. ad Plancum :* Mihi nemo est amicior, nec jucundior, nec charior Attico.

3. Denique hos ablativos, *Opinione, Spe, Aequo, Justo, solito, Ducto, Nibilo.* *Cicero de Clar. Orat.* Opinione ego omnium majorem cœpi dolorem. *Liv.* Sol rubere visus solito magis, sanguineoque similis.

Appendix III. Generis.

Rarè comparativus dativo junctus reperitur. *Sallust.* Nullâ arte cuiquam inferior. *Plin.* Nulli omnium claritate inferior. Quæ tiro ne temerè & absque auctoritate imitetur.

Præceptum decimumquartum.

Ablativum significans Laudem, Visuperationem, Partem.

Pleraque Nobilitatem Partis Laudisque Latino sunt casu contexta, aut qui contraria Laudis signet ; ut, Ore niger, Voce horridus, Inclytus armis.

Pleraque

PLeraque Adjectiva ablativum postulant significan-
tem Laudem, Vituperationem, vel
partem. *Q. Cicero de petit. consulat.* Nequaquam
sunt tam genere insignes, quàm vitiis nobiles.
Cic. de Orat. Sunt quidam aut ita lingua hæsitantes,
aut ita voce absonti, aut ita vultu motuque
corporis vasti & agrestes. *Salust.* C. Antonius
pedibus æger.

Appendices III. Generis.

1. Ablativum Partis frequenter in accusativum
mutant Poëtæ. *Virg.* Os humerosque Deo similis.
Item Historici. *Pomponius Mela* : Sarmatæ totum
braccati corpus ; & nisi qua vident, ora etiam
vestiti. *Liv.* Phalarica missile telum, hastili ob-
longo & cætera tereti, præterquam ad extremum.
2. Cætera frequens est apud *Livius*. Sic etiam
Plin. Est & alia Iris, cætera similis. *Horat.* Excep-
to quod non simul esses cætera latus.

De Constructione PRONOMINIS.

CAPUT XIV.

Præceptum primum.

De Genitivo post Demonstrativa Pronomina.

Fixè sumpta dabunt Demonstrativa Secundum.

Pronomina Demonstrativa, cum Substantivè
ponuntur, patrium casum admittunt *Cic. ad
Calium* :

84 De Constructione Pronominis.

Calium; Hoc ad te literarum dedi. *Idem Orat.*
Quoniam id temporis est, surgendum censeo. *Idem*
Antico. Res est eodem loci, quo reliquisti.

Appendix III. Generis.

Pronomen *Idem* cum Dativo apud Poetas reperitur. *Horat. in Arte Poet.* Invitum qui servat, idem facit occidenti. Oratores verò sic loquuntur. *Cicero de Offic.* Peripatetici quondam iidem erant, qui Academici. *Idem in Orat.* Sit igitur hoc cognitum, numeros oratorios eosdem esse, qui sunt Poëtici. *De Natura Deor.* Dianam & Lunam eandem esse putant.

De Genitivo post Possessiva.

Possessiva *Meus, Tuus, Suus, noster, Vester*, loco genitivorum, *Mei, Tui, Sui, Nostri, Vestri*, posita, genitivum postulant. *Cic. ad Paulum.* Molestè fero me consulem tuum studium adolescentis perspexisse; te meum, cum id ætatis sim, perspicere non posse. *Idem in M. Anton.* Tuum hominis simplicis pectus nudum vidimus. *Antico:* Solius enim meum peccatum corrigi non potest. *In Pison.* Juravi hanc urbem meam unius operâ esse salvam. *Pro Mur.* Ex tuo ipsius animo conjecturam ceperis. *Horat.* Cum mea nemo Scripta legat vulgo recitare timentis.

Præceptum secundum.

De Genitivis Mei, Tui, Sui, Nostri, Vestri.

Mobilis, Participans, Verbum, quæ Patrius caret,
His etiam gaudent, Nostrique, Meique, sui que,
Et,

Et, Vestri atque Tui, ut, Noltri miserescite cives.

Verba, participia, & nomina Adjectiva, quæ patrum casum postulant, genitivis, *Mei, Tui, Sui, Noltri, Vestri*, gaudent. *Cic. in caus. Habetis ducem memorem vestri, oblitum sui. Cas. ad Cic.* Nihil enim malo, quàm & mei similem esse, & illos sui.

Exceptio I.

Interest tamen, & *Refert*, ablativos *Mea, Tua, Sua, Tua, Nostra, Vestra*, sibi vindicarunt: quibus ablativis addi possunt genitivi *Unius, Solius, Ipsius*, cæterique qui possessivis adduntur. *Mea* unius interest: *Tua* solius refert: *Nostra* ipsorum interest vitia extirpare: *Tua* Rempublicam administrantis interest semper vigilare, *Nostra, Vestra, Omnium*, tum dices, cum exempla repereris: interim tutius videtur dicere, *Nostrum omnium interest, Vestrum omnium*, &c.

Exceptio II.

Nomina Numeralia, Partitiva, Comparativa, & Superlativa genitivos *Nostrum Vestrum* exigunt. *Curt.* Nolo singulos vestrum excitare. *Cic. ad Q. frat.* Domus utrumque nostrum ædificatur egregie. *Idem contra Rull.* Omnibus vobis, aut majori vestrum parti. *Maximus* natu vestrum.

Præceptum tertium.

Pronomina post Substantiva.

Actio cum datur, quæ *Possessio, Substantivis Possessiva* suis velut *Adjectiva* coherens;
Ut. Mea cura, Tuum studium, Sua cuique voluntas

H

Possessiva

Possessiva *Meus, Tuus, Suus, Noster, Vester*, cohærent cum Substantivis, genere, numero, & casu, cum Possessio vel Actio significatur : ut *Liber meus, Ager tuus, Studium nostrum, Labor vester.*

At si Substantiva significant *partem aliquam generalem corporis, sive animi*, (cujusmodi sunt, *Part, Dimidium, Aliquid*, Genitivis primitivorum utemur ; ut, *Nullam partem mei amisi ; hoc est, Non amisi manum, pedem, memoriam. Terent. Adelph. Tergine tui quidquam ? Quintil. Minimam partem mei habent.*

Appendix I. Generis.

Passio nominis cum significatur. eisdem

Fuge Sui, Vestri, Tui, Nostri, Mei ;
U, Me ingrata tui capient oblivia numquam.

Si Substantiva passionem significant, genitivos, *Sui, Vestri, Tui, Nostri, Mei*, flagitant ; ut, *Desiderium, Charitas, Oblivio, Memoria, Amor, Cura, mei*, quâ curor, amor, &c. *Cic. Attic. Dionysium flagrantem desiderio tui misit ad te. Idem ad eundem. Aviam tuam scito desiderio tui mortuam esse. Idem ad Planc. Me impulit tui caritas. Idem ad Q. Fratr. Nunc decedens relinque, quæso quam jucundissimam memoriam tui. Quint. Postquam mei cura discesserat.*

Aliquando utrumque conjungitur. *Cicero Attic. Nicias te (ut debet) amat, vehementerque tuâ sui memoriâ, delectatur. Idem Cornificio : Grata mihi est vehementer memoria nostri tua.*

Præceptum quartum.

Reciproca SUI, SIBI, SE.

Terna in se quovis Persona reflectitur uti

Vote

Vocē Sui potes ; ut, Mendax sibi lingua nocebit.

Reciproco *Sui, Sibi, Se* utimur, cum tertia persona transit in seipsam. *Cic. de Finib.* Eorum est hæc quærela qui sibi cari sunt, seseque diligunt. *Idem de Natur. Deor.* Ipse sibi displicet.

Appendix I. Generis.

Et accedente altero verbo primæ vel secundæ personæ, Reciprocum vim suam retinet, id est, tertia persona redit in seipsam. *Cic. Attic.* Qui etiam à me petierit, ut tecum & apud se essem quotidie. *Idem pro Rosc.* Hunc sibi ex animo scrupulum evellatis, postulat. *Tercet. Andr.* Orare jussit, si se ames, hera, jam ut ad se venias.

Appendices III. Generis.

1. Quod si duæ tertiæ personæ interponantur, Reciprocum plerumque ad priorem referri solet. *Cic. Tusc.* Dionysius instituit, ut filiz barbam sibi & capillum adurerent.

2. Interdum Reciprocum in Pronomen demonstrativum commutatur. *Cic. Attic.* Camillus mihi scripsit te cum eo locutum pro *Secum.* *Seneca.* Quapropter non petit, ut illum miserum putetis.

Præceptum quintum.

Reciprocum SUUS.

Pone *Suus* persona in rem dum tertia transit
A se possessam ; velut, Hi sua dona reposcunt.

Reciproco *Suum* utimur, cum tertia persona transit in rem à se possessam. *Cic. in Verr.* Aiebant multa sibi opus esse multa canibus suis. *Idem de Orat.* Feræ partus suos diligunt.

Appendix I. Generis.

Utere voce *Suus*, cum res possessa refertur
In possessorem ; ut *Ferunt sua tela nocentem.*

Utitur præterea Reciproco *Suus*, cum res possessa in possessorem transit. *Cicero Antico* : Ulciscuntur eum mores sui. *Idem de Harusp.* Sua concio risit hominem. *Idem pro Sext.* Hunc sui cives è civitate eiecerunt. *Idem in Verr.* Suis illum criminibus accusabo. *Idem Antico* : Indulsi illi quidem suis pater semper.

Appendix II. Generis.

Accedente etiam altero verbo primæ vel secundæ personæ, tertia persona transit in rem à se possessam. *Cicero pro L. Flacco* : Puer repetit eam, quam ego patri suo sponderam dignitatem. *Idem pro Quinct.* Ridet *Nævius* nostram amentiam, qui in vita sua rationem summi officii desideremus.

Appendices III. Generis.

1. *Suus*, cum duabus tertiis personis interponitur, non raro ad posteriorem refertur. *Cicero in Verr.* Orat *Dolabellam*, ut de sua provincia decedat. Ubi de *Dolabellæ* provincia sermo est. *Cæs. de bell. civil.* Velle *Pompeium* se purgatum *Cæsari*, ne ea quæ reipub. causa egerit, in suam contumeliam vertat, nempe *Cæsar*.

2. *Sui* ponitur interdum pro *Suus*. *Cicero de Univ.* Imitantes genitorem & effectorem sui. *Ibid.* Ita se ipse consumptione & senio alebat sui.

3. Nonnumquam *Suus* usurpatur pro *IS*. *Cic. ad Antic.* Non destitit rogare & petere mea causa, & suadere suâ, quæ non temerè imitanda sunt:
neque

De Constructione Numeri Distributivi. 89

neque enim licet dicere. Conveni Franciscum & patrem suum, sed *ejus*. Monebo Antonium ut veniat, & ego *veniam* secum : scilicet, *cum eo*. Id Petrus exoptat : quare *sua* causâ ut facies te rogo : sed, *ejus causa*. Quoties enim reciprocum interruptum non redit, aut rectè aut obliquè ad eum unde proficiscitur, Reciproco locus non est. Rursus interdum *is* aut *ipse*, pro Reciproco ponitur. Cic. *Q. ad frat.* Ea ferre molestissimè homines solent, quæ ipsorum culpâ contracta sunt.

4. Cur dicendum sit, *Cepi lupam, & catulos ejus; Pompeium caesus est, & exercitus ejus*; reddunt Grammatici rationem, quod intercedat conjunctio : unde sit, ut reciproco non sit locus. Alioqui dicendum : *Cepi lupam cum catulis suis non ejus : Pompeium caesus est cum exercitu suo*; non *ejus*.

DE

Numero Distributivo.

CAPUT XV.

Præceptum primum.

Distributivi numeri, quibus sermè utimur cum idem pariter in plura dividimus, hi sunt : *Singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, septeni, octoni, noveni, deni, undeni, duodeni, ternideni, vel deniterni, quaterni, quindeni, &c. Viceni, viceni singuli, viceni bini, terni, &c. Triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, nonageni, centeni*. Sequuntur deinde illi : *Duceni, trecenti, quadringeni, quingeni, sexcenti, septingeni, octingeni, nongeni*, quæ per Syncopem dicuntur, pro *ducenteni*.

90 De Constructione numeri Distributivi.

mi, trecenteni, quadringenteni, quingenteni, sexcenteni, septingenteni, octingenteni, noningenteni, vel nongigenteni, quanquam hi quoque interdum usurpantur. Denique *Milleni, bis milleni, &c.* Cic. *Antico* : Binos gladiatores singulis partibus familiarum distribuit. *Idem in Parad.* Capit ille ex suis prædiis sex cena sestertia, ego centena ex meis, id est, *ille sexcenta, ego centum quatuordecim.* Plin. Vivunt Laconici annis denis, hoc est, *Unusquisque Laconicus decem annis vivit.*

Appendix I. Generis.

Res vel mensura in quam cadit distributio, sæpe accusativo gaudet cum præpositione IN. Cic. *in Verrem* : Censores binos in singulas civitates, describebat. Liv. Qui bina millia æris in annos singulos penderent. *Idem.* Singulis in militem tunicis imperatis,

Appendices II. Generis.

1. Cum duo adhibentur numeri, uterque aut alteruter esse potest Distributivus. Cic. *in Bruto*. Bini oratores vix singulis ætatibus exstiterunt. *Idem in Verr.* Pro frumento in modios singulos, duodenos sestertios exegisse, id est, *sestertios duodecim pro quolibet frumenti modio.* Varro *de re rustica* : decem ubi in dies singulos denarios dare audivisset.

2 Distributivi numeri eleganter loco primitivorum Substantivis junguntur, quæ numero singulari carent; ut, *Binx litteræ.* hoc est, *Dux epistola*, *Bina castra*, *Terna arma*, potius quam, *Dux littera*, *Dux castra*, *Tria arma.* Cicero *in Ant.* Inter bina castra collocatus est.

3. In hisiphs tamen *Uni, Una, Una*, dicimus potius, quam *singuli*; nisi distributivè sumantur; ut, *Una nuptia*.

De Constructione numeri Distributivi. 91

nuptia, *scalæ, litæra, &c. Cicero de leg. Sequæ non unis circumdatum moenibus, &c. Idem pro leg. Manli. Ab unis hostium copiis bellum geri. Salust. in Jug. Ubi unæ & alteræ scalæ comminutæ sunt.*

Appendices III. Generis.

1. Sæpe distributivus omittitur, cum res in quas aliquid distribuitur, accusativo efferuntur cum præpositione *IN*. Ita dicitur; *In militem, In naves, In capita, id est, In singulos milites, &c. Liv. Frumentum Melianum assibus in modios æstimatum in plebi divisit, hoc est, cum singuli modii singulis assibus æstimarentur.*

2. Interdum distributivi loco primitivorum, præsertim à Poëtis & Historicis, cum quibuscumque substantivis copulantur. *Virg. Gens illi triplex, populi sub gente quaterni. Idem. Bisquinos silet ille dies. Ovid de Ponto: Perque quaterdenos itur in illa gradus, pro Quatuor, Quinque, Quadraginta. Cic. in Som. Scip. Cum ætas tua septenos octies Solis anfractus reditusque converterit: Prope Poëtice loquitur: hoc est, ubi sex & quinquaginta annos expleveris.*

Præceptum secundum.

M I L L E.

Mille modò Adjectivum est, modò Substantivum. *Mille* Adjectivum pluralis tantum est numeri, nec declinatur in casus. *Cic. pro Sex. Edixitque, ut ab urbe abesset mille passus. Virg. Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.*

Mille Substantivum singularis numeri jam non declinatur in casus; at numero multitudinis *Millia, Millium, Millibus;* & sæpe genitivo jungitur.

tar. *Cic. in Anton.* Mille nummum ferret expensum. *Pro Quin.* Septingenta millia passuum.

Appendix I. Generis.

Si quando *Millia* cum alio casu junctum reperitur, erit per regulam de Substantivis continuatis. *Cic. in Verr.* Tritici modios quinque millia. *Pro Rab.* Quid vociferabare decem millia talenta esse promissa? *Livius* : Philippei nummi quatuordecim millia.

De Constructione

PRÆPOSITIONUM.

CAPUT XVI.

Præceptum primum.

*Casum sæpe suum dat præpositura regendum
Addita composito : quandoque supervenit ipsa ;*

Verba composita sæpe casum præpositionis habent. *Cic. de Finib.* Persarum Magos adiit. *Idem ad Q. frat.* Cum subito bonus Imperator noctu urbem hostium invasisset.

Interdum repetunt præpositionem. *Idem in Verr.* Ceteri hæredes adeunt ad Verrem. *In Anton.* In Galliam invasit Antonius. Hanc repetitionem amant multa verba composita ex præpositionibus, A, AB, AD, CON, DE, E, EX, IN. *Idem de amicis.* Tu velim a me animum parumper avertas. *Idem ad Q. frat.* Abduco equidem me ab omni Reipublicæ cura.

Præcep-

Præceptum secundum.

Casus Præpositionum.

AD poscis *Quartum sociis cum præposituris.*

Accusativo serviunt *Ad, apud, ante, adversus* vel *adversum, cis, citra, circiter, circa, circum, contra, erga, extra, intra, inter, infra, iuxta, ob, pene, per, pone, post, prope, propter, præter, secundum, supra, secus, trans, ultra, versus, usque.* *Cic. in Brut.* In pratulo, propter Platonis statuam consedimus. *Idem Attic.* Secundum te nihil est mihi amicus solitudine.

Appendix I. Generis.

Versus suo casui ferè postponitur. *Cicero Attico:* Verti me à Minturnis Arpinum versus. *Sulpicius Ciceroni:* Cùm Megaram versus navigarem. *Apud Livium* præposita invenitur: *Mœsti* procedunt versus hostem.

Præceptum tertium.

Vult A cum sociis casum retinere Latinum.

Ablativo gaudent: *A, ab, abs, abque, cum, coram, clam, de, è, ex, pro, præ, procul, palam, sine.* *Cicero in Pison.* Mihi verò ipsi coram genere meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? *Idem Attic.* Clam ils eam vidi. *Terent. Heaut.* Præ iracundiâ, Menedeme, non sum apud me. *Liv.* Rem creditori palam populo solvit. *Idem.* Haud procul occasu Solis redeundi in castra tempus erat.

Clam cum accusativo invenies apud *Terent. & Plaut.*

Appendix I. Generis.

*Primi Ablativum numeri, Patriumque secundi
Vult Tenuis: Interdum Sexto pluralis adhaeret.*

Tenuis, quod casui suo postponitur, ablativo singulari gaudet. Liv. Umbilico tenuis. Cicero pro Deiotaro: Tauro tenuis regnare jussus est:

Nonnumquam etiam ablativo plurali adhaeret: Ovidius: Pectoribus tenuis. Celsus: Dimittere se inguinibus tenuis in aquam.

Ferè tamen genitivum desiderat, si nomen sit pluralis numeri. Cic. in Arato: Lumborum tenuis. Plin. Corporum tenuis. Virgil. Crurum tenuis. Lucret. Labiorum tenuis.

Appendix II. Generis.

A, Consonantibus præponitur. Cic. in Anton. Antonius à fronte, à tergo, à lateribus tenetur.

AB, vocalibus & consonantibus. Liv. Ab Carthaginensibus. Cic. Ab duabus. Liv. Ab gerendis rebus. Cic. Ab sortensi. Virg. Ab Jove. Salust. Ab Metello. Cic. Ab nullo. Liv. Ab quindecim. Cic. Ab Senatu. Idem: Ab re tua. Idem: Abtulis subselliis.

ABS præponitur littera T, & interdum Q. Terent. Andr. O Dave, itane contemnor abs te? Idem Adelp. Abs quovis homine beneficium accipere gratum est.

Præceptum quartum.

In Sub, Super, & Subter.

Sub, Super, In, Subter, casu donantur utroque.

IN, *Sub, Super*, modò accusativum, modò ablativum, pro varia significatione postulant.

IN cum verbis motus & mutationis accusativum amat. *cicero in caill.* Egredere ex urbe Catilina, in exilium proficiscere *Mart.* Dicas in aurem. *Ovid* : Versa est in cineres sospite Trója viro. Item dum tempori servit. *Liv.* Bellum in trigesimum diem indixerunt. Pro **ERGA**. *Virg.* Accipit in Teucros animum Regina benignum. **CONTRA** : *Quint.* In eam invehi solent. **APUD** : *Cicero Parad.* Non probatur in vulgus. **SUPRA** : *Varron.* Qui onera extollere iu jumenta possit. **ANTE** : *Terent. Andr.* Vereor coram in os te laudare. **PRO** : *Terent.* Pisculos emptos obolo in coenam. **INTER** : *Cic. de Nat. Deor.* Homines morte deletos reponere in Deos.

Cùm verò *Quies*, aut aliquid fieri in loco significatur, ablativo gaudet. *Cic. I. de Leg.* In viridi opacaque ripa inambulantes. *Idem ad Attic.* In hac solitudine careo omnium colloquio.

SUB serè accusandi casum postulat, cum tempus adsignificat. *Cesar* : Pompeius sub noctem naves solvit. *Liv.* Sub equestris finem certaminis coorta est peditum pugna. *Cicero Planc.* Sub eas litteras statim recitatae sunt tuz. Accusativum desiderat etiam cum verbis motus. *Cic. 2 Phil.* Nisi ille se sub scalas tabernæ libraræ coniecisset. Cum verbis quietis ablativum petit. *Virg.* Et si quid cessare potes, requiesce sub umbra. *Cic in Ant.* Sub nomine pacis bellum latet.

SUPER serè accusativo servit, dum significat, *Above.* *Cic. de Leg.* Demetrius super tumulum novit quid statui, nisi columellam. Eo tamen sensu aliquando cum ablativo legitur. *Virg.* Hac mecum potes requiescere nocte, Fronde super viridi. Accusativum etiam habet pro **INTER** : *Sueton* : In Sermone nato super coenam. **ULTRA** : *Idem* : Veteranis super bina sestertia dedit. **PRÆTER** :

Sueton :

Sueton : Cùm comperisset, super cætera flagitia, Sillio nupsisse.

Ablativo adjungitur cum pro DE ponitur. *Cic.*

Attic. Hac super re scribam ad te Rhegio.

SUBTER fermè accusandi casum polcit, sive quietis, sive motus verbis adjungatur. *Cic. Tulc.* Plato iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit. Interdum, apud Poëtas potissimùm, ablativum admittit. *Virgil Æneid.* Subter densa telludine.

Præceptum quintum.

Præpositio versa in Adverbium.

PRæpositio, cùm casu privatur in Adverbium migrat. *Cic. Attico* : Tu adventare ac propè adesse jam debes. *Idem pro flac.* Multis post annis pecunia recuperata est. *Idem de Natura Deor.* Sensibus & animo ea, quæ extra sunt, percipimus.

Præceptum sextum.

Præpositiones aliis Præpositionibus præpositæ.

PRæpositiones nonnunquam aliis præpositio nibus præponuntur. *Cic. ad Attic.* Nuncii nobis venerunt ex ante diem Nonas Junias, usque ad pridie Kalendas Septembris.

USQUE tamen ferè alteram præpositionem desiderat. *Idem ad Verrem* : Maximis in laudibus usque ad summam senectutem summa cum gloria vixit. *Terent. Eunuch.* Ex Æthiopia est usque hæc. *Cic. de Nat. Deor.* Usque à Thalete enumerasti sententias Philosophorum.

Quod si præponatur nominibus opidorum, utroque modo construitur. *Cic. in Verr.* Sacerdotes usque Ennam profecti sunt. *Idem* : dona usque ad Numantiam misit.

De Constructione

ADVERBII.

CAPUT XVII.

Præceptum primum.

*De Nominativo post Adverbium.**Rectum vel Quartum casus, En, Ecce, requirunt.*

EN, Ecce nominandi seu accusandi casum admittunt. *Cic. pro Deiot.* En crimen, en causa. *Plaut. Amph.* En tectum, en tegulas, en obductas fores *Cic. in Verr.* Ecce nova turba atque rixa. *Idem de Frib.* Ecce miserum hominem, si dolor summum malum est.

Præceptum secundum.

*De Genitivo post Adverbium.**Affatim, amat Patrium, Partim, Satis, Instar,**Abunde,**Et nimis atque Parum : pro causa adjungitur**Ergo.*

A*ffatim, Partim, &c. Ergo* pro causa genitivum casum postulant. *Liv.* Affatim lignorum. *Cicero de clar. Orat.* Plato mihi unus instar est omnium. Quamquam *Instar* etiam aliquando nomen est, ut supra dictum in Anomalis. *Cic.* Nimis insidiarum. *Salust.* Satis loquentiæ, sapientiæ parum. *Gell.* Partim hominum venerunt. *Cic.* Eorum partim in pompa, partim in acie illustres fuerunt. *Liv.* Victoriæ navalis ergo in unum diem supplicatio decreta est.

ADVERBIA SUPERLATIVA.

Sunt Patrio contenta gradus Adverbia summi.

Sæpe loco Patrii Sextum. EX præcunte capeffunt.

Adverbia superlativa genitivum postulant.
Cic. de Clar. Orat. Maximè omnium Nobilium Græcis litteris studuit. Idem Ibid. Sæpissimè audio illum omnium ferè Oratorum Latine loqui elegantissimè.

Genitivus hic in ablativum cum præpositione migrare potest. *Cic. de Clar. Orat. Piso, maximè ex omnibus qui ante fuerunt, Grecis doctrinis eruditus.*

ADVERBIA LOCI.

Gentium amat Longè : at Ubi, quò cum probus, Usquam.

Et Nusquam, Patrii Terrarum & Gentium adhaerent.

Adverbium Longè cum genitivo *Gentium* tantum reperitur *Cic. Attic. Tu longe gentium abes. Sic etiam minimè gentium.*

Sed *Ubi, Ubinam, Ubicumque, Ubius, Quo, Quovis, Quoquo, Usquam, Nusquam*, genitivos *Terrarum, Gentium* eleganter admittunt. *Cic. Attic. Quid ageres, ubi terrarum esses, ne suspicabar quidem. Terent. Adelph. Fratrem nusquam invenio gentium.*

Huc spectant Adverbia, *Eò, Huc. Ltv. Eò* consuetudinis adducta res est. *Curt. Huc malorum ventum est. Eò negligentiae, scelerum, contemptus, corruptionis, furoris, insolentiae, desperationis adduci; Eò discordiae, eò magnitudinis procedere, Huc arrogantiae, indignitatis venire; apud probatos auctores invenies.*

Interea loci, dixit Terent. Heaut. Sic Ilaut. Mosel. Ibidem loci res erit.

AD-

ADVERBIA TEMPORIS.

Et Patrio & Quarto donabimur nata Diei.

Pridiè, postridiè, & genitivum & accusativum casum petunt. *Cic. Attic.* Pridiè ejus diei veni. *Idem Appo.* Pridiè nonas Junii, cum essem Brundisii. *Idem Aut.* Postridiè ludos Appollinares. *Idem ibid.* Dnas accepi postridiè Iduum.

Adverbia *Tunc* & *Tum* genitivum temporis admittunt. *Fustin.* De gente obscura tunc temporis. *Idem.* Tum temporis Consulem expectabat.

Præceptum tertium.

De Dativo post Adjectivum.

Quadam more Patrum sumpsere Adverbia Ternum: Quarta Conveniens, Concors, atque Obvius edunt.

Quadam dandi casum petunt, more eorum unde deducuntur. *Cic. de Finib.* Congruenter convenienterque naturæ vivere. *Salust. Jug.* Superbiæ nobilitatis obviam itum est. *Plin.* Picturæ, quibus equidem nullas æquè demiror. *Virg.* Coronæ æqualiter itais collocandæ sunt. Nam *Congruens, Conveniens, Obvius, Æquus, Æqualis*, dativo gaudent.

Præceptum quartum.

De Accusativo post Adverbium.

Proximè amat Quartum: Proprius dilexit eundem.

Proprius, Proximè, accusandi casum exigunt. *Cic. ad Octav.* Cur castra longius adversari-
I 2 orum.

100 *De Constructione Adverbi.*

orum castris; & proprius urbem moventur. *Idem in Anton.* Brutus speram dat, ut cum suis copiis quam proximè Italiam sit.

Gaudet Abhinc verbis, exacti temporis: unde
Natus abhinc annos, vel centum dicimus annis.

Abhinc, verbis præteriti temporis junctum accusativum seu ablativum postulat. Cic. in Ferr. Horum pater abhinc duos & viginti annos est mortuus. *Idem pro Quint.* Quo tempore? Abhinc annis quindecim.

Præceptum quintum.

De Vocativo post Adverbium.

Heus, O; sola sibi casum junxere vocandi.

O Et Heus, Adverbia vocandi, desiderant vocativum. *Virg.* O Melibœe, Deus, &c. *Terent. Adelph.* O Chreme, ausculta. *Idem. Adelph.* Heus, heus, Syre, *Plaut. Pseud.* Heus chlamydate. Hic casus tamen interdum reticetur. *Lucan.* O quibus una salus placuit, &c. componite mentes. *Cic.* Heus, ubi Roscio?

Præceptum sextum.

Ablativus post Adverbium.

Collativa sibi nequeunt Adverbia Sextum:
Ut, Dicto citius, Justo amplius, Ocyus Euro:

Comparativa ablativo gaudent. *Cic. de Invent.* Lachrymâ nihil citius arescit. *Idem. ad Curion.* Nemo est, qui tibi sapientiâ suadere possit te ipso. *Terent. Hecyr.* Dies triginta, aut plus eo in navi fui. *Idem. Heaut.* Annos sexaginta natus es, aut plus eo, ut conjicio.

Appen-

Appendix I. Generis.

Plus, Amplius, Minus : etiam sine casu ponuntur, sed subauditur Coniunctio *Quam*. *Terent. Adolph.* Misero plus quingentos colaphos infregit. *Cas.* Cum ipsi non amplius quingentos equites haberent. *Idem.* Milites sunt minus septingenti desiderati. *Idem.* Naves amplius octingentæ erant visæ. In his & similibus tam accusativus, quam nominativus à verbis pendet, non ab adverbis, quemadmodum & in hoc exemplo. *Liv.* Aberant plus quingentos passus.

Præceptum septimum.

Adverbia loci.

Adverbia loci, quibus interrogamus, sunt hæc : *Ubi, Unde, Quo, Quæ, Quorsum.*

Ad hæc interrogationem **UBI** redduntur hæc : *Hic, istuc, illuc, ibi, ibi, ibidem, alibi, alicubi, ubique, utrobique, ubilibet, ubivis, ubicumque, passim, vulgè, intus, foris, nusquam, usquam, longe, peregre.* Item *Suprà, subter, infrà, antea, post, extra, circa,* cum sunt Adverbia. *Cic. ad Torquat.* Nemo est quin ubivis, quam ibi ubi est, esse malia.

Ad **UNDE** redduntur hæc : *Hinc, isthinc, illinc, inde, indidem, aliunde, undeliber, undevis, undique, undecumque, undequaque, alicunde, utrimque, eminus, cominus, superne, inferne, peregre, longè, longius, intus, foris.* *Cic.* Tam longe repetita principia quospectent. *Plin.* Si longius adferuntur pomorum calathi.

Ad **QUO**, redduntur hæc : *Huc, istuc, isto, illuc, eo, eodem, illo, aliquo, alio, neutro, utroque, quaque, quocumque, quovis, quolibet, intro, foras, peregre, longe, nusquam.* *Terent. Hecyr.* Abi Parmeno intro. *Cic.* Si qua res me isto abduxerit.

Ad **QUA**, redduntur hæc : *Hæc, istæ, illæ, aliquæ, aliæ, ea, eadem, dextra, sinistra, leva, quæ, libet, quacumque, nusquam. Terent. Eunuch. Plenus ximaram sum : hæc atque illæc perfluo.*

AD **QUORSUM**, id est, quem locum versus, redduntur hæc : *Horsum, isorsum, illorsum, aliorsum, deorsum, sursum, dextrosum, sinistrosum, laevo-sum, prorsum, rursus, introsum, vel introsum, retrorsum, vel retrorsus, quoquo versus, vel quoquo versus. Terent. Phor. Horsum pergunt. Idem. Rursum, prorsum curfare. Idem. Ne sursum, deorsum currites.*

Præceptum octavum.

UT pro *Postquam*, Indicativum petit. *Cicero Attic. Ut ab urbe discessi, nullum prætermihi diem, quin aliquid ad te litterarum darem. Item pro Quomodo, cum quadam admiratione. Idem ad eund. Cn. noster (de rem miseram & incredibilem) ut totus jacet! Terent. Eunuch. Ut falsus est animi!*

Post has voces, *Adeo, ita, talis, tantus, tot*, numquam ponitur quod; sed *Ut* cum subjunctivo. *Cic. pro Rab. Adeone hospes hujusce urbis, ut hæc nescias? Idem Tusc. 2. Non sum ita hebes, ut ista dicam.*

Tam adverbio *Quam* respondere solet. *Cicero Tir. Xenomenes hospes tam te diligit, quam si vixerit tecum. Plaut. Afin. Tam ego homo sum, quam tu. Eodem modo Toties & Quoties, Qualiter & Taliter. Cic. de Orat. Toties, quoties, præscribitur. Martial. ad Volcan. Qualiter Assyrios renovant incendia nidos, &c. Taliter exuta est veterem nova Roma senectam.*

Præcep-

Præceptum nonum.

Antequam, Priusquam, Posteaquam, Postquam, Ubi pro Postquam.

Antequam, tum indicativis, tum conjunctivis jungitur. *cic. pro Mur.* Antequam pro Murena dicere instituo, pro me ipso pauca dicam. *Idem.* Antequam aliquo loco confedero, litteras à me non habebis.

Priusquam iisdem modis gaudet. *Terent. And.* Omnia experire certum est, priusquam pereo. *cic. pro Mil.* Priusquam hoc mali videro.

Posteaquam, Postquam, & Ubi pro *Postquam*, tam indicativo quam conjunctivo adhærent. *cic. Anic.* Posteaquam in Formiano sum. *Idem. Tusc.* Posteaquam Tyrum venissent. *Salust.* Posteaquam alteri alteros aliquantum attriverant. *Curr.* Postquam vero ipsorum poenitentiam vidisset. *Cesar.* Id ubi vident, mutant consilium. *cic.* Ubi quis semel pejeraverit, ei credi postea non oportet.

Particulæ *Cum, Quod, Ex quo*, pro *Postquam* aliquando ponuntur. *cic.* Anni sunt octo : cum in ista meditatione versatur. *Plin.* Tertius dies est, quod audiui recitantem. *Quintil.* Nec dissimulavit tertium diem esse, ex quo non inveniret exordium.

Præceptum decimum.

NE Subjunctivum petit, cum aliquid prohibemus. *Terent. Eunuch.* Ne post conferas culpam in me. *Livius.* Ne tot annorum felicitatem in unius horæ dederis discrimen. Petit & imperativum, maxime apud Poëtas. *Plaut. Pers.* Abi, ne jura, satis credo. *Virg.* Ne fugite hospitium néve ignorete Latinos.

Næ, hoc est *Profecto*, pronominibus præpositum, indicativum vel conjunctivum petit. *Terent. Adelph.* Næ ego homo sum infelix.. *Cic. in Ant.* Næ tu, si id fecisses, melius famæ tuæ consulēs. *Idem Tuscul.* Næ ille vir sapiens latius ex his tenebris in lucem illam excesserit.

Præceptum undecimum.

Per, Perquam, &c.

PER, *Perquam, Sanè, Valdè, Oppido, Imprimis, Cumprimis, Apprimo, Admodum, Vebementer*; & alia id genus, ferè positivis gaudent. *Cicero de Finib.* Hæc quidem est perfacilis & perexpedita defensio. *Idem de Orat.* Quod mihi quidem perquam puerile videri solet. *Idem ad Terent.* Sin ad nos pertinerent, servirent, præterquam oppidd pauci. *Idem in Ferr.* Philodampus erat imprimis inter suos copiosus. *Idem in eund.* C. Muslius, homo comprimis honestus.

Per, & Perquam, aliquando superlativo junguntur. *Colum.* Perpaucissimis agricolis. *Curt.* Perquam maximo exercitu coactio:

Præceptum duodecimum.

Quam.

QUAM cum Admirationi, Commiserationi, atque Interrogationi cum Admiratione permittæ servit, Positivis jungitur; ut Quàm multi avaritiæ student! Heu quàm fallaces sunt hominum spes, quàm inanes cogitationes! *Cic. de Amicit.* Quàm multa, quæ nostra causa numquam faceremus, facimus causa amicorum!

Quàm, præ *Quantum*, Positivis præponitur. *Cic. Treb.* Quàm sint morosi qui amant, vel ex hoc in-

intelligi potest. Nescis quam sint stulti, qui suis cupiditatibus serviunt.

Verum sequente verbo *Possum*, Superlativis adjungitur. *Cic. Cat.* Quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi. *Idem de Nat. Deor.* Aves nidos construunt, eosque quam possunt molissimè substernunt.

Quam ut eleganter Comparativa sequitur. *Cic. de Orat.* Hoc altius est, quam ut nos humi strati suspicere possimus.

Quam pro Valde Superlativis elegantissime adjungitur. *Cic. Valer.* Vehementer te rogo, ut cures, ut ex hac commendatione mihi Cuspius quam primum, quam sæpissime gratias agat.

Præceptum decimumtertium.

Tam, & Quam.

TAM, & Quam, Positiva frequentissimè, Superlativa rarius, Comparativa rarissimè, copulant. *Cic. in Orat.* Nemo Orator tam multa, he in Græco quidem otio, scripsit, quam multa sunt nostra. *Salust.* Quam quisque pessimè fecit, tam maxime tutus est. *Terent. Heaut.* Adolescens quàm minima in spe situs erit, tam facillimè patris pacem in leges conficiet suas. *Cicero pro Deiot.* Per dexteram te istam oro, non tam in bellis & in præliis, quàm in promissis & fide firmitorem.

Ponitur interdum *Tam* separatim cum Superlativo. *Cicero in Anton.* Nondum erat vestris tam gravissimis tamque multis judiciis ignominiisque concisus. Quod tamen passum usurpandum non videtur.

Præcep-

Præceptum decimumquartum.

Adverbia in UM & O finita.

ADverbia in UM Positivis gaudent; ut *Parum, Multum, Nimum, Tantum, Quantum, Aliquantum, Cicero Attic, Parum firma sunt, gaze de fratre meo scribis. Idem in Rull. Socrer hujus vir multum bonus est. Idem de Finib. In rebus apertissimis nimium longi sumus.*

Paulo, Nimio, Quanto, Aliquanto, Tanto, Ho, Quo, Multo, Hoc, pro Tanto, Nihilo, Comparativo adherent. Cicero de Offic, Quanto superiores sumus tanto nos submissius geramus. Lucceius Cicero: Valeo paulò deterius quam soléo. Idem in Verr. Nihilo diligentior ad classem ornandam.

Appendix I. Generis.

Adverbia in UM, etiam non rarè Comparativis junguntur. *Plin. Paucg. Hoc tantum cæteris major, quo melior. Idem. Mirum quantum ocyor medicina. Idem. Formam viri aliquantum ampliorum. Gall. Cætera quoque stadia esse aliquantulum breviora.*

Appendices II. Generis.

1. *Multo* etiam Superlativis additur. *cicero in Verr. Cum omnis arrogantia odiosa est, tum illa ingenii atque eloquentiæ multo molestissima.*

Item *Longe* pro *Multo*. *Cicero in Bruto: Longe post natos homines improbissimus C. Servilius. Quo sensu etiam Comparativo adheret. Plin. Cum Domitius Tullius longè melior apparuerit morte, quam vita. Virgil Æneid. Pedibus longè melior Lycus. Pro Falde verò jungitur & iis nominibus*

nibus, quæ vim superlativi habent. *Cicero Bruto* :
L. Castronius Pætus longè princeps municipii Lu-
centis.

2. *Facile cum Sine dubio, Sine controversa*, significat,
Superlativis gaudet, aut iis quæ eorum vim ha-
bent. *Idem pro Rabir. Postb.* Virum unum totius
Græciæ facile doctissimum Platonem accepimus
Idem pro Cluent. Regionis illius, & vicinitatis,
virtute, existimatione, nobilitate, facile princeps.

Præceptum decimumquintum.

Quoniam, &c.

Quoniam, Causam certam ferè significat, &
Indicativo jungitur. *Posteaquam, & Post-*
quam non ad Causam, sed ad Tempus referun-
tur *cic. pro Planc.* Quoniam tu ita vis, minimum
me gratum esse concedam.

De Constructione INTERJECTIONIS.

C A P U T XVIII.

O, Heu, Prò, Rectum, Quartum, Quinimumque re-
quirunt.

O Tribus casibus adjungitur. Nominandi;
Terent. Phor. O vir fortis atque amicus!
Accusandi. *Cicero Terentia* : O me perditum! O
me afflictum! Vocandi. *Terent. Andr.* O Dave,
itane contemnor abs te?

Heu & Prò modò nominandi, vel potius vocan-
di casum postulant. *Virg.* Heu Pietas! Heu prisca
fides

fides. *Liv.* Tantum, pro dolor, degeneravi-
mus à parentibus nostris. Modo accusandi. *Cic. in*
M. Anton. Heu me miserum! *Idem in Verr.* Pro
Deum hominumque fidem!

Hei & Vx dativo gaudent. *Terent.* Heaut. Hei
misero mihi! *Idem Varr.* Vx misero mihi!

De Constructione CONJUNCTIONIS.

CAPUT. XIX.

Præceptum primum.

Conjunctus & Disjunctus Conjunctio casus
Connectit similes, verbo dum pendet ab uno;
Si non proprietates vocis quandoque resistat.

An, Quam, Præterquam, Nisi, normæ dantur
eidem.

Conjunctiones Copulativæ & disjunctivæ.
cum ad idem verbum referuntur, similes
casus connectant; Nisi certa dictionum proprie-
tas obstat. *Cicero in Anton.* Quis non doleat inter-
ritum talis & viri, & civis? *Salust.* Divitiarum
& formæ gloria fluxa atque fragilis est.

Quam, Nisi, An, Præterquam.

Quam, Nisi, An, Præterquam, eosdem item
casus copulant. *Cicero Attic.* An existimas
ab ullo malle me legi probarique, quam à te?
Idem pro Sext. Quem umquam Senatus civem, ni-
si me, nationibus exteris commendavit? *Idem de*
Orat.

Orat. Refert etiam qui audiant, Senatus; an populus, an Iudices. *Idem in Catil.* Pro tantis rebus, nullum à vobis præmium posulo præterquam hujus diei memoriam sempiternam.

Aliquando huic constructioni certa dictionum proprietates obstat; ut, Fui Romæ, & Athenis. Aut Brundisii, aut Sulmone mortuus est. Emistine librum centusse an minoris? Malim Panormi quàm Syracusis esse.

Præceptum secundum.

Etsi, Tametsi, Quamquam, Etiamsi, Quamvis.

E*t si, Tametsi, Quamquam.* cum primum locum sententiz ac periodi occupant, Indicativum possunt, raro Coniunctivum: cæteris locis tam Coniunctivum quàm Indicativum admittunt. *Cicero pro Mur.* Etsi vereor, iudices. *Idem de Finib.* Genus hoc scribendi etsi sit elegans. *Idem Leni.* Tametsi nihil mihi fuit optatius. *Salust. Cat.* Tametsi par gloria sequatur, *Cicero Planc.* Quamquam gratiarum actionem non desiderabam. *Salust.* Vi regere patriam quamquam possis, tamen importunum est.

Etiamsi, Quamvis. Coniunctivo, & sæpe Indicativo, junguntur. *Cic. de Amic.* Omnia breviter tolerabilia esse debent, etiam si maxima sint. *Idem ad Tiron.* Etiamsi quid scribas, non habebis. *Idem Philip. 2.* In quibus etiamsi non erunt infidiz. *Idem de Senect.* Eundem esse creditote, etiamsi nullum videbitis. *Idem in Anton.* Homines, quamvis in rebus turbidis sint. *Colum.* Quamvis doctissimi viri auctoritatem venerar. *Quintilianus.* Quamvis jam poteram nihil mirari.

Aliquando occupant initium orationis, apud Quinct, declam. v. vi. viii. x. xii.

Præceptum tertium.

Licet, Ut, pro Quamvis.

Licet, Ut pro *Quamvis*. Subiunctivo gaudent. *Cicero post redit. in Senat.* Tantus vester consensus de salute mea fuit, ut, licet corpus abesset meum, dignitas in patriam revertisset. *Idem pro Quinto.* Ut summa haberem cætera, temporis quidem certe vix satis habui.

Præceptum quartum.

Ut, Ne, & Ne non.

Dic. Timeo ut cum vix audeas sperare quod optas.

Dic. Timeo ne fortè cadat, secus atque volebam.

Vereor, Timeo, Metuo, Coniunctivum amant, & junguntur cum *Ut*, si aliquid volumus, sed contrarium metuimus; cum *Ne*, si aliquid nolumus, sed contrarium timemus. *Terent. Borm.* Vereor ut placari possit. *Idem Andr.* Hei vereor ne quid Andria apportet mali.

Ne non idem est quod, *Ut.* *Cicero Attic.* Timeo ne non impetrem.

Appendix II. Generis.

Si tertiam addideris negationem, te omni metu liberum significabis. *Cicero in Ferr.* Non vereor, ne hoc officium meum. *P. Servillo* non probem; hoc est. *Non dubito, quin hoc officium meum P. Servillio sit probaturus.*

Præ-

Præceptum quintum.

Ut ne, Ni, Nisi, Si.

UT ne, pervenisse ponitur pro Ne. *Cicero in Varro*: Impetrant, ut ne jurent. *Idem ad Q. frat.* Opera datur, ut judicia ne fiant. *Idem Bruto*: Semper animadverti, studiosè te operam dare, ut ne quid meorum tibi esset ignotum.

Ni, Nisi, Si, tum Indicativum, tum Conjunctivum amant. *Terent. Andr.* Mirum ni domi est. *Cicero in Verr.* Ni restituisent statuas, vehementer his minatur. *Idem in Amic.* Ortum quidem amicitie videtis, nisi quid adhuc fortè vultis. *Ibid.* Nisi immortalitatem optare veller, quid non est adeptus, quod homini fas esset optare? *Terent. Andr.* Si illum selingo, ejus vitæ timeo: sin opitutor, hujus minas. *Cicero ad Amic.* Si horros inspexeris, dederis mihi quod ad te scribam.

Præceptum sextum.

Quod & Quia.

Quod cum causam ac rationem reddit, tam Indicativo quàm Conjunctivo gaudet. *Cicero Amic.* Fecisti mihi pergratum, quod Serapionis librum ad me misisti. *Idem ad eund.* Utinam illum diem videam, cum tibi gratias agam, quod me vivere cogitasti. *Ad rom.* Admiratus sum quod, ad me manu tuâ scripisses.

Appendix II. Generis.

Verbum *Videor* conjunctionem *Quod* refugit: Ne ergo dixeris. *Videtur* mihi quod sum doctus, quod es doctus, quod ille est vir doctus; sed, *Videor* mihi

esse doctus. Videris mihi esse doctus. Ille mihi videtur esse vir doctus. Et numero multitudinis eodem modo: Videmur nobis esse docti, Videmini vobis esse docti, Illi videntur sibi esse viri docti. Cicero Amico: Amens mihi fuisse videor. Idem in M. Antonio. Nescio quid turbatus mihi esse videris. Terent. Andr. Subtristis visus est esse aliquantulum mihi.

Quia, pro Quod, utrumque modum admittit: Cicero de Finib. Neque quisquam est, qui dolorem ipsum, quia dolor sit, amet, Idem in Verr. Quarta autem est urbs: quæ, quia postremo ædificata est, Neapolis nominatur.

De Constructione FIGURATA.

CAPUT XX.

Præceptum primum.

O Ratio tres virtutes habere debet, ut *Emendata*, ut *Dilucida*, ut *Ornata* sit: quibus virtutibus totidem vitia contraria sunt; Nam *Emendata* Barbara; *Dilucida*, Obscura, *Ornata*, Inornata adversatur.

Præceptum secundum.

DUO sunt vitia, quibus oratio Barbara atque rustica efficitur; *Solacismus* & *Barbarismus*: quæ, qui purè ac emendatè loqui volet, omni contentione, velis (ut ita dicam) remisque fugiet.

Pra-

Præceptum tertium.

Quid sit Solæcismus, & quot modis fiat.

Solæcismus (constructionis atque emendatæ orationis, de qua hæcenus egimus, hostis infestissimus) est vitiosa partium orationis compositio. Is fit quatuor modis, Adiectione; ut *Scribe eum calamo.* Detractione; ut, *eo forum.* Ne hoc fecit, pro, *Ne hoc quidem fecit.* Transmutatione; ut, *Quoque ego.* Enim hoc voluit. Autem non habuit. Immutatione, *Stulti grave ferunt res adversas.* Grave pro *Graviter*, Nomen pro Adverbio.

Fiunt Solæcismi etiam per cæteras orationis partes. Item per ea quæ cognata sunt, id est, ejusdem generis ac partis; ut, *Eo inens.* Sum intro, *Quando hic venisti?* Scilicetne Cicerone hanc orationem, aut Hortensius? *At.* pro *At.* Non feceris cuiquam injuriam. *Non* pro *Ne.*

Denique sunt & per ea quæ partibus orationis accidunt. Per genera; ut, *Sapientes lato fronte res adversas ferunt.* Per casus, ut, *Quo is?* *Roma.* Venio Brundisii. Per numeros; si unum ad te vocans dicas: *Venite.*

Per modos; ut, *Peto à te, ut mihi opem fers,* pro *feras.*

Per genera verborum; ut, *Mox redeam,* pro *Redibo*; ponitur enim activum pro neutro.

Appendices III. Generis.

Fuerunt, ut ait Quintilianus, qui adiectionis vitium *Pleonasmus*; Detractionis *Eclipsis*; Transmutationis *Anastrophe* appellarint; negantes hæc vitia species esse Solæcismi: quorum sententia ita probanda est, si hæc ad figuratam orationem pertineant.

Præceptum quartum.

Quid Figura.

CUM apud viros doctos, & qui purè loquendi laude floruerunt, aliquid legerimus, quod Grammaticorum legibus repugnare videatur, non continuo existimabimus eos Solæcismum fecisse, cum ipsorum auctoritate testimoniisque soleant Grammatici ipsi sua præcepta confirmare. Nam sunt quædam, quæ faciem quidem Solæcismi habent, vitiosa tamen non sunt. Hoc novum loquendi genus. *Figura verborum aut sermonis*, aut *orationis*, siue (ut Græci loquuntur) *ῥῆμα λέγας*, appellatur.

Est enim *Figura* nova loquendi ratio, à trito & vulgari sermone remota, quæ ferè ratione aliqua a seve disertorum nititur.

ENALLAGE.

Quæ partem pro parte locat, sit Enallaga forma.

Pars in frustra secant: Bathroti ascendimus urbem.

Enallage figura est, cum pars una orationis pro alia ponitur. *Virgilius*: Horrendum stridens, pro *Horrendæ*. *Terentius*. in *Hecyr*, Nullus dixeris; pro *Ne dixeris*. *Cicero*. *Att.* Philotimus nullus venit; pro *non venit*. *Cicero*. Venio in Senatum frequens; pro *frequentè*. *Idem*: Malè sit Antonio; *Plautus* Bene sit tibi. *Bene* & *Malè*, sicut & *Sat*, *Satis*, *Abundè*, *Parum*, aliaque, partes nominis agunt.

Fit etiam Enallage per attributa partium orationis. Per casus. *Cicero de Finib.* Venit mihi *Platonis* in mentem; pro *Plato*. *Cicero pro Sexto Roscio*. Duo illi sunt *Titi Roscii*, quorum alteri *Capitoni* cognomen est: pro *Capito*. Per modos. *Terentius*.
Andr.

Andr. Si te æquo animo ferre accipiet, negligenter feceris; pro *Facies.*

Per tempora. *Cic. in Verr.* Unum ostende, in tabulis aut tuis, aut patris tui, emptum esse; vicisti; pro *vinces.* Per numeros. *Livius.* Romanus prælio victor, pro *Romani ultores.*

ECLIPSIS.

Quæ foris accersas Eclipsis verba subaudit.

Ut, Fuit urbs, quondam Tiri tenuere coloni,

Eclipsis figura est, cum id, quod in oratione deest, foris omnino petendum est. *Cic. ad Attic.* Ego si Tiro ad me, cogito in Tusculanum, deest *venit,* & *proficisci.* *Idem in Verr.* Ridere conviver, cachinnari ipse Antonius, desideratur *capere,* & *cepit.* *Idem Attic.* Quid mihi auctor es? ad volone an maneo? subaudiendum, *Ut faciam.*

Appendix II. Generis.

Hæc figura latissime patet, ac ferè per omnes partes orationis manat: nam desideratur interdum Nomen. *Cic. Att.* Statua, quæ ad Opis per te posita, in excelso est; deest *adem vel templum.* *Idem:* Nos eo die cœnati solvimus, deest *navem.* Interdum Pronomen, maxime ante verba primæ & secundæ personæ: aut cum Pronomen ad se personam tertiam evocat. *Cic.* Pro uno filio duo patres deprecamur; deest *nos.* Interdum Verbum. *Cic. in Anton.* Stupere gaudio Græcus; desideratur *cepit.* Sunt qui existiment hic esse Enallagen rûdorum: *Stupere* pro *Stupebat.* Interdum præpositio; ut, *Ante,* in his, Tercio Calendas, Quarto Idus, Sexto Nonas. *Idem* in his, *Nasci, Natus, Procreatus, Satus, Genitus,* &c. *Plin. lib. 8. cap. 59.* Serpentes parvi, quos terra nasci proditur. *Cic. 3. de Nat.* Minerva secunda orta Nilo.

Appen-

Appendix III. Generis.

In illis *Decies seftertium, Vicies seftertium, Centies seftertium*, & id genus cæteris ad implendam orationem desideratur *centena millia*, nam antiqui. *Decies centena millia seftertium*, dicebant, postea usus obtinuit, ut compendiosè dicerent. Nonnulli Scriptores, maxime Poetæ, compendiosius loquentes, *Decies, Vicies, Centies*, tantum dicunt. *Marialis*. Ducenties accepit, & tamen vivit.

Z E U G M A.

*Suggeris in verbis aliquid tibi Zeugma propinquis ;
Sed Genus, & Numerum, Casusque in alia relinquit ;
U, Gener atque Socer, cum dira fuisset in arma.*

Zeugma figura est, cum id, quod in oratione desideratur, à proximo assumitur, manente eodem genere, numero, casu, cæterisque attributis. *Cic. vit. Parad.* Nulla possessio, nulla vis auri pluris quam virtus æstimanda est. *Idem pro C. Rabir.* Virtus, & honestas, & pudor cum Consulibus esse coquebat.

Appendices III. Generis.

1. Si id, quod desideratur in oratione, extrinsecus assumitur ; Eclipsis est ; sin verò è proximis atque vicinis verbis assumatur, neque ulla sit mutatio, Zeugma est. Nam si velis posita exempla omnibus numeris implere, dices ; *Nulla possessio pluris quam virtus æstimanda est, nulla vis auri pluris quam virtus æstimanda est.* Ubi nec genus, nec numerus, nec casus mutatur.

2. Si id, quod assumitur ad orationem implendam, primum est. *Prozeugma* dicitur, *Cic.* Egit pater & filius, ut tibi sponderem. Si medium ; *Mezeugma.* *Auctor ad Heren.* Formæ dignitas aut morbo

morbo deflorescit, aut vetustate. Si postremum, *Hypozeugma*. *Cic.* Mihi & res & conditio placet.

SYLLEPSIS.

*Cum pars deficiens ex partibus ulla propinquis
Suppletur, mutato aliquo, Syllepsis habetur.*
Castanez mihi sunt, & pressi copia lactis.

Syllepsis est, cum id, quod in oratione deest, è proximo assumitur, mutato tamen genere, aut numero, aut casu, aut aliquo è ceteris accipientibus. *Cic. ad Q. frat.* Ille timore, ego risu corruui. *Livius:* Nemo miles Romanus magis assiduus in caltris vestris fuit, quam ego, fratresque mei.

Appendix II. Generis.

Si genus mutatur, Syllepsis dicitur per genera. *Cic.* Plenum forum & basilicas, istorum hominum videmus. Per casus, cum variatur casus. *Terent.* Verum si augeam, aut etiam adjuget sim ejus iracundia. A genitivo *iracundia* sumitur accusativus *iracundiam*, ut sit plena oratio, *paucos si augeam iracundiam*, &c. Per numeros. *Cic.* Frons. oculi, vultus persæpè mentiuntur, oratio verò sæpissime. Necessario mutandus est numerus, si velis locutionem explere: *Frons mentitur, oratio mentitur.* Per personas. *Cic.* Sustulimus manus & ego, & *Barbus*. Per modos. *Lucretius ad Ciceronem:* Ego valeo sicut soleo, paulld etiam deterius quam soleo; subauditur *Valere*. Per tempora; ut si dicas, *Elegantius nunc loqueris quam superioribus annis;* assumendum *loquebaris*, ad implendam orationem.

Appendix III. Generis.

Zengma in similibus clausulis locum habet: hoc est, in quibus attributa five accidentia partium orati-

orationis integra manent; Syllepsis verò in dissimilibus, hoc est, ubi dissimilitudo mutatioque attributorum seu accidentium necessariò fit, ut oratio suis numeris plena sit; ut, *Ille timore corruit, ego risu corruì.*

PROLEPSIS.

Partibus attribuit Totum commune Prolepsis, Quod vox significat præiens, in Partibus ipsi Absente subauditum; ut, Duo Romam auxere potentes

Italix Reges, Numa pace, & Romulus armis.

Prolepsis est, cum dictio aliqua totum significans præcessit, quæ rursus in partibus intelligitur, neque explicatur. *Livius:* Ita duo deinceps Reges, alius alia via, ille bello, hic pace civitatem auxerunt. *Salust.* Exercitus hostium duo, unus ab urbe, alter à Gallia, obstant.

Appendix I. Generis.

^{JS 7.} Dictio totum significans est, *Arges*; partes, *Romulus, Numa*: ubi rursus, *Romulus Rex, Numa Rex*, discendum erit, si orationem velis integram facere. Dictio quæ præcedit, ferè aut est pluralis numeri, aut pluralem vim habet. *Cæs.* Eodem die, uterque eorum exercitum educunt, Pompeius clam & noctu, *Cæsar* palam atque interdum. Verbum ferè convenit cum dictione præcedente, ut proposita exempla docent.

Livius tamen ita Locutus est: Quando duo ordinarii consules alter morbo, alter ferro periisset.

Appendix III. Generis.

Hæc (Sallustianæ causæ). Ea tempestate crepere se quisque magis extollere. *Plaut. Stich.* Alius alium percu-

percunctemur. *Gell.* Adspexerunt omnes qui aderant alius alium. *Pth.* Ex diverso convehunt altera alterius ignara? hæc inquam. & alia id genus *Implicitam Prolepsin* quidam vocant, in qua scilicet aliquid deest; totum nimirum, aut partes.

ARCHAISMOS.

Dicit Archaismos gaudet Constructio prisca.
Hanc rem præstatio sperat sibi Roma futurum.

Archaismos constructio est qua prisca vetustas potissimum usa est. *Terent. Eunuch.* Nescio quid profectò absente nobis, turbatum est domi. *Idem ibid.* Ejicienda est Hercule hæc animi mollities, nimis me indulgeo. *Plaut. Milit.* Jura te non nociturum esse hominem de hac re neminem.

HELLENISMUS.

Græca, non Latine, lege utitur Hellenismus.
Triste lupus stabulis: Solus tibi certet Amyntas.

Hellenismus est constructio quæ Græci sermonis leges, non Latini, observat. *Luceus ad Cicer.* Si solitudine delectaris, cum scribas & agas aliquid eorum, quorum consuevisse gaudeo. *Quorum* pro *Quæ* dixit, quia Relativum apud Græcos etiam casu cum Antecedente consentit. *Virgil.* Varium, & mutabile semper, Fœmina. *Idem:* Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres. *Idem:* Dulce satissimus humor, depulsis arbutus hædis. Græci enim neutrum nomen singularis numeri cum masculinis & femininis utriusque numeri jungunt. *Mém:* Hæc factus, lotus humeros subiectaque colla Veste super fulvique interior pelle leonis.

Sunt alia præterea figura pæne propria Poëtarum, quas in Prosa reijcimus.

Præceptum quintum.

De Barbarismo.

Barbarismus est dictio aut omnino barbara, aut Latina quidem, sed vitiosa scripto vel pronuntiatione. Barbara omnino & peregrina; ut, *Perla*, pro *Unione*; *Aviso*, pro *Admonco*: & alia generis ejusdem.

Latina dictio vitiosa fit pluribus modis. Per genera: ut, *Trophæus*, pro *Trophæum*. Per numeros: ut, *Scopa*, pro *Scope*. Per declinationem: ut, *Vasibus*, pro *Vasis*. Per conjugationem: ut, *Præstavi*, pro *Præstui*: *Consumabo*, pro *Consumam*: *Veneravi*, pro *Veneratus sum*. Divisione, cum dividimus conjuncta, ut, *Silua tritum*; pro *Silva*, *duarum*. Complexione, cum divisa conjungimus: ut, *Plæton* pro *Phæton*. Adjectione: ut, *Follium*, pro *Folium*: *Patruum*, pro *Patrum*: *Præcor*, pro *Precor*: *Honus*, pro *Onus*: *Circumdabo*, penultima producta. Detractione; ut, *Santus*, pro *Sanctus*; *Tempta*, pro *Contempta*: *Præest*, pro *Præst*. Odie, pro *Hodje*: *Fecundata* penultima correpta, Immutatione; ut *Set*, pro *Sed*. *Munus*, pro *Mundus*. Trajectione; ut, *Interpretor*, pro *Interpreter*: *Thrao*, pro *Trabo*.

Admonitio.

Cum leges apud Virgil. aut alios Reliquias, pro *Reliquias*: *Alituum*, pro *Alitum*: *Exstinxsem*, pro *Extinxissem*: *Peculi*, pro *Peculii*: *Dissolvo*, pro *Dissolve*: *Steterunt*, penultima correpta: cum hæc, inquam, & similia leges. ne putes principes Poetarum Barbarismum fecisse: multa enim Poetis permittuntur, quæ cæteris scriptoribus deneantur.

Neque miseris, si apud M. Tullium, oratorum princi-

principem, *Liberum, Nummum, Sesterium*, pro *Liberorum, Nummorum, Sesteriorum, Cognoram, Norum*, aliasque id genus verborum imminutiones offenderis: neque enim Barbarismi sunt detractio: siquidem à consuetudine, certissima loquendi regula, impetratum est, ut etiam oratoribus sic loqui liceret.

O B S C U R Æ ORATIONIS VITIA.

CAPUT. XXI.

VERBA inusitata, & à consuetudine quotidiani sermonis remota, obscuritatem & tenebras orationi adferunt; ut si quis dicat *Averuncare*, pro *Avertere*.

Eandem obscurat vitium, quod à Græcis *Acyron*, à Latinis *Improprium* dicitur; ut, *Sperare*, pro *Timere*.

Item ambiguitas, quæ *Amphibolia* Græcè appellatur, idque vel in uno verbo; ut, *Taurus* animalne sit, an mons, an signum in coelo, an nomen hominis, nisi distinctum, non intelligitur. Vel in sermone; ut, *Audivi Chremetem percussisse Deameam*.

Obscuratur præterea oratio cum sermoni deest aliquid quo minus plenus sit. *Miosis*, hoc est, diminutio, dicitur; ut, *Ille domum rectà desideratur, Contendit*. Quamquam multa excusat *Eclipsis*. Vel contra, obscuratur etiam cum inani verborum turba, atque copiosa loquacitate, obruitur oratio; *Perissologiam* vocant.

Impeditur denique sermo, quo minùs dilucidus sit,

fit. si longa Parenthesis interjiciatur: aut si verba, confusa permixtaque longius trahantur. *Horat.* Namque pila lippis inimicum & ludere crudis. Rectus enim ordo est: *Namque pila ludere, inimicum est, lippis & crudis*: quod vitium *Hyperbaton obcurum*, hoc est, *confusa ac perturbata verborum transgressio*, vocatur. Si hæc vitia vitabimus, dilucida erit oratio.

Appendices I. Generis.

1. Cum orationis structura decoris gratia variatur, neglecto simplicis sermonis ordine, non vitium est, sed virtus, quæ Hyperbaton appellatur, id est, *Transgressio verborum*. *Cicero pro Cluent.* Animadverti, iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. *In duas partes divisam esse, simplex erat ordo, sed durus & ineomptus.*

2. Hyperbati sive transgressionis aliquot species, elegantix causa usurpantur: quales sunt Anastrophe, Timesis, Parenthesis.

Anastrophe est duorum verborum ordo præposterus, ut, *Mecum, tecum, Secum, Nobiscum, quibus de rebus.* Anastrophe illa, *Urbem quam statuo, vestra est; pro, Quam urbem statuo*; admodum dura est.

Timesis est, cum verbum compositum dividitur aliqua dictione interposita. *Cic. Antic.* Per mihi gratum erit, si id curatis ad me preferendum. Eiusdem generis sunt illa: *Rem verò publicam penitus amissimus.*

Parenthesis est brevis sensus sermoni, antequam absolvatur, interjectus. *Cic. in M. Anton.* O præclarum custodem ovium (ut aiunt) lupum! *Livius:* Tantum (pro dolor!) degeneravimus à parentibus nostris. Illud verò cavendum diliger, ne longior parenthesis, nè crebro adhibeatur.

DE INORNATÆ ORATIONIS VITIIS.

CAPUT XXII.

T Apinosis est, qua rei magnitudo vel dignitas minuitur; ut si quis patricidam *hominum* nequam vocet.

Tautologia est ejusdem sermonis iteratio, sine causa; ut, Ibant, quā poterant: quā non poterant, non ibant.

Vitanda est & nimia ejusdem literæ assiduitas; ut, Quidquam, quisquam, cuiquam, quod convenit neget?

Macrologia est longior, quā oporteat, sermo. *Livius*: Legati, non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt.

Pleonasmos est vitium, cum supervacuis verbis oneratur oratio; ut, *Ego meo oculis vidi*. Satis est enim, *Vidi*.

Appendix II. Generis.

Si quando puer apud graves Oratores aliquid offenderit, quod supervacuum atque otiosum esse videatur, ne id sine causa factum esse putet. Adduntur enim interdum quædam affirmationis gratia. *Tercius, Adelpb.* Hiscæ oculis egomet vidi. *Virgilium*: vocemque his auribus hausi. Aut consuetudine, aut auctoritate, aut vetustate, aut necessitate denique excusantur.

M. T. CICERONIS.

A D

Q. FRATREM
EPISTOLA.*In qua de statu Procons. & officio Prae-
sidis in administranda provincia
elegantissime disseritur.*

M. T. C. Q. FRATRI, S.

Etsi non dubitabam, quin hanc Epistolam, multi nuntii, fama denique esset ipsa sua celeritate superatura, tuque ante ab aliis auditurus esses annum tertium accessisse desiderio nostro, & labori tuo: tamen exillimavi à me quoque tibi hujus molestiae nuntium perferri oportere. Nam superioribus literis, non unis sed pluribus, cum jam ab aliis desperata res esset, tamen ego tibi spem maturae decessionis afferebam, non solum ut quam diutissime te jucunda opinione oblectarem, sed etiam quia tanta adhibebatur, & à nobis, & à Praetoribus contentio, ut rem posse confici non diffiderem. Nunc quoniam ita accidit, ut neque Praetores suis opibus, neque nos nostro studio quicquam proficere possemus, est omnino difficile non graviter id ferre, sed tamen nostros animos maximis in rebus gerendis & sustinendis exercitatos, frangi & debilitari molestia non oportet. Quoniam ferre ea molestissime homines debent, quae ipsorum culpa contracta sunt: est quiddam in

in hac re mihi molestius ferendum, quam tibi: factum est enim mea culpa, contra quam tu mecum & proficiscens, & per literas egeras, ut priore anno non succederetur. Quod ego dum sociorum salutis consulo, dum impudentiæ nonnullorum negotiatorum resisto, dum nostram gloriam tua virtute augeri expeto, feci non sapienter, præsertim cum id commiserim ut ille alter annus etiam tertium posset adducere. Quod quoniam peccatum meum esse confiteor, est sapientiæ atque humanitatis tuæ curare & perficere, ut hoc minus sapienter à me provisum, diligentia tua corrigatur. Ac si te ipse vehementius ad omnes partes bene audiendi excitaris, non ut cum aliis, sed ut tecum jam ipse ceteris; si omnem tuam mentem, curam, cogitationem, & excellentem omnibus in rebus laudis cupiditatem incitaris; mihi crede, unus annus additus labori tuo, multorum annorum lætitiā nobis, gloriam vero etiam posteris nostris afferet. Quapropter hoc te primum rogo: ne contrahas aut dimittas animum, neve te obrui tanquam fluctu sic magnitudine negotii finas, contraque erigas ac resistas, sive etiam ulterius occurras negotiis: neque enim ejusmodi partem Reipubl. geris in qua fortuna dominetur, sed in qua plurimum ratio possit & diligentia. Quod si tibi bellum aliquod magnum & periculosum administranti prorogatum imperium viderem, tremere animo, quod eodem tempore esse intelligerem etiam fortunæ potestatem in nos prorogatam: nunc vero ea pars tibi Reipublicæ commissa est, in qua aut nullam, aut exiguam partem fortuna tenet, & quæ mihi tota in tua virtute ac moderatione animi posita esse videatur. Nullas (ut opinor) insidias hostium, nullam prælii dimicationem, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendii aut rei frumentariæ, nullam seditionem exercitus pertimescimus, quæ persæpe sapientissimis viris acciderunt, ut quemadmodum gubernatores optimi vim tempestatis, sic illi for-

tunæ impetum superare non possent. Tibi data est summa pax, summa tranquillitas, ita tamen ut ea dormientem gubernatorem vel obruere, vel vigilantem etiam delectare possit. Constat enim ea provincia primum ex eo genere sociorum, quod est ex hominum omni genere humanissimum: deinde ex eo genere civium, qui aut, quod publicani sunt, nos summa necessitudine attingunt: aut, quod ita negotiantur ut locupletes sint, nostri consulatus beneficio se incolumes fortunas habere arbitrantur. At enim inter hos ipsos existunt graves controversiæ, multæ nascuntur injuriæ, magnæ contentiones consequuntur. Quasi vero ego id putem, non te aliquantum negotii sustinere. Intellego permagnum esse negotium, & maximi consilii. Sed memento consilii me hoc negotium esse magis, quam fortunæ putare. Quid est enim negotii, continere eos quibus præsis, si te ipse contineas? Id autem si magnum & difficile cæteris, sicut est difficillimum: tibi & fuit hoc semper facillimum, & vere esse debuit, cujus natura talis est, ut etiam sine doctrina videatur moderata esse potuisse: Ea autem adhibita doctrina est, quæ vel vitiosissimam naturam excolere possit. Tu cum pecuniæ, cum voluptati, cum omnium rerum cupiditati resistes, ut facis: erit, credo, periculum ne improbum negotiatorem, paulo cupidiorum publicanum comprimere non possis. Nam Græci quidem sic te ita viventem intuebuntur, ut quendam ex annalium memoria, aut etiam è cœlo divinum hominem esse in provinciam delapsum putent. Atque hæc nunc, non ut facias, sed ut te facere & fecisse gaudeas, scribo. Præclarum est enim summo cum Imperio fuisse in Asia triennium, sic ut nullum te signum, nulla pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipium, nulla forma cujusquam, nulla conditio pecuniæ (quibus rebus abundat ista provincia) ab summa integritate continentiaque deduxerit. Quid autem reperti tam eximium, aut tam exre-

tendum

tendum potest, quam istam virtutem, moderationem animi, temperantiam non latere in tenebris, neque esse abditam, sed in luce Asiæ, in oculis clarissimæ provinciæ atque in auribus omnium gentium ac nationum esse positam? non itineribus tuis perterreri homines, non sumptu exhausti, non adventu commoveri? esse quocunque veneris, & publicè, & privatim maximam lætitiā: cum urbs custodem, non tyrannum: domus hospitem, non expilatorem recepisse videatur? His autem in rebus jam te usus ipse profectò erudit, nequaquam satis esse, ipsum has te habere virtutes, sed esse circumspiciendum diligenter, ut in hac custodia provinciæ non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis & civibus, & Reipublicæ præstare videare. Quanquam Legatos habes eos, qui ipsi per se habituri sint rationem dignitatis suæ: de quibus honore & dignitate, & ætate præstat Tullius: quem ego arbitror, præsertim cum scribat historiam, multos ex suis annalibus posse deligere, quos velit, & possit imitari. Hælienus autem noster est cum animo & benevolentia, tum verò etiam imitatione vivendi. Nam quid ego de Gratidius dicam? quem certo scio ita laborare de existimatione sua, ut propter amorem in nos fraternum, etiam de nostra laboret. Quæstorem habes non tuo iudicio delectum, sed eum quem fors dedit. Hunc oportet & sua sponte esse moderatum, & tuis institutis & præceptis obtemperare. Quorum si quis fortè esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges quibus est adstrictus: non ut ea potestate, quam tu ad dignitatem perquisisses, ad quæstum abuteretur: Neque enim mihi sanè placet præsertim quum ii mores tantum jam ad nimiam lenitatem & ambitionem incubuerint, scrutari te omnes sordes, excutere unumquemque eorum: sed quanta sit in quoque fides, tantum cuique committere. Atque inter hos, eos, quos tibi comites, & adiutores negotiorum publicorum dedit ipsa Res-

publica

publica duntaxat finibus iis præstabis, quos antè præscripsi. Quos verò aut ex domesticis convictoribus, aut ex necessariis apparitoribus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte Prætoris appellari solent, horum non modò facta, sed etiam dicta omnia præstanda nobis sunt. Sed habes eos tecum, quos possis rectè facientes faciliè deligere, minus consulentes existimationi tuæ facillimè coercere, à quibus, rudis cum esses, videtur potuisse tua liberalitas decipi. Nam, *ut quisque est vir optimus, ita difficilimè esse alios improbos suspicatur.* Nunc verò tertius annus habet integritatem eandem quam superiores, cautiorem etiam, ac diligentior. Sint aures tuæ, quæ id quod audiunt, exillimentur audire, non in quas fictè aut simulatè quæstus causa insursurretur. Sit annulus tuus non ut vas aliquod, sed tanquam ipse tu: non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ. Accensus sit eo etiam numero, quo eum maiores nostri esse voluerunt, qui hoc non in beneficii loco, sed in laboris ac muneris non temerè nisi libertis suis deferebant, quibus ille quidem non multo secus ac servis imperabant. Sit licitor non suæ sed tuæ lenitatis apparitor, majoraque præferant fasces illi ac securæ dignitatis insignia, quàm potestatis. Toti denique sit provinciæ cognitum, tibi omnium quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse charissimas. Denique hæc opinio sit, non modo iis qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui dederint, te inimicum (si id cognoveris) futurum. Neque verò quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant se apud te multum posse, abs te solere impetrari. Nec tamen est hæc oratio mea huiusmodi, ut te in tuos aut durum esse nimium, aut suspiciosum velim. Nam si quis est eorum, qui tibi biennii spatjo nunquam in suspicionem avaritiæ venerit, ut ego Cælium, & Cherippum, & La-beonem audio, & quia cognovi, exillimo: nihil est, quod non & iis, & si quis est alius ejusmodi, &

com.

committi, & credi rectissime putem. Sed si quis est in quo jam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tue commiseris. In provincia verò ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem penitus intrarit, qui nobis antè fuerit ignotus: huic quantum credendum sit, vide: non quin possint multi esse provinciales viri boni: sed hoc sperare licet, judicare periculosum est. Multis enim simulationum in volucris regitur, & quasi velis quibusdam obtenditur uniuscujusque natura: frons, oculi, vultus persæpè mentiuntur: oratio verò sapissimè. Quamobrem quàm potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniæ cupiditate adducti careant his rebus omnibus, à quibus nos divulsi esse non possumus, te autem, alienum hominem ament ex animo, ac non sui commodi causâ simulent? Mihi quidem permagnum videtur, præsertim si iidem homines privatum non ferè quemquam, Prætores semper omnes amant. Quo ex genere, si quem fortè tui cognosti amantiorem (fieri enim potuit) quàm temporis, hunc ad tuum numerum libenter adscribito: Sin autem id non perspicias, nullum erit genus in familiaritate cavendum magis, propterea quod & omnes vias pecuniæ norunt, & omnia pecuniæ causâ faciunt: & quicum victuri non sunt, ejus existimationi consulere non curant, Atque etiam è Græcis ipsis diligenter cavendæ sunt quædam familiaritates, præter hominum perpaucorum, si qui sunt vetere Græcia digni. Sic verò fallaces sunt permulti, & leves, & diuturna servitute ad nimiam assentationem eruditi: quos ego universos adhiberi liberaliter, optimum quemque hospitio, amicitiaque conjungi dico oportere: nimia familiaritates eorum, neque tam fideles sunt (non enim audent adversari nostris voluntatibus) & invident non nostris solam, verum etiam suis. Jam qui in ejusmodi rebus, in quibus vereor etiam ne durior sim, cautus esse velim ac diligens; quo
me

me animo in servos esse censes? quos quidem cum omnibus in locis, tum præcipue in provinciis regere debemus: quo de genere multa præcipi possunt. Sed hoc & brevissimum est, & facillime teneri potest. ut ita se gerant in istis Asiaticis itineribus, ut si iter Appia via faceres: neve interesse quidquam putent. utrum Tralleis, an Formias venerint. At, si quis est ex servis egregie fidelis, sit in domesticis rebus, & privatis. Quæ res ad officium imperii tui, atque ad aliquam partem Reipublicæ pertinebunt, de his rebus ne quid attingat. Multa enim, quæ recte committi servis fidelibus possunt; tamen sermonis, & vituperationis vitandæ causa, committenda non sunt. Sed nescio quo pacto ad præcipiendi rationem delapsa est oratio mea, cum id mihi propositum initio non fuisset. Quid ei præcipiam, quem ego in hoc præsertim genere intelligam, prudentia non esse inferiorem, quam me, usu verò etiam superiorem? Sed tamen si ad ea, quæ faceris, auctoritas accederet mea, tibi ipsi illa putavi fore jucundiora. Quare sunt hæc fundamenta dignitatis tuæ: tua primum integritas, & continentia, deinde omnium, qui tecum sunt, pudor: delectus in familiaribus, & provincialium hominum, & Græcorum percautus & diligens: familiæ gravis, & constans disciplina. Quæ cum honesta sint in his privatis nostris, quotidianisque rationibus: in tanto imperio, tam depravatis moribus, corruptrice provincia, divina videantur necesse est. Hæc institutio, atque hæc disciplina potest sustinere in rebus statuendis, decernendisque eam severitatem, qua tu in iis rebus usus es, ex quibus nonnullas similitudines cum magna mea lætitiâ susceptas habemus, nisi fortè me Paconii nescio cujus hominis ne Græci quidem, at Myſii, aut Phrygii potius, querelis moveri putas: aut Tuscenii, hominis furiosi, ac sordidi vocibus, cujus tu ex impurissimis faucibus in honestissimam cupiditatem eripuisti summa

summa cum æquitate. Hæc & cætera plena severitatis, quæ statuisti in ista provincia, non facile sine summa integritate sustinebimus. Quare sit summa in jure dicendo severitas, dummodò ea ne varietur gratia, sed conservetur æquabilis. Sed tamen parvi refert ab te ipso jus dici æquabiliter, & diligenter, nisi idem ab iis fiet, quibus tu ejus numeris aliquam partem concesseris. Ac mihi quidem videtur non sanè magna varietas esse negotiorum in administranda Asia, sed ea tota jurisdictione maxime sustineri. In qua scientia præsertim provincialis ratio ipsa expedita est. Constantia est adhibenda, & gravitas, quæ resistat non solum gratiæ, verum etiam suspicioni. Adjungenda etiam est facilitas in audiendo, lenitas in decernendo, in satisfaciendo ac disputando diligentia. His rebus nuper Cn. Octavius, jucundissimus fuit: apud quem primus licitor qui fuit, tacuit accensus: quoties quisque voluit, dixit, & quam voluit diu. Quibus ille rebus fortasse nimis lenis videretur, nisi hæc lenitas illam severitatem tueretur. Cogebantur Syllani homines quæ per vim & metum abtulerant, reddere. Qui in magistratibus injuriose decreverant, eodem ipsis privatis erat jure parendum. Hæc illius severitas acerba videretur, nisi multis condimentis humanitatis mitigaretur. Quod si hæc lenitas grata Romæ est, ubi tanta arrogantia est, tam immoderata libertas, tam infinita hominum licentia, denique tot magistratus, tot auxilia, tanta vis, tanta senatus auctoritas: quam jucunda tandem Prætoris comitas in Asia potest esse, in qua tanta multitudo civium, tanta sociorum, tot urbes, tot civitates unius hominis nutum intuentur? ubi nullum auxilium est, nulla conquestio, nullus senatus, nulla concio? Quare cum permagni hominis est, & cum ipsa natura moderati, tum verò etiam doctrinæ, atque optimarum artium studiis eruditi, sic se adhibere in tanta potestate, ut nulla alia potestas ab iis, quibus præ sit, desideretur.

desideretur. Cyrus ille à Xenophonte non ad historiarum fidem scriptus, sed ad Effigiem iusti imperii: cuius summa gravitas ab illo philosopho cum singulari comitate conjungitur: quos quidem libros non sine causa noster ille Africanus de manibus ponere non solebat: nullum est enim prætermis-
sum in his officium diligentis, & moderati imperii, eaque si sic coluit ille qui privatus futurus nunquam fuit: quonam modo retinenda sunt iis, quibus imperium ita datum est, ut redderent, & ab iis legibus datum est, a quibus revertendum est? Ac mihi quidem videntur huc omnia esse referenda ab iis qui præsumunt aliis, ut ii qui erunt eorum in imperio, sint quam beatissimi: quod tibi & esse antiquissimum, & ab initio fuisse, ut primum Asiam attigisti, constante fama atque omnium sermone celebratum est. *Est autem non modo ejus, qui sociis & civibus, sed etiam ejus, qui servis, qui mutui pecuniarum præsit, eorum quibus præsit commodum utilitatisque servire.* Cujus quidem generis constare inter omnes video, abs te summam adhiberi diligentiam: nullum æs alienum novum contrahi civitatibus: veterem autem, magno, & gravi multas abs te esse liberatas urbes: Complures dirutas, ac penè desertas, in quibus unam Ioniæ nobilissimam, alteram Cariæ, Samum & Halicarnassum, per te esse recreatas: nullas esse in oppidis seditiones, nullas discordias: provideri abs te, ut civitates optimatam consiliis administrarentur: sublata Mysiæ latrocinia: exdes multis locis repressas: pacem tota provincia constitutam: neque solum illa itinerum atque agrorum, sed multo etiam plura, & majora oppidorum & fanorum furta, & latrocinia esse depulsa. Remotam à fama, & à fortunis, & ab otio locupletum, illam acerbissimam ministrarum prætorum avaritiæ calumniam: sumptus & tributa civitatum ab omnibus, qui earum civitatum fines incolant, tolerari æquabiliter: facillimos esse aditus ad te: patere aures

aures tuas querelis omnium, nullius inopiam, ac solitudinem, non modò illo populari accessu, ac tribunali, sed ne domo quidem tua, & cubiculo esse exclusam tuo; toto denique in imperio nihil acerbum esse, nihil crudele, atque omnia plena clementiæ, mansuetudinis, humanitatis. Quantum vero illud est beneficium tuum, quòd iniquo, & gravi vestigali æditiorum magnis nostris similitatibus Asiam liberasti? Enimverò si unus homo nobissis queritur palàm te, quòd edixeris, ne ad ludos pecuniæ decernerentur. H. S. CC. sibi eripuisse, quanta tandem pecunia penderetur, si omnium nomine, quicumque Romæ ludos facerent, quod erat jam institutum, erogaretur? Quanquam has querelas hominum nostrorum illo consilio oppressimus, quod in Asia nescio quònam modo, Romæ quidem, non mediocri cum admiratione laudatur, quod, cum ad templum monumentumque nostrum civitates pecunias decrevissent: cùmque id & pro magnis meis meritis, & pro tuis maximis beneficiis, summa sua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, ut *ad Templum monumentumque capere liceret*: cùmque id, quòd dabatur, non esset interiturum, sed in ornamentis templi futurum, ut non mihi potius, quàm populo Romano, ac diis immortalibus datum videretur: tamen id, in quo erat dignitas, erat lex, erat eorum qui faciebant, voluntas, accipiendum non putavi, tum aliis de causis, tum etiam ut animo æquiore ferrent ii, quibus nec deberetur, nec liceret. Quapropter incumbe toto animo, & studio omni in eam rationem, qua adhuc usus es, ut eos, quos tuæ fidei potestatique S. P. Q. R. commisit, & credit. diligas, & omni ratione tuearè, ut esse quam beatissimos velis. Quòd si te fors Afris aut Hispanis, aut Gallis præfecisset, immanibus, ac barbaris nationibus: tamen esset humanitatis tuæ, consulere eorum commodis & utilitati, salutique servire. Cùm verò ei generi hominum præsumus, non mo-

dò in quo ipsa sit, sed etiam à quo ad alios pervenisse putaretur humanitas. certè iis eam potissimum tribuere debemus à quibus accepimus. Non enim me hoc iam dicere pudebit, præsertim in ea vita, atque in iis rebus, in quibus non potest residere inertiz, aut levitatis ulla suspicio. Nos ea, *quæ consecuti sumus, his studiis, & artibus esse adeptos, quæ sunt nobis Græciæ monumentis, disciplinisque tradita.* Quare præter communem fidem, quæ omnibus debetur, præterea nos isti hominum generi præcipuè debere videmur, ut quorum præceptis sumus eruditi, apud eos ipsos quod ab iis didicerimus, velimus expromere. Atque ille quidem princeps ingenii & doctrinæ Plato, tum denique soie beatus respublicas putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut, qui regerent, omne suum studium in doctrina ac sapientia collocassent. Hanc conjunctionem videlicet potestatis, & sapientiæ, saluti censuit civitatibus esse posse: quod fortasse aliquando universæ Reip. nostræ, nunc quidem profecto isti provinciæ contigit, ut is in ea summam potestatem haberet, cui in doctrina, cui in virtute atque humanitate præcipienda plurimum à pueritia studii fuisset, & temporis. Quare cura, ut hic animus qui ad laborem tuum accessit, idem ad salutem Asiæ prorogatus esse videatur: quoniam in te retinendo fuit Asia scelerior, quàm nos in deducendo, perficere ut latitiâ provinciæ desiderium nostrum leniatur. Etenim si in promerendo, ut tibi tanti honores haberentur, quanti haud scio an nemini, fuisti omnium diligentissimus, multò maiorem in his honoribus tuendis adhibere diligentiam debes: Et quidem de isto genere honorum quid sentirem, scripsi ad te antè. Semper eos putavi, si vulgares essent, viles: si temporis causa constituerentur, leves: si verò (id quod ita factum est) meritis tuis tribuerentur, existimabam multam tibi in iis tuendis operam esse ponendam. Quare, quoniam in istis urbibus cum

summo

summo imperio & potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas, & in Deorum numero collocatas vides: in omnibus rebus, quas statues, quas decernes, quas ages, quid tantis hominum opinionibus, tantis de te judiciis, tantis honoribus debeas, cogitabis. Id autem erit huiusmodi, ut consulas omnibus, ut medeare incommodis hominum, provideas saluti, ut te parentem Asiae & dici, & haberi velis. Atque huic tuae voluntati ac diligentiae difficultatem magnam afferunt Publicani: quibus si adversamur, ordinem de nobis optime meritum & per nos cum Rep. conjunctum, & à nobis, & à Rep. disjungemus: sin autem omnibus in rebus obsequimur, funditus eos perire patiemur, quorum non modò saluti, sed etiam commodis consulere debemus. Hæc una (si verè cogitare volumus) in toto imperio tuo difficultas. Nam esse abstinentem, continere omnes cupiditates, suos coercere, & juris æquabilem tenere rationem, facilem te in rebus cognoscendis, in hominibus audiendis, admittendisque præbere, præclarum magis est, quàm difficile. Non est enim positum in labore aliquo, sed in quadam inductione animi atque voluntate. Illa causa Publicanorum quantam acerbitatem afferat sociis, intelleximus ex civibus, qui nuper in portoriis Italiae tollendis non tam de portorio, quàm de nonnullis injuriis portitorum querebantur. Quare non ignoro quid sociis accidat in ultimis terris, cum audierim in Italia quereias civium. Hic te ita versari, ut & Publicanis satisfacias, præsertim publicis malè redemptis, & socios perire non sinas, divinæ cuiusdam virtutis esse videtur, id est tuæ. Ac primum Græcis id, quod acerbissimum est, quod sint vestigales, non ita acerbum videri debet, propterea quòd sine imperio populi Rom. suis institutis per se ipsi ita fuerunt: Nomen autem Publicani aspernari non possunt, qui pendere ipsi vestigal sine Publicano non potuerunt, quòd iis æqualiter Sylla

descriperat. Non esse autem leniores in exigendis vectigalibus Græcos quàm nostros Publicanos, hinc intelligi potest, quod Caunii nuper omnes ex insulis, quæ erant ab Sylla Rhodiis attributæ, confugerunt ad Senatum, nobis ut potius vectigal, quàm Rhodiis penderent. Quare nomen Publicani neque ii debent horrere qui semper vectigales fuerunt, neque ii aspernari, qui per se pendere vectigal non potuerunt: neque ii recusare, qui postulaverunt. Simul & illud Asia cogitet, nullam à se neque belli externi, neque discordiarum domesticarum calamitatem absfuturam fuisse, si hoc imperio non teneretur. Id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat, atque otium. Quod si genus ipsum, & nomen Publicani non iniquo animo sustinebunt, poterunt iis consilio & prudentia tua reliqua videri mitiora. Possunt in pactionibus faciendis non legem sperare censoriam, sed potius commoditatem conficiendi negotii, & ad liberationem molestiæ. Potes etiam tu id facere, quod & fecisti egregiè, & facis, ut commemorares quanta sit in Publicanis dignitas, quantum nos illi ordini debeamus, ut remoto imperio, ac vi potestatis & fascium, Publicanos cum Græcis gratia atque auctoritate jungas. Sed & ab iis de quibus optimè tu meritus es, & qui tibi omnia debent, hoc petas, ut facilitate sua nos eam necessitudinem quæ est nobis cum Publicanis, obtinere & conservare patiantur. Sed quid ego te hæc hortor, quæ tu non modo facere potes tua spontè, sine cuiusquam præceptis. sed etiam magna jam ex parte perfecisti? Non enim desistunt nobis agere quotidie gratias honestissimæ, & maximæ societates: quod idem faciunt Græci. Difficile est autem ea quæ commodis, utilitate, & propè naturâ diversa sunt, voluntate conjungere. At ea quidem quæ supra scripta sunt, non ut te instituerem scripsi (neque

(neque enim prudentia tua cuiusquam præcepta desiderat) sed me in scribendo commemoratio tue virtutis delectavit: quanquam in his literis longior fui, quam aut vellem, aut me putavi fore. Unum est quod tibi ego præcipere non desinam, neque te patiar, quantum in me erit, cum exceptione laudari. Omnes enim qui isthinc veniunt, ita de tua virtute, integritate, humanitate commemorant ut in tuas summas laudibus excipiant unam iracundiam. Quod vitium cum in hac privata quotidianaque vita levis esse animi atque infirmi videtur, tum verò nihil est tam desorme, quam ad summum imperium etiam acerbitem naturæ adjungere. Quare illud non suscipiam, ut quæ de iracundia dici solent à doctissimis hominibus, ea tibi nunc exponam: & nimis longus esse nolim, & ex multorum scriptis ea facile possis cognoscere. Illud quod est epistolæ proprium, ut is ad quem scribitur, de iis rebus quas ignorat, certior fiat, prætermittendum esse non puto. Sic ad nos omnes ferè deferunt, nihil (quàm absit iracundia) te fieri posse iucundius: Sed cum te alicujus improbitas perversitasque commoverit, sic te animo incitari, ut ab omnibus tua desideretur humanitas. Quare quoniam in eam rationem vitæ nos non tam cupiditas quædam gloriæ quàm res ipsa ac fortuna deduxit, ut sempiternus sermo hominum de nobis futurus sit: caveamus quantum efficere & consequi possumus, ne quod in nobis insigne vitium fuisse dicatur. Neque ego hoc nunc contendo, quod fortasse cum in omni natura, tum jam in nostra ætate est, mutare animum: & si quid est penitus insitum moribus, id subito evellere: sed te illud admonéo, ut si hoc plenè vitare non potes, quod antè occupatur animus ab iracundia, quàm providere ratio potuit ne occuparetur, te antè compares, quotidieque meditare resistendum esse iracundiæ: cumque ea maximè animum moveat, tum tibi esse diligentissimè linguam continendam: quæ quidem

mihi virtus non interdum minor videtur, quàm omnino non irasci: Nam illud non solum est gravitatis, sed nonnunquam etiam lenitudinis. Moderari verò & animo, & orationi, quum sis iratus, aut etiam tacere, & tenere in sua potestate motum animi & dolorem, etsi non est perfectæ sapientiæ, tamen est non mediocris ingenii. Atque in hoc genere multò te esse jam commodiorem mitiorémque nuntiant. Nullæ tuæ vehementiores animi concitationes, nulla maledicta ad nos, nullæ contumeliæ perferuntur: quæ quum abhorrent à literis, ab humanitate, tum verò contraria sunt imperio, & dignitati. Nam si implicabiles sunt iracundiæ, summa est acerbitas; sin autem exorabiles, summa levitas: quæ tamen (ut in malis) acerbitati anteponenda est. Sed quoniam primus annus habuit de hac reprehensione plurimum sermonis, credo propterea, quod tibi hominum injuria, quod avaritia, quod insolentia præter opinionem accidebat, & intolerabilis videbatur: secundus autem multò lenior, quòd & consuetudo, & ratio, & (ut ego arbitror) meæ quoque literæ te patientiorem, leniorémque fecerunt: tertius annus ita debet esse emendatus, ut ne minimam quidem rem quisquam possit ullam reprehendere. Ac jam hoc loco non hortatione neque præceptis, sed precibus tecum fraternis ago, totum & animum, cogitationemque tuam ponas in omnium laude undique colligenda. Quod si in mediocri statu sermonis ac prædicationis nostræ res essent, nihil abs te eximium, præter aliorum consuetudinem postularetur. Nunc verò propter earum rerum, in quibus versati sumus, splendorem, magnitudinem, nisi summam laudem ex istâ provincia assequimur, vix videmur summam vituperationem posse vitare. Ea nostra ratio est ut omnes boni tum faveant, tum etiam à nobis omnem diligentiam, virtutemque postulent & expectent: omnes autem improbi, quod cum iis bellum suscepimus.

mus sempiternum, vel minima re ad reprehendendum contenti esse videantur. Quare quoniam ejusmodi theatrum est totius Asiae celebritate refertissimum, magnitudine amplissimum, judicio eruditissimum, natura autem ita resonans, ut usque Romanam significationes, vocesque referuntur: contende, quaeso, atque elabora non modo ut his rebus dignus fuisset, sed etiam ut illa omnia tuis artibus superasse videare. Et quoniam mihi casus urbanam in magistratibus administrationem Reipubl. tibi provincialem dedit, etsi mea pars nemini cedit, fac ut tua ceteros vincat. Simul & illud cogita, nos non de reliqua & sperata gloria jam laborare, sed de parta dimicare; quæ quidem non tam expectanda fuit, quam tuenda nobis est. Ac si mihi quicquam esset abs te separatum, nihil amplius desiderarem hoc statu, qui mihi jam partus est. Nunc vero res sic sese habet, ut nisi omnia tua facta atque dicta nostris rebus isthinc respondeant, ego me meis tantis laboribus, tantisque periculis, quorum tu omnium particeps fuisti, nihil consecutum putem. Quod si, ut amplissimum nomen consequeremur, unus præter ceteros adjuvisti: certè idem, ut id retineamus, præter ceteros elaborabis. Non est tibi his solis utendum existimationibus, ac judiciis, qui nunc sunt hominum, sed his etiam, qui futuri sunt; quanquam illorum erit verius judicium, obrectatione & malevolentia liberatum. Denique illud etiam debes cogitare, non te tibi soli gloriam quaerere; quod si esset, tamen non negligeres, præsertim cum amplissimis monumentis consecrare voluisses memoriam nominis tui: sed ea tibi est communicanda mecum, prodenda liberis nostris, in qua cavendum est, ne si negligentior fueris, non solum tibi parum consuluisse, sed tuis etiam invidisse videaris. Atque hæc non eo dicuntur, ut oratio mea dormientem excitasse, sed potius ut currentem incitasse videatur. Facies enim perpetuo, quæ fecisti, ut omnes æquitatem
tuam,

tuam, temperantiam, severitatem, integritatemque laudent, Sed me quidam tenet propter singularem amorem infinita in te aviditas gloriæ. Quanquam illud existimo, cum iam tibi Asia, sicut unicuique sua domus, nota esse debeat, quum ad tuam summam prudentiam tantus usus accesserit, nihil esse quod ad laudem attingeat, quod tu non optimè perspicias, & tibi non sine cuiusquam hortatione in mentem veniat quotidie. Sed ego qui, quum ad te scribo, tecum loqui videor: ideo & tua longissima quaque epistola maximè delector, & ipse in scribendo sæpè sum longior. Illud te ad extremum & oro & hortor, ut tanquam poetæ boni & actores industrii solent, sic tu in extremâ parte, & conclusionem muneris ac negotii tui diligentissimus sis, ut hic tertius annus imperii tui tanquam tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur. Id facillimè facies, si me, cui semper uni magis, quàm universis placere voluisti, tecum semper esse putabis, & omnibus his rebus quas dices ac facies, interesse. Reliquum est ut te orem, ut valetudini tuæ, si me & omnes tuos valere vis, diligentissimè servias.

M. T. CICERONIS.

Tusculanarum Quæstionum

A D

M. BRUTUM,

LIBER I.

De Contemnenda Morte.

CUM defensionum laboribus, senatoriisque muneribus aut omnino, aut magna ex parte essem aliquando liberatus, retuli me, Brute, te hortante maximè, ad ea studia, quæ retenta animo, remissa temporibus, longo intervallo intermissa revocavi: & cum omnium artium, quæ ad rectam vivendi viam pertinerent, ratio, & disciplina, studio sapientiæ, quæ philosophia dicitur, contineretur: hoc mihi Latinis literis illustrandum putavi: non quia philosophia Græcis & literis, & doctoribus percipi non posset: sed meum iudicium semper fuit, omnia nostros aut invenisse per se sapientius, quàm Græcos: aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaborarent. Nam mores, & instituta vitæ, resque domesticas, ac familiares hos profectò & melius tuemur, & lautius. Rem verò publicam nostri majores certè melioribus, temperaverunt & institutis, & legibus. Quid loquar de re militari? in qua cum vir-
tute

tute nostri multum valuerunt, tum plus etiam disciplina. Jam illa, quæ natura, non literis assecuti sunt, neque cum Græcis neque ulla cum gente sunt conferenda. Quæ enim tanta gravitas, quæ tanta constantia, magnitudo animi, probitas, fides, quæ tam excellens in omni genere virtus in ullis fuit, ut sit cum majoribus nostris comparanda? Doctrina Græcia nos, & omni literarum genere superabat, in quo erat facile vincere non repugnant. Nam cum apud Græcos antiquissimum è doctis sit genus poetarum, siquidem Homerus fuit, & Hesiodus ante Romam conditam, Archilochus regnante Romulo: serius poeticam nos accepimus: annis enim ferè CCCCCX. post Romam conditam Livius fabulam dedit, C. Claudio, Cæci filio, M. Tuditano, consulibus, anno ante natum Ennium, qui fuit major natu, quàm Plautus, & Nævius. Serò igitur à nostris poetæ vel cogniti, vel recepti. Quamquam est in originibus, solitos esse in epulis canere convivas ad ribicinem de clariorum hominum virtutibus. Honorem tamen huic generi non fuisse, declarat oratio Catonis, in qua objecit, ut probrum, Marco Nobiliori, quòd is in provinciam poetæ duxisset; duxerat autem consul ille in Ætoliam, ut scimus, Ennium. Quo minus ergo honoris erat poetis, eo minora studia fuerunt. Nec tamen, siqui magnis ingeniis in eo genere existerunt, non satis Græcorum gloriæ responderunt. An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset, quòd pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polycletos, & Parrhasios fuisse? Honos alit artes, omnesque incenduntur ad studia gloria: jacentque ea semper, quæ apud quosque improbantur. Summam eruditionem Græci sitam censebant in nervorum, vocumque cantibus. Igitur & Epaminondas, princeps, meo judicio, Græciæ, fidibus præclare cecinisse dicitur: Theomistoclesque aliquot antè annis cum in epulis recussasset lyram, habitus est indoctior. Ergo in Græcia

musici

musici floruerunt, disciebantque id omnes, nec, qui nesciebat, satis excultus doctrina putabatur. In summo apud illos honore Geometria fuit, itaque nihil Mathematicis illustrius. At nos, metiendi, ratiocinandique utilitate, hujus artis terminavimus modum. Ac contra oratorem celeriter complexi sumus: nec eum primo eruditum, aptum tamen ad dicendum: post autem eruditum. Nam, Galbam, Africanum, Lælium, doctos fuisse, memorie traditum est: studiosum autem eum, qui hos ætate anteibat, Catonem: post vero Lepidum, Carbonem Gracchos: deinde ita magnos nostram ad ætatem, ut non multum, aut nihil omnino Græcis cederetur: Philosophia jacuit usque ad hanc ætatem, nec ullam habuit lumen literarum Latinarum: quæ illustranda, & excitanda nobis est, ut, si occupati profuimus aliquid civibus nostris, proximus etiam, si possumus, otiosi. In quo eo magis nobis est elaborandum, quod multi jam esse Latini libri dicuntur scripti inconsiderate ab optimis illis quidem viris, sed non satis eruditis. Fieri autem potest, ut recte quis sentiat, & id, quod sentit, politè eloqui non possit. Sed mandare quemquam literis cogitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare possit, nec delectatione aliqua afficere lectorem, hominis est intemperanter abutentis & otio, & literis. Itaque suos libros ipsi legunt cum suis, nec quisquam attingit, præter eos, qui eandem licentiam scribendi sibi permitti volunt. Quare si aliquid oratorie laudi nostra attulimus industria, multo studiosius philosophie fontes aperiemus, è quibus etiam illa manabant. Sed, ut Aristoteles, vir summo ingenio, scientie codia, cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, dicere etiam coepit, adolescentes docere, & prudentiam cum eloquentia jungere: sic nobis placet nec pristinum dicendi studium deponere, & in hac majore, & uberiori arte versari. Hanc enim perfectam philosophiam semper judicavi, quæ de maximis questionibus

bus copiosè posset, ornatèque dicere. In quam exercitationem ita nos studiosè operam dedimus, ut jam etiam scholas Græcorum more habere auderemus: ut nuper tuum post discessum in Tusculano, cum essent complures mecum familiares, tentavi, quid in eo genere possem. Ut enim antea declamitabam causas, quod nemo me diutius fecit: sic hæc mihi nunc senilis est declamatio. Ponere jubebam de quo quis audire vellet: id aut sedens, aut ambulans disputabam. Itaque dierum quinque scholas, ut Græci appellant, in totidem libros contuli. Fiebat autem ita, ut, cum is, qui audire vellet, dixisset, quid sibi videretur, tum ego contrà dicerem. Hæc est enim, ut scis, vetus, & Socratica ratio contra alterius opinionem differendi. Nam ita facillimè, quod verissimillimum esset, inveniri posse Socrates arbitrabatur. Sed quo commodius disputationes explicentur, sic eas exponas, quasi agatur res, non quasi narretur. Ergo ita nascetur exordium. AUDITOR. Malum mihi videtur esse mors. MARCUS. Iisne, qui mortui sunt, an iis, quibus moriendum est? A. Utrisque. M. Est igitur miserum, quoniam malum. A. Certè M. Ergo & ii, quibus evenit jam, ut morentur, & ii, quibus eventurum est, miseri. A. Mihi ita videtur. M. Nemo ergo non miser. A. Prorsus nemo. M. Et quidem, si tibi constare vis, omnes, quicumque nati sunt, eruntve, non solum miseri, sed etiam semper miseri. Nam si solos eos diceres miseros, quibus moriendum esset: neminem tu quidem eorum, qui viverent, exciperes: moriendum est enim omnibus: esset tamen miseriz finis in morte. Quoniam autem etiam mortui, miseri sunt, in miseriam nascimur sempiternam. Necesse est enim, miseros esse eos, qui centum millibus annorum antè occiderunt, vel potius omnes, quicumque nati. A. Ita prorsus existimo. M. Dic, quæso, num te illa terrent, triceps apud inferos Cerberus, Cocyti fremitus, transvectio Acherontis, mento
summam

summam aquam attingens siti enectus Tantalus ?
num illud, quod

sisyphu' versat

Saxum sudans nitendo, neque proficit bilum ?

fortasse etiam inexorabiles iudices, Minos, & Rhadamanthus. Apud quos nec te L. Crassus defendet, nec M. Antonius, nec, quoniam apud Græcos iudices res agetur, poteris, adhibere Demosthenem. tibi ipsi pro te erit maxima corona causa dicenda. Hæc fortasse metuis, & idcirco mortem censes esse sempiternum malum. A. Adeone me delirare censes, ut ita esse credam ? M. An tu hæc non credis ? A. Minimè verò. M. Malè hercule narras. A. Cur ? quæso. M. Quia disertus esse possem, si contra ista dicerem. A. Quis enim non in ejusmodi causa ? aut quid negotii est, hæc poetarum, & pictorum portenta convincere ? M. Atqui pleni sunt libri philosophorum contra ista ipsa disserentium. A. Ineptè sanè. Quis est enim tam excors, quem ista moveant ? M. Si ergo apud inferos miseri non sunt, ne sunt quidem apud inferos ulli. A. Ita prorsus existimo. M. Ubi ergo sunt ii, quos miseros dicis ? aut quem locum incolunt ? si enim sunt, nusquam esse non possunt. A. Ego verò nusquam esse illos puto. M. Igitur ne esse quidem. A. Prorsus illo modo : & tamen miseros ob id ipsum quidem quia nulli sunt. M. Jam malletm Cerberum metuere, quam ista tam inconsideratè diceres. A. Qui tandem ? M. Quem esse negas, eundem esse dicis, ubi est acumen tuum ? cum enim miserum esse dicis, tum eum qui non sit, dicis esse. A. Non sum ita hebes, ut ista dicam. M. Quid dicis igitur ? A. Miserum esse, verbi causa. M. Crassum, qui illas fortunas morte dimiserit : miserum Cn. Pompeium, qui tanta gloria sit orbat : omnes denique miseros, qui hac luce careant. M. Revolveris eodem, sint enim oportet, si miseri sunt. Tu autem modo negabas eos esse, qui

N

mortui

mortui essent, si igitur non sunt, nihil possunt esse. Ita ne miseri quidem sunt. A. Non dico fortasse etiam, quod sentio. Nam illud ipsum, non esse cum fueris, miserrimum puto. M. Quid miserius, quàm omnino numquam fuisse? ita, qui nondum nati sunt, quia non sunt, miseri jam sunt: & nos ipsi, si post mortem miseri futuri sumus, miseri fuimus, antequàm nati. Ego autem non commemini antequàm sum natus, me miserum. Tu si meliore memoria es, velim scire, ecquid de te recordere. A. Ita jocularis, quasi ego dicam, eos esse miseros, qui nati non sunt, & non eos miseros, qui mortui sunt. M. esse ergo eos dicis. A. Immo, quia non sunt, cum fuerint, eos miseros esse. M. Pugnantia te loqui non vides? quid enim tam pugnat, quàm non modò miserum, sed omnino quidquam esse, qui non sit? an tu egressius porta Capena, cum Calatini, Scipionum, Serviliorum, Metellorum sepulcra vides, miseros putas illos? A. Quoniam me verbo premis, posthac non ita dicam, miseros esse, sed tantùm, miseros, ob id ipsum, quia non sunt. M. Non dicis igitur, miser est M. Crassus, sed tantùm, miser. M. Crassus. A. Ita planè. M. Quasi non necesse sit, quidquid isto modo pronunties, id aut esse, aut non esse. An tu dialecticis ne imbutus quidem es? in primis enim hoc traditur: omne pronuntiatum (sic enim mihi in præsentia occurrit, ut appellarem *ἀπαρρητο*: utar post alio si invenero melius) id ergo est pronuntiatum, quod aut verum, aut falsum esse dicitur, cum igitur dicis, miser M. Crassus: aut hoc dicis, miser est M. Crassus, ut possit judicari, verum id, falsumne sit: aut nihil dicis omnino. A. Agè, jam concedo non esse miseros, qui mortui sunt, quoniam extorsisti, ut faterer, qui omnino non essent, eos ne miseros quidem esse posse. Quid? qui vivimus, cum moriendum sit, nonne miseri sumus? quæ enim potest in vita esse jucunditas, cum dies, & noctes cogitandum sit, jam, jam-
que

que esse moriendum? M. Ecquid ergo intelligis, quantum mali ex humana conditione dejeceris? A. quonam modo? M. quia, si mori etiam mortuis miserum esset, infinitum quoddam, & sempiternum malum haberemus in vita. Nunc video calcem: ad quemcum sit decursus, nihil sit præterea extimescendum. Sed tu mihi vidēris Epicharmi, acuti, nec insulsi hominis, ut Siculi, sententiam sequi. A. Quam? non enim novi. M. Dicam, si potēro, Latine. Scis enim me Græcè loqui in Latino sermone non plus solere, quàm in Græco Latine. A. & rectè quidem. Sed quæ tandem est Epicharmi ista sententia? M.

Emori nolo: sed me esse mortuum nihili æstimo.

A. Jam agnosco Græcum Sed quoniam coëgisti, ut concedere in, qui mortui essent, eos miseros non esse, perfice, si potes, ut ne moriendum quidem esse, miserum putem. M. Jam isthuc quidem nihil negotii est: sed etiam majora molior. A. Quo modo hoc nihil negotii est? aut quæ tandem sunt ista majora? M. Quoniam, si post mortem nihil est mali, ne mors quidem est malum: cui proximum tempus est post mortem, in quo mali nihil esse concedis: ita ne moriendum quidem esse, malum est. Id est enim, perveniendum esse ad id, quod non esse malum confitemur. A. Uberius ista quæso. Hæc enim spinosiora, prius, ut confitear, me cogunt, quàm ut assentiar. Sed quæ sunt ea, quæ dicis te majora moliri? M. Ut doceam, si possim, non modò malum non esse, sed bonum etiam esse mortem. A. Non postulo id quidem, aveo tamen audire. Ut enim non efficias quod vis, tamen mors ut malum non sit, efficies. Sed nihil te interpellabo. Continentem orationem audire malo. M. Quid? si te rogavero aliquid, nōne respondebis? A. Superbi id quidem esset. Sed, nisi quid necesse erit, malo ne roges. M. Geram tibi morem, & ea, quæ vis, ut potero, explicabo. nectamen quasi Pythius Apollo, certa ut sint, & fixa, quæ dixerō: sed ne

homunculus unus è multis, probabiliſſima conjectura ſequens. Ultra enim quò progrediar, quàm tunc veriſimilia videam, non habeo. Certa dicent ii, qui & percipi ea poſſe dicunt, & ſe ſapientes eſſe proſitentur. A. Tu, ut videtur. Nos ad audiendum parati ſumus. M. Mors igitur ipſa, quæ videtur notiſſima res eſſe, quid ſit, primum eſt videndum. Sunt enim, qui diſceſſum animi à corpore putent eſſe mortem. Sunt, qui nullum cenſeant fieri diſceſſum, ſed unà animum, & corpus occidere, animumque cum corpore exſtingui. Qui diſcedere animum cenſent, alii ſtatim diſſipari, alii diu permanere, alii ſemper. Quid ſit porrò ipſe animus, aut ubi, aut unde, magna diſſenſio eſt. Aliis cor ipſum, animus videtur: ex quo excordes, vecordes, concordéſque dicuntur: & Naſica ille prudens, bis conſul, Corculum, &

Egregiè cordatus homo Catus Æliu' Sextus.

Empedocles animum eſſe cenſet cordi ſuffuſum ſanguinem. Aliis pars quædam cerebri, viſa eſt animi principatum tenere. Aliis nec cor ipſum placet, nec cerebri quandam partem, eſſe animum: ſed alii in corde, alii in cerebro dixerunt animi eſſe ſedem, & locum. Animum autem alii animam, ut ſerè noſtri, declarant nominari. Nam & agere animam, & eſſare dicimus, & animoſos, & bene animatos, & ex animi ſententia: ipſe autem animus à anima dictus eſt. Zenoni Stoico animus, ignis videtur. Sed hæc quidem, quæ dixi, cor cerebrum, animam, ignem, vulgò: reliqua ſerè ſinguli; ut multi antè veteres, proximè autem Ariſtoſenus, muſicus, idémque philoſophus, intentionem ipſius corporis quandam, velut in cantu, & ſidibus, quæ harmonia dicitur. Sic ex corporis totius natura, & figura, varios motus cieri, tanquam in cantu ſonos. Hic ab artificio ſuo non reſceſſit, & tamen dixit aliquid, quod ipſum quale eſſet, erat multo antè & dictum, & explanatum à Platone. Xenocrates animi figuram, & quaſi corpus, negavit eſſe, verum

verum numerum dixit esse, cuius vis, ut jam antea Pythagoræ visum erat, in natura maxima esset. Eius doctor Plato triplicem finxit animam : cuius principatum, id est rationem, in capite, sicut in arce, posuit : & duas partes separare voluit, iram, & cupiditatem ; quas locis disclufit : iram in pectore, cupiditatem subter præcordia locavit. Diæzarchus autem in eo sermone, quem Corinthi habitum tribus libris exponit, doctorum hominum disputantium, primo libro multos loquentes facit : duobus Pherecratem quendam Phthiotam senem, quem ait à Deucalione ortum, differentem inducit, nihil esse omnino animum, & hoc esse nomen totum inane, frustrâque animalia, & animantes appellari : neque in homine inesse animum, vel animam, nec in bestia : vimque omnem eam, qua vel agamus quid, vel sentiamus, in omnibus corporibus vivis æquabiliter esse fusam, nec separabilem à corpore esse, quippe quæ nulla sit, nec sit quidquam, nisi corpus unum, & simplex, ita figuratum, ut temperatione naturæ vigeat, & sentiat ? Aristoteles longè omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio, & diligentia, cum quatuor illa genera principiorum esset complexus, e quibus omnia orirentur, quintam quandam naturam censet esse, è quâ sit mens. Cogitare enim, & providere, & discere, & docere, & invenire aliquid, & tam multa alia, meminisse, amare, odisse, cupere, timere, angi, lætari : hæc, & similia eorum, in horum quatuor generum nullo inesse putat ; Quintum genus adhibet, vacans nomine : & sic ipsum animum *ἐντελεχίαν* appellat novo nomine, quasi quandam continuatam motionem, & perennem. Nisi quæ me forte fugiunt, hæ sunt fere omnium de animo sententiæ. Democritum enim magnum quidem illum virum, sed lævibus, & rotundis corpusculis efficientem animam concursu quodam fortuito, omittamus. Nihil est enim apud istos, quod non atomorum turba conficiat. Harum sen-

tentiarum quæ vera sit, deus aliquis viderit: quæ verisimillima, magna quæstio est, utrum igitur inter has sententias dijudicare malumus, an ad propositum redire? A. Cuperem equidem utrumque, si posset: sed est difficile non confundere. Quare si, ut ista non disseramus liberari mortis metu possumus, id agamus. Sin id non potest, nisi hac quæstione animorum explicata, nunc, si videtur, hoc: illud, aliàs. M. Quod malle te intelligo, id puto esse commodius, efficiet enim ratio, ut quæcumque vera sit earum sententiarum, quas exposui, mors aut malum non sit, aut sit bonum potius. Nam si cor, aut sanguis, aut cerebrum est animus certè, quoniam est corpus, interibit cum reliquo corpore. Si anima est, fortasse dissipabitur: si ignis, exstinguetur: si est Aristoxeni harmonia, dissolvetur. Quid de Dicæarcho dicam, qui nihil omnino animum dicat esse? His sententiis omnibus nihil post mortem pertinere ad quemquam potest. Pariter enim cum vita sensus amittitur. Non sententiis autem, nihil est, ullam in partem quod interfit. Reliquorum sententiæ spem afferunt, si te fortè hoc delectat, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cœlum, quasi in domicilium suum, pervenire. A. Me verò delectat; idque, primùm ita esse: dinde, etiam si non sit, mihi tamen persuaderi velim, M. Quid tibi ergo opera nostra opus est? num eloquentia Platonem superare possumus? evolve diligenter ejus eum librum, qui est de animo: amplius quod decideres, nihil erit. A. Feci mehercule, & quidem sapius: sed nescio quo modo, dum lego, assentior: cùm posui librum, & mecum ipse de immortalitate animorum cœpi cogitare, assensio omnis illa elabitur. M. Quid hoc? dāne aut manere animos post mortem aut morte ipsa interire? A. Do verò. M. Quid, si maneant? A. Beatos esse concedo. M. Si intereant? A. Non esse miseros, quoniam ne sint quidem. Jam isthuc, coacti à te, paulò antè concessimus. M. Quo modo igitur,

igitur, aut cur mortem malum tibi videri ducis, quæ aut beatos nos efficiet, animis manentibus, aut non miseros, sensu carentes? A. Expone igitur, nisi molestum est, primum animos, si potes, remanere post mortem: tum, si minus id obtinebis, (est enim arduum) docebis carere omni malo mortem. Ego enim illuc ipsum vereor, ne malum sit, non dico carere sensu, sed carendum esse. M. Auditoribus quidem ad istam sententiam quam vis obtineri, uti optimis possumus: quod in omnibus causis & debet, & solet valere plurimum: & primum quidem omni antiquitate: quæ quo propius aberat ab ortu, & divina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant vera cernebat. Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius, esse in morte sensum, neque excessu vitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret: idque cum multis aliis rebus, tum è pontificio jure, & cæremoniis sepulcrorum intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi nec tanta cura coluissent, nec violatas tam inexpressibili religione sanxissent, nisi hæsisset in eorum mentibus, mortem non interitum esse omnia tollentem, atque delentem, sed quandam quasi migrationem, commutationemque vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cœlum soleret esse: in cæteris humi retineretur, & permaneret tamen. Ex hoc, & nostrorum opinione.

Romulus in cælo cum diis agit ævum,
ut famæ assentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indeque perlapsus ad nos, & usque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur deus. Hinc Liber, Semele natus, eadêmeque famæ celebritate Tyndaridæ fratres: qui non modò adjuutores in præliis victoriæ populi R. sed etiam nuntii fuisse perhibentur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à nostris? quid? totum propè cœlum, ne plures persequar, nonne humano genere completum est? Si verò scrutari vëtera, & ex his ea, quæ scriptores

Græciæ

Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipsi illi, majorum gentium dii qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. Quære, quorum demonstrantur sepulcra in Græcia: reminiscere, quoniam es initiatus, quæ tradantur mysteriis: tum denique, quàm hoc latè pateat, intelliges. Sed qui nondum ea, quæ multis pòst annis tractari cœpissent, physica didicissent, tantum sibi persuaserant, quantum natura admonente cognoverant: rationes, & causas rerum non tenebant: visis quibusdam sæpe movebantur, hisque maxime nocturnis, ut viderentur ii, qui vita excesserant, vivere. Ut porro firmissimum hoc asserri videtur, cui deos esse credamus quod nulla gens tam fera, nemo omnium tam sit immanis, cujus mentem non imbuerit deorum opinio; multi de diis prava sentiunt, ad enim vitioso more effici solet, omnes tamen esse vim, & naturam divinam arbitrantur. Nec verò id collocutio hominum, aut consensus efficit: non institutis opinio est confirmata, non legibus. Omni autem in re consensus omnium gentium, lex naturæ putanda est. Quis est igitur, qui suorum mortem primum non eò lugeat, quod eos orbatos vitæ commodis arbitretur? Tolle hanc opinionem: luctum sustuleris. Nemo enim moeret suo incommodo. Dolent fortasse, & anguntur: sed illa lugubris lamentatio, fletusque moerens, ex eo est quod eum quem dileximus, vitæ commodis privatum arbitramur, idque sentire. Atque hæc ita sentimus natura duce nulla ratione nullaque doctrina. Maximum vero argumentum est, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam judicare, quod omnibus curæ sunt, & maxime quidem, quæ post mortem futura serit arbores, quæ alteri sæculo possint, ut ait Statius in Synephebis, quid spectans, nisi etiam postera sæcula ad se pertinere? Ergo arbores seret diligens agricola, quarum aspiciet baccam ipse numquam: vir magnus leges, instituta reipublicæ non seret? Quid procreatio liberorum,

rorum, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulcrorum monumenta, quid elogia significant, nisi nos futura etiam cogitare? Quid illud? num dubitas, quin specimen naturæ capere deceat ex optima quaque natura? quæ est igitur melior in hominum genere natura, quàm eorum, qui se natos ad homines juvandos, tutandos, conservandos arbitrantur? abiit ad deos Hercules. Numquam abiisset, nisi cum inter homines esset, eam sibi viam munivisset. Vetera jam ista, & religione omnium consecrata, Quid in hac republ. tot, tantòque viros ob republ. interfectos, cogitasse arbitramur? iisdémne ut finibus nomen suum, quibus vita, terminaretur? Nemo unquam sine magna spe immortalitatis se pro patria offerret ad mortem, licuit esse otioso Themistocli, licuit Epaminondæ, licuit, ne & vetera, & externa quæram, mihi: sed nescio quo modo inhæret in mentibus quasi sæculorum quoddam augurium futurorum: idque in maximis ingeniis, altissimisque animis & existit maximè, & apparet facillimè. Quo quidem dempto, quis tam esset amens, qui semper in laboribus, & periculis viveret? loquor de principibus. Quid poetæ? nōne post mortem nobilitari volunt? unde ergo illud?

Adspicite & cives stans Ennii imaginem formam.

Hic vestrum parvitas maxima facta patrum.

Mercedem gloriæ flagitat ab iis, quorum patres affecerat gloriâ. Idémque.

Nemo me lacrymis decoret, nec funera stent.

Faxit: cur? volo vivum per ora virum.

Sed quid poetæ? opifices etiam post mortem nobilitari volunt. Quid enim Phidias sui similem speciem inclusit in clypeo Minervæ, cum inscribere non liceret? Quid nostri philosophi? nōne in his ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt? Quod si omnium consensus, naturæ vox est: omnesque, qui ubique sunt, consen-

consentiunt esse aliquid, quod ad eos pertineat, qui è vita cesserunt: nobis quoque idem existimandum est. Et, si, quorum aut ingenio, aut virtute animus excellit, eos arbitramur, quia natura optima sint, cernere naturæ vim maximè: verisimile est, cum optimus quisque maximè posteritati serviat, esse aliquid, cuius is post mortem sensum sit habiturus. Sed ut deos esse naturâ opinamur, qualésque sint, ratione cognoscimus: sic permanere animos arbitramur consensu nationum omnium: qua in sede maneant, qualésque sint, ratione discendum est. Cujus ignoratio finxit inferos, easque formidines, quas tu contemnere non sine causa videbare. In terram enim cadentibus corporibus. hisque humo tectis, ex quo dictum est humari, sub terra censebant reliquam vitam agi mortuorum. Quam eorum opinionem magni errores consecuti sunt: quos auxerunt poëtæ. Frequens enim confessus theatri, in quo sunt mulierculæ, & pueri, movetur audiens tam grande carmen:

Adsum, atque advenio

Acheronte, vix, via alia, atque ardua,

Per speluncas saxis structas asperis, pendentibus,

Maximæ: ubi rigida constas crassa caligo inferum.

tantumque valuit error, qui mihi quidem jam sublatus videtur, ut, corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. Animos enim per se ipsos viventes non poterant mente complecti: formam aliquam, figuramque quærebant. Inde Homeri tota *vexpa*: inde ea, quæ meus amicus Appius *vaxpoavreia* faciebat: inde in vicinia nostra Averni lacus,

Unde animæ excitantur obscura umbra aperto ostio

Alti Acherontia, falso sanguine, imagines mortuorum.

Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi, & figurâ potest. Nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant.

bant. Magni autem est ingenii, revocare mentem à sensibus, & cogitationem à consuetudine abducere. Itaque credo equidem etiam alios tot sæculis disputasse de animis : sed, quod literis exstet, Phercydes Syrus primùm dixit, animos hominum esse sempiternos : antiquus sanè. Fuit enim meo regnante gentili, Hanc opinionem discipulus ejus Pythagoras maximè confirmavit : qui cùm superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cùm honore, & disciplina, tum etiam auctoritate : multaque sæcula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. Sed redeo ad antiquos. rationem illi sententiæ suæ non ferè reddebant, nisi quid erat numeris, aut descriptionibus explicandum. Platonem serunt, ut Pythagoréos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cùm alios multos, tum Architam, Timæumque cognovisse, & didicisse Pythagoræa omnia : primumque de animorum æternitate non solum sensisse idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse. Quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hanc totam spem immortalitatis relinquamus. A. An tu, cùm me in summam expectationem adduxeris, deferis ? errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias, scio & quem ex tuo ore admiror, quàm cum illis vera sentire. M. Macste virtute: Ego enim ipse cum eodem ipso non invitus erraverim. Num igitur dubitamus, an, sicut pleraque, sic & hoc ? quamquam hoc quidem minimè. Persuadent enim Mathematici, terram in medio mundi sitam ad universi cœli complexum quasi puncti instar obtinere, quod *μέσση* illi vocant : eam porrò naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se, & divisa momenta : terrena, & humida suoapte nutu, & suo pondere ad pares angulos in terram, & in mare ferantur, reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores in medium locum mundi gravitate ferantur, & pondere, sic hæ sursum rectis
lineis

lineis in cœlestem locum subvolent, sive ipsa natura superiora appetente, sive quòd à gravioribus leviora natura repellantur. Quæ cum constent, perspicuum debet esse, animos cum è corpore excesserint, sive illi sint animales, id est, spirabiles, sive ignei, sublime ferri. Si verò aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis, quàm dilucidè dicitur, aut quinta illa non nominata magis, quàm non intellecta natura: multo etiam integriora, ac puriora sunt, ut à terra longissimè se efferrant. Horum igitur aliquid animus est. ne tam vegeta mens aut in corde, cerebròve, aut in Empedocleò sanguine demersa jaceat. Dicæarchum verò cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo, doctos sane homines, omittamus: quorum alter ne condoluisset quidem umquam videtur, qui animum se habere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum verò situs, & figura corporis, vacans animo, quam possit harmoniam efficere, non video: sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. Bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur.

Quam qui que norit artem, in hac se exerceat.

illam verò funditus ejiciamus individuorum corporum levium, & rotundorum concursionē fortuitam: quam tamen Democritus concalescentiam, & spirabilem, id est, animale, esse voluit. Is autem animus, qui, si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum videri video Panætio, superiora capeßat necesse est. Nihil enim habent hæc duo genera proni, & superæ semper petunt. Ita, sive dissipantur procul à terris, evenit: sive permanent, & conservant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cœlum, & ab his perrum-

perrumpatur, & dividatur crassus hic, & concretus
aër, qui est terræ proximus. Calidior est enim, vel
potius ardentior animus, quam est hic aër, quem
modò dixi crassum, atque concretum. Quod ex
eo sciri potest, quia corpora nostra terreno prin-
cipiorum genere confecta, ardore animi concale-
sunt. Accedit, ut eo facilius animus evadat ex
hoc aëre, quem sæpe jam appello crassum, eumque
perrumpat, quòd nihil est animo velocius, nulla est
celeritas, quæ possit cum animi celeritate contende-
re. Qui si permanet incorruptus, sui que simi-
lis : necesse est ita feratur, ut penetret, & dividat
omne cœlum hoc, in quo nubes, imbres, ventique
coguntur : quod & humidum, & caliginosum est,
propter exhalationes terræ. Quam regionem cum
superavit animus, naturamque sui similem conti-
git, & agnovit : junctus ex anima tenui, & ex ar-
dore solis temperato, ignibus infilit, & finem altius
se efferendi facit, cum enim sui similem & levi-
tatem, & calorem adeptus est, tanquam paribus
examinatus ponderibus, nullam in partem move-
tur, eaque ei demum naturalis est sedes, cum ad
sui simile penetravit, in quo nulla reagens aletur,
& sustentabitur iisdem rebus, quibus astra susten-
tantur, & aluntur. Cùmque corporis facibus in-
flammati soleamus ad omnes ferè cupiditates, eo-
que magis incendi, quòd iis æmulemur, qui ea ha-
beant, quæ nos habere cupiamus : profectò beati
erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum, &
æmulationum erimus expertes : quòdque nunc fa-
cimus, cum laxati curis sumus, ut spectare ali-
quid velimus, & visere, id multo cum facimus li-
berius : totòsque nos in contemplandis rebus, per-
spiciendisque ponemus, propterea quòd & naturâ
sine mentibus nostris insatiabilis quædam cupidi-
tas veri videndi : & oræ ipse locorum illorum, quò
pervenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem
rerum coelestium, eo majorem cognoscendi cupi-
ditatem dabunt. Hæc enim pulchritudo etiam in
terris

terris patriam illam, & avitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitavit. Præcipuè verò fruuntur ea, qui tum etiam, cum has terras incolentes, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

Argo. quia Argivi in ea, delecti viri,

Velli, petebant pellem inauratam arietis :

Aut ii, qui Oceani freta illa viderunt,

Europam Lybiâque rapax ubi dividit unda :

quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, ejusque cum situm, formam, circumscriptionem, tum & habitabiles regiones, & rursus omni cultu propter vim frigoris, aut caloris, vacantes ? nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. Neque enim est ullus sensus in corpore, sed, ut non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta, & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares à sede animi perforatæ. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis atque integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus : ut facillè intelligi possit, animum & videre, & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi : quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agat, & adsit. Quid, quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum ? quæ nunquam quinque nuntiis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, ut idem omnium iudex solus esset. Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum, quò natura fort, liber animus pervenerit. Nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum à corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis, concretisque corporibus sunt intersepta quodammodo. Cum autem nihil erit præter

præter animum : nulla res objecta impedit, quominus percipiat, quale quidque sit. Quamvis copiose hæc diceremus, si res postularet, quam multa, quam varia spectacula animus in locis cœlestibus esset habiturus. Quæ quidem cogitans, soleo sæpe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturæ cognitionem admirantur, ejusque inventori, & principi gratias exsultantes agunt, eumque venerantur, ut deum. Liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno, ac nocturno metu. Quo terrore ? quo metu ? quæ est anus tam delira, quæ timeat ista, quæ vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis ?

Acherontia templa, alia Orci, pallida

Leti, obnubila, obsita tenebris loca.

Non pudet philosophum eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognoverit ? ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui hæc sine doctrina credituri fuerint. Præclarum autem nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. Quod ut ita sit (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum ? nec tamen mihi sanè quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit, & Platonis vera sententia. Ut enim rationem Plato nullam haberet, (vide, quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. Tot autem rationes attulit, ut velle cæteris, sibi certè persuasisse videatur. Sed plurimi contrà nituntur, animosque quasi capite damnatos, morte multant. Neque aliud est quidquam ; cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi verò intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, qui locus : ut, si jam possent in homine uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurusne in conspectum videatur animus : an tanta sit ejus tenuitas,

ut fugiat aciem. Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. Videbunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit, tamquam alienæ domi, quam qualis, cum exierit, & in liberum coelum, quasi in domum suam venerit. Si enim, quod numquam vidimus, id quale sit intelligere non possumus, certe & deum ipsum, & divinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem, & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt. Est illud quidem vel maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat. Non enim, credo, id præcipit ut membra nostra, aut staturam, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. Cum igitur, nosce te, dicit, hoc dicit nosce animum tuum. Nam corpus quidem, quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum. Ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cujusdam animi præceptum, sic, ut tributum deo sit, hoc est, seipsum posse cognoscere. Sed si, qualis sit animus, ipse animus nesciat: dic, quæso, ne esse quidem se sciet. Ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ à Socrate est in Phædro explicata, à me autem posita est in sexto libro. De republica.

Quod semper movetur, id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi quoque finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum movet, quia numquam deseritur à se, numquam ne moveri quidem desinit. Quinetiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo.

Nam

*Nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex-
re alia nasci potest. Nec enim esset id principium quod
gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, nec occi-
dit quidem umquam. Nam principium extinctum nec
ipsum ab alio renascetur, nec à se aliud creabit, siqui-
dem necesse est à principio oriri omnia, ita sit, ut motus
principium ex eo sit, quod ipsum à se moveatur. Id autem
nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne calum,
omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam
nanciscatur, qua primo impulsu moveatur. Cum pateat
igitur, æternum id esse, quod seipsum moveat, quis est,
qui hanc naturam animis esse tributam neget? inani-
mum est enim omne, quod pulsu agitur externo. Quod
autem est animatum, id motu cietur interiore, & suo.
Nam hæc est propria natura animi, atque vis. Quæ si est
una ex omnibus, quæ seipsam semper moveat: neque na-
ta certe est, & æterna est.*

Licet concurrant plebei omnes philosophi, (sic
enim ii, qui à Platone, & Socrate, & ab illa fami-
lia dissident, appellandi videntur) non modò nihil
umquam tam eleganter explicabunt, sed ne hoc
quidem ipsum quàm subtiliter conclusum sit, intel-
ligent. Sentit igitur animus se moveri: quod
cum sentit, illud unà sentit, se vi sua, non aliena
moveri: nec accidere posse, ut ipse unquam à se
deseratur. Ex quo efficitur æternitas: nisi quid
habet ad hæc. A. Ego verò facile sum passus,
ne in mentem quidem mihi aliquid contra ve-
nire: ita isti faveo sententiæ. M. Quid illa tan-
dem? num leviora censes? quæ declarant inesse
in animis hominum divina quædam: quæ si cer-
nerem quemadmodum nasci possent, etiam, quem-
admodum interirent, viderem. Nam sanguinem,
bilem, pituitam, ossa, nervos, venas, omnem de-
nique membrorum, & totius corporis figuram vi-
deor posse dicere, unde concreta, & quo modo
facta sint. Per animum ipsum si nihil esset in eo,
nisi id ut per eum viveremus, tam natura putarem

hominis vitam sustentari, quàm vitis, quam arboris. Hæc enim etiam dicimus vivere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret, aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis. Habet primum memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium. Quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ. Nam in isto libro, qui inscribitur Menon, pusionem quendam Socrates interrogat quædam Geometrica de dimensione quadrati. Ad ea sic ille respondit, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eò perveniat, quasi Geometrica didicisset. Ex quo effci vult Socrates, ut discere, nihil aliud sit, quàm recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit è vita: docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, benè interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere: nec verò fieri ullo modo posse, ut à pueris tot rerum, atque tantarum insitas, & quasi consignatas in animis notiones, quas *εὑρίσκειν* vocant, haberemus, nisi animus, antequàm corpus intrasset, in rerum cognitione viguisset. Cumque nihil esset; ut omnibus locis, à Platone disseritur, (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat, id quæ solum esse, quod semper tale sit, qualem ideam appellat ille, nos speciem) non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur; neque ea planè videt animus, cum tam repentè in tam insolitum tamque perturbatum domicilium immigravit, sed cum se collegit, atque recreavit, tum agnoscit ea reminiscendo. Ita nihil aliud est discere, nisi recordari. Ego autem majore etiam quodam modo memoriam admiror. Quid est [enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? aut unde naturam? non quæro, quanta memoria Simonides fuisse dicatur, quanta

quanta Theodectes, quanta is, qui à Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cyneas, quanta nuper Carneades, quanta, qui modò fuit, Sceptius Metrodorus, quanta noster Hortensius: de communi hominum memoria loquor, & eorum maximè, qui in aliquo majore studio, & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare: ita multa meminerunt. Quorsum igitur hæc spectat oratio? quæ sit illa vis, & unde sit, intelligendum puto. Non est certè nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit animus, ignisve, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud, si ulla alia de re obscura affirmare possem, sive, anima, sive ignis sit animus, eum jurarem esse divinum. Quid enim, obsecro te, terrâne tibi, aut hoc nebuloso, & caliginoso cœlo aut sata, aut concreta videtur tanta vis memoriæ? si, quid sit hoc non vides: at quale sit, vides. Si ne id quidem: at, quantum sit, profectò vides. Quid igitur? utrùm capacitatem aliquam in animo putamus esse, quò, tanquam in aliquod vas, ea, quæ meminimus, infundantur? absurdum id quidem, qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? an imprimi quasi ceram, animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? quæ porrò tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere? Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio, atque excogitatio dicitur? ex hæcne tibi terrena, mortalisque natura, & caduca concreta ea videtur? aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit? aut qui errantium stellarum cursus, progressiones, institutiones notavit? omnes magni: etiam superior,

res, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, præsidia contra feras invenerunt: à quibus mansuesacti, & exculi, à necessariis artificiiis ad elegantiora defluximus. Nam & auribus oblectatio magna ex parte est inventa & temperata varietate, & natura sonorum: & alia suspeximus, tum ea, quæ sunt infixæ certis locis, tum illa non re, sed vocabulo errantia. Quorum conversiones, omnesque motus qui animus vidit, is docuit, similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus in cœlo esset. Nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque errantium motus in sphaeram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum edificavit Platonis deus, ut tarditate, & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eosdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari. Mihi verò ne hæc quidem notiora, & illustriora carere vi divina videntur, ut ego aut Poëtam grave, plenumque carmen sine cœlesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque sententiis. Philosophia verò, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam, magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videremus. Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat, & tantas. Quid est enim memoria rerum, & verborum? quid porro inventio? profectò id, quo nec in deo quidquam majus intelligi potest. Non enim ambrosiâ deos, aut nectare, Juvitate, pocula ministrante, lætari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem à diis raptum ait propter formam, ut Jovi pocula ministraret,

non

non iusta causa, cur Laomedonti tanta fieret injuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat: divina mallet ad nos; quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse: ergo animus, qui, ut ego dico, divinus, ut Euripides audet dicere, deus est. Et quidem si deus, aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. Nam ut illa natura coelestis & terrâ vacat, & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expers. Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta: primum hæc & deorum est, & animorum. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in consolatione hæc expressimus.

Animorum nulla in terris origo inveniri potest: nihil enim est in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque situm esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. Illi enim in naturis nihil inest, quod vim memoria, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura providat, & complecti possit præsentia: qua sola divina sunt. Nec invenitur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi à deo: singularis est igitur quædam natura, atque vis animi, sejuncta ab his usitatæ, nostrisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, caeleste & divinum est, ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec verò deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam, & libera segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens, & movens, ipsaque prædita motu sempiterno.

Hoc è genere, atque eadem è natura est humana mens. Ubi igitur, aut qualis est ista mens? Ubi tua, aut qualis? potesne dicere? an, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? non valet tantum animus, ut sese ipse videat. At,
ut.

ut oculus, sic animus sese non videns, alia cernit. Non videt autem, quod minimum est, formam suam. Fortasse : quamquam id quoque : sed relinquamus : vim certè, sagacitatem, memoriam, motum, celeritatem videt. Hæc magna, hæc divina, hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est. Ut, cum videmus speciem primùm, candorémque cœli, deinde conversionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus : tum vicissitudines dierum, atque noctium, commutationésque temporum quadripartitas ad maturitatem frugum, & ad temperationem corporum aptas, eorúmque omnium moderatorem & ducem solem, lunámque accretione, & diminutione luminis, quasi fastorum notantem, & significantem dies, tum in eodem orbe in xii. partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissimè servantes, disparibus inter se motibus, nocturnamque cœli formam undique sideribus ornatam : tum globum terræ eminentem è mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem, & cultum : quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde,

Horriser Aquilonis fridor gelidas molitur nives :
altera australis, ignota nobis, quam vocant Græci *ἀνταρctica*, cæteras partes incultas, quòd aut frigore rigeant, aut urantur calore : hic autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore.

*Calum murescere, arbores frondescere,
Vites latifica pampinis pubescere,
Rami baccarum ubertate incurvescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Pontes scatere, herbis prata convestiri :*

tum multitudinem pecudum partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda ; hominémque ipsum quasi contemplatorem cœli ac deorum, ipsorúmque cultorem : atque hominis-utilitati agros omnes, &
maris

maria parentia. Hæc igitur, & alia innumerabilia cum cernimus, possumusne dubitare, quin his præsit aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placeat, moderator tanti operis & muneris? sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut deum non vides: tamen ut deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, vim divinam mentis agnoscito. In quo igitur loco est? credo equidem in capite: &, cur credam, asserere possum: sed de hoc aliàs: nunc ubi sit animus, certè quidem in te est. Quæ est ei natura? Propria puto, & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. Illud modò videto, ut deum noris, etsi ejus ignores & locum, & faciem, sic animum tibi tuum motum esse oportere, etiam si ejus ignores & locum, & formam. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi planè in physicis, plumbei sumus, quin nihil sit animis admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quoddùm ita sit, certè nec secerni, nec dividi, nec discerni, nec distrahi potest: nec interire igitur. Est eim interitus quasi discessus, & secretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum junctione aliquâ tenebantur. His, & talibus aducltus Socrates, nec patronum quæsit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque iberam contumaciam, à magnitudine animi ductam, non à superbia, & supremo vitæ die de hoc ipso multa disseruit, & paucis ante diebus, cum facile posset educi è custodia, noluit: & cum præne in manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trudi, verum in coelum videretur ascendere. Ita enim censebat, itaque disseruit: duas esse vias, duplicesque cursus animorum è corpore excedentium. Nam qui se humanis vitiis contaminassent, & se totos libidinibus

bidinibus dedissent, quibus cæcati velut domesticis viciis, atque flagitiis se inquinassent, vel in Republ. violanda fraudes inexpressibiles concepissent, iis devium quoddam iter esse, seclusum à concilio deorum. Qui autem se integros castosque servassent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere, Itaque commemorat, ut cygni, qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur, qua providentes quid in morte boni sit: cum cantu & voluptate moriantur: sic omnibus & bonis, & doctis esse faciendum. Nec vero de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, quod iis sæpe usu venit, qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut ad spectum omnino amitterent: sic mentis acies se ipsam intuens, nonnunquam hebescit: ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans, circumspiciens, hæsitans, multa adversa reverens, tanquam ratis in mari immenso, nostra vehitur oratio. Sed hæc & vetera, & à Græcis. Cato autem sic abiit è vita, ut causam moriendi natum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus, injussu hinc nos suo demigrare. Cum verò causam justam deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis: næ ille, medius fidius, vir sapiens, lætus ex his tenebris in lucem illam excefferit: nec tamen illa vincula carceris ruperit. Leges enim vetant. Sed, tanquam à magistratu, aut ab aliqua potestate legitima, sic à Deo evocatus, atque emissus, exierit. Tota enim philosophorum vita, ut ait idem, commentatio mortis est. Nam quid aliud agimus, cum à voluptate, id est, à corpore, cum à re familiari, quæ est ministra, & famula corporis, cum à Republ. cum à negotio omni sevocamus animum? quid, inquam,

tum

tam agimus, nisi animum ad seipsum advocamus, secum esse cogimus, maximèque à corpore abducimus? secernere autem à corpore animum, nec quidquam aliud est, quàm emori discere. Quare hoc commentemur, mihi crede, disjungamurque nos à corporibus, id est, consueamus mori. Hoc &, dum erimus in terris, erit illi cœlesti vitæ simile: &, cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. Nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut ii, qui ferro vincti multos annos fuerunt. Quò cum venerimus, tum denique vivemus: Nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere, his verò modò auditis, multo magis. M. Veniet tempus, & quidem celeriter, & siue retardabis, siue properabis; volat enim ætas. Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit non malum aliud certè, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus. A. Quid refert? adsunt enim, qui hæc non probent. M. Ego autem numquam ita te in hoc sermone dimittam ulla uti ratione mors tibi videri malum possit. A. Qui potest, cum ista cognoverim? M. Qui possit, rogas? catervæ veniunt contra dicentium, non solum Epicureorum, quos equidem non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit: acerrimè autem, deliciæ meæ, Dicaarchus contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quòd Mitylenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mæsufros aiunt animos, semper negant. Num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? A. Ut videtur: sed me nemo de immortalitate

tate depellet. M. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. Movemur enim sæpe aliquo acutè concluso: labamus, mutamúsque sententiam clarioribus etiam in rebus. In his est enim aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit, simus armati. AUDITOR. Sanè quidem: sed, ne accadat, providebo. MARCUS. Num quid igitur est causæ, quin amicos nostros Stoicos dimittamus, eos dico, qui aiunt animos manere, è corpore cùm excesserint, sed non semper? A. Istos verò: qui, quod tota in hac causâ difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modò facile ad credendum est, sed eo concessio, quod volunt, consequens, id certè non dant, ut, cùm diu permanferit, ne intereat. M. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. Credamus igitur Panætio, à Platone suo dissentienti. Quem enim omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire: nasci autem animos: quod declarat eorum similitudo, qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interiturum: dolere autem animos: ergò etiam interire. Hæc refelli possunt. Sunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinésque versenter: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas à mente, & conclusas putat. Nam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes: Hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi magni refert quali in corpore locati sint. Multa, enim è corpore existunt,

sunt, quæ acuant mentem : multa, quæ obtundant. Aristoteles quidem ait, omnes ingeniosos melancholicos esse : ut ego me tardiores esse non molestè feram. Enumerat multos : idque quasi constet, rationem, cur ita fiat, affert. Quòd si tanta vis est ad habitum mentis in iis, quæ gignuntur in corpore : ea sunt autem, quæcumque sunt, quæ similitudinem faciant : nihil necessitatis affert, cur nascatur animi similitudo. Omitto similitudines. Velle adesse posset Panætius. Vixit cum Africano. Quærerem ex eo, cujus suorum similis fuisset Africani fratris nepos, facie vel patris : vita, omnium perditorum ita similis, ut esset facilè deterrimus. Cujus etiam similis, Publii Crassi, & sapientis, & eloquentis hominis, nepos, multorumque aliorum virorum clarorum, quos nihil attinet nominare, nepotes, & filii. Sed quid agimus? oblitine sumus, hoc nunc nobis esse propositum, cum satis de æternitate dixissemus, ne si interirent quidem animi, quidquam mali esse in morte? A. Ego verò memineram : sed te de æternitate dicentem aberrare proposito facilè patiebar. M. Video te alta spectare, & velle in cœlum migrare : spero fore, ut contingat id nobis. A. Sed fac, ut isti volunt, animos non remanere post mortem. Video nos, si ita sit, privari spe beatioris vitæ. M. Mali verò quid affert ista sententia? fac, animum sic interire, ut corpus. Num igitur aliquis dolor, aut omnino post mortem sensus in corpore est? nemo id quidem dicit : etsi Democritum infimulat Epicurus : Democritici negant. Ne in animo quidem igitur sensus remanet. Ipse enim nusquam est. Ubi igitur malum est, quoniam nihil tertium? an, quoniam ipse animi discessus à corpore, non sit sine dolore? ut credam ita esse. Quàm est id exiguum? & falsum esse arbitror : & sit plerumque sine sensu : nonnumquam etiam cum voluptate : totumque hoc leve est, qualecumque est. Fit enim ad punctum temporis. Illud angit, vel potius excruciat, disces-

fus ab omnibus iis, quæ sunt bona in vita. Vide, ne à malis dici verius possit. Quid ego nunc lugeam vitam hominum? verè & jure possum. Sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore, vitam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmet ipsos, quantum potuimus, consolati sumus: à malis igitur mors abducit, non à bonis, verum si quærimus. Hoc quidem à Cyrenaico Hegesia sic copiosè disputatur, ut is à rege Ptolemæo prohibitus esse dicatur illa in scholis dicere, quod multi, his auditis, mortem sibi ipsi consciscerent. Callimachi quidem epigramma in Ambraciotam Cleombrotum est: quem ait, cum nihil ei accidisset aduersi, è muro se in mare abjecisse, lecto Platonis libro. Ejus autem, quem dixi, Hegesiae liber est, ἀποκαρτεριῶν, quod à vita quidam per inediam discedens, revocatur ab amicis: quibus respondens, vitæ humanæ enumerat incommoda. Possem id facere, & si minus, quàm ille, qui omnino vivere expedire nemini putat. Omitto alios. Etiamne nobis expedit, qui & domesticis, & forensibus solatiis, ornamentisque privati, certè, si antè occidisset, mors nos à malis, non à bonis abstraxisset? Sit igitur aliquis, qui nihil mali habeat, nullum à fortuna vulnus acceperit. Metellus ille honoratus quatuor filiis: at quinquaginta Priamus: è quibus decem, & septem iusta uxore natis: in utroque eandem habuit fortuna potestatem: sed usa in altero est. Metellum enim multi filii, filiz, nepotes, neptes in rogam imposuerunt: Priamum autem, tanta progenie orbatum, cum in aram confugisset, hostiis manus interemit. Hic si vivis filiis, incolumi regno occidisset:

Adstante ope barbarica,

Tectis calatis, laqueatis,

utrum tandem à bonis, an à malis discessisset? tum profectò videretur à bonis. At certè ei melius evenisset, nec tam flebiliter illa canerentur,

Hæc

Hæc omnia vidi inflammari,

Priamo vi vitam evitari,

Fovis aram sanguine turpari.

Quasi verò ista, vel quidquam tum potuerit ei melius accidere. Quòd si antè occidisset, tamen eventum omnino amisisset; hoc autem tempore sensum malorum amisit. Pompeio nostro familiari, cum graviter ægrotaret Neapoli, melius est factum, Coronati Neapolitani fuerunt; nimirum etiam Puteolani. Vulgò ex oppidis publicè gratulabantur. Ineptum sanè negotium, & Græculum; sed tamen fortunatum. Utrum igitur, si tum esset extinctus, à bonis rebus, an à malis discessisset? Certè à miseris; non enim cum socero bellum gessisset, non imparatus arma sumpisset; non domum reliquisset; non ex Italia fugisset; non, exercitu amisso, nudus in servorum ferrum, & manus incidisset; non liberi desleti; non fortunæ omnes à victoribus possiderentur. Qui, si mortem tum obiisset, in amplissimis fortunis occidisset, is propagatione vitæ quot, quantas, quàm incredibiles hausit calamitates? Hæc morte effugiuntur, etiam si non evenerint, tamen quia possunt evenire. Sed homines ea sibi accidere posse non cogitant. Metelli sperat sibi quisque fortunam; proinde quasi aut plures fortunati sint, quàm infelices, aut certè quidquam sit in rebus humanis, aut sperare sit prudentius, quàm timere. Sed hoc ipsum concedatur, bonis rebus homines morte privari: ergo etiam carere mortuos vitæ commodis, idque esse miserum. Certè ita dicant necesse est. An potest is, qui non est, re ulla carere? triste enim est nomen ipsum carendi, quia subjicitur hæc vis; habuit, non habet; desiderat, requirit, indiget. Opinor, hæc incommoda sunt carentis. Caret oculis, odiosa cæcitas. Liberis, orbitas. Valet hoc in vivis; mortuorum autem non vitæ modò commodis, sed ne vita quidem ipsa quisquam caret. De mortuis loquor, qui nulli sunt. Nos, qui sumus

num aut si cornibus caremus, aut pennis, sit qui id dixerit? certe nemo. Quid ita? quia, cum id non habeas, quod tibi nec usu, nec natura aptum sit, non careas, etiam si sentias te non habere. Hoc premendum etiam atque etiam est argumentum, confirmato illo, de quo, si mortales animi sunt, dubitare non possumus, quin tantus interitus in morte sit, ut ne minima quidem suspicio sensus relinquatur. Hoc igitur probè stabilito, & fixo, illud excutiendum est, ut sciatur, quid sit carere, ne relinquatur aliquid erroris in verbo. **CARERE** igitur hoc significat, egere eo, quod habere velis. Inest enim velle in carendo, nisi cum sic, tanquam in febris, dicitur, alia quadam notione verbi. Dicitur enim alio modo etiam carere, cum aliquid non habeas, & non habere te sentias, etiam si id facillè patiare. Carere enim malo, id non dicitur. Non enim esset dolendum. Dicitur illud, bono carere, quod est malum. Sed ne vivus quidem bono caret, si eo non indiget; sed in vivo intelligi tamen potest, regno carere; dici hoc in te satis subtiliter non potest; posset in Tarquinio, cum regno esset expulsus. At in mortuo ne intelligi quidem potest. Carere enim, sentientis est; nec sensus in mortuo est, ne carere quidem igitur in mortuo est. Quamquam quid opus est in hoc philosophari, cum rem non magnopere egere philosophia videamus? Quoties non modò doctores nostri, sed universi etiam exercitus ad non dubiam mortem concurrerunt? quæ quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset; non cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cum Pyrrho nepos, se hostium telis objecissent; non uno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum Æmiliū Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum, num quis horum miser hodie? ne tum quidem post spiritum extremum; nec enim potest esse miser quisquam sensu perempto. At id ipsum

ipsum odiosum est, sine sensu esse. Odiosum, si id esset carere. Cum vero perspicuum sit, nihil posse in eo esse, qui ipse non sit: quid potest esse in eo odiosum, qui careat, nec sentiat? quamquam hoc quidem nimis sæpe. Sed eò, quod in hoc inest omnis animi contractio, ex metu mortis. Qui enim fatis viderit, id quod est luce clarius, animo, & corpore consumpto, totòque animante deletò, & factò interitu universo, illud animal, quod fuerit, factum esse nihil, is planè perspiciet, inter Hippocentaurum, qui nunquam fuerit, & regem Agamemnonem, nihil interesse: nec pluris nunc facere M. Camillum hoc civile bellum, quam ego illo vivo fecerim Romam captam. Cur igitur & Camillus doleret, si hæc post trecentos, & quinquaginta ferè annos eventura putaret, & ego doleam, si ad decem millia annorum gentem aliquam urbem nostram potituram putem? quia tanta caritas patriæ est, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius metiamur. Itaque non deterret sapientem mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, propter brevitatem vitæ nunquam longè potest abesse, quo minus in omne tempus Reipubl. suisque consulat, & posteritatem ipsam, cujus sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere. Quare licet etiam mortalem esse animum judicantem, æterna moliri, non gloriæ cupiditate, quam sensurus non sit, sed virtutis, quam necessariò gloria, etiam si tu id non agas, consequatur. Natura verò sic se habet, ut, quo modo initium nobis rerum omnium ortus noster afferat, sic exitum mors, quæ ut nihil pertinuit ad nascentem ortum, sic nihil post mortem pertinebit. In quo quid potest esse mali, cum mors nec ad vivos pertineat, nec ad mortuos? alteri nulli sunt, alteros non attingit. Quam qui leviolem faciunt, somni simillimam volunt esse. Quasi verò quisquam ita nonaginta annos velit vivere, ut, cum sexaginta confecerit, reliquos dormiat, ne sues quidem id velint non modò ipse. Endymion verò,

si fabulas audire volumus, nescio quando in Latmo obdormivit, qui est mons Cariz. Nondum, opinor, experrectus. Num igitur eum curare censes, cum Luna laboret, à qua consopitus putatur, ut eum dormientem oscularetur? quid curet autem, qui ne sentit quidem? habes somnum imaginem mortis, eamque quotidie induis. Et dubitas, quin sensus in morte nullus sit, cum in ejus simulacro videas esse nullum sensum? Pellantur ergo istæ ineptiæ pæne aniles, ante tempus mori, miserum esse. Quod tandem tempus? naturæ ne? At ea quidem dedit usuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. Quid est igitur, quod querare, si reperit cum vult? ea enim conditione acceperas. Idem, si puer parvus occidit, æquo animo ferendum putant: si verò in cunis, ne querendum quidem. Atqui ab hoc acerbius exigit natura, quod dederat. Nondum gustaverat, inquit, vitæ suavitatem: hic autem jam sperabat magna: quibus frui coeperat. At id quidem ipsum in cæteris rebus melius putatur, aliquam partem, quam nullam, attingere. Cur in vita secus? Quamquam non malè ait Callimachus, multo sæpius lacrymasse Priamum, quàm Troilum. Eorum autem, qui exacta ætate moriuntur, fortuna laudatur. Cur? nam, reor, non illis, si vita longior daretur, posset esse jucundior. Nihil est enim profectò hominì prudentia dulcius, quam, ut cætera auferat, assert certè senectus. Quæ verò ætas longa est? aut quid omnino hominì longum? nōne modò pueros, modò adolescentes, in cursu, à tergo insequens, nec epinantes affecuta est senectus? sed quia ultra nihil habemus, hoc longum dicimus. Omnia ista, perinde ut cuique data sunt, pro rata parte aut longa, aut brevia dicuntur. Apud Hypanim fluvium, qui ab Europæ parte in pontum influit, Aristoteles ait bestiolas quasdam nasci, quæ unum diem vivant. Ex his igitur, hora octava quæ mortua est, provecta ætate mortua est: quæ verò occidente sole,

sole, decrepita: eo magis, si etiam solstitiali die. Confer nostram longissimam ætatem cum æternitate, in eadem propemodum brevitate, qua illæ belliolæ, reperiemur. Contemnamus igitur omnes ineptias: quod enim levius huic levitati nomen imponam? totamque vim bene vivendi in animi robore, ac magnitudine, & in omnium rerum humanarum contemptione, ac despicientia, & in omni virtute ponamus. Nam nunc quidem cogitationibus mollissimis effæminamur, ut, si antè mors adventet, quàm Chaldæorum promissa consecuti sumus, spoliati magnis quibusdam bonis, illusi, destituti que videamur. Quod si expectando, & desiderando pendemus animis, cruciamur, angimur: proh dii immortales, quàm optabiliter iter illud ineundem est, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla sollicitudo futura sit! quàm me delectat Theramenes, quàmque elato animo est! etsi enim fleamus, cùm legimus, tamen non miserabiliter vir clarus emoritur. Qui cùm conjectus in carcerem triginta jussu tyrannorum, venenum ut sitiens obbibisset, reliquum sic è poculo ejecit, ut id resonaret. Quo sonitu reddito, ridens, *Proptus*, inquit, *hoc pulchro Critia*, qui in eum fuerat teterrimus. Græci enim in conviviliis solent nominare, cui poculum tradituri sint. Lulit vir egregius extremo spiritu, cùm jam præcordiis conceptam mortem contineret: verèque ei, qui venenum præbuerat mortem est eam auguratus, quæ brevi consecuta est. Quis hanc animi maximi æquitatem in ipsa morte laudaret, si mortem, malum judicaret? Vadit in eundem carcerem, atque in eundem paucis post annis scyphum Socrates, eodem scelere judicum, quo tyrannorum, Theramenes. Quæ est igitur ejus oratio, quæ facit eum Plato usum apud judices, jam morte multatum?

Magna me, inquit, spes tenet, judices, bene mihi evenire, quod mittar ad mortem. Necessè est enim, sit alterum de duobus, ut aut sensum omnino mors amicus auferat, aut

in alium quendam locum ex huius loci morte migraret. Quamobrem, siue sensus exstinguitur, morsque ei somna similis est, qui nonnumquam, etiam sine visis somniorum placatissimam quietem affert: dii boni, quid lucri est emori? aut quam multi dies reperiri possunt, qui tali nocti antependantur, cui similis futura est perpetuas omnis consequentis temporis? quis me beator? si vera sunt quæ dicuntur, migrationem esse, mortem, in eas oras, quas, qui à vita excefferant, incolunt: id multo iam beatius est, te, cum ab iis, qui se iudicum numero haberi volunt, evaseris, ad eos venire, qui verè iudices appellantur, Minoem, Rhadamanthum, Æacum, Triptolemum convenireque eos, qui iustè, & cum fide vixerint. Hac peregrinatio mediocris vobis videri potest? ut verò colloqui cum Orpheo, Musæo, Homero, Hesiodo liceat, quanti tandem aestimatis? equidem sæpe mori, si fieri posset, vellem, ut ea, quæ dico, mihi liceret invenire. Quanta delectatione autem afficerer, cum Palamedem, cum Ajacem, cum alios, iudicio iniquorum circumventos convenirem? tentarem etiam summi regis, qui maximas copias duxit ad Trojam, & Ulyssis, Sisyphique prudentiam, nec ob eam rem, cum hæc exquirerem, si cui hic faciebam, capite damnarer. Ne vos quidem, iudices, si, qui me absolvistis, mortem timueritis. Nec enim cuiquam bono mali quidquam evenire potest, nec vivo, nec mortuo: nec unquam ejus res à diis immortalibus negligentur. Nec mihi ipsi hoc accidit fortuito. Nec verò iis, à quibus accusatus sum, aut à quibus condemnatus, habeo quod succenseam, nisi quod mihi nocere se crediderunt. Et hoc quidem hoc modo. Nihil autem melius extremo. Sed tempus est, inquit, jam hinc abire me, ut moriar, vos ut vitam agatis. Utrum autem sit melius, dii immortales sciunt: hominem quidem scire arbitror neminem. Nam ego haud paulo hunc animum malim quàm eorum omnium fortunas, qui de hoc judicaverunt. Et si, quod præter deos negat scire quemquam, id scit ipse, utrum melius sit. Nam dixit ante. Sed suum illud, nihil ut affirmet, tenet ad extremum. Nos autem

autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit à natura datum omnibus : intelligamusque, si mors malum sit, esse sempiternum malum. Nam vitæ miseræ, mors finis esse videtur. Mors si est misera, finis esse nullus potest. Sed quid ego Socratem, aut Theramenem, præstantes viros virtutis, & sapientiæ gloria, commemoro, cum Lacedæmonius quidam, cujus ne nomen quidem proditum est, mortem tantopere contempserit, ut, cum ad eam duceretur, damnatus ab Ephoris, & esset vultu hilari, atque læto, dixissetque ei quidam inimicus, Contemnistine leges Lycurgi ? responderit, Ego verò illi maximam gratiam habeo, qui me ea poena multaverit, quam sine mutatione, & sine versura possem dissolvere. O virum Sparta dignum : ut mihi quidem, qui tam magno animo fuerit, innocens damnatus esse videatur. Tales innumerabiles nostra civitas tulit. Sed quid duces, & principes nominem, cum legiones scribat Cato sæpe alacres in eum locum profectas, unde redituras se non arbitrarentur ? Pari animo Lacedæmonii in Thermopylis occiderunt. In quos Simonides.

Vic hospes Sparta, nos te hic vidisse jacentes.

Dum sanctis patria legibus obsequimur.

Quid ille dux Leonidas dicit ? Pergite animo forti, Lacedæmonii : hodie apud inferos fortasse carnabimus. Fuit hæc gens fortis, dum Lycurgi leges vigebant : è quibus unus, cum Perse hostis in colloquio dixisset glorians. Solem præjaculorum multitudine, & sagittarum non videbitis : In umbra igitur, *inquit*, pugnabimus. Viros commemoro, qualis tandem Lacæna ? quæ cum filium in prælium misisset, & interfectum audisset. Idcirco, *inquit*, genueram, ut esset qui pro patria mortem non dubitaret occumbere. Esto : fortes, & duri Spartiatæ, magnam habet vim Reipubl. disciplina. Quid ? Cyrenzum Theodorum, philosophum non ignobilem, nonne miramur ? cui cum Lysimachus rex

rex crucem minaretur, Isthis, quæso, *inquit*, ista horribilia minitare purpuratis tuis : Theodori quidem nihil interest, humine, an sublimè putrescat. Cujus hoc dicto admoneor, ut aliquid etiam de humatione, & sepultura dicendum existimem : rem non difficilem, iis præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulo antè dicta sunt. De qua Socrates quidem quid senserit, apparet in eo libro, in quo moritur : de quo jam tam multa diximus. Cum enim de immortalitate animorum disputavisset, & jam moriendi tempus urgeret, rogatus à Critone quemadmodum sepeliri vellet, Multam verò *inquit*, operam amici, frustra consumpsi. Critoni enim nostro non persuasi, me hinc avolaturum, neque quidquam mei relicturum. Verumtamen, Crito, si me assequi potueris, aut sicubi nactus eris, ut tibi videbitur, sepelito. Sed, mihi crede, nemo me vestrum, cum hinc excessero, consequetur. Præclare id quidem, qui & amico permiserit, & se ostenderit de hoc toto genere nihil laborare. Durior Diogenes, & id quidem sentiens, sed, ut Cynicus, asperius, projici se jussit inhumatum, Tum amici. Volucribusne, & feris ? Minimè verò, *inquit* : sed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris ? illi. Non enim senties.

Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit, nihil sentienti ? Præclare Anaxagoras, qui cum Lampfaci moreretur, quarentibus amicis, vellèntè Clazomenas in patriam, si quid accidisset, asferri : Nihil necesse est, *inquit*. Undique enim ad inferos tantumdem vix est. Totaque de ratione humationis unam tenendum est : ad corpus illam pertinere, sive occiderit animus, sive vigeat. In corpore autem perspicuum est, vel extincto animo, vel elapso, nullum residere sensum. Sed plena errorum sunt omnia. Trahit Hectorem, ad currum religatum, Achilles : lacerari eum, & sentire, credo, putat. Ergo hic ulciscitur, ut quidem sibi videtur. At illa sicut acerbissimam rem moeret,

Vidi,

Vidi, videre quod me passa agerrimè,

Curru Hectorem quadrijugo raptarier.

quem Hectorem? aut quamdiu ille erit Hector?
melius Accius, & aliquando sapiens Achilles,

*Immo enimverò corpus Priamo reddidi, Hectorem
abstuli.*

Non igitur Hectora traxilli, sed corpus, quod su-
erat Hectoris. Ecce alius exoritur è terra, qui ma-
trem dormire non sinit.

Mater, te appello, quæ curam somno suspenso levas.

Neque te mei miseret: surge, & sepeli natum.

Hæc cum pressis, & flebilibus modis, qui totis thea-
tris mœstitiam inferant, conciuntur: difficile est,
non eos, qui inhumati sunt, miseros judicare:

Prius quam fera, volucresque:

metuit, ne laceratis membris minùs bene utatur:
ne combullis, non extimescit.

Heu reliquias semiaffi regis, denudatis ossibus,

Per terram sanie delibutam fixè divexarier.

Non intelligo, quid metuat, cum tam bonos septe-
narios fundat ad tibiam. Tenendum est igitur, ni-
hil curandum esse post mortem cum multi inimicos
etiam mortuos puniantur. Execratur luculentis sa-
nè versibus apud Ennium Thyestes, primùm ut
nausfragio pereat Atreus. Durum hoc sanè: talis
enim interitus non est sine gravi sensu. Illa inania,

Ipse somnis saxis fixus asperis,

Evisceratus, latere pendens, saxa spargens tabo.

Sanie, & sanguine atro.

Non ipsa saxa magis sensu omni vacabunt, quàm
ille latere pendens, cui se hic cruciatum censet op-
tare. Quàm essent dura, si sentiret? nulla sine sen-
su sunt. Illud verò per quàm inane.

Neque sepulcrum, quò recipiat, habeat, portum
corporis: Ubi, remissa humana vita, corpus re-
quiescat à malis. Vides, quanto hæc in errore ver-
sentur. Portum esse corporis, & requiescere in
sepulcro putat mortuum. Magna culpa Pelopis,
qui non erudierit filium, nec docuerit, quatenus

Q

esset

esset quidque curandum. Sed quid singulorum opinionones animadvertam, nationum varios errores perspicere cum liceat? condiunt Ægyptii mortuos, & eos domi servant: Persæ etiam cera circumlitos condiunt, ut quam maximè permaneant diuturna corpora. Magorum mos est non humare corpora suorum, nisi à feris sint antea laniata. In Hyrcania plebs publicos alit canes: optimates, domesticos. Nobile autem genus canum illud scimus esse, sed pro sua quisque facultate parat, à quibus laniatur: eamque optimam illi esse censent sepulturam. Per multa alia colligit Chrysippus, ut est in omni historia curiosus. Sed ita tetra sunt quædam, ut ea fugiat, & reformidet oratio. Totus igitur hic locus est contemnendus in nobis, non negligendus in nostris: ita tamen, ut mortuorum corpora nihil sentire sentiamus. Quantum autem consuetudini, famæque dandum sit, id curent vivi, sed ita, ut intelligant, nihil ad mortuos pertinere, sed profectò mors tum æquissimo animo appetitur, cum suis se laudibus vita occidens consolari potest. Nemo parum diu vixit, qui virtutis perfectæ perfectò functus est munere. Multa mihi ipsi ad mortem tempestiva fuerunt: quæ utinam potuisssem obire. Nihil enim jam acquirebatur: cumulata erant officia vitæ: cum fortunâ bella restabant. Quare, si ipsa ratio minus perficiet, ut mortem negligere possimus: at vita acta perficiat, ut satis, superque vixisse videamur. Quamquam enim sensus aberit, tamen summis, & propriis bonis & laudis, & gloriæ, quamvis non sentiant, mortui non carent. Etsi enim nihil in se habeat gloria, cur expetatur: tamen virtutem tanquam umbra sequitur. Verùm multitudinis iudicium de bonis, siquando est, magis laudandum est, quàm illi ob eam rem beati. Non possum autem dicere, quoquo modo hoc accipiatur, Lycurgum, Solonem legum & publicæ disciplinæ carere gloria, Themistoclem, Epaminondam, bellicæ virtutis. Antè enim Salaminam ipsam Neptunus obruet,

obruet, quàm Salaminii trophæi memoriam; priusque Boeotia Leuctra tollentur, quàm pugna Leuctricæ gloria. Multa etiam tardius fama deferret Curium, Fabricium, Calatinum, duos Scipiones, duos Africanos, Maximum, Marcellum, Paullum, Catonem, Lælium, innumerabiles alios. Quorum similitudinem aliquam qui arripuerit, non eam famam populari, sed vera bonorum laude metiens, fidenti animo, si ita res feret, gradietur ad mortem; in qua aut summum bonum, aut nullum malum esse cognovimus; secundis verò suis rebus volet etiam mori. Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quàm molesta decessio. Hanc sententiam significare videtur Laconis illa vox, quæ, cum Rhodus Diagoras, Olympionices nobilis, uno die duos suos filios victores Olympiæ vidisset, accessit ad senem, & gratulatus. *Morere Diagora*, inquit, *nunc enim in cælum ascensurus es*. Magna hæc, & nimium fortasse Græci putant, vel tum potius parabant: isque, qui hoc Diagoræ dixit, permagnum existimans, tres Olympionicas una ex domo prodire, cunctari illum virtutis in vita, fortunæ obiectum, inutile putabat ipsi. Ego autem tibi quidem quod satis esset, paucis verbis, ut mihi videbar, responderam. Concesseras enim, nullo in malo mortuos esse: sed ob eam causam contendi, ut plura dicerem, quodd in desiderio, & lectu hæc est consolatio maxima. Nostrum enim, & nostra causa susceptum dolorem, modicè ferre debemus, ne & nosmetipsos amare videamur. Illa suspicio intolerabili dolore cruciat, si opinamur eos, quibus orbati sumus, esse cum aliquo sensu in iis malis, quibus vulgò opinantur. Hanc excutere opinionem mihimet radicatus volui, eoque fui fortasse longior.

A. Tu longior? non mihi quidem. Prior enim pars orationis tuæ faciebat, ut mori cuperem: posterior, ut modò non nollem, modo non laborarem. Omni autem ratione illud certè perfectum est, ut mortem non ducerem in malis. M. Num igitur

Q. 2.

etiam

etiam rhetorum epilogum desideramus? an jam hanc artem planè relinquimus? A. Tu vero istam ne relinqueris, quam semper ornasti: & quidem jure. Illa enim te, si verè loqui volumus, ornauerat. Sed quinquam est iste epilogus? a quo enim audire, quid quid est. M. Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec vero ea fingere ipsi, sed Herodoto auctore, aliisque pluribus. Primum Argiz sacerdotis, Cleobis & Biton filii, prædicantur. Nota fabula est: cum enim illam ad solemne, & statum sacrificium curru vehi ius esset, satis longè ab oppido ad fanum, morarenturque iumenta: tunc iuvenes ii, quos modo nominavi, veste posita, corpora oleo perunxerunt: ad jugum accesserunt. Ita sacerdos advecta in fanum, cum currus esset ductus à filiis, precata à dea dicitur, ut illis præmium daret pro pietate, quod maximum nomini dari posset à deo; post epulatos cum matre adolescentes, somno se dedisse: manè inventos esse mortuos. Simili precatione Trophonius, & Agamedes, usi dicuntur: qui, cum Apollini Delphis templum exædificassent; venerantes deum, petierunt mercedem, non parvam quidem operis, & laboris sui, nil certi, sed quod esset optimum homini. Quibus Apollo se id daturum ostendit, post ejus diei diem tertium: qui ut illuxit, mortui sunt reperi, Judicavisse deum dicunt, & eum quidem deum, cui reliqui dii concessissent, ut præter cæteros divinaret, mortem, esse optimum homini. Fertur etiam de Sileno fabella quædam: qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur: docuisse regem, Non nasci homini longe optimum esse proximum autem, quamprimum mori. Qua est ulus sententia in Cresphonte Euripides.

*Nam nos decebat cætus celebrantes, domum
Lugere, ubi esset aliquis in lucem edius,
Humane vitæ varia reputantes mala:
At, qui labores morte finisset graves,*

Omnia

*Omnia
Simil
enim
filii m
quære
huic i*

Ign

Eu

Sic

His,

rebus

quida

etiam

mera

quæ

runt,

mort

rhetor

tunt

tem e

se in

set a

erat

thien

qui o

nem.

ut ho

prop

dæm

gent

num

les f

mag

velu

mort

sitar

nem

bilii

mel

Omnes amicos laude, & latini exsequi.

Simile quiddam est in consolatione Crantoris : ait enim Terinzum quendam Elifium, cum graviter filii mortem mœreret, venisse in Psychomantium, quærentem quæ fuisset tantæ calamitatis causâ : huic, in tabellis tres hujusmodi versiculos datos :

Ignaris homines in visa mentibus errant :

Euthynon potitur fatorum munere læto :

Sic fuit utilim finire ipsique, ubique.

His, & talibus auctoribus usi, confirmant, causam rebus à diis immortalibus judicatam. Alcidas quidam, rhetor antiquus, in primis nobilis, scripsit etiam laudationem mortis, quæ constat ex enumeratione malorum humanorum. Cui rationes ex, quæ exquisitius à philosophis colliguntur, defuerunt, ubertas orationis non defuit. Claræ vero mortes pro patria appetitæ, non solum gloriôsæ rhetoribus, sed etiam beatæ videri solent: Repetunt ab Erichtheo : cujus etiam filix cupidè mortem expetiverunt pro vita civium : Codrum, qui se in medios immisit hostes, famulari veste, ne posset agnosci, si esset ornatu regio : quod oraculum erat datum, si rex interfectus esset, victrices Athenas fore. Menecheus vero non prætermittitur : qui oraculo edito largitus est patriæ suum sanguinem. Iphigenia Aulide duci se immolandam jubet, ut hostium sanguis eliciatur suo. Veniunt inde ad propria. Harmodius in ore, & Aristogiton : Lacedæmonius Leonidas, Thebanus Epaminondas vigent. Nostros non norunt : quos enumerare magnum est : ita sunt multi : quibus videmus optabiles fuisse mortes cum gloria. Quæ cum ita sint, magna tamen eloquentia est utendum, atque ita velut superiore è loco concionandum, ut homines mortem vel optare incipiant, vel certè timere desistant. Nam si supremus ille dies non extinctionem, sed commutationem affert loci, quid optabilius ? sin autem perimit, ac delet omnino, quid melius, quam in mediis vitæ laboribus obdormi-

scere, & ita conniventem somno consopiri sempiterno? quod si fiat: melior Ennii, quam Solonis oratio. Hic enim nollet.

Nemo me lacrymis decoret (inquit) nec funera fletu Faxit.

At vero sapiens ille,

Mors mea ne careat lacrymis: linquam amicis

Merorem, ut celebrent funera cum gemitu.

Nos vero, si quid tale acciderit, ut à deo denunciarum videatur, ut exeamus è vita, læti, & agentes gratias pareamus, emittique nos è custodia, & levare vinculis arbitremur, ut aut in æternum, & planè in nostram domum remigremus, aut omni sensu, molestiæque careamus: sin autem nihil denuntiabitur, eo tamen simus animo, ut horribilem eum diem aliis, nobis faustum putemus. nihilque in malis ducamus, quod sit vel à diis immortalibus, vel à natura parente omnium constitutum. Non enim temerè, nec fortuito sati, & creati sumus, sed profecto fuit quædam vis, quæ generi consuleret humano: nec id gigneret, aut aleret, quod cum exantlavisset omnes labores, tum incideret in mortis malum sempiternum: portum potius paratum nobis, & perfugium putemus. Quo utinam velis passis pervehi liceat. Sin resstantibus ventis rejiciemur, tamen eodem paulo tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, idne miserum esse uni potest? Habes epilogum, neque prætermisum, aut relictum putes. A. Ego vero, & quidem fecit etiam iste me epilogus firmiorem. M. Optimè, inquam. Sed nunc quidem valetudini tribuamus aliquid, Cras autem, & quot dies erimus in Tusculano, agamus hæc, & ea potissimum, quæ levationem habent ægritudinum, formidinum, cupiditatum: qui omni e philosophia est fructus uberrimus.

187
M. T. CICERONIS.

Tusculanarum Quaestionum

AD

M. BRUTUM,

LIBER V.

*Virtutem ad beatè vivendum se ipsa
esse contentam.*

Quintus hic dies, Brute, finem faciet Tusculanarum disputationum: quo die est à nobis ea de re, quam tu ex omnibus maxime probas, disputatum: placere enim tibi admodum sensi ex eo libro, quem ad me accuratissime scripsisti, & ex multis sermonibus tuis, virtutem ad beate vivendum se ipsa esse contentam. Quod etsi difficile est probatu, propter tam varia & tam multa tormenta fortunæ: tale tamen est, ut elaborandum sit, quo facilius probetur: nihil est enim omnium, quæ in philosophia tractantur, quod gravius, magnificentiusque dicatur: nam cum ea causa impluerit eos, qui primi se ad philosophiæ studium contulerunt, ut omnibus rebus post habitis, totos se in optimo vitæ statu exquirendo collocarent: profecto spe beate vivendi tantam in eo studio curam, operamque posuerunt. Quod si ab iis inventa & perfecta virtus est, & si prædij ad beate vivendum in virtute satis est.

quis

quis est, qui non præclare & ab illis positam, & à nobis susceptam operam philosophandi arbitretur? *fin* autem virtus subjecta sub varios, incertosque casus, famula fortunæ est, nec tantarum virium est ut se ipsa tueatur: vereor, ne non tam virtutis fiducia nitendum nobis ad spem beate vivendi, quam vota facienda videantur. Equidem eos casus, in quibus me fortuna vehementer exercuit, mecum ipse considerans, huic incipio sententiæ diffidere: interdum etiam humani generis imbecillitatem, fragilitatemque extimescere, vereor enim, ne natura, cum corpora nobis infirma dedisset, iisque & morbos insanabiles, & dolores intolerabiles adjunxisset; animos quoque dederit & corporum doloribus congruentes, & separatim suis angoribus, & molestiis implicatos. Sed in hoc me ipse castigo, quod ex aliorum, & ex nostra fortasse mollicitia, non ex ipsa virtute de virtutis robore existimo. Illa enim (si modo est ulla virtus, quam dubitationem avunculus tuus, Brute, sustulit) omnia quæ cadere in hominem possunt, subter se habet, eaque despiciens, casus contemnit humanos: culpaque omni carens, præter se ipsam nihil censet ad se pertinere. Nos autem omnia adversa tum venientia metu augentes, tum mærore præsentia, rerum naturam, quam errorem nostrum damnare malumus. Sed & hujus culpæ, & cæterorum viti-
 orum peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est. Cujus in sinum cum à primis temporibus ætatis, nostra voluntas studiumque nos contulisset, his gravissimis casibus in eundem portum ex quo eram egressi, magna jactati tempestate confugimus. O vitæ philosophia dux, & virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti: tu dissipatos homines in societatem vitæ convocasti: tu eos inter se primo domiciliis, deinde conjugis, tum literarum, & vocum communi-
 one junxisti: tu inven-
 trix

trix legum, tu magistra morum, & disciplinæ fuisti. Ad te confugimus: à te opem petimus; tibi nos, ut antea magna ex parte, sic nunc penitus, totòsque tradimus. Est autem unus dies bene, & ex præceptis tuis actus, pene toti immortalitati anteponendus. Cujus igitur potius opibus utamur, quam tuis? quæ & vitæ tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. At philosophia quidem tantum abest, ut perinde, ac de hominum est vita merita, laudetur, ut à multis etiam vituperetur. Vituperare quisquam vitæ parentem, & hoc parricidio se, inquinare audet? & tam impiè ingratus esse ut eam accuset, quam vereri deberet, etiam si minus percipere potuisset? Sed, ut opinor, hic error, & hæc indoctorum animis offusa caligo est, quòd tam longè retrò respicere non possunt: nec eos, à quibus vita hominum instructa primò sit, fuisse philosophos arbitrantur. Quam rem antiquissimam cum videamus, nomen tamen esse confitemur recens. Non sapientiam quidem ipsam quis negare potest non modò re esse antiquam, verùm etiam nomine? quæ divinarum, humanarumque rerum, tum initiorum, causarumque tum cujusque rei cognitione hoc pulcherrimum nomen apud antiquos assequebatur. Itaque & illos septem, qui à Græcis σοφοί, sapientes à nostris & habebantur, & nominabantur, & multis antè sæculis Lycurgum, cujus temporibus Homerus etiam fuisse ante hanc urbem conditam traditur, etiam heroicis ætatibus Ulysses, & Nestorem accepimus & fuisse, & habitos esse sapientes. Nec verò Atlas sustinere cælum, nec Prometheus affixus Caucaaso, nec stellatus Cepheus cum uxore, genero, filia traderetur, nisi cœlestium divina cognitio nomen eorum ad errorem fabulæ traduxisset. A quibus ducti deinceps omnes, qui in rerum contemplatione studia ponebant, sapientes & habebantur, & nominabantur: idque eorum nomen usque ad Pythagoræ manavit ætatem: quem, ut scribit audi-

tor

tor Platonis Ponticus Heraclides, vir doctus in primis, Philiuntem ferunt venisse, eumque cum Leonte, principe Philiasiorum, doctè, & copiosè disseruisse quædam. Cujus ingenium, & eloquentiam cum admiratus esset Leon, quævisse ex eo, qua maxime arte consideret, at illum artem quidem se scire nullam, sed esse philosophum. Admiratum Leontem novitatem nominis, quævisse, quinam essent philosophi, & quid inter eos, & reliquos interesset: Pythagoram autem respondisse, similem sibi videri vitam hominum, & mercatum eum, qui haberetur maximo laetorum apparatu totius Græciæ celebritate. Nam ut illic alii corporibus exercitatis gloriam, & nobilitatem coronæ peterent: alii emendi, aut vendendi quæstu, & lucroducerentur: esset autem quoddam genus eorum, idque vel maxime ingenium, qui nec plausum, nec lucrum quærent, sed vivendi causa venirent, studiosèque perspicerent, quid ageretur, & quo modo: item nos quasi in mercatus quadam celebritate ex urbe aliqua, sic in hanc vitam ex alia vita, & natura profectos: alios gloriæ servire, alios pecuniæ: raros esse quosdam, qui, cæteris omnibus pro nihilo habitis, rerum naturam studiosè intuerentur: hos se appellare sapientiæ studiosos, id est enim philosophos: & ut illic liberalissimum esset, spectare, nihil sibi acquirantem, sic in vita longè omnibus studiis contemplationem rerum, cognitionemque præstare. Nec verò Pythagoras nominis solum inventor, sed rerum etiam ipsarum amplificator fuit. Qui cum post hunc Philiasium sermonem in Italiam venisset, exornavit eam Græciam, quæ magna dicta est, & privatim, & publicè, præstantissimis & institutis, & artibus. Cujus de disciplina aliud tempus fuerit fortasse dicendi. Sed ab antiqua philosophia usque ad Socratem, qui Archelaum, Anaxagoræ discipulum, audierat, numeri, motusque tractabantur, & unde omnia orirentur, quove recederent: studiosèque ab his siderum magnitudines, interval-

la,

la, cursus inquirebantur, & cuncta coelestia. Socrates autem primus philosophiam devocavit è coelo, & in urbibus collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita, & moribus, rebûsque bonis, & malis quærere. Cujus multiplex ratio disputandi, rerûmque varietas, & ingenii magnitudo, Platonis memoria, & literis consecrata, plura genera effecit dissentientium philosophorum. E quibus nos id potissimum consecrati sumus, quo Socratem usum arbitramur, ut nostram ipsi sententiam tegeremus, errore alios levarêmus, & in omni disputatione, quid esset simillimum veri, quæreremus. Quem morem cum Carneades acutissimè, copiosissimèque tenuisset, fecimus & alias sæpè, & nuper in Tusculano, ut ad eam consuetudinem disputaremus. Et quadridui quidem sermonem superioribus ad te perscriptum libris misimus: quinto autem die, cum eodem in loco confedissemus, sic est propositum, de quo disputaremus. A. Non mihi videtur ad beatè vivendum satis posse virtutem. M. At hercule Bruto meo videtur: cujus ego iudicium, pace tua dixerim, longè antepono tuo. A. Non dubito. Nec id nunc agitur, tu illum quantum ames: sed hoc, quod mihi dixi videri, quale sit: de quo à te disputari volo. M. Nempe negas ad beatè vivendum satis posse virtutem? A. Prorsus nego. M. Quid? at rectè, honestè, laudabiliter, postremò ad bene vivendum satisne est præsidii in virtute? A. Certè satis. M. Potes igitur, aut qui malè vivat, non eum miserum dicere, aut, quem bene fateare, eum negare beatè vivere? A. Quidni possim? nam etiam in tormentis rectè, honestè, laudabiliter, & ob eam rem benè vivi potest, dummodò intelligas, quid nunc dicam bene: dico enim, constanter, graviter, sapienter, fortiter. Hæc etiam in equuleum conjiciuntur, quò vita non adspirat beata. M. Quid igitur? solane beata vita, quæso, relinquitur extra ostium, liménque carceris, cum constantia, gravitas, fortitudo, sapientia,

tia, reliquæque virtutes rapiantur ad tortorem, nullumque recusent nec supplicium, nec dolorem? A. Tu, si quid es facturus, nova aliqua conquiras oportet. Ista me minimè movent, non solum quia pervulgata sunt, sed multo magis, quia, tanquam levia quædam vina nihil valent in aqua, sic Stoicorum ista magis gustata, quam potata delectant. Velut iste chorus virtutum, in equuleum impositus, imagines constituit ante oculos cum amplissima dignitate, ut ad eas cursim perrectura, nec eas beata vita à se desertas passura videatur. Cum autem animum ab ista pictura, imaginibusque virtutum, ad rem, veritatemque traduxeris, hoc nudum relinquitur, possitne quis beatus esse quamdiu torqueatur. Quamobrem hoc nunc quæramus. Virtutes autem noli vereri ne expositulent, & querantur se à beata vita esse relictas. Si enim nulla virtus prudentia vacat, prudentia ipsa hoc videt, non omnes bonos esse etiam beatos: multaque de M. Attilio recordatur: beatamque vitam, si imaginibus potius uti, quam rebus ipsis placet, conantem ire in equuleum retinet ipsa prudentia, negatque ei cum dolore, & cruciatu quidquam esse commune. M. Facile patior, te illo modo agere: etsi iniquum est præscribere mihi te, quemadmodum à me disputari velis. Sed quæro, utrum aliquid actum superioribus diebus, an nihil arbitremur? A. Actum verò, & aliquantum quidem. M. Atqui, si ita est, profligata jam hæc, & pæne ad exitum adducta quæstio est. A. Quo tandem modo? M. Quia motus turbulenti, jactationesque animorum incitatæ, & impetu inconsiderato elatæ, rationem omnem repellentes, vitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim potest, mortem aut dolorē meruens, quorum alterum sæpe adest, alterum semper impendit, esse non miser? quid, si idem (quod plerumque fit) paupertatem, ignominiam, infamiam timet: si debilitatem, cæcitatem: si denique, quod non singulis hominibus, sed potentibus populis sæpe contingit,

tingit, servitutem: potest ea timens esse quisquam beatus? Quid, qui non modò ea futura timet, verùm etiam fert, sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates. Qui rebus his fractus ægritudine eliditur, potest tandem esse non miserrimus? quid verò illum, quem libidinibus inflammatum. & furem videmus, omnia rabidò appetentem cum inexplebili cupiditate, quòque affluentius voluptates undique hauriat, eo gravius, ardentiusque sitientem, nòne rectè miserrimum duxeris? quid elatus ille levitate, inanisque lætitiæ & exultans, & temerè gestiens, nòne tanto inferior, quanto sibi videtur beator? ergo, ut hi miseri, sic contrà illi beati quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ fútiles lætitiæ, exultantes languidis liquefaciunt voluptatibus. Ut maris igitur tranquillitas intelligitur, nulla ne minima quidem aura fluctus commovente: sic animi quietus, & placatus status cernitur, cùm perturbatio nulla est, qua moveri queat. Quòd si est, qui vim fortunæ, qui omnia humana, quæcumque accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat: idemque, si nihil concupiscat, nulla efferatur animi inani voluptate, quid est, cur is non beatus sit? & si hæc virtute efficiuntur, quid est, cur virtus ipsa per se non efficiat beatos? A. Atqui alterum dici non potest, quin ii, qui nihil metuant, nihil angantur, nihil concupiscant, nulla impotenti lætitiæ efferantur, beati sint: itaque id tibi concedo: alterum autem jam integrum non est: superioribus enim disputationibus effectum est, vacare omni animi perturbatione sapientem. M. Nimirum igitur confecta res est. Videtur enim ad exitum venisse quæstio. A. Propemodum id quidem. M. Veruntamen Mathematicorum ille mos est, non philosophorum. Nam Geometræ cùm aliquid docere volunt, siquid ad eam rem pertinet eorum, quæ antè docuerunt, id sumunt pro concessio.

& probato: illud modo explicant, de quo antè nihil scriptum est. Philosophi, quamcumque rem habent in manibus, in eam, quæ conveniunt, congerunt omnia: et si alio loco disputata sunt. Quod ni ita esset, cur Stoicus, si esset quæsitum, satisne ad beatè vivendum virtus posset, multa diceret? cui satis esset, respondere, se antè docuisse, nihil bonum esse, nisi quod honestum esset: hoc probato, consequens esse, beatam vitam virtute esse contentam: & quo modo hoc sit consequens illi, sic illud huic: ut, si beata vita virtute contenta sit: nisi honestum quod sit, nihil aliud sit bonum. Sed tamen non agunt sic. Nam & de honesto, & de summo bono separatim libri sunt: & cùm eo efficiatur, satis magnam in virtute ad beatè vivendum esse vim, nihilominus hoc agunt separatim. Propriis enim, & suis argumentis, & admonitionibus tractanda quæque res est, tanta præsertim. Cave enim putes, ullam in philosophia vocem emissam clariorem, ullamve esse philosophiæ promissum uberius, aut majus. Nam quid profiteretur? ó dii boni! perfecturam se, qui legibus suis paruisset, ut esset contra fortunam semper armatus: ut omnia præsidia haberet in se, bene, beatèque vivendi: ut esset semper denique beatus. Sed videro, quid efficiat. Tantis per hoc ipsum magni æstimo, quod pollicetur. Nam Xerxes quidem refertus omnibus præmiis, donisque fortunæ: non equitatu, non pedestribus copiis, non navium multitudine, non infinito pondere auri contentus, præmium proposuit, qui invenisset novam voluptatem. Qua ipse inventa, non fuit contentus: neque enim umquam finem inveniet libido. Nos vellem præmio elicere possemus, qui nobis aliquid attulisset, quo hoc firmius crederemus. A. Vellem id quidem: sed habeo paululum, quod requiram. Ego enim assentior, eorum, quæ posuisti, alterum alteri consequens esse, ut, quemadmodum, si quod honestum sit, id solum sit bonum, sequatur beatam vitam virtute confici:

sic,

fic, si vita beata in virtute sit, nihil esse nisi virtutem bonum. Sed Brutus tuus auctore Aristone, & Antiocho non sentit hoc: putat enim, etiam si sit bonum aliquod præter virtutem. M. Quid igitur? contra Brutumne me dicturum putas? A. Tu verò, ut videtur. nam præfinire non est meum. M. Quid cuique igitur consentaneum sit, alio loco. Nam ista mihi & cum Antiocho sæpe, & cum Aristone nuper, cum Athenis Imperator apud eum diversarer, dissensio fuit. Mihi enim non videbatur quisquam esse beatus posse, cum in malis esset: in malis autem sapientem esse posse, si essent ulla corporis, aut fortunæ mala. Dicebantur hæc, quæ scripsit etiam Antiochus locis pluribus: virtutem ipsam per se beatam vitam efficere posse, neque tamen beatissimam: deinde ex maiore parte plerasque res nominari, etiam si qua pars abesset, ut vires, ut valētudinem, ut divitias, ut honorem, ut gloriam: quæ genere, non numero cernerentur: item beatam vitam, etiam si ex aliqua parte claudicaret, tamen ex multo maiore parte obtinere nomen suum. Hæc nunc enucleare non ita necesse est: quamquam non constantissimè dici mihi videntur. Nam & qui beatus est, non intelligo, quid requirat, ut sit beatior: (si est enim quod desit, ne beatus quidem est) &, quòd ex maiori parte unamquamque rem appellari, spectarique dicunt, est ubi id isto modo valeat. Cum verò tria genera malorum esse dicant: qui duorum generum malis omnibus urgeatur, ut omnia adversa sint in fortuna, omnibus oppressum corpus, & confectum doloribus, huic paululumne ad beatam vitam deesse dicemus, non modò ad beatissimam? hoc illud est, quod Theophrastus sustinere non potuit. Nam cum statuisset, verbera, tormenta, cruciatus, patriæ everfiones, exilia, orbitates magnam vim habere ad malè, miserèque vivendum, non est ausus elatè, & amplè loqui, cum humiliter, demissèque sentiret. Quàm bene, non quæritur: constanter qui-

dem certè. Itaque mihi placere non solet, consequentia reprehendere, cùm prima concesseris. Hic autem, elegantissimus omnium philosophorum, & eruditissimus, non magnopere reprehenditur, cùm tria genera dicit bonorum: vexatur autem ab omnibus, primum in eo libro, quem scripsit de vita beata, in quo multa disputat, quamobrem is, qui torqueatur, qui crucietur, beatus esse non possit. In eo etiam putatur dicere, in rotam, beatam vitam non ascendere. Nusquam id quidem dicit, omnino, sed, quæ dicit idem valent. Possum igitur, cui concesserim, in malis esse dolores corporis: in malis, fortunæ naufragia, huic succensere dicenti, non omnes bonos esse beatos, cùm in omnes bonos ea, quæ ille in malis numerat, cadere possunt? vexatur idem Theophrastus & libris, & scholis omnium philosophorum, quòd in Callisthene suo laudarit illam sententiam,

Vitam regit fortuna, non sapientia.

Negant, ab ullo philosopho quidquam dictum esse languidiùs, rectè id quidem: sed nihil intelligi dici potuisse constantius. Si enim tot sunt in corpore bona, tot extra corpus, in casu, atque fortuna: nonne consentaneum est, plus fortunam, quæ domina rerum sit & externarum, & ad corpus pertinentium, quàm consilium, valere? an malumus Epicurum imitari? qui multa praeclarè sæpe dicit: quam enim sibi constanter, convenienterque dicat, non laborat. Laudat tenuem victum. Philosophi id quidem: sed si Socrates, aut Antisthenes diceret, non is, qui finem bonorum voluptatem esse dixerit. Negat, quemquam jucundè posse vivere, nisi idem honestè, sapienter, iustèque vivat. Nihil gravius, nihil philosophia dignius: nisi idem hoc ipsum honestè, sapienter, iustè, ad voluptatem referret. Quid melius quàm fortunam exiguam intervenire sapienti? sed hoc isne dicit, qui, cùm dolorem non modò maximum malum, sed solum malum etiam dixerit, toto corpore opprimi possit doloribus

loribus acerrimis, tum cum maximè contra fortunam gloriatur? quod idem melioribus etiam verbis Metrodorus. Occupavi, *inquit*, te fortuna, atque cèpi: omnesque aditus tuos interclusi, ut ad me adspirare non posses. Præclare, si Aristo Chius, aut si Stoicus Zeno diceret, qui, nisi quod turpe esset, nihil malum duceret. Tu verò, Metrodore, qui omne bonum in visceribus, medullisque condideris: & definieris, summum bonum firma corporis affectione, exploratæque spe contineri, fortunæ aditus interclusisti? quo modo? isto enim bonum jam expoliari potes. Atqui his capiuntur imperiti: & propter huiusmodi sententias, istorum hominum est multitudo. Acutè disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, videre. Velut in ea ipsa sententia quam in hac disputatione suscepimus, omnes bonos semper beatos volumus esse. Quos dicam bonos, perspicuum est. Omnibus enim virtutibus instructos, & ornatos, tum sapientes, tum viros bonos dicimus. Videamus, qui dicendi sint beati. Equidem hos existimo, qui sint in bonis, nullo adjuncto malo. Nec ulla alia huic verbo, cum beatum dicimus, subiecta notio est, nisi secretis malis omnibus, cumulata bonorum complexio. Hanc assequi virtus, si quidquam præter ipsam boni est, non potest. Aderit enim malorum, si mala illa dicimus, turba quædam, paupertas, ignobilitas, humilitas, solitudo, amissio suorum, graves dolores corporis, perdita valetudo, debilitas, cæcitas, interitus patriæ, exilium, servitus denique. In his tot, & tantis, atque etiam quæ plura possunt accidere, potest esse sapiens. Nam hæc casus importat, qui in sapientem potest incurrere. At si ea mala sunt, quis potest præstare, sapientem semper beatum fore, cum vel in omnibus his uno tempore esse possit? non igitur facile concedo neque Bruto meo, neque communibus magistris, neque veteribus illis, Aristoteli, Speusippo, Xenocrati, Polemoni, ut cum ea, quæ supra enu-

meravi, in malis numerent, iidem dicant semper beatum esse sapientem. Quos si titulus hic delectat insignis, & pulcher, Pythagora, Socrate, & Platone dignissimus, inducant animum, illa, quorum splendore capiuntur, vires, valetudinem, pulchritudinem, divitias, honores, opes contemnere, eaque, quæ his contraria sint, pro nihilo ducere. Tam poterunt clarissima voce profiteri, se neque fortunæ impetu, nec multitudinis opinione, nec dolore, neque paupertate terreri, omniæque sibi in sese esse posita, neque esse quidquam extra suam potestatem, quod ducant in bonis. Neque hunc & hæc loqui, quæ sunt magni cuiusdam, & alti viri, & eadem, quæ vulgus, in malis, & bonis numerare, concedi ullo modo potest: qua gloria commotus Epicurus exoritur. Cui etiam, si diis placet, videtur semper sapiens beatus. Hic dignitate huius sententiæ capitur. Sed nunquam id diceret, si ipse se audiret. Quid est enim, quod minus conveniat, quàm ut is, qui vel summum, vel solum malum dolorem esse dicat, idem censeat, *Quàm hoc suave est?* tum, cum dolore crucietur, dicturum esse sapientem? Non igitur ex singulis vocibus, philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate, atque constantia. A. Adducias me, ut tibi assentiar. Sed tua quoque vide ne desideretur constantia. M. Quomodo modo? A. Quia legi tuum nuper quartum de finibus. In eo mihi videbare, contra Catonem disforrens, hoc velle ostendere, quod mihi quidem probatur, inter Zenonem, & Peripateticos nihil præter verborum novitatem interesse. Quod si ita est, quid est causæ, quin si Zenonis rationi consentaneum sit, satis magnam vim in virtute esse ad beatè vivendum, liceat idem Peripateticis dicere? rem enim opinor spectari oportere, non verba. M. Tu quidem tabellis obsignatis agis mecum: & testificaris, quid dixerim aliquando, aut scripserim. Cum aliis isto modo, qui legibus impositis disputant. Nos in diem vivimus: quodcumque nostros animos

animos probabilitate percussit, id dicimus. Itaque soli sumus liberi. Verumtamen, quoniam de constantia paulo antè diximus, non ego hoc loco id quærendum puto, verumne sit quod Zenoni placuerit, quodque ejus auditori, Arilloni, bonum esse solum, quod honestum esset: sed, si ita esset, tum ut hoc totum, beatè vivere, in una virtute poneret. Quare demus hoc sanè Bruto, ut sit beatus semper sapiens. Quàm sibi conveniat, ipse viderit. Gloria quidem hujus sententiæ quis est illò viro dignior? nos tamen teneamus, ut sit idem beatissimus: etsi Zeno Citticus, advena quidem, & ignobilis, verborum opifex, insinuassee in antiquam philosophiam videtur. Hujus sententiæ gravitas à Platonis auctoritate repetatur: apud quem sæpe hæc oratio usurpata est, ut nihil præter virtutem diceretur bonum, velut in Gorgia Socrates, cum esset ex eo quasitum, Archelaum Perdicæ filium, qui tum fortunatissimus haberetur, nonne beatum putaret? Haud scio, *inquit*. Numquam enim cum eo locutus sum. Aintu? an tu aliter id scire non potes? nullo modo. Tu igitur ne de Persarum quidem rege magno potes dicere, beatissime sit? an ego possum, cum ignorem, quàm sit bonus? Quid? tu in in eo sitam vitam beatam putas? Ita prorsus existimo, bonos, beatos: improbos, miseros. Miser ergo Archelaus? certè, si injustus. Videturne omnem hic beatam vitam in una virtute ponere? quid verò in epitaphio? quo modo idem? Nam cui viro, *inquit*, ex se ipso apta sunt omnia, quæ ad beatè vivendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu, aut contrario, pendere ex alterius eventu, & errare coguntur: huic optimè vivendi ratio comparata est: Hic est ille moderatus, hic fortis, hic sapiens, hic, & nascentibus, & cadentibus cum reliquis commodis, tum maxime liberis, parebis & obediet præcepto illi veteri. Neque enim latabitur umquam, neque marebis nimis, quod semper in seipso omnem spem reponet sui. Ex hoc igitur Platonis quasi quodam sancto, augu-
Rôque

stoque fonte nostra omnis manabit oratio. Unde igitur rectius ordiri possumus, quàm à communi parente natura? quæ, quidquid genuit non modò animal, se letiam quod ita esset ortum è terra, ut stirpibus suis niteretur, in suo quodque genere perfectum esse voluit. Itaque & arbores, & vites, & ea, quæ sunt humiliora, neque se tollere à terra altius possunt: alia semper virent: alia hieme nudata, verno tempore tepefacta frondescent: neque est ullum, quod non ita vigeat interiore quodam motu, & suis quoque seminibus inclusis, ut aut flores aut fruges fundat, aut baccas, omniaque in omnibus, quantum in ipsis sit, nulla vi impediante, perfecta sint. Facilius vero etiam in bestiis, quod his sensus à natura est datus, vis ipsius naturæ perspicui potest. Namque alias bestias nantes, aquarum incolas esse voluit: alias, volucres, coelo frui libero: serpentes quasdam esse gradientes. Earum ipsarum partim solivagas, partim congregatas: immanes alias, quasdam autem cicures: nonnullas abditas, terræque tectas. Atque earum quæque suum tenens munus, cum in disparis animantis vitam transire non possit, manet in lege naturæ. Et ut bestiis aliud alii præcipui à natura datum est, quod suum quæque retinet, nec discedit ab eo: sic homini multo quiddam præstantius: etsi præstantia debent ea dici, quæ habent aliquam comparisonem. Humanus autem animus decerptus ex mente divina, cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur, si est excultus, & si ejus acies ita curata est, ut ne exerceatur erroribus, sit perfecta mens, id est absoluta ratio: quæ est idem, quod virtus. Et si omne beatum est, cui nihil deest, & quod in suo genere expletum, atque cumulatam est, idque virtutis est proprium: certè omnes virtutis compotes beati sunt. Et hoc quidem mihi cum Bruto convenit, item cum Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone. Sed mihi videntur etiam beatissimi: quid

quid enim deest ad beatè vivendum ei, qui confidit suis bonis? aut, qui diffidit, beatus esse quì potest? at diffidat necesse est, qui bona dividit tripartito. Qui enim poterit aut corporis firmitate, aut fortunæ stabilitate confidere? atqui, nisi stabili, & fixo permanente bono, beatus esse nemo potest. Quid igitur ejusmodi istorum est? ut mihi illud Laconis dictum in hos cadere videatur: qui glori-
anti cuidam mercatori, quòd multas naves in om-
nem oram maritimam dimisisset, non sanè optabi-
lis ista quidem est, *inquit*, rudentibus apta fortuna. An dubium est, quin nihil sit habendum in eo ge-
nere, quod vita beata complectitur, si id possit
amitti? nihil enim inveterascere, nihil extingui,
nihil cadere debet eorum, in quibus vita beata
consistit. Nam qui timebit, ne quid ex his deper-
dat, beatus esse non poterit: volumus enim eum,
qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, se-
ptum, atque munitum, non ut parvo metu prædi-
tus sit, sed ut nullo. Ut enim innocens is dicitur,
non qui leviter nocet, sed qui nihil nocet: sic sine
metu is habendus est, non qui parum metuit, sed
qui omnino metu vacat: quæ est enim alia forti-
tudo, nisi animi affectio cum in adeundo pericu-
lo, & in labore, ac dolore patiens, tum procul ab
omni metu? atque hæc certè non ita se haberent,
nisi omne bonum in una honestate consisteret.
Quæ autem illam maxime optatam, & expetitam
securitatem (securitatem autem nunc appello va-
cuitatem ægritudinis, in qua vita beata posita est)
habere quisquam potest, cui aut adsit, aut adesse
possit multitudo malorum? qui autem poterit esse
celsus, & erectus, & ea, quæ homini accidere pos-
sunt, omnia parva ducens, qualem sapientem esse
volumus, nisi omnia sibi in se posita esse censebit?
an Lacedæmonii Philippo minitanti per literas se
omnia, quæ conarentur, prohibitorum, quæ sive-
runt num se esset etiam mori prohibitorus? vir is,
quem quærimus, non multo facilius tali animo
reperie-

reperietur, quàm civitas universa? quid ad hanc fortitudinem, de qua loquimur, temperantia adjuncta, quæ sit moderatrix omnium commotionum? quid potest ad beatè vivendum deesse ei, quem fortitudo ab ægritudine, & à metu vindicet, temperantia tum à libidine avocet, tum insolenti alacritate gestire non sinat? hæc efficere virtutem ostenderem, nisi superioribus diebus essent explicata. Atqui cum perturbationes animi miseram, sedationes autem vitam efficiant beatam: duplexque ratio perturbationis sit, quod ægritudo, & metus in malis opinatis, in bonorum autem errore lætitia gestiens, libidōque versentur: cum hæc omnia cum consilio, & ratione pugnent: his tu tam gravibus concitationibus, tamque ipsis inter se dissentientibus, atque distractis, quem vacuum, solutum, liberum videris, hunc dubitabis beatum dicere? atqui sapiens semper ita affectus est: semper igitur sapiens beatus est: atque etiam omne bonum lætabile est: quod autem lætabile, id prædicandum, & præ se ferendum: quod tale autem, id etiam gloriosum: si verò gloriosum, certè laudabile: quod autem laudabile, profectò etiam honestum: quod bonum igitur, id honestum. At quæ isti bona numerant, ne ipsi quidem honesta dicunt: solum igitur bonum quod honestum. Ex quo efficitur, honestate una vitam contineri beatam. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habenda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas, quin præstans valetudine, viribus, forma, acerrimis, integerrimisque sensibus, adde etiam si libet pernicitatem, & velocitatem, da divitias, honores, imperia, opes, gloriam: si fuerit is, qui hæc habet, injustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio, atque nullo: dubitabísne eum miserum dicere? qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? videamus, ne, ut acervus ex sui generis granis, sic beata vita ex sui similibus partibus effici debeat. Quod si ita est, ex bonis,

quæ

quæ
mix
fici
atun
fit,
id ce
grat
nita
nece
effici
Quæ
na d
vis,
num
beru
puli
cita
can
colo
des
ris.
gra
tur
At
cun
vit
effe
cer
idq
sic
lis
ne
ora
vit
bil
er
be
or
eff

quæ sola honesta sunt, efficiendum est beatum. Ea mixta ex dissimilibus si erunt, honestum ex his effici nihil poterit. Quo detracto, quid poterit beatum intelligi? etenim quicquid est quod bonum sit, id expetendum est: quod autem expetendum, id certè approbandum: quod verò approbaris, id gratum acceptumque habendum: ergo etiam dignitas ei tribuenda est. Quod si ita est, laudabile fit necesse est. Bonum igitur omne laudabile. Ex quo efficitur, ut, quod sit honestum, id sit solum bonum. Quod si ita tenebimus, multa erunt, quæ nobis bona dicenda sint. Omitto divitias: quas, cum quis, quamvis indignus, habere possit, in bonis non numero: quod enim est bonum, id non quis habere potest. Omitto nobilitatem, famamque popularem, stultorum, improborumque consensu excitatam. Hæc, quæ sunt minima, tamen bona dicantur necesse est: candiduli dentes, venusti oculi, color suavis, & ea, quæ Euryclia laudat Ulyssæ pedes abluens, lenitudo orationis, mollitudo corporis. Ea si bona dicemus, quid erit in philosophi gravitate, quàm in vulgi opinione, stultorumque turba, quod dicatur aut gravius, aut grandius? Atenim eadem Stoici præcipua vel producta dicunt, quæ bona isti. Dicunt illi quidem: sed his vitam beatam compleri negant: hi autem sine iis esse nullam putant: aut, si sit beata, beatissimam certe negant. Nos autem volumus beatissimam: idque nobis Socratica illa conclusione confirmatur: sic enim princeps ille philosophiæ differebat: qualis cujusque animi affectus esset, talem esse hominem: qualis autem ipse homo esset, talem ejus esse orationem: orationi autem facta similia, factis vitam. Affectus autem animi in bono viro laudabilis: & vita igitur laudabilis boni viri: honesta ergo, quoniam laudabilis. Ex quibus, bonorum beatam vitam esse concluditur. Etenim, proh Deorum atque hominum fidem! parùmne cognitum est superioribus nostris disputationibus, an delecta-

tionis

tionis & otii consumendi causa locuti sumus, sapientem ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare? semper in animo ejus esse placidissimam pacem? vir igitur temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? at semper sapiens talis: semper igitur beatus. Jam verò qui potest vir bonus non ad id, quod laudabile sit, omnia referre, quæ agit, quæque sentit? refert autem omnia ad beatè vivendum: beata igitur vita laudabilis. Nec quicquam sine virtute laudabile: beata igitur vita virtute conficitur: atque hoc fietiam concluditur. Nec in misera vita quicquam est prædicabile, aut gloriandum, nec in ea, quæ nec misera sit, nec beata. Et est in aliqua vita prædicabile aliquid, & gloriandum, ac præ se ferendum: ut Epaminondas,

Consilium nostrum laus est attonsa Laconum:
ut Africanus,

A sole exoriente, supra Meos paludes,

Nemo, est qui factis me æquiparare queat.

Quod si beata vita glorianda, & prædicanda, & præ se ferenda est: nihil est enim aliud, quod prædicandum, & præ se ferendum sit. Quibus positis, intelligis quid sequatur: & quidem nisi ea vita beata est, quæ est eadem honesta: sit aliud necesse est melius vita beata: quod enim erit honestum, certe fatebuntur esse melius: ita erit beata vita melius aliquid: quo quid potest dici perversius? quid? cum fatentur sitis magnam vim esse in vitis ad miseram vitam, nonne fatendum est, eandem vim in virtute esse ad beatam vitam? contrariorum enim contraria sunt consequentia. Quo loco quæro, quam vim habeat libra illa Critolai: qui cum in alteram lancem animi bona imponat, in alteram corporis, & externa: tantum propendere illam boni lancem putet, ut terram & maria deprimat. Quid igitur aut hunc prohibet, aut etiam Xenocratem illum gravissimum philosophorum, exaggerantem

aggerantem tantopere virtutem, & extenuantem cætera, & abjicientem, in virtute non beatam modò vitam, sed etiam beatissimam ponere? quod quidem nisi sit, virtutum interitus consequetur: nam in quem cadit ægritudo, in eundem metum cadere necesse est: est enim metus futuræ ægritudinis sollicita expectatio. In quem autem metus, in eundem formido, timiditas, pavor, ignavia. Ergo ut idem vincatur, interdum necesse est: nec putet ad se præceptum illud Atrei pertinere.

Proinde ita parent se in vita, ut victi nesciant.

hic autem vincetur, ut dixi: nec modò vincetur, sed etiam serviet. At nos virtutem semper liberam volumus, semper invictam. Quæ nisi sunt, sublata virtus est. Atqui si in virtute satis est præsidii ad bene vivendum, satis est etiam ad beate: satis est enim certè in virtute, ut fortiter vivamus: si fortiter, etiam ut magno animo, & quidem ut nulla re unquam terreamur, semperque simus invicti. Sequitur, ut nihil poeniteat, nihil desit, nihil obset. Ergo omnia profluent, absolutè, prosperè: igitur beatè. Satis autem ad fortiter vivendum virtus potest: satis ergo etiam ad beatè. Etenim stultitia, etsi adepta est quod concupivit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eam unquam sui poenitet. Similemne putas C. Lælii unum Consulatum fuisse, & eum quidem cum repulsa? (sed cum sapiens, & bonus vir, qualis ille fuit, suffragiis præteritur, non populus à bono Consule potius, quàm ille à vano populo repulsam fert) sed tamen utrum malles te si potestas esset, semel, ut Lælium, Consulem an, ut Cinnam, quater? non dubito, tu quid responsurus sis: itaque video, cui committam. Non quemvis hoc idem interrogarem, responderet enim alius fortasse, se non modò quatuor consulatus uni antepondere, sed unum diem Cinnæ multorum, & clarorum virorum totis ætatibus. Lælius si digito quem
S attigisset,

attigisset, poenas dedisset : at Cinna collegæ sui Consulis Cn. Octavii præcidi caput iussit, P. Crassus, L. Cæsaris nobilissimorum hominum, quorum virtus fuerat domi militiæque cognita, M. Antonii omnium eloquentissimi, quos ego audierim, C. Cæsaris, in quo mihi videtur fuisse specimen humanitatis, salis, suavitatis, leporis. Beatissime igitur, qui hos interfecit? mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit, ut ea facere ei liceret. Etsi peccare nemini licet : Sed sermonis errore labimur, id enim licere dicimus, quod cuique conceditur. Utrum tandem beatior C. Marius, tum, cum Cimbricæ victoriæ gloriam cum collega Catulo communicavit, penè altero Lælio, (nam hunc illi ducō simillimum) an cum civili bello victor iratus, necessariis Catuli deprecantibus non semel respondit, sed sæpe, moriatur? in quo beatior ille, qui huic nefariæ voci paruit, quàm is, qui tam sceleratè imperavit : nam cum accipere, quàm facere præstat injuriam, tum morti jam ipsi adventanti paululum procedere obviam, quod fecit Catulus : quam quod Marius, talis viri interitu sex suos obruere Consulatus, & contaminare extremum tempus ætatis. Duodequadraginta annos tyrannus Syracusanorum fuit Dionysius, cum V. & XX. natuſ annos dominatum occupasset. Qua pulchritudine urbem, quibus autem opibus præditam, servitute oppressam tenuit civitatem? atqui de hoc homine à bonis autoribus sic scriptum accepimus, summam fuisse ejus in victu temperantiam, in rebusque gerendis virum acrem, & industrium, eundem tamen maleficum natura, & injustum. Ex quo omnibus bene veritatem intuentibus videri necesse est miserissimum : ea enim ipsa, quæ concupierat, ne tum quidem, cum omnia se posse censebat, conſequebatur. Qui cum esset bonis parentibus, atque honesto loco natus (etsi id quidem alius alio modo tradit) abundaretque & æqualium familiaritatibus, & consue-

consuetudine propinquorum, haberet etiam more Græciæ quosdam adolescentes amore conjunctos, credebatur eorum nemini, sed iis, quos ex familiis locupletum servos delegerat, quibus nomen servitutis ipse detraxerat, & quibusdam convenis, & feris barbaris corporis custodiam committebat. Ita propter injustam dominatus cupiditatem in carcerem quodammodo ipse se incluserat. Quinetiam, ne tonsori collum committeret, tondere filias suæ docuit. Ita sordido, ancillarique artificio regiæ virgines, ut tonstriculæ, tondebant barbam, & capillum patris. Et tamen ab iis ipsis, cum jam essent adultæ, serium removit, instituitque, ut candentibus juglandium putaminibus barbam sibi, & capillum adurerent. Cùmque duas uxores haberet, Aristomachen civem suam, Doridem autem Locrensem, sic noctu ad eas ventitabat, ut omnia specularetur & perscrutaretur ante. Et cum fossam latam cubiculari lecto circumdedisset, ejusque fossæ transitum ponticulo ligneo conjunxisset, cum ipsum, cum fores cubiculi clauserat, detorquebat. Idemque, cum in communibus suggestis consiltere non auderet, concionari ex turri alta solebat. Atque is cum pali ludere vellet (studiosè enim id faciebat) tunicamque poneret, adolescentulo, quem amabat, tradidisse gladium dicitur. Hic cum quidam familiaris jocans dixisset, huic quidem certè vitam tuam committis, arrisissetque adolescens, utrumque jussit interfici; alterum, quia viam demonstravisset interimendi sui, alterum, quia id dictum risu approbavisset. Atque eo facto sic dedit, ut nihil gravius tulerit in vita: quem enim vehementer amarat, occiderat. Sic distrahuntur in contrarias partes impotentium cupiditates: Cum huic obsecutus sis, illi est repugnandum. Quamquam hic quidem tyrannus ipse indicavit, quàm esset beatus. Nam cum quidam ex ejus assentatoribus Damoclès commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam

ædium regiarum, negarétque unquam beatiorem quemquam fuisse : vilne igitur, inquit, ð Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eandem degustare, & fortunam experiri meam ? cum se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto : abacósque complures ornavit argento, auroque ælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delectos jussit consistere, eosque ad nutum illius intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ : incendebantur odores : mensæ conquississimis epulis extruebantur. Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari seta equina appensum demitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaque nec pulchros illos administratores aspiciebat, nec plenum artis argentum : nec manum porrigebat in mensam : jam ipsæ defluebant coronæ : denique exoravit tyrannum, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satisne videtur declarasse Dionysius nihil esse ei beatum, cui semper aliquis terror impendeat ? atque ei ne integrum quidem erat, ut ad justitiam remigraret, civibusque libertatem & jura redderet : iis enim se adolescens improvida ætate icretierat erratis, eaque commiserat, ut salvus esse non posset, si sanus esse cœpisset. Quantopere verò amicitias desideraret, quarum infidelitatem extimescebat, declaravit in Pythagoræis duobus illis : quorum cum alterum vadem mortis accepisset, alter, ut vadem suum liberaret, præsto fuisse ad horam mortis destinatam : utinam ego, *inquit*, tertius vobis amicus adscriberer. Quàm huic erat miserum carere consuetudine amicorum, societate victus, sermone omnino familiari ! homini præsertim docto à puero, & artibus ingenuis erudito. Musicorum verò perstudiosum accepimus, poëtam etiam tragicum : quàm bonum, nihil ad rem : in hoc enim genere nescio quo pacto magis, quàm in alijs, suum, cuique pulchrum

pulchrum est. Adhuc neminem cognovi poetam (& mihi fuit cum Aquinio amicitia) qui sibi non optimus videretur. Sic se res habet. Te tua, me delectant mea. Sed ut ad Dionysium redeamus: omni cultu, & victu humano carebat: vivebat cum fugitivis, cum facinorosis, cum barbaris: neminem, qui aut libertate dignus esset, aut vellet omnino liber esse, sibi amicum arbitrabatur. Non ergo jam cum hujus vita, qua tetrius, miserius, detestabilius excogitare nihil possum, Platonis, aut Archytæ vitam comparabo, doctorum hominum, & planè sapientium. Ex eadem urbe humilem homunculum à pulvere, & radio excitabo, qui multis annis post fuit, Archimedes. Cujus ego Quæstor ignoratum ab Syracusanis, cum esse omnino negarent, septem undique & vestitum vepribus, & dumetis indagavi sepulchrum: tenebam enim quosdam senariolos, quos in ejus monumento esse inscriptos acceperam: qui declarabant in summo sepulchro sphaeram esse positam cum cylindro. Ego autem cum omnia collustrarem oculis (est enim ad portas Agragianas magna frequentia sepulchrorum) animadverti columellam non multum è dumis eminentem: in qua inerat sphaeræ figura, & cylindri. Atque ego statim Syracusanis (erant autem principes mecum) dixi, me illud ipsum arbitrari esse, quod quærerem. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locum, Quò cum patefactus esset aditus, ad adversam basim accessimus. Apparebat Epigramma ex his posterioribus partibus versiculorum, dimidiatis fere. Ita nobilissima Græciæ civitas, quondam verò etiam doctissima, sui civis unius acutissimi monumentum ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Sed redeat unde aberravit oratio. Quis est enim omnium, qui modò cum musis, id est cum humanitate, & cum doctrina habet aliquid commercium, qui se non hunc Mathematicum malit, quàm illum tyrannum? si vitæ modum actione n-

Que quærimus alterius mens rationibus agitandis,
 exquirendisque alebatur, cum oblectatione soler-
 tia, qui est unus suavissimus pastus animorum: al-
 terius cæde, & injuriis, cum & diurno & nocturno
 metu. Age confer Democritum, Pythagoram, A-
 naxagoram: quæ regna, quas opes studiis eorum,
 & delectationibus antepones? etenim quæ pars
 optima est in homine, in ea situm esse necesse est
 illud quod quæris omnium optimum. Quid est au-
 tem in homine, sagaci, ac bona mente melius? ejus
 bono fruendum est igitur, si beati esse volumus:
 bonum autem mentis est virtus: ergo hac beatam
 vitam contineri necesse est. Hinc omnia, quæ pul-
 chra, honesta, præclara sunt, ut suprà dixi, sed dicen-
 dum illud idem paulò uberius videtur, plena gaudi-
 orum sunt. Ex perpetuis autem plenisque gaudiis
 cum perspicuum sit vitam beatam existere, sequitur
 ut eâ existat ex honestate. Sed, ne verbis solum at-
 tingamus ea, quæ volumus ostendere, proponenda
 quædam quasi moventia sunt, quæ nos magis ad
 cognitionem, intelligentiamque convertant. Su-
 matur enim nobis quidam præstans vir optimis ar-
 tibus, isque animo parumper, & cogitatione fia-
 gatur. Primum ingenio eximio sit, necesse est:
 tardis enim mentibus virtus non facilè committi-
 tur. Deinde ad investigandam veritatem studio
 incitato. Ex quo triplex ille animi fortis existit,
 unus in cognitione rerum positus, & in explicatio-
 ne naturæ; alter in descriptione expetendarum,
 fugiendarumve rerum; tertius in judicando, quid
 cuique rei sit consequens, quid repugnans: in quo
 inest omnis tum subtilitas differendi, tum veritas
 judicandi. Quo tandem igitur gaudio affici necesse
 est sapientis animum cum his habitantem, perno-
 tantemque curis? & cum totius mundi motus con-
 versionisque perspexerit, sideraque viderit innu-
 merabilia cælo inherrentia cum ejus ipsius motu
 congruere certis infixis sedibus? septem alia suos
 quæque tenero cursus, multum inter se aut altitu-
 dine,

dine, aut humilitate distantia, quorum vagi motus rata tamen, & certa sui cursus spatia definiant? horum nimirum aspectus impulit illos veteres, & admonuit, ut plura quærerent. Inde est indagatio nata initiorum, & tanquam seminum, unde essent omnia orta, generata, concreta, quæque cujusque generis vel inanimi, vel animati, vel muti, vel loquentis origo, quæ vita, quis interitus, quæque ex alio in aliud vicissitudo, atque mutatio: unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus cavernis maria sustineantur, in qua omnia delata gravitate medium mundi locum semper expetant, qui est idem infimus in rotundo. Hæc tractanti animo, & noctes & dies cogitanti, exiit illa à D:o Delphis præcepta cognitio, ut ipsa se mens vitiis exutam, cognoscat, conjunctamque cum divina mente se sentiat, ex quo insatiabili gaudio compleatur: ipsa enim cogitatio de vi, & natura Deorum, studium incendit illius æternitatis imitandæ: neque se in brevitate vitæ collocatam putat, cum rerum causas alias ex aliis aptas, & necessitate nexus videt. Quibus ab æterno tempore fluentibus in æternum, ratio tamen, mensque moderatur. Hæc ille intuens, atque suspiciens, vel potius omnes partes, orasque circumspiciens, quanta rursus animi tranquillitate humana, & ceteriora considerat? hinc illa cognitio virtutis exiit: efflorescunt genera, partesque virtutum: invenitur, quid sit quod natura spectet extremum in bonis, quod in malis ultimum, quò referenda sit officia, quæ degendæ ætatis ratio deligenda. Quibus & talibus rebus exquisitis, hoc vel maxime efficitur, quod hac disputatione agitur, ut virtus ad beatè vivendum sit se ipsa contenta. Sequitur tertia, quæ per omnes partes sapientiæ manat, & funditur quæ rem definit, genera dispertit, sequentia adjungit, perfectæ concludit, vera & falsa judicat, differendi ratio, & scientia. Ex qua cum summa utilitas exiit ad res ponderandas, tum
maximè

maximè ingenua delectatio, & digna sapientia. Sed hæc otii. Transeat idem iste sapiens ad Rempublic. tuendam: quid eo possit esse præstantius, cum contineri prudentia utilitatem civium cernat, justitia nihil in suam domum inde derivet, reliquis utatur tot tamque variis virtutibus? adjunge fructum amicitiarum: in quo à doctis positum est cum consilium omnis vitæ, consentiens, & penè conspirans, tum summa jucunditas, è quotidiano cultu, atque victu. Quid hæc tandem vita desiderat, quo sit beatior? cui rei refertur tot, tantisque gaudiis, fortuna ipsa cedat necesse est. Quod si gaudere talibus bonis animi, id est virtutibus, beatum est, omnesque sapientes iis gaudiis perfruntur: omnes eos confiteri beatos esse necesse est.

A. Etiamne in cruciatu, atque tormentis? **M.** An tu me in viola putas, aut in rosa dicere? an Epicuro, qui tantummodo induit personam philosophi, & sibi ipse hoc nomen inscripsit, dicere licebit: quod quidem, ut habet se res, me tamen plaudente dicit, nullum sapienti esse tempus, etsi uratur, torqueatur, secetur, quin possit exclamare. Quàm pro nihilo puto! cum præsertim omne malum dolore definiat, bonum voluptate: hæc nostra honesta, turpia irrideat, dicatque nos in vocibus occupatos inanes sonos fundere, neque quicquam ad nos pertinere, nisi quod aut leve, aut asperum in corpore sentiatur. Huic ergo, ut dixi, non multum differenti à judicio ferarum, oblivisci licebit sui? & tum fortunam contemnere, cum sit omne & bonum ejus, & malum in potestate fortunæ? tum dicere se beatum in summo cruciatu, atque tormentis, cum constituerit non modò summum malum esse dolorem, sed etiam solum? nec verò illa sibi remedia comparavit ad tolerandum dolorem, firmitatem animi, turpitudinis verecundiam, exercitationem, consuetudinemque patiendi, præcepta fortitudinis, duritiam virilem: sed una se dicit recordatione acquiescere præteritarum voluptatum,

luptatum, ut si quis æstuans, cum vim caloris non facile patiat, recordari velit, se aliquando in Arpinati nostro gelidis fluminibus circumfusus fuisse: non enim video, quo modo sedare possint mala præsentia præteritæ voluptates. Sed cum is dicat semper beatum esse sapientem, cui dicere hoc, si sibi constare vellet, non liceret: quidnam faciendum est iis, qui nihil expetendum, nihil in bonis ducendum, quod honestate careat, existimant? me quidem autore etiam Peripatetici, veteresque Academici balbutire desinant aliquando, aperteque, & clara voce audeant dicere, beatam vitam in Phalaridis taurum descensuram. Sint enim tria genera bonorum, ut jam à laqueis Stoicorum, quibus usum me pluribus, quàm soleo, intelligo, recedamus: sint sanè illa genera bonorum, dum corporis, & externa jaceant humi, & tantummodo, quia sumenda sunt, appellentur bona: alia autem divina illa, longè, lateque se pandant, cœlumque contingant, ut ea qui adeptus sit, cur eum beatum modò, & non beatissimum etiam dixerim? dolorem verò sapiens extimescet? is enim huic maxime sententia repugnat. Nam contra mortem nostram, atque nostrorum, contraque agri tudinem, & reliquas animi perturbationes satis esse videtur superiorum dierum disputationibus armati, & parati. Dolor esse videtur acerrimus virtuti adversarius: is ardentes facies intonat; is fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam se debilitaturum minatur. Huic igitur succumbet virtus? huic beata sapientis, & constantis viri vita cedit? quàm turpe, & dii boni! Pueri Spartiatæ non ingemiscunt verberum dolore laniati. Adolescentium greges Lacedæmone vidimus ipsi incredibili contentione certantes pugnis, calcibus, unguibus, morsu, denique ut exanimarentur, priusquam se victos faterentur: Quæ barbaria Indiâ vastior, aut agrestior? in ea tamen gente primum ii, qui sapientes habentur, nudi ætatem agunt, & Caucaſi nives, hyemalemque

que vim perferunt sine dolore: cumque ad flammam se applicuerint, sine genitu adurantur. Mulieres vero in India, cum est cujusque earum vir mortuus, in certamen, iudiciumque veniunt, quam plurimum ille dilexerit: plures enim singulis solent esse nuptæ. Quæ est victrix, ea læta prosequentibus suis, unà cum viro in rogam imponitur: illa victa, mœsta discedit. Nunquam naturam mos vinceret: est enim ea semper invicta. Sed nos umbris, deliciis, otio, languore, desidia animum infecimus, opinionibus, maloque more delinitum mollivimus. Ægyptiorum morem quis ignorat? quorum imbutæ mentes pravitatis erroribus, quamvis carnificinam prius subierint, quàm ibim, aut aspidem, aut felem, aut canem, aut crocodilum violent: quorum etiam si imprudentes quippiam fecerint, poenam nullam recusent. De hominibus loquor: quid bestiarum? nōne frigus, non famem, non montivagos, atque silvestres cursus, lustrationesque patiuntur? nōne pro suo partu ita propugnant, ut vulnera accipiant? nullos impetus, nullos ictus reformident? omitto, quæ perferant, quæque patiantur ambitiosi honoris causa: laudis studiosi, gloriæ causa: amore incensi, cupiditatis: plena vita exemplorum est. Sed adhibeat oratio modum, & redeat illuc, unde deflexit. Dabit, dabit, inquam, se in tormenta vita beata: nec, iustitiam, temperantiam, in primisque fortitudinem, magnitudinem animi, patientiam prosecuta, cum tortoris os viderit, consistet: virtutibusque omnibus sine ullo animi terrore ad cruciatum profectis, resistet extra fores (ut antè dixi) limenque carceris: quid enim ea foedius, quid deformius sola relicta, comitatu pulcherrimo segregata? quod tamen fieri nullo pacto potest: nec enim virtutes sine beata vita coherere possunt, nec illa sine virtutibus. Itaque eam tergiversari non sinent, secumque rapient ad quemcunque ipsæ dolorem, cruciatumque ducentur: sapientis est enim proprium,

um, nihil, quod poenitere possit, facere, nihil invitum: splendide, constanter, graviter, honestè omnia: nihil ita expectare, quasi certò futurum: nihil, cum acciderit, admirari, ut inopinatum, ac novum accidisse videatur: omnia ad suum arbitrium referre: suis stare judiciis. Quo quid sit beatius, mihi certè in mentem venire non potest. Stoicorum quidem facilis conclusio est. Qui cum finem bonorum esse senserint, congruere naturæ, cumque ea convenienter vivere: cum id sit in sapiente fitum non officio solum, verum etiam potestate, sequatur necesse est, ut cujus in potestate summum bonum, in ejusdem vita beata sit. Ita fit semper vita beata sapientis. Habes, quæ fortissimè de beata vita dici putem, & quo modo nunc est, nisi quid tu melius attuleris, etiam verissimè. A. Melius quidem asserre nihil possum: sed à te impetrare libenter velim, nisi molestum sit quoniam te nulla vincula impediunt ullius certæ disciplinæ, libasque ex omnibus quodcumque te maxime specie veritatis movet: quod paulò antè Peripateticos, veteremque Academiā hortari videbare, ut sine retractatione liberè dicere auderent, sapientes esse semper beatissimos, id velim audire, quemadmodum his putes consentaneum esse id dicere: multa enim à te contra istam sententiam dicta sunt, & Stoicorum ratione conclusa. M. Utamur igitur libertate: qua nobis solis in philosophia licet uti, quorum oratio nihil ipsa judicat, sed habetur in omnes partes, ut ab aliis possit ipsa per sese nullius auctoritate adjuncta judicari. Et quoniam videris hoc velle, ut, quæcumque dissentientium philosophorum sententia de finibus sit, tamen virtus satis habeat ad vitam beatam præsidii: quod quidem Carneadem disputare solitum accepimus: sed is, ut contra Stoicos, quos studiosissimè semper resellebat, & contra quorum disciplinam ingenium ejus exarserat: nos illud quidem cum pace agemus. Si enim Stoici fines bonorum rectè posuerunt, confecta res est,

est, necesse est semper beatum esse sapientem. Sed quæramus unamquamque reliquorum sententiam, si fieri potest, ut hoc præclarum quasi decretum beatæ vitæ possit omnium sententiis, & disciplinis convenire. Sunt autem hæc de finibus, ut opinor, retentæ, defensæque sententiæ: primum simplices quatuor: nihil bonum, nisi honestum, ut Stoici: nihil bonum, nisi voluptatem, ut Epicurus: nihil bonum, nisi vacuitatem doloris, ut Hieronymus: nihil bonum, nisi naturæ primis bonis aut omnibus, aut maximis frui ut Carneades contra Stoicos dis- ferebat. Hæc igitur simplicia: illa mixta, tria genera bonorum, maxima animi, secunda corpo- ris, externa tertia, ut Peripatetici, nec multo ve- teres Academici secus. Voluptatem cum honestate Clitomachus, & Callipho copulavit. Indolentiam autem honestati Peripateticus Diodorus adjunxit. Hæc sunt sententiæ, quæ stabilitatis aliquid habe- ant. Nam Aristonis, Pyrrhonis, Herilli, nonnullo- rumque aliorum evanuerunt. Hi quid possint obti- nere, videamus, omissis Stoicis: quorum satis vide- or defendisse sententiam. Et Peripateticorum qui- dem explicata causa est: præter Theophrastum, & si qui illum secuti, imbecillius horrent dolorem, & reformidant. Reliquis quidem licet facere, quod ferè faciunt, ut gravitatem, dignitatemque vir- tutis exaggerent. Quam cum ad coelum extule- rint, quod facere eloquentes homines copiosè so- lent: reliquæ ex collatione facilè est conterere, at- que contemnere: nec enim licet iis, qui laudem cum dolore petendam esse dicunt, negare eos esse beatos, qui illam adepti sunt. Quanquam enim sint in quibusdam malis: tamen hoc nomen beati longè, & latè patet. Nam ut quæstiosa mercatura à fructuosa aratio dicitur, non si altera semper omni damno, altera omnis tempestatis calamitate semper vacet, sed si multo majori ex parte exret in utra- que felicitas: sic vita, non solum si undique refer- ta bonis est, sed si multo majore, & graviore ex parte

parte bona propendent, beata rectè dici potest. Sequetur igitur horum ratione vel ad supplicium beata vita virtutem, cumque ea descendet in taurum, Aristotele, Xenocrate, Speusippo, Polemone autoribus, nec eam minimis blandimentis corrupta deseret. Eadem Calliphontis erit, Diodorique sententia: quorum uterque honestatem sic complectitur, ut omnia, quæ sine ea sint, longè, & retro ponenda censeat. Reliqui habere se videntur angustius, enatant tamen, Epicurus, Hieronymus, & si qui sunt, qui desertum illum Carneadem curent defendere: nemo est enim, qui eorum bonorum animum putet esse judicem, eumque condocesciat, ut ea, quæ bona, malave videantur, possit contemnere. Nam quæ tibi Epicuri videtur, eadem erit Hieronymi, & Carneadis causa, & hercle omnium reliquorum: quis enim parum est contra mortem, aut dolorem paratus? ordiamur ab eo, si placet, quem mollem, quem voluptarium dicimus. Quid? is tibi mortemne videtur, an dolorem timere? qui eum diem, quo moritur, beatum appellat, maximisque doloribus affectus, eos ipsos inventorum suorum memoria, & recordatione confutat, nec hoc sic agit, ut ex tempore quasi effutire videatur: de morte enim ita sentit, ut, dissoluto animante, sensum extinctum putet: quod autem sensu careat, nihil ad nos id iudicet pertinere. Item de dolore certa habet quæ sequatur: quorum magnitudinem brevitate consolatur, longinquitatem levitate. Quid tandem? isti grandiloqui contra hæc duo, quæ maximè angunt, melius se habent, quàm Epicurus? an ad cætera, quæ mala putantur, non & Epicurus, & reliqui philosophi satis parati videntur? quis non paupertatem extimescit? neque tamen quisquam philosophorum. Hic verò ipse quàm parvo est contentus? nemo de tenui victu plura dixit: etenim quæ res pecuniæ cupiditatem asserunt, ut amor, ut ambitioni, ut quotidianis sumptibus copiam suppetant, cum procul ab

iis omnibus rebus absit, cur pecuniam magnopere desideret, vel potius curet omnino? an Scythes Anacharsis potuit pro nihilo pecuniam ducere, nostrates philosophi facere non potuerunt? illius epistola fertur his verbis. Anacharsis Hannoni salutem. Mihi amictus est Scythicum tegmen, calciamentum solorum callum, cubile terra, pulpamentum fames: lacte, caseo, carne vescor. Quare ut ad quietum me licet venias. Munera autem ista, quibus es delectatus, vel civibus tuis, vel diis immortalibus dona. Omnes ferè philosophi omnium disciplinarum, nisi quos à recta ratione natura vitiosa detorsisset, hoc eodem animo esse potuerunt. Socrates, in pompa cum magna vis auri argentique ferretur, quàm multa non desidero, *inquit*: Xenocrates, cum legati ab Alexandro quinquaginta ei talenta attulissent, quæ erat pecunia temporibus illis, Athenis præsertim, maxima: adduxit legatos ad cœnam in Academiam: iis apposuit tantum, quod satis esset nullo apparatu. Cum postridie rogarent eum, cui numerari juberet, quid? vos hesternæ, *inquit*, cœnula non intellexistis, me pecunia non egere? quos cum tristiores vidisset, XXX. minas accepit, ne aspernari Regis liberalitatem videretur. At verò Diogenes liberius, ut Cynicus, Alexandro roganti, ut diceret si quid sibi opus esset, nunc quidem paululum, *inquit*, à sole absis: offecerat videlicet apri-canti. Et hic quidem disputare solebat, quanto Regem Persarum vita, fortunaque superaret: sibi nihil deesse, illi nihil satis unquam fore; se ejus voluptates non desiderare, quibus nunquam satiari ille posset, suas eum consequi nullo modo posse. Vides, credo, ut Epicurus cupiditatum genera dividerit, non nimis fortasse subtiliter, utiliter tamen: partim esse naturales, & necessarios, partim naturales, non necessarias, partim neutrum: necessarias satiari posse penè nihilo: divitias enim naturæ parabiles esse. Secundum autem genus cupiditatum, nec ad potiendum difficile censet, nec verò ad

ad carendum. Tertias, quod essent planè inanes, neque necessitatem modò, sed ne naturam quidem attingerent, funditus ejiciendas putavit. Hoc loco multa ab Epicureis disputantur, hæque voluptates sigillatim extenuantur: quarum genera non contemnunt, quærunt tamen copiam: nam & obscoenas voluptates, de quibus multa ab illis habetur oratio, faciles, communes, in medio fitas esse dicunt: easque si natura requirat, non genere, aut loco aut ordine, sed forma, ætate, figura metiendas putant: ab iisque abstinere minimè esse difficile, si aut valetudo, aut officium, aut fama postulet: omninoque genus hoc voluptatum optabi leesse, si non obsit, prodesse nunquam. Totumque hoc de voluptate sic ille præcepit, ut voluptatem ipsam per se, quia voluptas sit, semper optandam, expetendamque putet: eademque ratione dolorem ob id ipsum, quia dolor sit, semper esse fugiendum: itaque hac usurum compensatione sapientem, ut voluptatem fugiat, si ea majorem dolorem effectura sit: & dolorem suscipiat majorem efficientem voluptatem, omniaque jucunda, quanquam sensu corporis judicentur, ad animum referri tamen. Quocirca corpus gaudere tam diu, dum præsentem sentiret voluptatem: animum & præsentem percipere pariter cum corpore; & prospicere venientem, nec præteritam præterfluere finire: ita perpetuas, & contextas voluptates in sapiente fore semper, cum expectationi speratarum perceptarum memoria jungeretur. Atque iis similia ad victum etiam transferuntur, extenuanturque magnificentia, & sumptus epularum, quod parvo cultu natura contenta sit. Etenim quis hoc non videt, desiderii ista condiri omnia: Darius in fuga, cum aquam turbidam, & cadaveribus inquinatam bibisset, negavit unquam se bibisse jucundius. Nunquam videlicet sitiens biberat, Nec esuriens Ptolemæus ederat: cui cum peragranti Ægyptum, comitibus non consecutis, cibarius in casa panis

datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. Socratem ferunt, cum usque ad vespertum contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret: respondisse, se quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem. Quid? victum Lacedæmoniorum in Phiditiis nōne videmus? ubi cum tyrannus cœnavisset Dionysius, negavit se jure illo nigro, quod cœnæ caput erat, delectatum. Tum is, qui illa coxerat, minimè mirum, *inquit*: condimenta enim defuerunt. Quæ tandem, *inquit* ille? labor in venatu, sudor, cursus ab Eurota, fames, sitis: his enim rebus Lacedæmoniorum epulæ condiuntur. Atque hoc non ex hominum more solum, sed etiam ex bestiis intelligi potest, quæ, ut quidquid objectum est, quod modo à natura non sit alienum, eo contentæ non quærunt amplius. Civitates quædam universæ, more doctæ, parsimonia delectantur, ut de Lacedæmoniis paulo antè diximus. Persarum à Xenophonte victus exponitur: quos negat ad panem adhibere quidquam, præter nasturtium. Quamquam, si quædam etiam suaviora natura desideret, quam multa ex terra, arboribusque gignuntur cum copia facili, tum suavitate præstantia? adde siccitatem, quæ consequitur hanc continentiam in victu. Adde integritatem valetudinis. Conser sudantes, rustantes, refertos epulis, tanquam opimos boves. Tum intelliges, qui voluptatē maximè sequantur, eos minimè consequi: jucunditatemque victus esse in desiderio, non in satietate. Timotheum, clarum hominem Athenis, & principem civitatis, ferunt, cum cœnavisset apud Platonem, eoque convivio admodum delectatus esset, vidissetque eum prostridie, dixisse. *Vestra quidem cœna non solum in præsentia, sed etiam postero die jucunda sunt.* Quid, quod ne mente quidem rectè uti possumus, multo cibo, & potione completi? Est præclara epistola Platonis ad Dionis propinquos; in qua scriptum est his ferè verbis; *Quod cum venissem: vita illa beata, quæ fereba-*

tur,

zur, plena Italicarum, Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, his in die saturum fieri, nec unquam pernoctare solum; cæteraque quæ comitantur huic vitæ, in qua sapiens nemo efficitur unquam, moderatus verò multa minus. Quæ enim natura tam mirabiliter temperari potest? quo modo igitur jucunda vita potest esse, à qua ablit moderatio? ex quo Sardanapali opulentissimi Syriæ regis error agnoscitur, qui incidi iussit in busto,

Hæc habeo, quæ edi, quæque exsaturata libido

Hausit; at illa jacent multa, & præclara relictæ.

Quid aliud, inquit Aristoteles, in bœvis, non in regis sepulcro inscriberes? hæc habere se mortuum dicit; quæ ne vivus quidem diutius habebat, quàm fruebatur. Cur igitur divitiæ desiderentur? aut ubi paupertas beatos esse non finit? Signis credo, tabulis, ludis. Si quis est, qui his delectetur, nonne melius tenues homines fruuntur, quàm illi, qui his abundant? est enim earum omnium rerum nostra in urbe summa in publico copia. Quæ quæ privati habent, nec tam multa, & rarò vident, cum in sua rura venerint. Quos tamen pungit aliquid, cum illa unde habeant, recordantur. Dies deficiet, si velim paupertatis causam defendere. Aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus. Num igitur ignobilitas, aut humilitas, aut etiam popularis offensio, sapientem beatum esse prohibebit? vide, ne plus commendatio in vulgus, & hæc, quæ expetitur, gloria, molestiæ habeat, quàm voluptatis. Leviculus sanè, noster Demosthenes, qui illo susurro delectati se dicebat aquam ferentis mulierculæ, ut mos in Græcia est, ipsusurrantisque alteri, Hic est ille Demosthenes. Quid hoc levius? At quantus orator? sed apud alios loqui videlicet didicerat, non multum ipse secum. Intelligendum est igitur, nec gloriam popularem ipsam per se expetendam, nec ignobilitatem extimescendam. Veni Athenas, inquit Democritus, neque me quisquam

ibi agnovit. Constantem hominem, & gravem, qui gloriatur, à gloria se abuisse. An tibicines, iique, qui fidibus utuntur, suo, non multitudinis arbitrio, cantus, numerosque moderantur; vir sapiens, multo arte majore præditus, non quid verissimum sit, sed quid velit vulgus, exquiret? an quidquam stultius, quàm, quos singulos, sicut operarios, barbarosque contemnas, eos aliquid putare esse universos? ille verò nostras ambitiones, levitatesque contemnet, honoresque populi, etiam ultrò delatos, repudiabit; nos autem eos nescimus, antequàm poenitere cœpit, contemnere. Est apud Heraclitum physicum de principe Ephesiorum Hermodoro. Universos ait Ephesios esse morte multandos, quòd, cum civitate expellerent Hermodorum, ita lotuti sunt, Nemo de nobis unus excellat; sed, si quis existerit, allo in loco, & apud alios sit. An hoc non ita fit omni in populo? nonne omnem exsuperantiam virtutis oderunt! quid? Aristides (màlo enim Græcorum, quàm nostra proferre) nonne ob eam causam expulsus est patria, quòd præter modum justus esset? Quantis igitur molestiis vacant, qui nihil omnino cum populo contrahunt? QUID est enim dulcius otio literatò? iis dico literis, quibus infinitatem rerum atque naturæ, & in hoc ipso mundo cœlum, terras, maria cognoscimus. Contempto igitur honore, contempta etiam pecunia, quid relinquitur, quod extimescendum sit? *Exilium*, credo, quod in maximis malis ducitur. Id si propter alienam, & offensam populi voluntatem malum est; quàm sit ea contemnenda, paulo antè dictum est. Sin abesse à patria miserum est; pleræque miserorum provinciæ sunt; ex quibus admodum pauci in patriam revertuntur. At multantur bonis exules. Quid tum? parumne multa de toleranda paupertate dicuntur? jam verò exilium, si rerum naturam, non ignominiam nominis quærimus, quantum demum à perpetua peregrinatione dissep? in qua ætates suas philosophi nobilissimè consumpserunt,

sumpserunt, Xenocrates, Crantor, Arcefilas, Laeydes, Aristoteles, Theophrastus, Zeno, Cleanthes, Chrysippus, Antipater, Carneades, Panætius, Clitomachus, Philo, Antiochus, Posidonius, innumerales alii : qui semelegressi, numquam domum revertère. At enim non sine ignominia afficere poterit sapientem. De sapiente enim est hæc omnis oratio, cui jure id accidere non possit. Nam jure exultantem consolari non oportet. Postremò ad omnes casus facillima ratio est eorum, qui ad voluptatem ea referunt, quæ sequuntur in vita ; ut quocumque hæc loco suppeditent, ibi beatè queant vivere. Itaque ad omnem rationem Teucris vox accommodari potest,

Patria est, ubicumque est bene.

Socrates quidem cùm rogaretur, cujatem se esse diceret, Mundanum, inquit : totius enim mundi se incolam, & civem arbitrabatur. Quid T. Albutius ? nonne animo a quissimo Athenis exul philosophabatur ? cui tamen illud ipsum non accidisset, si in Republ. quiescens, Epicuri legibus paruisset. Qui enim beatior Epicurus, quòd in patria vivebat, quàm Metrodorus, quòd Athenis ? aut Plato Xenocratem vincebat, aut Polemo Arcefilam, quo esset beatior ? Quanti verò ista civitas æstimanda est, ex qua boni, sapientesque pelluntur ? Demaratus quidem Tarquinii, regis nostri, pater, tyrannum Cypsellum quòd ferre non poterat, fugit Tarquinos Corintho, & ibi suas fortunas constituit, ac liberos procreavit. Num stultè anteposuit exilii libertatem domesticæ servituti ? Jam verò motus animi, sollicitudines, ægritudinesque oblivione leniuntur, traductis animis ad voluptatem. Non sine causa igitur Epicurus ausus est dicere, semper in pluribus bonis esse sapientem, quia semper sit in voluptatibus. Ex quo effici putat ille, quòd querimus, ut sapiens semper beatus sit. Etiamne, *si sensibus carebit oculorum*, si aurium ? Etiam : nam ista ipsa contemnit. Primum enim, horribilis ista cæcitas

tas quibus tandem caret voluptatibus? cùm quidam etiam disputent, cæteras voluptates in ipsis habitare sensibus; quæ autem adspectu percipiuntur, ea non versari in oculorum ulla jucunditate; quæ guttemus, olfaciamus, tractemus, audiamus, in ea ipsa, ubi sentimus, parte versentur, in oculis tale nihil fit. Animus accipit quæ videmus. Animo autem multis modis, variisque delectari licet, etiam si non adhibeatur adspectus. Loquor autem de docto homine, & erudito, cui vivere est, cogitare. sapientis enim cogitatio non ferre ad investigandum adhibet oculos advocatos. Etenim si nox non adimit vitam beatam, cur dies nocti similis adimat? nam illud Antipatri Cyrenaici est quidem paulo obscurius, sed non absurda sententia est; cujus cæcitatem cùm mulierculæ lamentarentur. Quid agitis? inquit; an vobis nulla videtur voluptas esse nocturna? Appium quidem veterem illum, qui cæcus annos multos fuit, & ex magistratibus, & ex rebus gestis intelligimus, in illo suo casu, nec privato, nec publico muneri defuisse. C. autem Drusi domum compleri consultoribus solitam accepimus; cùm quorum res esset, sua ipsi non videbant, cæcum adhibebant ducem. Pueris nobis, C. Aufidius prætorius & in senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, & videbat in literis. Diodorus Stoicus, cæcus multos annos nostræ domi vixit. Is verò, quod credibite vix esset, cum in philosophia multo etiam magis assidue, quàm antea, versaretur, & cùm fidibus Pythagoreorum more utaretur, cumque ei libri noctes, & dies legentur, quibus in studiis oculis non egebat; tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus tribuatur, verbis præcipiens discantibus, unde, quò, quamque lineam scriberent. Asclepiadem ferunt, non ignobilem, Etetricum philosophum, cùm quidam quæreret, quid ei cæcitas attulisset, respondisse. Ut puero uno esset comitator. Ut

enim

enim vel summa paupertas tolerabilis sit, si liceat, quod quibusdam Græcis quotidie; sic cæcitas ferri facile possit, si non desint subsidia valetudinum. Democritus luminibus amissis, alba scilicet, & atra discernere non poterat; at verò bona, mala; æqua, iniqua; honesta, turpia; utilia, inutilia; magna, parva poterat; & sine varietate colorum licebat vivere beatè, sine notione rerum non licebat. Atque hic vir impediri animi etiam aciem, ad spectu oculorum arbitrabatur: & cum alii sæpe, quod esset ante pedes, non viderent, ille infinitatem omnem peregrinabatur, ut nulla in extremitate consisteret. Traditum est etiam, Homerum cæcum fuisse. At ejus picturam, non possum, videmus. Quæ regio, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ species formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum, non ita expictus est, ut, quæ ipse non viderit, nos ut videremus effecerit? quid ergo aut Homero ad delectationem animi, ac voluptatem; aut cuiquam docto defuisse umquam arbitramur? aut, ni ita se res haberet, Anaxagoras, aut hic ipse Democritus, agros, & patrimonia sua reliquissent: huic discendi, quærendique divinæ delectationi toto se animo dedissent? Itaque augurem Tiresiam, quem sapientem fingunt poetæ, numquam inducunt deplorantem cæcitatem suam: at verò Polyphemum Homerus cum immanem, ferumque fixisset, cum ariete etiam colloquentem facit, ejusque laudare fortunas, quòd, quæ vellet, ingredi posset, & quæ vellet, attingere. Rectè hic quidem. Nihilo enim erat ipse Cyclops, quàm aries ille, prudentior. In *surditate* verò quidnam est mali? erat surdaster M. Crassus sed aliud molestius, quòd malè audiebat, etiam si, ut mihi videbatur, injuria. Epicurei nostri Græcè fari nesciunt, nec Græci Latine. Ergo hi in illorum, & illi in horum sermone surdi omnesque id nos in iis linguis, quas non intelligimus, quæ sunt innumerabiles, surdi profectò sumus. At vo-

cem

cem citharædi non audiunt: ne stridorem quidem ferræ tum, cum acuitur: aut grunnitum, cum jugulatur sus: nec cum quiescere volunt, fremitum murmutantis maris. Et, si cantus eos fortè delectant, primùm cogitare debent, antequam hi sint inventi, multos beatè vixisse sapientes. Deinde multo maiorem percipi posse legendis his, quàm audiendis, voluptatem. Tum, ut paulo antè cæcos ad aurium traducebamus voluptatem, sic nunc surdos ad oculorum. Etenim qui secum loqui poterit, sermonem alterius non requirit. Congerantur in unum omnia, ut idem oculis, & auribus captus sit: prematur etiam doloribus acerrimis corporis; qui primùm se ipsi plerumque conficiunt hominem; sin fortè longinquitate producti, vehementiùs tamen torquent, quàm ut causa sit, cur ferantur; quid est tandem, dii boni quod laboremus? portus enim præsto est, quoniam mors ibidem est, æternum nihil sentienti receptaculum. Theodorus Lysimacho mortem minanti; Magnum verò, inquit, effecisti, si cantharidis vim consecutus es. Paulus Persæ deprecanti, ne in triumpho duceretur. In tua id, inquit, potestate est. Multa primò die, cum de ipsa morte quæreremus; non pauca etiam postero, cum ageretur de dolore, sunt dicta de morte; quæ qui recordetur, haud sanè periculum est, ne non mortem aut optandam, aut certè non timendam putet. Mihi quidem in vita, servanda videtur illa lex; quæ in Græcorum conviviiis obtinetur. *Aut bibas, inquit, aut abeat.* Et rectè. Aut enim fruatur aliquis pariter cum aliis voluptate potandi; aut ne sobrius in vinolentiam vinolentorum incidat, antè discedat; sic injurias fortunæ, quas ferre nequeas, defugiendo relinquant. Hæc eadem, quæ Epicurus, totidem verbis dicit & Hieronymus. Quòd si iis philosophis, quorum ea sententia est, ut virtus per se ipsa nihil valeat; omne quod honestum nos, & laudabile esse dicimus, id illi cassum quiddam & inanis vocis sono decoratum esse dicant: & tamen semper beatum

beatum esse censent sapientem; quid tandem à So-
crate, & Platone, perfectisque philosophis facien-
dum putes? quorum alii tantam præstantiam in
bonis animi esse dicunt, ut ab his corporis, & ex-
terna obscurentur; alii autem hæc ne bona quidem
ducunt! in animo reponunt omnia; quorum con-
troversiam solebat tamquam honorarius arbiter
judicare Carneades. Nam cum, quæcunque bona
Peripateticis, eadem Stoicis commoda viderentur,
neque tamen Peripatetici plus tribuerent divitiis,
bonæ valetudini, cæterisque rebus generis ejusdem,
quàm Stoici, cum ea re, non verbis ponderarentur,
causam esse dissidendi negabat. Quare hunc locum
cæterarum disciplinarum philosophi quemadmo-
dum obtinere possint, ipsi viderint. Mihi tamen
gratum est, quod de sapientium perpetua benè vi-
vendi facultate dignum quiddam philosophorum
voce profitentur. Sed quoniam mane est eundem,
has quinque dierum disputationes memoria com-
prehendamus. Equidem me etiam conscripturum
arbitror. Ubi enim melius uti possumus hoc, cu-
jusmodi est, otio? ad Brutumque nostrum hos li-
bros alteros quinque mittemus; à quo non modò
impulsi sumus ad philosophicas scriptiões, verum
etiam lacesciti. In quo quantum cæteris profuturi
sumus, non facilè dixerimus; nostris quidem acer-
bissimis doloribus, variisque & undique circumfu-
sis molestiis alia nulla potuit inveniri levatio.

M. T. CICERONIS.
 DE
 NATURA DEORUM,
 AD
 M. BRUTUM,
 LIBER II.

QUÆ cum Cotta dixisset, tum velleius, NÆ ego, inquit, incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congregi conatus sum. Nam neque indisertum Academicum pertinuissẽ, nec sine ista Philosophia rhetorem, quamvis eloquentem. neque enim flumine conturbor inanum verborum, nec subtilitate sententiarum, si orationis est siccitas. Tu autem Cotta, utraque re valuisti: corona tibi, & iudices defuerunt. Sed ad ista aliàs, nunc Lucilium, si ipsi commodum est, audiamus. TUM Balbus, Eundem, inquit, malletm audire Cottam, dum, qua eloquentia falsos deos, sustulit, eadem veros iudicat, est enim & Philosophi, & Pontificis, & Cottæ, de diis immortalibus habere non errantem, & vagam, ut Academici, sed, ut nostri, stabilem, certamque sententiam. Nam contra Epicurum satis, superque dictum est. Sed aveo audire, tu ipse Cotta, quid sentias. AN, inquit, oblitus es, quod initio dixerim, facilius me, talibus præsertim de rebus, quid non sentirem, quàm quid sentirem,

sentirem, posse dicere? Quod si haberem aliquid, quod liqueret: tamen te audire vicissim vellem, cum ipse tam multa dixissem. TUM Balbus, Geram tibi morem, & agam quàm brevissimè poterò, etenim convictis Epicuri erroribus, longa de mea disputatione detracta oratio est. Omnino dividunt nostri totam istam de Diis immortalibus questionem in partes quatuor. Primum docent esse deos: deinde, quales sint: tum mundum ab his administrari: postremo, consulere eos rebus humanis. Nos autem hoc sermone quæ priora duo sunt sumamus: tertium, & quartum, quia majora sunt, puto in aliud esse tempus differenda. MINIME vero, inquit Cotta: nam & otiosi sumus, & iis de rebus agimus, quæ sunt etiam negotiis anteponendæ. TUM Lucilius, Ne egere quidem videtur, inquit oratione prima pars. Quid enim potest esse tam apertum, tamque perspicuum, cū n̄ cœlum suspeximus, cœlestiaque contemplati sumus, quàm esse aliquod numen præstantissimæ mentis, quod hæc regantur? quod ni ita esset, qui potuisset assensu omnium dicere Ennius?

Aspice hoc sublimis candens, quem invocant omnes Jovem.

Illum verò & Jovem, & dominatorem rerum, & omnia nutu regentem, &, ut idem Ennius,

— patrem divū nque hominumque,

Et præsentem, ac præpotentem deum. Quod qui dubitat, haud sane intelligo, cur non idem, sol sit, an nullus sit, dubitare possit. Quid enim est hoc illo evidentius? quod nisi cognitum, comprehensumque animis haberemus, non tam stabilis opinio permaneret, nec confirmaretur diuturnitate temporis, nec unà cum sæculis, ætatibusque hominum inveterare potuisset. Etenim videmus, ceteras opiniones fictas, atque vanas, diuturnitate extabuisse. Quis enim hippocentaurum fuisse, aut chimeram putat? quæve anus tam excors inveniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur,

apud inferos portenta, extimescat? opinionum enim commenta delet dies: natura judicia confirmat. Itaque & in nostro populo, & in ceteris, deorum cultus religionumque sanctitates existunt indies majores atque meliores. Idque evenit non temerè, nec casu, sed quod & presentiam sæpe divi suam declarant: ut & apud Regillum bello Latinorum, cum A. Postumius dictator cum Octavio Mamilio Tusculano prælio dimicaret, in nostra acie Castor & Pollux ex equis pugnare visi sunt: & recentiore memoria idem Epyndaride Persen victum annuntiaverunt. P. enim Vatienu, avus hujus adolescentis, cum è præfectura Reatina Romam venienti noctu duo juvenes cum equis albis dixissent, Regem Persen illo die captum, senatui nuntiavit, & primò, quasi temerè de reperi locutus esset, in carcerem conjectus est: post, à Paulo literis allatis, cum idem dies constitisset: & agro à senatu, & vacatione donatus est. Atque etiam cum ad fluvium Sagram Crotoniatis Locri maximo prælio devicissent, eo ipso die auditum esse eam pugnam ludis Olympiæ memoriæ proditum est. Sæpe Faunorum voces exaudire, sæpe visæ formæ deorum, quemvis aut non hebetem, aut impium deos præsentis esse consiteri coegerunt. prælictiones vero, & præsentiones rerum futurarum quid aliud declarant, nisi hominibus ea, quæ sint, ostendi, monstrari, portendi, prævici? ex quo illa ostenta, monstra, portenta, prodigia dicantur. Quod si ea ficta credimus licentia fabularum, Mopsium, Tiresiam, Amphiaræum, Calchanthem, Helenum, quos tamen augures ne ipsæ quidem fabulæ ascivissent, si res omnino repudiarent: ne domesticis quidem exemplis docti, numen deorum comprobabimus? nihil nos P. Claudii, bello Punico primo, temeritas movebit? qui etiam per orem deos irridens, cum cavea liberati pulli non pascerentur, mergi eos in aquam jussit, ut biberent, quoniam esse nolent. Qui risus, classe devicta,

multas

multas ipsi lacrymas, magnam populo R. cladem attulit. Quid? collega ejus Junius eodem Bello; nonne tempestate classem amisit, cum auspiciis non paruisset? itaq; P. Claudius a populo condemnatus est: Junius necem sibi ipse conscivit. C. Flamini-um Cælius religione neglecta cecidisse apud Trasi-mentum scribit eam magno reip. vulnere. Quorum exitio intelligi potest, eorum imperiis temp. am-plificatam, qui religionibus paruissent. Et, si conferre volumus nostra cum externis, ceteris re-bus aut pares, aut etiam inferiores reperientur: re-ligione, id est, cultu deorum, multo superiores. An Attii Navii lectus ille, quoad investigandum suum regiones vineæ terminavit, contemnendus est? crederem, nisi ejus augurio Rex Hostilius maxima bella gessisset. Sed negligentia nobilita-tis, augurii disciplina omissa, veritas auspiciorum spreta est, species tantum retenta. Itaque maxi-mæ reip. partes, in iis bella, quibus reip. salus continetur, nullis auspiciis administrantur, nulla perennia servantur, nulla ex acuminibus, nulli viri vocantur: ex quo in procinctu testamenta pe-rerunt. Tum enim bella gerere nostri duces inci-piunt, cum auspicia posuerunt. At verò apud majores tanta religionis vis fuit, ut quidam impe-ratores etiam seiplos diis immortalibus capite ve-lato verbis certis pro rep. devoverent. Multa ex Sibyllinis vaticinationibus, multa ex haruspicum respon-sis commemorare possum, quibus ea con-firmentur, quæ dubia nemini debent esse. Atqui & nostrorum augurum, & Etruscorum, & harus-picum disciplinam. P. Scipione, C. Figulo con-sulibus eas ipsa probavit. Quos cum T. Graccus consul iterum recrearet, primus rogatorum, ut eos retulit, ibidem est repente mortuus. Gracchus cum cum comitia nihil ominis peregisset, remque illam in religionem populo venisse sentiret, ad se-natum retulit: senatus, quos adsoleret referen-dum

dum censuit; haruspices introducti, responderunt, non fuisse iustum comitiorum rogatorem. Tum Gracchus, ut è patre audiebam, incensus ita: Itaque verò ego non iustus, qui & consul rogavi, & augur, & auspicato? an vos Thufci, ac barbari auspiciorum populi R. jus tenetis, & interpretes esse comitiorum potestis? itaque tum illos exire iussit. Possi autem ex provincia literas ad collegium misit, se, cum legeret libros, recordatum esse vitio sibi tabernaculum captum fuisse in hortos Scipionis, quod cum pomœrium postea intrasset, habendi senatus causa, in redeundo, cum idem pomœrium transfret, auspicari esset oblitus: itaque vitio creatos esse consules. Augures rem ad senatum: senatus ut abdicarent: consules abdicaverunt. Quæ quærimus exempla maiora? vir sapientissimus, atque haud scio an omnium præstantissimus, peccatum suum, quod celari posset, confiteri maluit, quam hære in rep. religionem: consules summum imperium statim deponere, quam id tenere punctum temporis contra religionem. Magna augurum auctoritas. Quid haruspicum ars, nonne divina? hæc innumerabilia ex eodem genere qui videat, nonne cogatur confiteri deos esse? quorum enim interpretes sunt, eos ipsos esse certe necesse est. Deorum autem interpretes sunt: deos igitur esse fateamur. At fortasse non omnia eveniant, quæ prædicta sunt. Ne agri quidem, quia non omnes convalescunt, idcirco ars nulla medicina est. *Signa ostenduntur à diis rerum futurarum. In his si qui erraverunt, non deorum natura, sed hominum conjectura peccavit. Itaque inter omnes omnium gentium sententia conitat; omnibus enim innatum est, & in animo *quasi insculptum, esse deos. Quales sint, varium est: esse nemo negat. *Ceanthes quidem nosser quatuor de causis dixit in animis hominum informatas deorum esse notiones. Primum posuit eam de qua modo dixi, quæ orta esset ex præsen-

one

one rerum futurarum; alteram quam ceperimus
 ex magnitudine commodorum, quae percipiuntur
 caeli temperatione, fecunditate terrarum, alia-
 rumque commoſitatum complurium copia: terti-
 am, quae terreret animos fulminibus, tempeſtati-
 bus, nimbis, nivibus, grandinibus, vaſtitate,
 peſtilentia, terrae motibus, & ſaepe fremitibus, la-
 pidibusque imbris, & guttis imbrum quaſi cruen-
 tis: tum lapidibus, aut repentinis terrarum hia-
 tibus: tum praeter naturam hominum pecudumque
 portentis: tum facibus viſis caeleſtibus: tum ſtellis
 iis, quas Graeci cometas, noſtri crinitas vocant:
 quae nuper bello Octaviano magnarum fuerunt ca-
 lamitatum praenuntia: tum ſole geminato, quod,
 ut e patre audivi, Tuditano & Aquilia conſulibus
 evenerat: quo quidem anno P. Africanus ſol alter
 extinctus eſt; quibus exterriti homines, vim
 quandam eſſe caeleſtem, & divinam ſuſpicati ſunt;
 quartam cauſam eſſe, eamque vel maximam aequa-
 bilitatem motus, converſionem caeli: ſolis, lunae,
 ſiderumque omnium diſtinctionem, varietatem,
 pulchritudinem, ordinem, quarum rerum aſpe-
 ctus ipſe ſatis indicaret, non eſſe fortuita; ut ſi
 quis in domum aliquam, aut in gymnaſium, aut in
 forum venerit: cum videat omnium rerum ratio-
 nem, modum, diſciplinam, non poſſit ea ſine cauſa
 fieri judicare, ſed eſſe aliquem intelligat, qui pra-
 ſit, & cui pareatur: multo magis in tantis moti-
 bus, tantisque viciffitudinibus tam multarum re-
 rum, atque tantarum ordinibus, in quibus nihil
 unquam immenſa, & infinita vetuſtas mentita ſit,
 ſtatuat neceſſe eſt ab aliqua mente tantos naturae
 motus gubernari. * Chryſippus quidem, quam-
 quam eſt acerrimo ingenio, tamen ea dicit, ut ab
 ipſa natura didiciſſe, non ut ipſe reperiſſe videat-
 ur. Si enim, inquit, eſt aliquid in rerum natura,
 quod hominibus mens, quod ratio, quod vis, quod pote-
 ſtas humana efficere non poſſit: eſt certe quod illud effi-
 ciat, hominibus melius. Aliqui res caeleſtes, omnesque ee,

2.

3.

4.

*

quarum est ordo sempiternus, ab homine confici non possunt; est igitur id, quo illa conficiuntur, homine melius. Id autem quid potius dixeris quam deum? Enim si dii non sunt, quid esse potest in rerum natura homine melius, in eo enim solo ratio est, qua nihil potest esse praestantius. Esse autem hominem, qui nihil in omni mundo melius esse, quam se putet, desipientis arrogantia est, Ergo est aliquid melius. Est igitur profecto deus. An vero, si domum magnam, pulchramque videris, non possis adduci, ut, etiam si dominum non videas, muribus illam & mustelis aedificatam putes: tantum verò ornatum mundi, tantam varietatem, pulchritudinemque rerum caelestium, tantam vim & magnitudinem maris atque terrarum, si tuum, ac non deorum immortalium domicilium putes, nonne planè desipere videre? An ne hoc quidem intelligimus, omnia supera esse meliora? terram autem esse infimam, quam crassissimus circumfundat aër? ut ob eam ipsam causam, quod etiam quibusdam regionibus, atque urbibus contingere videmus, hebetiora ut sint hominum ingenia propter cæli plenioris naturam, hoc idem generi humano evenierit, quod in terra, hoc est, in crassissima regione mundi collocati sint. Et tamen ex ipsa hominum solertiâ esse aliquam mentem, & eam quidem acriorem, & divinam, exillimare debemus. Unde enim hanc homo arripuit? ut ait apud Xenophontem Socrates. Quin & humorem, & calorem, qui est fusus in corpore, & terrenam ipsam viscerum soliditatem; animum denique illum sperabilem si quis querat unde habemus, apparet; quod aliud à terra sumimus, aliud ab humore, aliud ab igne, aliud ab aëre eo, quem spiritu ducimus. Illud autem, quod vincit hæc omnia, rationem dico, &, si placet, pluribus verbis mentem, consilium, cogitationem, prudentiam ubi invenimus? unde sustulimus? an cetera mundus habebit omnia, hoc unum, quod plurimi est, non habebit? atqui certè nihil omnium rerum melius

melius est mundo, nihil præstabilius, nihil pulchrius: nec solum nihil est, sed ne cogitari quidem quidquam melius potest. Et, si ratione, & sapientia nihil est melius, necesse est hæc inesse in eo, quod optimum esse concedimus. Quid verò tanta rerum consentiens, conspirans, continuata cognatio? quem non coget ea, quæ à me dicuntur, comprobare possétne uno tempore florere, deinde vicissim horrere terra? aut, tot rebus ipsis se immutantibus, solis accessus, discessusque solstitiis, brumisque cognosci? aut æstus maritimi, fretorumque angustiarum ortu, aut obitu lunæ commoveri? aut una totius cæli conversione cursus aliorum dispare conservari? hæc ita fieri omnibus inter se concinentibus mundi partibus profecto non possent nisi ea uno divino, & continuato spiritu continerentur. Atque hæc cum uberius disputantur, & fusius, ut mihi est in animo facere, facilius effugiunt Academicorum calumniam, cum autem, ut Zeno solebat, brevius, angustiusque concluduntur: tum aptiora sunt ad reprehendendum, Nam ut profluens amnis, aut vix, aut nullo modo: conclusa autem aqua facile corrumpitur: sic rationis flumine reprehensoris vitia diluuntur: angustia autem conclusæ orationis non facile seipsa tutatur; hæc enim, quæ dilatantur à nobis, Zeno sic premebat.

* Quod ratione utitur, id melius est, quàm id, quod ratione non utitur. Nihil autem mundo melius ratione: igitur mundus utitur. Similiter effici potest sapientem esse mundum: similiter beatum, similiter æternum. Omnia enim hæc meliora sunt, quàm ea, quæ sunt tunc carentia: nec mundo quidquam melius, ex quo efficitur, esse mundum deum idemque hoc modo. Nullius sensu carentis pars aliqua potest esse sentiens. Mundi autem partes sentientes sunt; non igitur caret sensu mundus. Pergit idem, & urget angustius, Nihil inquit, quod animi, quodque rationis est ex ipso, id generare ex se potest animantem, compositamque ratio-

nit. Mundus autem generat animantes, compositosque
rationis; animans est igitur mundus, compositusque ratio-
nis. Idemque similitudine, ut sæpe solet, ratio-
 nem concludit hoc modo, Si ex oliva modulati canen-
tes tibia nasceremur: non dubitares, quin inesses in
oliva tibi cinis quadam scientis. Quid si platani fidi-
 culas ferrent numerosè sonantes? idem scilicet censeret,
 in platano inesse muscam. Cur igitur mundus non
 animans sapiensque indicetur, cum ex se procreet ani-
 mantes, atque sapientes? Sed quoniam cœpi se-
 cus agere, atque initio dixeram, negaram n.
 hanc primam partem egere oratione, quod esset
 omnibus perspicuum, deos esse; tamen id ipsum
 rationibus physicis confirmare volo, sic enim res
 se habet, ut omnia quæ alantur, & quæ crescant
 contineant in se vim caloris: sine qua, neque ali
 possent, neque crescere. Nam omne, quod est
 calidum, & igneum, cietur, & agitur motu suo;
 quod autem alitur, & crescit, motu quodam uti-
 tur certo, & æquabili: qui quandiu remanet in
 nobis, tamdiu sensus & vita remanet: refrigera-
 to autem, & extincto calore, occidimus ipsi, &
 extinguimur. Quod quidem Cleanthes his etiam
 argumentis docet quanta vis inest caloris in omni
 corpore, negat enim ullum esse cibum, tam gra-
 vem, quin is die, & nocte concoquatur: cujus etiam
 in reliquis inest calor iis, quas natura respuerit.
 Jam verò venæ, & arteriæ micare non desinunt
 quasi quodam igneo motu: animadversumque sæ-
 pe est, cum cor animantis alicujus evulsam, ita
 mobiliter palpitaret, ut imitaretur igneam cele-
 ritatem. Omne igitur, quod vivit, sive animal,
 sive terra editum, id vivit propter inclusum
 in eo calorem. Ex quo intelligi debet, eam calo-
 ris naturam vim in se habere vitalem per omnem
 mundum pertinentem. Atque id facilius cerne-
 mus, toto genere hoc igneo; quod tranat omnia
 subtilius explicato. Omnes igitur partes mundi
 tangam, quæ maximo calore sulte sustentur;
 quod

quod primum in terrena natura percipi potest. Nam & lapidum conlectu atque tritu elici ignem videmus: & recenti fossione,

--- terram fumare calentem.

Atque etiam ex puteis ignibus aquam calidam trahi, & id maxime hibernis fieri temporibus quod magna vis terræ cavernis, contineatur caloris: eaque hieme sit densior: ob eamque causam, calorem insitum in terris contineat arctius. Longa est oratio, multa quæ rationes, quibus doceri possit omnia, quæ terra concipiat, semina quæque ipsa ex se generata stirpibus infixæ contineat; ea temperatione caloris & oriri, & augescere. Atque aquæ etiam admistum esse calore primum ipse liquor, tum aquæ declarat effusio, quæ neque congelaretur frigoribus, neque nivè, pruinaque cresceret, nisi eadem se admisso calore liquefacta, & dilapsa diffunderet. Itaque & aquilonibus, reliquisque frigoribus adjunctis durefcit humor, & item viellissim molliitur tepesfactus, & tabescit calore. Atque etiam maria agitata ventis ita tepescunt, ut intelligi facile possit, in tantis illis humoribus inclusum esse calorem; nec enim ille externus, & adventitius habendus est tepor, sed ex intimis maris partibus agitatione excitatus: quod nostris quoque corporibus contingit, cum motu, atque exercitatione recalescunt. Ipse verò aer, qui natura est maxime frigidus, minimè est expers caloris. Ille verò & multo quidem calore admistus est; ipse enim oritur ex respiratione aquarum, earum vim quasi vapor quidam aer habendus est. Is autem existit motu ejus caloris, qui aquis continetur. Quam similitudinem cernere possumus in iis aquis, quæ effervescunt subditis ignibus. Jam verò reliqua quarta pars mundi, ea & ipsa tota natura servida est, & ceteris naturis omnibus salutarem impertit, & vitalem calorem: Ex quo concluditur cum omnes mundi partes sustineantur calore, mundum etiam ipsum simili, parique natura

tura in tanta diuturnitate servari: eoque magis, quod intelligi debet, calidum illud, atque igneum,
 * ita in omni fufum esse natura, ut in eo inest procreandi vis, & causa gignendi, à quo & animantia omnia & ea, quorum stirpes terra continentur, & nasci sit necesse, & augescere. Natura est igitur, quæ contineat mundum omnem, eumque tueatur, & ea quidem non sine sensu atque ratione; omnem enim naturam necesse est, quæ non solitaria sit, neque simplex, sed cum alio conjuncta, atque connexa, habere aliquem in se principatum, ut in homine mentem, in bellua quiddam simile mentis; unde oriuntur rerum appetitus. In arborum autem, & earum rerum, quæ gignuntur è terra radicibus inesse principatus putatur. Principatum autem id dico quod Græci *ἡγεμονία* vocant: quo nihil in quoque genere nec potest nec debet esse præstantius. Itaque necesse est, illud etiam, in quo sit totius naturæ principatus esse omnium optimum omniumque rerum potestate, dominatûque dignissimum. Videmus autem in partibus mundi nihil est enim in omni mundo, quod non pars universi sit) inesse sensum, & rationem. In ea parte igitur in qua mundi inest principatus, hæc inesse necesse est, & acriora quidem, atque
 † * majora. Quocirca sapientem esse mundum necesse est: naturamque eam, quæ res omneis complexa, teneat perfectione rationis excellere, eoque;
 *** deum esse mundum, omniemque vim mundi divina natura contineri. Atque mundi fervor ille purior, perucidior, mobiliorque multo: ob easque causas aptior ad sensus commovendos, quam hic noster calor, quo hæc, quæ nota nobis sunt, retinentur & vigent. * Absurdum est igitur dicere, cum homines, bestięque hoc calore teneantur, & propterea moveantur, & sentiant mundum esse sine sensu, quæ integro, & puro & libero, eodemque acerrimo & mobilissimo ardore teneatur præsertim cum is ardor qui est mundi, non agita-
 tus

tus ab alio, neque externo pulsu, sed per se ipse,
ac sua sponte moveatur. Nam quid potest esse
mundo valentius, quo pellat, atque moveat ca-
lorem eum, quo ille teneatur? Audiamus enim
Platonem, quasi quendam deum Philosophorum,
cui duos præbet esse motus; unum suum, alterum
externum: esse autem divinius, quod ipsum ex se
sua sponte moveatur, quam quod pulsu agitetur
alieno. Nunc autem motum in solis animis esse
ponit, ab hisque principium motus esse, ductum
putat. Quapropter quoniam ex mundi ardore
motus omnis oritur; is autem ardor non alieno
impulsu, sed sua sponte movetur: animus sit ne-
cesse est. Ex quo efficitur, animantem esse mun-
dum. Atque ex hoc quoque intelligi poterit, in
eo inesse intelligentiam, quod certe est mundus
melior, quam ulla natura. Ut enim nulla pars
corporis nostri est, quæ non sit minor, quam nos-
metipsi sumus: sic mundum universum pluris esse
necesse est, quam partem aliquam universi. Quod
si ita est, sapiens sit mundus necesse est; nam, ni ita
esset, hominem, qui est mundi pars, quoniam ra-
tionis est particeps, pluris esse quam mundum o-
mnem, oporteret. Atque etiam si à primis incho-
atisque naturis ad ultimas perfectasque volumus
procedere, ad deorum naturam perveniamus ne-
cesse est. Primò enim animadvertimus à natura
sustineri ea, quæ gignuntur è terra, quibus natura
nihil tribuit amplius, quam ut ea alendo, atque
augendo viveretur. Bestiis autem sensum, & mo-
tum dedit, & cum quodam appetitu accessum ad
res salutareis, à pestiferis recessum: homini hoc
amplius, quod addidit rationem, qua regerentur
animi appetitus, qui tum remitterentur, tum con-
tinerentur. Quartus autem gradus, & altissi-
mus, eorum, qui natura boni, sapientisque gi-
gnuntur: quibus à principio innascitur ratio recta,
constansque quæ supra hominem putanda est, deo-
que tribuenda, id est mundo: in quo necesse est
per-

perfectam illam, atque absolutam inesse rationem. Neque enim dici potest, in ulla rerum institutione non esse aliquid extremum, atque perfectum. Ut enim in vite, ut in pecude (nisi quæ vis obstitit) videmus naturam suo quodam itinere ad ultimum pervenire, atque ut pictura, & fabrica, ceteræque artes habent quandam absoluti operis effectum: sic in omni natura, ac multo etiam magis necesse est absolvi aliquid, ac perfici. Etenim ceteris naturis multa externa, quo minus perficiantur, possunt obstitere: universam autem naturam nulla res potest impedire: propterea quod omneis naturas ipsa cohibet & continet. Quocirca necesse est esse illud quartum, & altissimum gradum, quo nulla vis possit accipere. Is autem gradus est, in quo rerum omnium natura ponitur, quæ quoniam talis est, ut præsit omnibus, & eam res nulla possit impedire, necesse est, intelligentem esse mundum, & quidem etiam sapientem. Quid autem est inscius quam aut eam naturam, quæ omneis res sit complexa, non optimam dici, aut cum sit optima, non primum animantem esse, deinde rationis, & consilii compotem, postremo sapientem? quæ enim aliter potest esse optima? neque enim, si stipitium similis sit, aut etiam bestiarum, optima putanda sit potius, quam deterrima, nec verò, si rationis particeps sit, nec sit tamen à principio sapiens, non sit deterior mundi potius, quam humana conditio; homo enim sapiens fieri potest: mundus autem, si in æterno, præteriti temporis spatio fuit insipiens, nunquam profectò sapientiam consequetur; ita erit homine deterior. Quod quoniam absurdum est, & sapiens à principio mundus, & deus habendus est. Neque enim est quidquam aliud, præter mundum, cui nihil absit, quodque undique aptum, atque perfectum, expletumque sit omnibus suis numeris, & partibus. Scitè enim Chrysippus, ut clypei causa, involucrium; vaginam autem gladii, sic præter mundum, cetera omnia aliorum causa esse

esse generata, ut eas fruges, atque fructus quos
 terra gignit, animantium causa: animanteis
 autem hominum, ut equum, vehendi causa: a-
 randi, bovem: venandi & custodiendi, canem.
 Ipse autem homo ortus est ad mundum ~~con-~~ ***
templandum, & imitandum, nullo modo per-
 fectus, sed est quædam particula perfecti. Sed
 mundus, quoniam omnia complexus est, nec est
 quidquam, quod non insit in eo, perfectus un-
 dique est. * Quid igitur potest ei deesse quod
 est optimum? nihil autem est mente, * & rati-
 one melius. Ergo hæc mundo deesse non pos-
 sunt. Eene igitur idem Chrysippus, qui simili-
 tudines adjungens, omnia in perfectis, & matu- A
ris docet esse meliora, ut in equo quam in equu-
 lo, in cane, quam in catulo, in viro, quam in pu-
 ero: item quod in omni mundo optimum sit,
 id in perfecto aliquo, atque absoluto esse debere.
 Est autem mundo nihil perfectius, nihil virtute
 melius. Igitur mundi est propria virtus. Nec
 verò hominis natura perfecta est: & efficitur ta-
 men in homine virtus. Quanto igitur in mundo
 facilior? est ergo in eo virtus. Sapiens igitur,
 & propterea Deus. Atque hac mundi divinitate *
 perfecta, tribuenda est sideribus eadem divini- *
tas: quæ ex mobilissima purissimæque ætheris par-
 te gignuntur, neque ulla præterea sunt ad-
 mixta natura, totæque sunt calida, atque perluci-
 da: ut ea quoque rectissime & animantia esse, &
 sentire, atque intelligere dicantur. Atque ea
 quidem tota esse ignea duorum sensuum testimo-
 nio confirmari Cleanthes putat, tactus, & oculo- *
rum. Nam solis * candor illustrior quam ul-
 lus ignis, quippe qui immenso mundo tam lon-
 gè, lateque colluceat: & is ejus tactus est, non ut
 tepesciat solum, sed etiam sæpe comburat.
 Quorum neutrum faceret, nisi esset igneus. Er-
 go, inquit, cum sol igneus sit, Oceanique alatur
 humoribus, quin nullus ignis sine pastu aliqua pos-
 sit

fit permanere, necesse est aut ei similis sit igni quem adhibemus ad usum, atque ad victum aut ei qui corporibus animantium continetur. Atque hic noster ignis, quem usus vitæ requirit confector
 *** *Δ*est, & consumtor omnium; idemque quocunque invasit cuncta disturbat ac dissipat. Contra ille corporeus, vitalis & salutaris omnia conservat, alit, auget, sustinet, sensûque afficit. Negat ergo esse dubium horum ignium sol utri similis sit, cum is quoque efficiat, ut omnia floreant, in & suo quæque genere pubescant. Quare cum solis ignis similis eorum ignium sit, qui sunt in corporibus animantium: solem quoque animantem esse oportet, & quidem reliqua astra, quæ oriuntur in ardore celesti, qui æther, vel cœlum nominatur. Cum igitur aliorum animantium Ortus in terra sit, aliorum in aqua, in aere aliorum. Absurdum esse Aristoteli videtur in ea parte, quæ sit ad gignenda animalia aptissima, animal gigni nullum putare. Sidera autem æthereum locum obtinent: qui quoniam tenuissimus est, & semper agitur & viget: necesse est quod animal in eo gignatur, id & sensû accerrimo, & mobilitate celerrima esse. Quare cum in æthere astra gignantur, consentaneum est in iis sensum inesse, & intelligentiam. Ex quo efficitur, in deorum numero astra esse ducenda. Etenim licet videre acutiora ingenia. Et ad intelligendum aptiora eorum, qui terras incolant eas, in quibus ær sit purus, ac tenuis, quàm illorum qui utantur crasso cœlo atque concreto. Quinetiam cibo, quo utare, interesse aliquid ad mentis aciem putant. Probabile est igitur præstantem intelligentiam in sideribus esse, quæ & ætheream mundi partem incolant & marinis, terrenisque humoribus longo intervallo extenuatis, alantur. Sensum autem astrorum, atque intelligentiam maxime declarat ordo eorum, atque constantia: nihil est enim, quod ratione, & numero moveri possit
 sine

fine consilio: in quo nihil est temerarium, nihil varium, nihil fortuitum, Ordo autem siderum & in omni æternitate constantia, neque naturam significat: est enim plena rationis, neque fortunam: quæ amica varietati constantiam respuit. Sequitur ergo, ut ipsa sua sponte, suo sensu ac divinitate moveantur. Nec vero Aristoteles non laudandus in eo, quod omnia, quæ moventur, aut natura moveri censuit, aut vi aut voluntate: moveri autem solem, & lunam, & sidera omnia: quæ autem natura moverentur, hæc aut pondere deorsum, aut levitate in sublime ferri: quorum neutrum astris contingeret, propterea quod eorum motus in orbem circumq; ferretur. Nec verò dici potest vi quadam majore fieri, ut contra naturam alia moveantur, quæ enim potest major esse? restat igitur, ut motus astrorum sit voluntarius. Quæ qui videat non indocte solum, verum etiam insipie faciat, si deos esse neget, Nec sane multum interest, utrum id neget, an eos omni procuratione, atq; actione privet: mihi enim qui nihil agit esse omnino non videtur. Esse igitur deos ita perspicuum est, ut id qui neget vix eum sanæ mentis exillimem. Restat, ut, qualis eorum natura sit, consideremus: in quo nihil est difficilius quàm à consuetudine oculorum aciem mentis abducere: ea difficultas iaduxit & vulgò imperitos & simileis Philosophos imperitorum, ut nisi figuris hominum constitutis, nihil possent de Diis immortalibus cogitare. Cujus opinionis levitas confutata à Cotta non desiderat orationem meam. Sed cum talem esse deum certa notione animi præsentiamus, primum ut sit animans, deinde ut in omni natura nihil eo sit præstantius: ad hanc præsentionem, notionemque nostram, nihil video, quod potius accommodem, quàm ut primum hunc ipsum mundum, quo nihil fieri excellentius potest, animantem esse, & deum judicem. Hic quàm volet Epicurus jocetur, homo non aptissimus ad jocandum, minimeque

respicens patriam: & dicat, se non posse intelligere, qualis sit volubilis, & rotundus deus: tamen ex hoc, quod ipse etiam probat nunquam movebit. Placet enim illi esse deos, quia necesse sit præstantem esse aliquam naturam, qua nihil sit melius. Mundo autem certè nihil est melius. Nec dubium, quin, quod animans sit, habeatque sensum, & rationem, & mentem, id sit melius, quàm id quod his careat. Ita efficitur animantem, sensus, mentis, rationis mundum esse competentem. Qua ratione, deum esse mundum concluditur. Sed hæc paulò post facilius cognoscuntur ex iis rebus ipsis, quas mundus efficit. Interea, Vellei noli quæso, præ te ferre, nos planè experteis esse doctrinæ. Conum tibi ais, & cylindrum, & pyramidem pulchriorem, quàm spheram videri. Novum etiam oculorum iudicium habetis. Sed sint ista pulchriora, duntaxat ad spectu: quòd mihi tamen ipsum non videtur: quid enim pulchrius ea figura, quæ sola omneis alias figuras complexa continet, quæque nihil asperitatis habere, nihil offensionis potest, nihil incisum angulis, nihil anfractibus, nihil eminens, nihil lacunosum? cùmque duæ formæ præstantes sint, ex solidis, globus (sic enim σφαῖρα interpretari placet) ex planis autem, circulus, aut orbis qui κύκλος Græcè dicitur, his duabus formis contingit solis, ut omnes earum partes sint inter se simillimè, à mediòque tantum absit extremum, quantum idem à summo. Quo nihil fieri potest aptius. Sed si hæc non videtis, quia nunquam eruditum illum pulverem attigistis: ne hoc quidem physici intelligere potuistis hanc æqualitatem motus, constantiamque ordinum in alia figura non potuisse servari? Itaque nihil potest esse indoctius, quam quod à vobis affirmari solet. Nec enim hunc ipsum mundum pro certo rotundum esse dicitis, nam posse fieri, ut sit alia figura: innumerabileisque mundos, alios ali-

arum

arum esse formarum. Quæ, si bis bina quod essent, didicisset Epicurus, certè non diceret. Sed dum palato, quid sit optimum, iudicat, cœli palatum (ut ait Ennius) non suspexit. Nam, cum duo sint genera siderum, quorum alterum spatiis immutabilibus ab ortu ad occasum commensans, nullum unquam cursus sui vestigium inflectat: alterum autem continuas conversiones duas iisdem spatiis, cursibusque conficiat: ex utraque re & mundi volubilitas, quæ nisi in globosa forma esse non posset, & stellarum rotundi ambitus cognoscuntur: primusque sol, qui astrorum obtinet principatum, ita movetur, ut cum terras larga luce compleverit, easdem modo his, modo illis ex partibus opacetur. Ipsa enim umbra terræ soli officiens, noctem efficit: nocturnorum autem spatiorum eadem est æquabilitas, quæ diurnorum: ejusdemque solis tum accessus modici, tum recessus, & frigoris, & caloris modum temperant: circuitus enim solis orbium V. defectibus. & LX. & CCC. quarta ferè diei parte addita, conversionem conficiunt annuam: inflectens autem sol cursum, tum ad septentriones, tum ad meridiem, æstates, & hiemes efficit, & ea duo tempora, quorum alterum hiemi fenescenti adjunctum est, alterum æstati. Ita ex quatuor temporum mutationibus, omnium, quæ terra marique gignuntur, initia, causæque dicuntur. Jam solis annuos cursus spatiis mensuris luna consequitur: cujus tenuissimum lumen facit proximus accessus ad solem, digressus autem longissimus quisque plenissimum. Neque solam ejus species, ac forma mutatur tum crescendo, tum defectibus in initia recurrendo, sed etiam regio, quæ tum est aquilonalis, tum australis. In lunæ quoque cursu et brumæ quædam & solstitii similitudo: multæque ab ea manant, & fluunt, quibus & animantes alantur, augescantque: & pubescant, maturitatēque assequantur, quæ oriuntur è terra. Maxime verò,

admirabiles sunt motus earum quinque stellarum,
 quæ falso vocantur errantes: nihil enim errat,
 quod in omni æternitate conservat progressus, &
 regressus, reliquosque motus. constanteis, & ra-
 tos. Quod eo est admirabilius in his stellis, quas
 dicimus, quia: tum occultantur, tum rursus ape-
 riuntur, tum abeunt tum recedunt, tum antece-
 dunt, tum subsequuntur, tum celerius moventur,
 tum tardius, tum omnino ne moventur quidem,
 sed ad quoddam tempus insistant. Quarum ex
 disparibus motionibus magnum annum Mathema-
 tici nominaverunt: qui tum efficitur, cum solis
 & lunæ, & quinque errantium ad eandem inter se
 comparisonem confectis omnium spatiis est fa-
 cta conversio. Quæ quam longa sit, magna quæ-
 stio est: esse verò certam & definitam, necesse
 est. Nam ea, quæ Saturni stella dicitur, *φαιάριον*
 quæ à Græcis nominatur, quæ à terra abest pluri-
 mum, xxx. serè annis cursum suum conficit: in
 quo cursu multa mirabiliter efficiens, tum ante-
 cedendo, tum retardando, tum vespertinis tem-
 poribus delitescendo, tum matutinis rursus se
 aperiendo, nihil immutat sempiternis sæculorum
 ætatibus, quin eadem iisdem temporibus efficiat.
 Infra autem hanc propius à terra Jovis stella fer-
 tur, quæ *φαιδριον* dicitur: eaque eundem xii.
 signorum orbem annis xii. conficit, easdemque
 quas Saturni stella efficit in cursu varietates.
 Huic autem proximum inferiorem orbem tenet
πυρόεις, quæ stella Martis appellatur: eaque lxxi.
 & xx. mensibus, vi. ut opinor, diebus minus, eun-
 dem lustrat orbem, quem dux superiores: infra
 hanc autem stella Mercurii est: ea *εὐκαίριον* appel-
 latur à Græcis: quæ anno serè vertente signife-
 rum lustrat orbem, neque à sole longius unquam
 unius signi intervallo discedit, tum antevergens,
 tum subsequens. Infima est quinque errantium,
 terræque proxima, stella Veneris, quæ *φωσφόρος*
 Græcè, Lucifer Latine, dicitur, cum antegreditur
 solem:

solem: cùm subsequitur autem Hesperos. Ea cursum anno conficit, & latitudinem lustrans significat orbis & longitudinem: quod idem faciunt stellæ superiores: neque unquam ab sole duorum signorum intervallo longius discedit tum antecedens, tum subsequens. Hanc igitur in stellis constantiam, hanc tantam tam variis curribus in omni æternitate convenientiam temporum non possum intelligere sine mente, ratione, consilio. Quæ cum in sideribus inesse videamus, non possumus ea ipsa non in deorum numero reponere. Nec verò stellæ hæc, quæ inerrantes vocantur, non significant eandem mentem, atque prudentiam: quarum est quotidiana, conveniens, constansque conversio: nec habent æthereos cursus, neque coelo inhærentes, ut plerique dicunt physice rationis ignari, non est enim ætheris ea natura, ut vi sua stellas complexa contorqueat: nam tenuis, ac perlucens, & æquabili calore suffusus æther, non satis aptus ad stellas continendas videtur. Habent igitur suam sphaeram stellæ inerrantes ab æthereâ conjunctione secretam, & liberam, earum autem perennes cursus, atque perpetui, cum admirabili incredibileque constantia, declarant, in his vim, & mentem esse divinam: ut hæc ipsa qui non sentiat deorum vim habere, is nihil omnino sensurus esse videatur. Nulla igitur in coelo nec fortuna, nec temeritas, nec erratio, nec vanitas inest: contraque omnis ordo, veritas, ratio, constantia. Quæque his vacant, e-mentita, & falsa, plenaque erroris eunt circum terras, infra lunam: quæ omnium ultima est, in terrisque versatur. Coelestem ergo admirabilem ordinem, incredibilemque constantiam, ex qua conservatio, & salus omnium omnis oritur, qui vacare mente putat, is ipse mentis expertus habendus est. Haud ergo ut opinor, erravero, si à principe investigandæ veritatis, hujus disputationis principium duxero. Zeno igitur

ita naturam definit, ut eam dicat, ignem esse artificiosum ad gignendum progredientem viâ, censet enim artis maximè proprium esse, creare, & gignere, quòdque in operibus nostrarum artium manus efficiat, id multò artificiosius naturam effecere, id est, ut dixi, ignem artificiosum, magistrum artium reliquarum. Atque hac quidem ratione omnis natura artificiosa est, quod habet quasi viam quandam, & sectam, quam sequatur. Ipsi vero mundi, qui omnia complexu suo coërcet, & continet, natura non artificiosa solum, sed planè artifex ab eodem Zenone dicitur, consultrix & provida utilitatum, opportunitatûmque omnium. Atque ut cæteræ naturæ suis seminibus quæque gignuntur, augetur, continentur: sic natura mundi omnes motus habet voluntarios, conatûsque, & appetitiones, quas *ὁρμαὶ* Græci vocant, & his consentaneas actiones sic adhibet, ut nosmet ipsi, qui animis movemur, & sensibus. Talis igitur mens mundi cùm sit, ob eamque causam vel prudentia vel providentia appellari rectè possit (Græcè enim *πρόνοια* dicitur) hæc potissimum providet, & in his maximè est occupata, primum ut mundus quàm aptissimus sit ad permittendum, deinde ut nulla re egeat: maximè autem ut in eo eximia pulchritudo sit, atque omnis ornatus.

Dictum est de universo mundo, dictum est etiam de sideribus: ut jam propemotum appareat multitudo nec cessantium deorum, nec ea, quæ agant, molientium cum labore operoso, ac molesto. Non enim venis, & nervis, & ossibus continentur, nec his escis, aut potionibus vescuntur, ut aut nimis acres, aut nimis concretos humores colligant: nec his corporibus sunt, ut aut casus, aut ictus extimescant, aut morbos metuant ex defatigatione membrorum. Quæ verens Epicurus monogrammos deos, & nihil agenteis commentus est.

Illi autem pulcherrima forma præditi, purissimæque in regione cœli collocati, ita feruntur,
mode-

moderanturque cursus, ut ad omnia conservanda, & tuenda consensisse videantur: multæ autem aliz naturæ deorum ex magnis beneficiis eorum non sine causa & à Græciæ sapientibus, & à maioribus nostris constitutæ nominatæque sunt: quidquid enim magnam utilitatem generi afferret humano, id non sine divina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itaque tum illud quod erat à deo natum, nomine ipsius dei nuncupabant ut cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum: ex quo illud Terentii.

Sine Cerere, & Libero friget Venus.

Tum autem res ipsa, in qua vis inest major aliqua sic appellatur, ut ea ipsa vis nominetur deus, ut Fides, ut Mens: quas in Capitolio dedicatas videmus proximè à M. Æmilio Scauro: antè autem ab Attilio Calatino erat Fides consecrata. Vides Virtutis templum, vides Honoris, à M. Marcello renovatum: quod multis antè annis erat bello Ligustico à Q. Maximo dedicatum. Quid Opis? quid Salutis? quid Concordiæ? Libertatis? Victoriæ? quarum omnium rerum quia vis erat tanta, ut sine deo regi non posset, ipsa res deorum nomen obtinuit. Quo ex genere, Cupidinis, & Voluptatis, & Lubentiniæ Veneris vocabula consecrata sunt, vitiosarum rerum neque naturalium: quamquam Velleius aliter existimat: sed tamen ea ipsa vitia naturam vehementius sæpe pulsant, Utilitatum igitur magnitudine constituti sunt ii dii: qui utilitates quasque gignebant. Atque his quidem nominibus, quæ paulò antè dicta sunt à me, quæ vis sit in quoque declaratur deo. Suscepit autem vitia hominum, consuetudoque communis, ut beneficiis excellentis viros in cælum fama, ac voluntate tollerent. Hinc Hercules, hinc Castor, & Pollux, hinc Æsculapius, hinc liber etiam: hunc dico Liberum Semele natum, non eum, quem nostri majores augustè, sanctèque Liberum cum Cerere, & Libera consecraverunt: quod quale

quale sit, ex mysteriis intelligi potest. Sed quòd ex nobis natos, liberos appellamus: idcirco Cerere nati, nominati sunt, Liber, & Libera: quod in Libera servant in Libero non item. Hinc etiam Romulus, quem quidem eundem esse Quirinum putant: quorum cum remanerent ani mi, atque æternitate fruerentur, dii ritè sunt habiti, cum & optimi essent & æterni. Alia quoque ex ratione, & quidem physica, magna fluxit multitudo deorum: qui induti specie humana fabulas poetis suppeditaverunt, hominum autem vitam superstitione omni refererunt. Atque hic locus à Zenone tractatus, post à Cleanthe, & Chrysippo, pluribus verbis explicatus est. Nam vetus hæc opinio Græciam opplevit, exsecrædum Cœlum à filio Saturno, vinctum autem Saturnum ipsum à filio Jove. Physica ratio non inelegans inclusa est in impiis fabulis: coelestem enim, altissimam, æthereamque naturam, id est, igneam, quæ per sese omnia gigneret, vacare voluerunt ea parte corporis, quæ conjunctione alterius egeret ad procreandum. Saturnum autem, eum esse voluerunt, qui cursum, & conversionem spatiorum, ac temporum contineret? qui deus Græcè idipsum nomen habet. $\chi\rho\nu\nu\sigma$ enim dicitur: qui est idem $\chi\rho\nu\nu\sigma$, i. e. temporis spatium. Saturnus autem est appellatus, quòd satiretur annis: ex se enim natos comesse fingitur solitus, quia consumit ætas temporum spatia, annisque prætoritis insaturabiliter expletur. Vinctus est autem à Jove, ne immoderatos cursus haberet, atque ut eum siderum vinculis alligaret. Sed ipse Jupiter, id est, juvens pater, quem conversis casibus appellamus à juvando Jovem, à poetis pater divumque, hominumque dicitur: à maioribus autem nostris optimus, maximus & quidem ante optimus, id est, beneficentissimus, quàm maximus quia majus est, certeque gratius, prodesse omnibus quam opes magnas habere. Hinc igitur

igitur
cens.

Ad

Planis

Cu

hunc

gente

nante

hoc b

Vi

Qu

Hi

Aer

ter n

tur:

simil

ctio.

tribu

nem

bat

visa.

ut ve

mén

ptun

tis.

patr

 $\pi\lambda\sigma$

antu

coru

Gra

lunt

Mat

qua

tata

qua

tere

igitur Ennius, ut supra dixi nuncupat, ita dicens.

*Adspice hoc sublime candens, quem invocant omnes
Jovem.*

Planiusque alio loco idem,

*Cui quod in me est, execrabor hoc quo lucet, quid
quid est.*

hunc etiam augures nostri cum dicunt, Jove fulgente, tonante: dicunt enim, coelo fulgente, tonante. Euripides autem, ut multa præclare, sic hoc breviter,

Vides sublime fustum, immoderatum aëthera,

Qui tenero terram circumjectu amplectitur?

Hunc summum habeo divum: hunc perhibeo Jovem.

Aer autem, ut Stoici disputant, interjectus inter mare, & cælum, Junonis nomine consecratur: quæ est soror, & conjux Jovis, quod & similitudo est ætheris, & cum eo summa conjunctio. Effœminarunt autem eum, Junonique tribuerunt, quod nihil esse eo mollius. Sed Junonem à juvando credo nominatam, Aqua restabat & terra, ut essent ex fabulis tria regna divisa. Datum est igitur Neptuno altero Jovis, ut volunt, fratri, maritimum omne regnum: nomenque productum, ut Portunus à portu, sic Neptunus, à nando, paulum primis literis immutatis. Terrena autem vis omnis atque natura, Diti patri dedicata est: qui Dives, ut apud Græcos πλούτωρ, quia & recidant omnia in terras, & oriuntur è terris. Is rapuit Proserpinam quod Græcorum nomen est: ea enim est, quæ προσειφόνη Græce nominatur: quam frugum semen esse volunt, absconditamque quærì à matre fingunt. Mater autem est à gerendis frugibus Ceres, tantquam Geres: casuque prima litera itidem immutata, ut à Græcis: nam ab illis quoque δημήτηρ, quasi γημήτης nominata est. Jam qui magna verteret, Mavors. Minerva autem, quæ vel minueret

ret vel minaretur. Cumque in omnibus rebus vim haberent maximam prima, & extrema, principem in sacrificando Janum esse voluerunt quod ab eundo nomen est ductum: ex quo transitiones perviæ, Jani forēsque in liminibus profanarum ædium, Januæ nominantur. Nam vestæ nomen à Græcis: ea est enim, quæ ab illis *ἱστία* dicitur. Vis autem ejus ad aras, & focos pertinet: itaque in ea dea quæ est rerum custos intinarum, omnis & precatio, & sacrificatio extrema est. Nec longè absunt ab hac vi dii penates, sive à penu ducto nomine (est enim omne, quo vescuntur homines, penus) sive ab eo quod penitus insident: ex quo etiam penetrales à poetis vocantur. Jam Apollinis nomen est Græcum: quem Solem esse volunt: Dianam autem, & lunam, eandem esse putant: cum Sol dictus sit, vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus apparet: Luna à lucendo nominata sit: eadem est enim Lucina: itaque, ut apud Græcos Dianam, eamque Luciferam: sic apud nostros Junonem Lucinam in pariendo invocant: quæ eadem Diana annivaga dicitur, non à venando, sed quòd in septem numeratur tanquam vagantibus. Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret. Adhibetur autem ad partus, quòd ii maturescunt aut septem nonnunquam, aut per eumque novem lunæ cursibus: qui, quia mensa spatia conficiunt, menses nominantur. Concinnèque ut multa, Timæus: qui cum in hystoria dixisset: qua nocte natus Alexander esset, eadem Diæ Ephefæ templum deslagravisse: adjunxit minime id esse mirandum, quòd Diana, cum in partu Olympiadis adesse voluisset, absuisset domo. Quæ autem dea ad res omnes veniret, Venerem nostri nominaverunt: atque ex ea potius venustas, quàm Venus ex venustate.

Videtisne igitur, ut à physicis rebus, bene, atque utiliter inventis, tracta ratio sit ad commentitios, & fictos deos? quæ res genuit falsas opiniones, errorésque turbulentos, & superstitiones penè anileis, & formæ enim nobis deorum, & ætates, & vestitus, ornatúsque noti sunt, genera præterea, conjugia, cognationes, omniæque traducta ad similitudinem imbecillitatis humanæ: nam & perturbatis animis inducuntur: accipimus enim deorum cupiditates, ægritudines, iracundias: nec verò, ut fabulæ ferunt, dii bellis, proeliisque caruerunt: nec solùm, ut apud Homerum, cum duos exercitus contrarios alii dii ex alia parte defenderent: sed etiam, ut, cùm Titanis, ut cùm Gigantibus, propria bella gesserunt. Hæc & dicuntur, & creduntur stultissimè, & plena sunt futilitatis, summæque levitatis. Sed tamen, his fabulis spretis, ac repudiatis, deus pertinens per naturam cuiusque rei, *per terras Ceres, per maria Neptunus*, alii per alia, poterunt intelligi, qui, qualesque sint, quóque eos nomine consuetudo nuncupaverit, quos deos & venerari, & colere debemus. **CULTUS AUTEM DEORUM.** est optimus, idémque castissimus, atque sanctissimus, plenissimúsque pietatis, ut eos semper puri, integra, incorrupta & mente. *Voce veneremur*: non enim philosophi solùm, verùm etiam majores nostri superstitionem à religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sui sibi liberi superstites essent, *superstitiosi* sunt appellati: quod nomen postea latius patuit. Qui autem omnia, quæ ad cultum deorum pertinerent, diligenter retractarent, & tanquam relegendent, sunt dicti *religiosi*, ex relegendendo, ut elegantes ex eligendo, tanquam à diligendo diligentes, ex intelligendo intelligentes: his enim in verbis omnibus inest vis legendi eadem, quæ in religioso. Ita factum est in superstitioso, & religioso, alterum vitii nomen, alterum laudis. At mihi

Y

videor

videor satis, & esse deos & quales essent, ostendisse. Proximum est, ut doceam, deorum providentia mundum administrari. Magnus sanè locus, & à vestris, Cotta, vexatus: ac nimirum vobiscum omne certamen est. Nam vobis, Vellei, minùs notum est, quemadmodum quidque dicatur. *Vestra enim solùm legitis, vestra amatis: Cateros causa incognita condemnatis.* Velut à te ipso, hesternò die, dictum est, anum fatidicam *απόροισιν* à Stoicis induci, id est, *providentiam*. Quod eo errore dixisti, quia existimas ab his providentiam fingi quasi quandam deam singularem, quæ mundum omnem gubernet, & regat: sed id præcisè dicitur. Ut, si quis dicat, Atheniensium remp. consilio regi, desit illud, Ariopagi: sic, cùm dicimus, providentia mundum administrari, deesse arbitrator, deorum. Plenè autem, & perfectè sic dici existimato, *providentia deorum mundum administrari*. Ita salem istum quo caret vestra natio, in irridendis nobis nolitote consumere: & mehercle, si me audiat, ne experiamini quidem. Non decet: non datum est: non potestis. Nec verò hoc in te uno convenit, moribus domesticis, ac nostrorum hominum urbanitate limatum: sed cùm in reliquos vestros, tum in eum maximè, qui ista peperit, hominem sine arte, sine literis, insultantem in omneis, sine acumine ullo, sine auctoritate, sine lepore. Dico igitur PROVIDENTIA DEORUM mundum, & omneis mundi parteis & initio constitutas esse, & omni tempore administrari: eamque disputationem treis in parteis nostri fere dividunt: quarum pars prima est, quæ ducitur ab ea ratione, quæ docet *esse deos*: quo concessio, confitendum est, eorum consilio mundum administrari. Secunda est autem, quæ docet, *omnia res subiectas esse naturæ sentienti*, ab eaque omnia pulcherrimè geri: quo constituto, sequitur ab animantibus principiis eam esse generatam. Tertius locus est, qui ducitur *ex admiratione rerum*

coe-

coelestium, atque terrestrium. Primum igitur aut negandum est deos esse, quod & Democritus simulacra, & Epicurus imagines inducens, quodam pacto negat : aut, qui deos esse concedant, iis fatendum est, eos aliquid agere, idque præclarum. NIHIL EST autem præclarior mundi administratione : deorum igitur consilio administratur. Quod si aliter est, aliquid profecto sit, necesse est melius : & majore vi præditum, quàm deos, quale, id cumque est, sive inanima natura, sive necessitas vi magna incitata, hæc pulcherri-
ma opera efficiens, quæ videmus. Non est igitur natura deorum præpotens, neque excellens, liqui-
dem ea subjecta est ei vel necessitati, vel naturæ, qua coelum, maria, terræque regantur. *Nihil autem est præstantius deo* : ab eo igitur necesse est mundum regi. Nulli igitur est naturæ obediens, aut subiectus deus. Omnem ergo regit ipse naturam : etenim si concedimus, intelligenteis esse deos, concedimus etiam providenteis, & rerum quidem maximarum. Ergo utrùm ignorant, quæ res maximæ sint, quòque hæc modo tractandæ, & tuendæ ; an vim non habent, qua tantas res susti-
neant & gerant ? at & IGNORATIO RERUM, aliena naturæ deorum est. & sustinendi muneris propter imbecillitatem difficultas, minimè cadit in majestatem deorum. Ex quo efficitur id, quod volumus, *deorum providentia mundum administrari*. Atqui necesse est, cùm sint dii, si modo sint, ut profecto sunt, animanteis esse, nec solàm animanteis, sed etiam rationis compotes, inter sèque quasi civili conciliatione, & societate conjunctos : unum mundum, ut communem remp. atque urbem aliquam regenteis. Sequitur, ut eadem sit in his, quæ in genere humano, ratio, eadem veritas utrobique sit, eadèque lex ; quæ est *vesti præceptio pravique depulso*. Ex quo intelligitur, prudentiam quoque, & mentem à diis ad homines pervenisse : ob eamque causam majorum institutis mens,

fides, virtus, concordia, consecrata, & publicè dedicata sunt. Quæ quâ convenit penes deos esse negare, cum eorum augusta, & sancta simulacra veneremur? quodd si inest in hominum genere mens, fides, virtus, concordia: unde hæc in terras, nisi à superis, desfluere potuerunt? cumque sit in nobis consilium, ratio, prudentia; necesse est, deos hæc ipsa habere majora, nec habere solùm, sed etiam his uti in maximis, & optimis rebus. Nihil autem est *nec majus, nec melius mundo*: necesse est ergo eum deorum consilio, & providentia administrari. Postremò cum satis docuerimus, hos esse deos, quorum insignem vim, & illustrem faciem videremus, solem dico, & lunam, & vagas stellas, & inerranteis, & cœlum, & mundum ipsum, & earum rerum vim, quæ inest in omni mundo cum magno usu, & commoditate generis humani: efficitur, *omnia regi divina mente, atque providentia.* Ac de prima quidem parte satis dictum est. Sequitur, ut doceam, omnia subjecta esse naturæ, eaque ab ea pulcherrimè regi. Sed quid sit ipsa NATURA; explicandum est antè breviter, quo facilius id, quod docere volumus, intelligi possit. Namque alii naturam censent, esse vim quandam sine ratione, cientem motus in corporibus necessarios: alii autem, vim participem rationis, atque ordinis; tanquam via progredientem, declarantemque, quid cujusque rei causa efficiat, quid sequatur, cujus solertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex consequi possit imitando: seminis enim vim esse tantam, ut id, quanquam sit perexiguum, tamen si inciderit in concipientem, comprehendentemque naturam, nactumque sit materiam, qua ali, augerique possit, ita fingat, & efficiat in suo quidque genere; partim ut tantummodò per stirpeis alantur suas, partim ut moveri etiam, & sentire, & appetere possint, & ex sese similia sui gignere. Sunt autem, qui omnia naturæ nomine appel-

appellent, ut Epicurus, qui ita dividit, OMNIUM, QUÆ SINT, NATURAM, ESSE CORPORA, ET INANE, QUÆQUE HIS ACCIDANT. Sed nos cum dicimus *natura constare, administrariq;* mundum non ita dicimus: ut glebam, aut fragmentam lapidis, aut aliquid ejusmodi, nulla coherendi natura, sed ut arborem, ut animal, in quibus nulla temeritas, sed ordo apparet, & artis quædam similitudo. Quod si ea, quæ à terra stirpibus continentur, arte naturæ vivunt, & vigent: profectò ipsa terra eadem vi continetur, & arte naturæ, quippe quæ *gravidata seminibus*, omnia pariat, & fundat ex sese, stirpeis amplexa alat, & augeat, ipsæque alatur vicissim à superis, externisque naturis. Ejusdemque expirationibus aer alitur, & æther, & omnia supera. Ita, si terra natura tenetur, & viget, eadem ratio in reliquo mundo est: stirpes enim terræ inhaerent: animantes autem adspiratione aeris sustinentur: ipsæque aer nobiscum videt, nobiscum audit, nobiscum sonat: nihil enim eorum sine eo fieri potest. Quin etiam movetur nobiscum: quacumque enim imus, quacumque movemur, videtur quasi locum dare, & cedere. Quæque in medium locum mundi, qui est infimus, & quæ à medio in superum, quæque conversione rotunda circa medium feruntur, ea continentem mundi efficiant, unamque naturam. Et cum *quatuor sint genera corporum* vicissitudine eorum, mundi continuata natura est. Nam ex terra, aqua: ex aqua, oritur aer: ex aëre, æther: deinde retrorsum vicissim ex æthere, aer: ex aëre, aqua: ex aqua, terra infima. Sic naturis his, ex quibus omnia constant, sursum, deorsum, ultrò, citròque commeantibus, mundi partium conjunctio continetur. Quæ aut sempiterna sit necesse est, hoc eodem ornatu, quem videmus: aut certè per diuturna, permanens ad longinquum, & immensum pænè tempus. Quorum utrumvis ut sit, sequitur, *natura mundum administrari.* Quæ:

enim classium navigatio, aut quæ instructio exercitus, aut rursus (ut ea, quæ natura efficit, conferamus) quæ procreatio vitis, aut arboris, quæ porro animantis figura, conformatioque membrorum, tantam naturæ solertiam significat, quantum ipse mundus? aut igitur NIHIL EST, quod sentiente natura regatur: aut mundum regi confitendum est. Etenim qui reliquas naturas omnibus, earumque semina contineat, qui potest ipse non natura administrari? ut, si qui denteis, & pubertatem natura dicat existere: ipsum autem hominem, cui ea existant, non constare natura non intelligat, ea, quæ efferant aliquid ex sese, perfectiores habere naturas, quam ea, quæ ex iis efferantur. Omnium autem rerum, quæ natura administrantur, seminator, & sator, & parens, ut ita dicam, atque educator, & altor est mundus: omniæque, sicut membra, & parteis suas, nutricatur, & continet. Quod si mundi partes *natura administrantur*, necesse est mundum ipsum natura administrari: cujus quidem administratio nihil habet in se, quod reprehendi possit: ex iis enim naturis, quæ erant, quod effici potuit optimum, effectum est. Doceat ergo aliquis potuisse melius. Sed nemo unquam docebit: & si quis corrigere aliquid volet, aut *deterius* facit, aut id, quod fieri non potuit, desiderabit. Quod si omnes mundi partes ita constitutæ sunt, ut neque ad usum meliores potuerint esse, neque ad speciem pulchriores: videamus, utrum ea *fortuita* sint, an eo statu, quo coherere nullo modo potuerint, nisi sensu moderante, divinæque providentia. Si ergo meliora sunt ea, quæ natura, quam illa quæ arte perfecta sunt: *nec ars efficit quidquam sine ratione*: ne natura quidem rationis experta est habenda. Quæ igitur convenit, signum aut tabulam pictam cum adspexeris, scire adhibitam esse artem: cumque procul cursum navigii videris, non dubitare, quin id ratione, atque arte moveatur: aut

aut cùm solarium vel descriptum, aut ex aqua contemplare, intelligere declarari horas arte, non casu: mundum autem, qui & has ipsas arteis, & earum artifices, & cuncta complectatur, consilii, & rationis esse expertem putare? quòd si in Scythiam, aut in Britanniam, *sphæram* aliquis tulerit hanc, quam nuper familiaris noster effecit Posidonius, cujus singulæ conversiones idem efficiunt in sole, & in luna, & in quinque stellis errantibus, quod efficitur in cœlo singulis diebus, & noctibus: quis in illa barbarie dubitet, quin ea sphæra sit perfecta ratione? Hi autem dubitant de mundo, ex quo & oriuntur, & fiunt omnia, *casus* ipse sit effectus, aut *necessitate* aliqua, an *ratione*, ac *mente divina*: & Archimedem arbitrantur plus valuisse in imitandis sphære conversionibus, quàm naturam in efficiendis, præsertim cùm multis partibus sint illa perfecta, quàm hæc simulata, sollertius. Atqui ille apud Attium pastor, qui navem nunquam antè vidisset, ut procul divinum, & novum vehiculum Argonautarum è monte conspexit, primò admirans, & perterritus, hoc modo loquitur.

tanta moles labitur

Fremebunda ex alto, ingenti sonitu, & spiritu:

Præ se undas volvit: vertices vi suscitât,

Ruit prolapsa: pelagus respergit: præfluit.

Ita dum interruptum credas nimbum volvier,

Dum quod sublime ventis expulsum rapi

Saxum, aut procellis, vel globosos turbines

Exsistere istos undis concursantibus:

Nisi quas terrestres Pontus strages conciet:

Aut fortè Triton fuscina evertens specus,

Subter radices penitus undanti in freto.

Molam ex profundo saxeam ad cælum eruit.

Dubitât primò, quæ sit ea natura, quam cernit ignotam: idèmq; juvenibus visis, auditòque nau-tico cantu,

Sicut inciti, atque alacros rostris persremunt.

Delphini.—

item

item alia multa. ——— *Sylvani melo*

Consimilem ad aureis cantum & auditum refert.

Ergo ut hic primo adspectu inanimatum quiddam, sensuque vacuum se putat cernere, post autem signis certioribus, quale sit id, de quo dubitaverat, incipit suspicari: sic philosophi debuerunt, si fortè eos primus adspectus mundi conturbaverat, postea, cum vidissent motus ejus finitos, & æquabileis, omniaque ratis *ordinibus* moderata, immutabilisque *constantia*, intelligere inesse aliquem non solum habitatorem in hac cœlesti, ac divina domo, sed etiam rectorem, & moderatorem, & tanquam *architectum tanti operis*, tantique muneris. Nunc autem mihi videntur ne suspicari quidem, quanta sit admirabilitas cœlestium rerum, atque terrestrium. Principio enim terra sita in media parte mundi, circumfusa undique est hac animabili, spirabilisque natura, cui nomen est *aer*, Græcum illud quidem, sed perceptum jam tamen usu à nostris: tritum est enim pro Latino, Hunc rursus amplectitur immensus æther, qui constat ex altissimis ignibus. Mutuemur hoc quoque verbum, dicaturque tam *æther* Latinè, quam dicitur *aer*: etsi interpretatur Pacuvius.

Hoc, quod memoro, nostri cælum, Græci perhibent, æthera.

Quasi vero non Græci hoc dicat. At latinè loquitur. Siquidem nos non quasi Græcè loquentem audiamus. Docet idem alio loco.

Grægens de isto aperis ipsa oratio.

Sed ad majora redeamus. Ex æthere igitur innumerabiles flammæ siderum existunt: quorum est princeps SOL, omnia clarissima luce collustrans, multis partibus major, atque amplior, quam terra universa: deinde reliqua sidera magnitudinibus immensis. Atque hi tanti ignes, tamque multi non modo nihil nocent terris, rebusque terrestribus, sed ita profunt, ut si mota loco sint, conflagrare terras necesse sit à tantis ardoribus, moderatione,

&c.

& temperatione sublata. Hic ego non mirer esse quemquam, qui sibi persuadeat, corpora quædam solida, atque individua, vi & gravitate ferri, mundumque effici ornatissimum, & pulcherrimum ex eorum corporum concursione fortuita? Hoc qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius, & viginti formæ literarum vel aureæ, vel quales libet, aliquò conjiciantur, posse ex his in terram excussis annaleis Ennii, ut deinceps legi possint, effici: quod nescio an ne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna. Isti autem quemadmodum asseverant, ex corpusculis non colore, non qualitate aliqua, quam *ποιότητα* Græci vocant, non sensu præditis, sed *concurrentibus temerè*, atque casu, mundum esse perfectum? vel innumerabileis potius in omni puncto temporis alios nasci, alios interire? Quòd si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest? quæ sunt minus operosa, & multo quidem faciliora. Certè ita temerè de mundo efficiunt, ut mihi quidem nunquam hunc admirabilem *culi ornatum*, qui locus est proximus, suspexisse videantur. Præclare ergo Aristoteles, SI ESSENT, inquit, qui sub terra semper habitavissent, bonis, & illustribus domiciliis, quæ essent ornata signis, atque picturis, instructaque rebus iis omnibus, quibus abundant ii, qui beati putantur, nec tamen exissent unquam supra terram: acceperant autem fama, & auditione, esse quoddam numen, & vim deorum: deinde aliquo tempore, patefactis terræ fancibus, ex illis abditis sedibus evadere in hæc loca, quæ nos incolimus, atque exire potuissent: cùm repente terram, & maria cœlùmque vidissent: nubium magnitudinem, ventorumque vim cognovissent, adspexissentque solem, ejusque tum magnitudinem, pulchritudinemque, tum etiam efficientiam cognovissent, quòd is diem efficeret, toto cœlo luce diffusa:

diffusa: cùm autem terras nox opacasset, tum cœlum totum cernerent astris distinctum, & ornatum, lunæque luminum varietatem tum crescentis, tum senescentis, eorûmque omnium ortus, & occasus, atque in omni æternitate ratos, immutabileisque cursus: hæc cùm viderent, profectò & esse deos, & hæc tanta opera deorum esse arbitrarentur. Atque hæc quidem ille. Nos autem tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam eruptione Ætæorum ignium finitimas regiones obscuravisse dicuntur, ut per biduum nemo hominem homo agnosceret: cùm autem tertio die sol illuxisset, tum *ut revixisse* sibi viderentur. Quod si hoc idem ex æternis tenebris contingeret, ut subito lucem adspiceremus: quænam species cœli videretur? Sed ASSIDUITATE quotidiana, & consuetudine oculorum, assuescunt animi: neque admirantur, neque requirunt rationes earum rerum, quas semper vident: proinde quasi *novitas* nos magis, quàm *magnitudo* rerum debeat ad exquirendas causas excitare. Quis enim hunc hominem dixerit, qui cùm *sam certis cœli mota*, tam ratos astrorum ordines, tamque omnia inter se connexa, & apta viderit, neget in his ullam inesse rationem, eaque casu fieri dicat, quæ quanto consilio gerantur, nullo consilio assequi possumus? an cùm machinatione quadam moveri aliquid videmus, ut Sphæram, ut horas, ut alia permulta: non dubitamus, quin illa opera sint rationis: cùm autem impetum cœli admirabili cum celeritate moveri, vertisque videamus, constantissimè confidentem vicissitudines anniversarias, cum summa salute, & conservatione rerum omnium: dubitamus, quin ea non solum ratione fiant, sed etiam *excellenti quadam, divindque ratione*? licet enim jam, remota subtilitate disputandi, oculis quodammodo contemplari pulchritudinem rerum earum, quas divina providentia dicimus constitutas. Ac principio *terra universa* cernatur, locata in media mundi

mundi sede, solida, & globosa, & undique ipsa in sese nutibus suis conglobata, vestita floribus, herbis, arboribus, frugibus: quorum omnium incredibilis multitudo, insatiabili varietate distinguitur. Adde huc fontium gelidas peremnitates, liquores perlucidos amnium, riparum vestitus viridissimos, speluncarum concavas altitudines, saxorum asperitates, impendentium montium altitudines, immensitatesque camporum: adde etiam reconditas auri, argentique venas, infinitamque vim marmoris. Quæ verò, & quàm varia genera **BESTIARUM** vel cicurum, vel ferarum? qui volucrum lapsus, atque cantus? qui pecudum pastus? quæ vita sylvestrium? Quid jam de **HOMINUM** genere dicam? qui quasi *cultores terræ* constituti, non patiuntur eam nec immanitate beluarum efferari, nec stirpium asperitate vastari: quorumque operibus agri, insulæ, litoraque colucent, distincta tellis, & urbibus. Quæ, si, ut animis, sic oculis videre possemus, nemo cunctam intuens terram, de divina ratione dubitaret. At verò quanta **MARIS** est pulchritudo? quæ species universi? quæ multitudo, & varietas, insularum? quæ amœnitates orarum, & litorum? quot genera, quàmque disparia partim submersarum, partim fluitantium, & innantium beluarum, partim ad saxa nativis tellis inhaerentium? Ipsum autem mare sic terram appetens litoribus eludit, ut una ex duabus naturis conflata videatur. Exinde **MARI FINITIMUS AER**, die & nocte distinguitur: isque tum fusus, & extenuatus sublimē fertur: tum autem concretus, in nubeis cogitur: humorēque colligens terram auget imbribus: tum effluens huc, & illuc, ventos efficit. Idem annuas frigorū, & calorū facit varietates: idēque & volatus alitum sustinet, & spiritu dictus alit, & sustentat animanteis. Restat ultimus, & à domiciliis nostris altissimus, omnia cingens, & coercens cœli complexus: qui idem
ÆTE-

ÆTHER vocatur. extrema ora, & determinatio mundi: in quo cum admirabilitate maxima igneæ formæ curfus ordinatos definiunt. E quibus SOL, cujus magnitudine multis partibus terra superatur, circum eam ipsam volvitur: isque oriens, & occidens, diem, noctemque conficit: & modo accedens, tum autem recedens, binas in singulis annis reversiones ab extremo contrarias facit: quarum intervallo tum quasi tristitia quædam contrahit terram, tum vicissim lætificat, ut cum cœlo hilarata videatur. LUNA autem, quæ est, ut ostendunt mathematici, major, quàm dimidia pars terræ, iisdem spatiis vagatur, quibus sol: sed tum congregiendus cum sole, tum digrediens, & eam lucem, quam à sole accepit, mittit in terras, & varias ipsa mutationes lucis habet: atque etiam tum subiecta, atque opposita soli, radios ejus, & lumen obscurat: tum ipsa incidens in umbram terræ, cum est è regione solis, interposito, interjectuque terræ, repenti deficit: iisdemque spatiis hæ STELLÆ, quas VAGAS dicimus, circum terram feruntur, eodemque modo oriuntur & occidunt: quarum motus tum incitantur, tum retardantur, sæpe etiam insistant. Quo spectaculo nihil potest admirabilius esse, nihil pulchrius. Sequitur STELLARUM INERANTIUM maxima multitudo: quarum ita descripta distinctio est, ut ex notarum figurarum similitudine nomina invenerint. Atque hoc loco me intuens, Utar, inquit, carminibus Arati, eis, quæ à te admodum adolescentulo conversa, ita me delectant, quia Latina sunt, ut multa ex iis memoria teneam. Ergo, ut oculis assidue videmus sine ulla mutatione, aut varietate,

Cætera labantur celeri cælestia motu,

Cum cæloque simul noctesque, diēsque feruntur.

Quorum contemplatione nullius expleri potest animus, naturæ constantiam videri cupientis.

*Extremusque adeo duplici de cardine vertex
Dicitur esse polus.* —————

Hunc circum ἀρκτος duæ feruntur, nunquam occi-
dentes.

*Ex his altera apud Graios Cynosura vocatur,
Altera dicitur esse Helice.* —————

Cujus quidem clarissimas stellas totis noctibus cer-
nimus.

Quas nostri septem soliti vocitare Triones.

Paribusque stellis similiter distinctis eundem coeli
verticem lustrat parva Cynosura.

*Hac sidant duce nocturna Phœnices in alto.
Sed prior illa magis stellis distincta resulget,
Et latè prima confestim à nocte videtur,
Hac verò parva est: sed nautis usus in hac est.
Nam cursu interiore brevi convertitur orbe.* —

Et quo sit earum stellarum admirabilior adspectus,

*Has inter, veluti rapido cum gurgite flumen,
Torvum Draco serpis subter, supraque revolvens
Sese, conficiensque sinus è corpore flexos.* —

Ejus cum totius est præclara species, in primis
suspicienda est figura capitis, atque ardor ocu-
lorum.

*Huic non una modò caput ornans stella relucet,
Verum tempora sunt duplici fulgore notata,
Et trucibusque oculis duo fervida lumina flagent,
Atque uno mentum radianti sidere lucet:
Obstipum caput, & tereti cervice reflexum
Obtutum in cauda majoris figure dicas.*

Et reliquum quidem corpus draconis totis noctibus
cernimus.

*Hoc caput hinc paulum sese, subitoque recondit,
Ortus ubi, atque obitus parte admiscentur in una.* ————

Id autem caput,

*Attingens defessa velut mærentis imago
Veritur.* —————

quam quidem Græci

*Engonasin vocitant, genibus gula nixa feratur.
Hæc illa eximio posita est fulgore corona.*

Atque hæc quidem à tergo : propter caput autem Anguitenens :

Quem claro perhibent Ophryuchum nomine Graii.

Hic pressu duplici palmarum, continet anguem,

Ejus & ipse manet relegatus corpore toto :

Namque virum medium serpens sub pectora cingit.

Ille tamen nitens graviter vestigia ponit,

Atque oculos urget pedibus, pectusque Nepai.——

Septem autem triones sequitur

Arctophylax, vulgò qui dicitur esse Bootes :

Quod quasi remone adiunctam præ se quatit Arctum.

Deinque sequuntur. Huic enim Booti——

—— *Subter præcordia fixa videtur*

Stella micans radiis Arcturus nomine claro : ——

cui subiecta fertur,

Spicum illustre tenens splendenti corpore virgo.

Atque ita demetata signa sunt, ut in tantis descriptionibus divina solertia appareat.

Et natos Geminos invises sub caput Arcti.

Subiectus media est Cancer, pedibusque tenetur

Magnus Leo, tremulam quatens è corpore flammam.

Auriga

Sub lava Geminorum obductus parte feratur.

Adversum caput huic Helice truculenta ruetur.

At Capra levum humerum clara obinet.

Tum quæ sequuntur,

Verùm hæc est magno, atque illustri prædita signo

Contrà Hædi exiguum jaciunt mortalibus ignem.

Cujus sub pedibus

Corniger est valido connexus corpore Taurus.

Ejus caput stellis conspersum est frequentibus.

Has Graci stellas, Hyadas vocitare suerum : ——

à pluendo ; *Vere enim est pluerè : Nostri imperitè fuculas : quasi à suis essent non ab imbribus nominata.* Minorem autem Septentrionem Cepheus passis palmis terga subsequitur.

Namque ipsum ad tergum Cynosuræ veritur Arcti : ——

Hunc antecedit

Obscura specie stellarum Cassiopeia.

Hanc autem illustri versatur corpore propter An-

*Andromeda, aufugiens adspēctum massa parentis.
Huic Equus ille jubam quatitens fulgore micanti,
Summum contingit caput alvo: stellaque jungens
Una, tenet duplicem communi lumine formas,
Æternum ex astris cupiens connectere nodum,
Exin contortis Aries cum cornibus hæret.——*

Quem propter

*Pisces, quorum alter paulum prælabitur antè,
Et magis boriferis aquilonis tangitur auris.——*

Ad pedes Andromedæ Perseus describitur.

Quem summa ab regione aquilonis flamina pulsant.---

Cujus propter lævum genu

——Vergiliæ tenui cum luce videbis.

Inde Fides leviter posita, & connexa videtur.

Inde est ales avis lato sub iugmine culi.

Capiti autem Equi proximat Aquarii dextra, totusque deinceps Aquarius.

Tum gelidum valido de pectore frigus anhelans,

Corpore semifero magno Capricornus in orbe.

Quem cum perpetuo vestivit lumine Titan,

Brumali stetit contorques tempore currum. ---

Hinc autem adspicitur,

Ut sese ostendens emergit Scorpium altè

Posteriore irabens flexum vi corporis arcum,

Quem propter nitens pennæ convolvitur ales.

At propter se Aquila ardenti cum corpore portat.---

Deinde Delphinus.

Exinde Orion obliquo corpore nitens.----

Quem subsequens,

Fervidus ille Canis stellarum luce resulget.

post lepus subsequitur,

Curriculum nunquam de fesso corpore sedans.

At canis ad caudam serpens prolabitur Argo.

Hanc Aries tegit, & squamoso corpori Pisces,

Fluminis illustri tangentem corpore ripas,---

Quam longè serpentem, & manantem

——aspicies, proceræque Vincla videbis,

Quæ retinent Pisces caudarum à parte locata.

*Inde Nepe cernes propter fulgentis acumen,
 Aram, quam flatu permulcet spiritus austri.---*
 propter quæ Centaurus
*Cedit Equi paries properans submergere Chelii.
 Hic dextram porgens, quadrupes quæ vassa tenetur.
 Tendit, & illustrem truculentus cadit ad aram,
 Hic sese infernis è partibus erigit Hydra:---*
 Cujus longè corpus est fustum:
*In mediòque sinu fulgens Cratera relucet.
 Extremam nicens plumato corpore Corvus
 Rostris tundit: & hic Geminis est ille sub ipsis.
 Ante Canem, Graio Procyon qui nomine fertur.*

Hæc omnis descriptio siderum, atque hic tantus
 cœli ornatus, ex corporibus huc, & illuc casu,
 & temerè concursantibus potuisse effici, cuiquam
 sano videri potest? aut verò alia quæ natura,
 mentis & rationis expers, hæc efficere potuit, quæ
 non modò ut fierent, ratione eguerunt, sed intel-
 ligi qualia sint, sine summa ratione non possunt?
 Nec vero hæc solum admirabilia, sed nihil majus,
 quàm quòd *ita stabilis est mundus*, atque ita coheret
 ad permanendum, ut nihil ne excogitari quidem
 possit aptius: omnes enim partes ejus undique
 medium locum capeffentes, nituntur æqualiter:
 maximè autem corpora inter se juncta perma-
 nent, cum quodam quasi vinculo circumdata colli-
 gantur: quod facit ea natura, quæ per omnem
 mundum omnia mente, & ratione conficiens fun-
 ditur, & ad medium rapit, & convertit extrema.
 Quocirca si mundus globosus est, ob eamque cau-
 sam omnes ejus partes undique æquabiles, ipsæ
 per se, atque inter se continentur: contingere
 idem terræ necesse est, ut, omnibus ejus partibus
 in medium vergentibus, (id autem medium, infu-
 mum in sphaera est) nihil interrumpat, quo labe-
 factari possit tanta contentio gravitatis & ponde-
 rum. Eademque ratione mare, cum supra terram
 sit, medium tamen terræ locum expetens, conglu-
 batur unliquo æquabiliter, neque redundat um-
 quam,

quam, neque effunditur. Huic autem continens aer, fertur ille quidem levitate sublimi, sed tamen in omneis parteis se ipse fundit: itaque & mari continuatus, & junctus est, & natura fertur ad coelum: cujus tenuitate, & calore temperatus, vitalem, & salutarem spiritum præbet animantibus. Quem complexa summa pars coeli, quæ æthra dicitur, & suum retinet ardorem tenuem, & nulla admittance concretum, & cum aeris extremitate conjungitur. In æthere autem astra volvuntur: quæ se & nixu suo conglobata continent: & forma ipsa, figuræque sua momenta sustentant: sunt enim rotunda: quibus formis, ut antè dixisse videor, minimè noceri potest. Sunt autem stelle natura flammæ: quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus aluntur iis, qui à sole ex agris tepescitis, & ex aquis excitantur: quibus altæ, renovatæque stellæ, atque omnis æther, refundunt eadem, & rursus trahunt indidem, nihil ut ferè intereat, aut admodum paullulum, quod astrarum ignis, & ætheris flamma consumat. Ex quo eventurum nostri putant id, de quo Panætium addubitate dicebant, ut ad extremum omnis mundus ignesceret, cum, humore consumto neque terra ali possit, neque remearet aer; cujus orrus, aqua omni exhaulta, esse non posset: ita relinqui nihil præter ignem: à quo rursus animante ac deo renovatio mundi fieret, atque idem ornatus orietur. Nolo in stellarum ratione multus vobis videri, maximèque earum, quæ errare dicuntur: quarum tantus est concentus ex dissimillimis motibus, ut, cum summa Saturni refrigeret, media Martis incendat, his interjecta Jovis illustret, & temperet, infræque Martem duæ Soli obediant, ipse Sol mundum omnem sua luce compleat, ab eoque Luna illuminata graviditates, & partus afferat, maturitatésque gignendi. Quæ copulatio rerum, & quasi consentiens ad mundi incolumitatem coagmentatio naturæ, quem non movet; hunc

Horum nihil unquam reputavisse certò scio. Age
 ut à coelestibus rebus ad terrestres veniamus:
 quid est in his, in quo non *natura ratio* intelligentis
 appareat? Principio; eorum, *quæ gignuntur è ter-*
ra, stirpes & stabilitatem dant iis, quæ sustinent,
 & ex terra succum trahunt, quo alantur ea, quæ
 radicibus continentur: obducunturque libro, aut
 cortice trunci, quo sint à frigoribus & caloribus
 tutiores. Jam verò *vites* sic claviculis adminicula,
 tanquam manibus, apprehendunt, atque se ita
 erigunt, ut animantes. Quin etiam à *caulibus*,
brassicisque, si propè sati sint, ut à pestiferis, & no-
 centibus, refugere dicuntur, nec eos ulla ex parte
 contingere. Animantium verò quanta varietas
 est? quanta ad eam rem vis, ut in suo quæque
 genere permaneant? quarum aliæ coriis tectæ
 sunt; aliæ villis vestitæ, aliæ spinis hirsutæ: plu-
 ma alias, alias squama: videmus obductas: alias
 esse cornibus armatas, alias habere effugia pen-
 narum. Pastum autem animantibus largè, &
 copiosè natura eum qui cuique aptus erat, com-
 paravit. Enumerare possum ad eum pastum ca-
 peffendum, conficiendumque, quæ sit in figuris
 animantium, & quàm solers, subtilisque descri-
 ptio partium; quamque admirabilis *fabrica mem-*
brorum: omnia enim, quæ quidem intus inclusa
 sunt, ita nata, atque ita locata sunt, ut nihil eo-
 rum supervacaneum sit, nihil ad vitam retinen-
 dam non necessarium. Dedit autem natura be-
 luis & *sensum*, & *appetitum*; ut altero conatum
 haberent ad naturaleis pastus capeffendos, altero
 secernerent pestifera à salutaribus. Jam verò
 alia animalia *gradiendo*, alia *serpendo* ad pastum
 accedunt, alia *volando*, alia *nando*: cibumque par-
 tim oris hiato, & dentibus ipsis capeffunt, partim
 unguium tenacitate arripiunt, partim aduncitate
 rostrorum: alia sugunt, alia carpunt, alia vorant,
 alia mandunt. Atque etiam aliorum ea est hu-
 militas, ut cibum terrestrem rostris facile contin-
 gant.

gant. Quæ autem altiora sunt, ut anseres, ut cygni, ut grues, ut cameli; adjuvantur proceritate collorum. Manus etiam data elephantis, quia propter magnitudinem corporis difficileis aditus habebant ad pastum. At, quibus bestiis erat is cibus, ut alius generis bestiis vescerentur, aut *vireis* natura dedit, aut *celeritatem*: data est quibusdam etiam machinatio quædam, atque *solertia*: ut in araneolis, aliæ quasi rete texunt, ut, si quid inhæserit, conficiant: aliæ autem ut ex inopinato observant, & si quid incidit, arripiunt, idque consumunt. Pina verò, (sic enim Græcè dicitur) duabus grandibus patula conchis, cum parva squilla quasi societatem coit comparandi cibi. Itaque cum pisciculi parvi in concham hiantem innataverint, tum admonita à squilla pina morsu comprimit conchas. Sic dissimillimis bestiis communiter cibus quæritur: in quo admirandum est, congressum aliquo inter se, an jam inde ab ortu naturæ ipsæ congregatæ sint. Est etiam admiratio nonnulla in bestiis aquatilibus iis, quæ gignuntur in terra: veluti crocodili fluviatilesque testudines, quædamque serpentes ortæ extra aquam, simul ac primum nati possunt, aquam persequuntur. Quin etiam anatum ova gallinis sæpè supponimus; è quibus pulli orti primum aluntur ab iis, ut à matribus, à quibus exclusi, fotique sunt: deinde eas relinquunt & effugiunt sequentes, cum primum aquam, quasi naturalem domum, videre potuerunt. Tantam ingenuit animantibus conservandi sui natura custodiam. Legi etiam scriptum, esse avem quandam, quæ *Plasalea* nominaretur: eam sibi cibum quærere advolantem ad eas aves, quæ se in mari mergent: quæ cum emerissent, piscemque cepissent, usque eò premere earum capita mordicus, dum illæ captum amitterent; id quod ipsa invaderet. Eademque hæc avis scribitur conchis se solere complere, easque, cum stomachi calore concoxerit, evomere, atque ita eligere ex iis, quæ sunt, esculenta. *Rana* autem marina dicuntur.

tur obruere sese arena folere, & moveri propè aquam: ad quas, quasi ad escam, pisces cùm accesserint, confici à ranis, atque consumi. *Milvo* est quoddam bellum quasi naturale cum corvo: ergo alter alterius, ubicumque nactus est, ova frangit. Illud verò ab Aristotele animadversum, à quo pleraque, quis potest non mirari? *Grues*, cùm loca calidiora petentes maria transmittant, trianguli efficere formam: ejus autem summo angulo aer ab iis adversus pellitur: deinde sensim ab utroque latere, tanquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tanquam à puppi, ventis adjuvatur: hæque in tergo prævolantium, colla, & capita reponunt: quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quæ acquierunt: eaque vicissitudo in omni cursu conservatur. Multa ejusmodi proferre possum: sed genus ipsum videtis: Jam verò illa etiam notiora, quanto se opere custodiant bestię, ut in pastu circumspiciant, ut in cubilibus delitescant. Atque illa mirabilia. Quid ea, quæ nuper, id est paucis antè sæculis *medicorum ingenii* reperta sunt? vomitione canes; purgante autem, alvos Ibes *Ægyptiæ* curant. Auditum est, pantheras, quæ in barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere: quo cùm essent usæ, non morirentur: capras autem in Creta feras, cùm essent confixæ venenatis sagittis, herbam querere quæ *Dictamnus* vocaretur, quam cum gustavissent, sagittas excidere dicunt è corpore. Cervæque paulo ante partum perpurgant se quadam herbula, quæ *Seselis* dicitur. Jam illa cernimus ut contra *metum*, & *vim*, suis se armis quæque defendat. Cornibus Tauri, Apri dentibus, morsu Leones: aliæ fuga se, aliæ occultatione tutantur: attramenti effusione Sepiæ, torpore Torpedines: multæ etiam insectanteis odoris intolerabili foeditate depellunt. Ut verò perpetuus mundi esset orna-

ornatus, magna adhibita cura est à providentia deorum, ut *semper essent* & belliarum genera, & arborum. omniumque rerum, quæ altæ aut radicibus à terra, aut stirpibus continerentur: quæ quidem omnia eam vim seminis habent in se, ut ex uno plura generentur: idque semen inclusum est in intima parte earum baccharum, quæ ex quaque stirpe funduntur: iisdemque seminibus & homines affatim vescuntur, & terræ ejusdem generis stirpium renovatione complentur. Quid loquar, quanta ratio in bestiis ad perpetuam conservationem earum generis appareat? nam primum aliæ mares, aliæ feminae sunt: quod perpetuitatis causa machinata natura est. Deinde partes corporis & ad procreandum, & ad concipiendum aptissimæ: & in mari, & in foemina commiscendorum corporum miræ libidines. Cum autem in locis semen insedit, rapit omnem ferè cibum ad sese, eoque septum fingit animal: quod cum ex utero elapsum excidit; in iis animantibus. quæ lacte aluntur, omnis ferè cibus matrum lactescere incipit: eaque, quæ paulo ante nata sunt, sine magistro, duce natura, *mammæ appetunt*, earumque ubertate saturantur. Atque, ut intelligamus nihil horum esse fortuitum, & hæc omnia esse opera providæ sollertisque naturæ: quæ multiplices foetus procreant ut fues, ut canes, his mammarum data est multitudo: quas easdem paucas habent ex bestiæ, quæ pauca gignunt. Quid dicam, quantus amor bestiarum sit in educandis, custodiendisque iis, quæ procreaverunt, usque ad eum finem, dum possint se ipsa defendere? etsi pisces, ut aiunt, ova cum genuerunt, relinquunt: facile enim illa, aqua & sustinentur, & factum fundunt. Testudines autem, & crocodilos dicunt, cum in terra partum ediderint, obruere ova, deinde discedere: ita & nascuntur, & educantur ipsa per sese. Jam gallinæ, avesque reliquæ & quietum requirunt ad pariendum locum, & cubilia sibi, nidosque construunt, eosque

quam

quàm possunt mollissimè substernunt, ut quàm facillimè ova ferventur. Ex quibus pullos cum excluderint, ita tuentur, ut & pennis foveant, ne frigore lædantur; &, si est calor à sole, se opponant. Cum autem pulli pennulis uti possunt, tum volatus eorum matres prosequuntur; reliqua cura liberantur. Accedit etiam ad nonnullorum animantium, & earumterum, quas terra gignit, conservationem, & salutem, *hominum etiam solertia*, & diligentia. Nam multæ & pecudes, & stirpes sunt, quæ sine procuratione hominum salvæ esse non possunt. Magnæ etiam opportunitates ad cultum hominum, atque abundantiam aliæ *aliis in locis* reperiuntur. Ægyptum NILUS irrigat, &, cum tota æstate obrutam, oppletamque tenuit, tum recidit, mollitósque, & oblimatos agros ad ferendum, relinquit. Mesopotamiâ fertilem efficit EUPHRATES: in quam quotannis quasi novos agros invehit. INDUS verò, qui est omnium fluminum maximus, non aqua solum agros lætificat, & mitigat, sed eos etiam conferit: magnam enim vim seminum secum frumenti similium dicitur deportare. Multaque alia in aliis locis commemorabilia proferre possum: multos fertileis agros alios aliorum fructuum. Sed illa quanta benignitas naturæ, quòd tam multa ad vescendum, tam varia, tamque jucunda gignit; neque ea uno tempore anni: ut semper *& novitate delectemur, & copia?* Quàm tempestivos autem dedit, quàm salutaris non modò hominum, sed etiam pecudum generi, iis denique omnibus, quæ oriuntur è terra, *ventos etefias?* quorum flatu nimii temperantur calores. Ab iisdem etiam maritimi cursus celeres, & certi diriguntur. Multa prætereunda sunt: & tamen multa dicuntur. Enumerari enim non possunt fluminum opportunitates, æstus maritimi multum accedentes, & recedentes: montes vestiti, atque silvestres: salinæ ab ora maritima remotissimæ: medicamentorum saluta-

salutarium plenissimæ terræ: artes denique innumerabiles, *ad vîctum & ad vitam necessaria*. Jam diei, noctisque vicissitudo conservat animanteis, tribuens aliud agendi tempus, aliud quiescendi. Sic undique omni ratione concluditur, **MENTE, CONSILIOQUE DIVINO OMNIA IN HOC MUNDO AD SALUTEM OMNIUM, CONSERVATIONEMQUE ADMIRABILITER ADMINISTRARI**. Sin quæret quispiam, cujusnam causa tantarum rerum molitio facta sit: arborumne & herbarum? quæ quamquam sine sensu sunt, tamen à natura sustinentur: at id quidem absurdum est. An bestiarum? nihilo probabilius deos mutarum, & nihil intelligentium causa tantum laborasse. Quorum igitur causa quis dixerit effectum esse mundum? Eorum scilicet animantium, quæ ratione utuntur: hi sunt *dii, & homines*: quibus profectò nihil est melius: ratio est enim, quæ præstat omnibus: ita fit credibile, **DEORUM, ET HOMINUM CAUSA FACTUM ESSE MUNDUM, QUÆQUE IN EOSINT OMNIA**. Faciliusque intelligitur, à diis immortalibus hominibus esse provisum, si erit tota hominis fabricatio perspecta, omnisque humanæ naturæ figura, atque perfectio. Nam cum tribus rebus animantium vita teneatur, *cibo, potione, spiritu*: ad hæc omnia percipienda os est aptissimum: quod adjunctis naribus spiritu augetur. **DENTIBUS** autem in ore constructis manditur, atque ab his extenuatur, & molitur cibus: eorum adversi acuti morfu dividunt escas, intimi autem conficiunt, qui genuini vocantur: quæ confectio etiam à lingua adjuvari videtur. **LINGUAM** autem ad radices ejus hærens excipit **STOMACHUS**: quò primùm illabuntur ea, quæ accepta sunt: oris utraque ex parte tonsillas attingens, palato extremo, atque intimo terminatur. Atque is agitatione, & motibus linguæ cum depulsum, & quasi detrusum cibum accepit, depellit. Ipse autem partes

partes ex, quæ sunt infra id, quod devoratur, dilatantur : quæ autem suprâ, contrahuntur. Sed cum *aspera arteria*, (sic enim à medicis appellatur) ostium habeat, adjunctum linguæ radicibus, paulo suprâ quàm ad linguam stomachus annectitur, eaque ad pulmones usque pertineat, excipiâtque animam eam, quæ ducta sit spiritu, eandemque à pulmonibus respiret, & reddat : tegitur quodam quasi operculo : quod ob eam causam datum est, ne, siquid in eam cibi fortè incidisset, spiritus impediretur. Sed cum ALVI NATURA, subiecta stomacho, cibi, & potionis sit receptaculum : pulmones autem, & cor extrinsecus spiritum adducant : in alvo multa sunt mirabiliter effecta, quæ constant serè è nervis. Est autem multiplex, & tortuosa, arcetque, & continet, sive illud aridum est, sive humidum, quod recipit, ut id mutari, & concoqui possit : eaque tum adstringitur, tum relaxatur, atque omne, quod accipit, cogit, & confundit : ut faciliè & calore, quem multum habet, exterendo cibo, & præterea spiritu omnia cocta, atque confecta in reliquum corpus dividantur. In PULMONIBUS autem inest raritas quædam, & assimilis spongiis mollitudo, ad hauriendum spiritum aptissima : qui tum se contrahunt adspirantes, tum spiritu dilatant, ut frequenter ducatur cibus animalis quo maximè aluntur animantes. EX INTESTINIS autem, & alvo secretus à reliquo cibo succus is, quo alimur, permanat ad jecur per quasdam à medio intestino usque ad *portas jecoris*, (sic enim appellant) ductas, & directas vias, quæ pertinent ad jecur, eisque adherent. Atque inde aliæ pertinentes sunt, per quas cadit cibus à jecore dilapsus. Ab eo cibo cum est secreta bilis, iique humores, qui ex renibus profunduntur : reliqua se in sanguinem vertunt, ad eandemque portas jecoris confluunt, ad quas omnes ejus viæ pertinent : per quas lapsus cibus, in hoc ipso loco in eam *venam*, quæ *cava* appellatur,

con-

confunditur, p̄rque eam ad cor confectus jam, coactusque perlabitur: à corde autem in totum corpus distribuitur per venas admodum multas, in omneis parteis corporis pertinateis. Quemadmodum autem RELIQUIÆ CIBI depellantur tum adstringentibus se intestinis, tum relaxantibus, haud sanè difficile dictu est: sed tamen prætereundum est, ne quid habeat injucunditatis oratio. Illa potiùs explicetur *incredibilis fabrica naturæ*. Nam quæ spiritu in pulmones ANIMA ducitur, ea calefcit primùm ab eo spiritu, deinde contagione pulmonum: ex eaque pars redditur respirando, pars concipitur cordis parte quadam, quam *ventriculum cordis* appellant: cui similis alter adjunctus est, in quem sanguis à jecore per venam illam cavam influit. Eoque modo ex his partibus & sanguis per venas in omne corpus diffunditur, & spiritus per arterias. Utræque autem crebræ, multæque toto corpore intextæ vim quandam incredibilem *artificiosi operis*, divinisque testantur. Quid dicam de OSSIBUS? quæ subjecta corpori mirabiles commissuras habent, & ad stabilitatem aptas, & ad artus finiendos accommodatas, & ad motum, & ad omnem corporis actionem. Huc adde NERVOS, à quibus artus continentur: eorùmque implicationem toto corpore pertinentem: qui, sicut venæ, & arteriæ à corde tractæ, & profectæ, in corpus omne ducuntur. Ad hanc providentiam naturæ tam diligentem, tamque solertem adjungi multa possunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à deo, quamque eximie tributæ sint: qui primùm eos *humo excitatos, celfos, & erectos constituit*, ut deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere possent. Sunt enim è terra homines non ut incolæ, atque habitatores, sed quasi spectatores superarum rerum, atque cœlestium, quarum spectaculum ad nullum aliud genus animantium pertinet. *Sensus autem, interpretes, ac nuntii rerum*, in capite, tanquam in

arce, mirifice ad usus necessarios & facti, & collocati sunt. Nam oculi, tanquam speculatores, altissimum locum obtinent: ex quo plurima conspicientes, fungantur suo munere. Et aures cum sonum percipere debeant, qui natura in sublimere fertur: recte in altis corporum partibus collocatae sunt; itémque nares, eo quod omnis odor ad supra fertur, recte sursum sunt: & quod cibi & potionis iudicium magnum earum est, non sine causa vicinitatem oris secutae sunt. Jam gustatus, qui sentire eorum, quibus vescimur, genera deberet, habitat in ea parte oris, quae esculentis, & potulentis, iter natura patefecit. Tactus autem toto corpore æquabiliter fusus est, ut omnes ictus, omnesque nimios, & frigoris, & caloris appulsus sentire possimus. Atque, ut in aedificiis architecti avertunt ab oculis, & naribus dominorum, ea, quae profuentia, necessario tetri essent aliquid habitura: sic natura res simileis procul amandavit à sensibus. Quis verò opifex, præter naturam, quæ nihil potest esse callidius, tantam sollicitiam persequi potuisset in sensibus? quæ primùm OCULOS membranis tenuissimis vestivit, & sepsit: quas primùm perluciditas fecit, ut per eas cerni posset: firmas autem, ut continerentur. Sed lubricos oculos fecit, & mobileis, ut & declinarent, si quid noceret: & ad speculum, quod vellent, facile converterent: aciesque ipsa, quæ cernimus, quæ pupula vocatur, ita parva est, ut ea, quæ nocere possint, facile vitet. PALPEBRÆQUE, quæ sunt tegmenta oculorum, mollissimæ tactu, ne laderent aciem, aptissimè factæ & ad claudendas pupulas, ne quid incideret, & ad aperiendas: itaque providit, ut identidem fieri posset cum maxima celeritate: muniteque sunt palpebræ tanquam vallo pilorum: quibus & apertis oculis, si quid incideret, repelleretur: & somno conniventibus, cum oculis ad cernendam non egeremus; ut qui, tanquam involuti, quiescerent. Latent præterea utiliter, &

ex oculis

excelsis undique partibus sepiuntur. Primum enim superiora, superciliis obducta, sudorem à capite, & fronte defluentem repellunt. Genæ deinde ab inferiore parte tutantur subjectæ, leviterque eminentes. NASUS ita locatus est, ut quasi murus oculis interjectus esse videatur. AUDITUS autem semper patet: ejus enim sensu etiam dormientes egemus: à quo cum sonus est acceptus, etiam è somno excitamur. Flexuosum iter habet, ne quid intrare possit, si simplex, & directum pateret: provisum etiam, ut, si qua minima bestiola conaretur irrumpere, in sordibus aurium, tanquam in visco, inhaeresceret. Extrà autem eminent, quæ appellantur *aures*, & tegendi causa factæ, tutandique sensus; & ne adjectæ voces laberentur, atque errarent, priusquam sensus ab his pulsus esset. Sed duros, & quasi corneolos habent introitus, multisque cum flexibus, quòd his naturis relatus amplificatur sonus. Quocirca & in fidibus testudine resonatur, aut cornu: & ex tortuosis locis, & inclusis referuntur ampliores. Similiter NARES, quæ semper propter necessarias utilitates patent, contractiores habent introitus, nequid in eas, quod noceat, possit pervadere: humoremque semper habent ad pulverem, multaque alia depellenda, non inutilem. GUSTATUS præclare septus est: ore enim continetur, & ad usum aptè, & ad incolumitatis custodiam. Omnisque sensus hominum multò antecellit sensibus bestiarum. Primum enim oculi in iis artibus, quarum judicium est oculorum, in pictis, fictis, calatisque formis, in corporum etiam motione, atque gestu multa cernunt subtilius: colorum etiam, & figurarum tum venustatem, atque ordinem, & ut ita dicam, decentiam, oculi judicant: atque etiam alia majora: nam & *virtutes*, & *vitiis* cognoscunt: iratum, propitium: lætantem, dolentem: fortem, ignavum: audacem, timidumque cognoscunt. Auriumque item est admirabile quoddam,

artificioſumque iudicium, quo iudicatur & in vocis, & in tiliarum, nervorumque cantibus varietas ſonorum, intervalla, diſtinctio, & vocis genera permulta: canorum, ſuſcum: læve, aſperum: grave, acutum: flexibile, durum: quæ *hominum ſolum auribus iudicantur*. Nariumque item, & guſtandi, & arte tangendi magna iudicia ſunt. Ad quos ſenſus capiendos, & perfruendos, plures etiam, quam vellem, artes repertæ ſunt. Perſpicuum eſt enim, quò *compoſitiones unguentorum*, quò *ciborum conditiones*, quò *corporum lenocinia* proceſſerint. Jam verò animum ipſum, mentemque hominis, rationem, conſilium, prudentiam, qui non *divina cura perfectæ eſſe* perſpicit, is his ipſis rebus mihi videtur carere. De quo dum diſputarem, tuam mihi dari velim, Cotta, eloquentiam. Quo enim tu illa modo diceres? quanta primùm intelligentia, deinde conſequentium rerum cum primis conjunctio, & comprehenſio eſſet in nobis: ex qua videlicet, quid ex quibuſque rebus efficiatur, idque ratione, concludimus: ſingulaſque res definimus, circumſcriptæque complectimur: ex quo SCIENTIA intelligitur quam vim habeat, qualis ſit: qua *ne in deo quidem eſt res ulla præſtantior*. Quanta verò illa ſunt, quæ vos Academici infirmatis, & tollitis, quòd & ſenſibus, & animo ea, quæ extrà ſunt, percipimus, atque comprehendimus! Ex quibus collatis inter ſe, & comparatis, arteis quoque efficimus, partim ad *uſum vitæ*, partim ad *oblectationem* neceſſarias. Jam verò *domina rerum* (ut vos ſoletis dicere) eloquendi vis, quàm eſt præclara, quàmque divina? quæ primum efficit, ut ea, quæ ignoramus, *discere*, & ea, quæ ſcimus, alios *docere* poſſimus. Deinde hac cohortamur, hac perſuademus, hac conſolamur aſſiſtos, hac deducimus perterritos a timore hac geſtientes comprimimus, hac cupiditates, iracundiãſque reſtinguimus: hæc nos juris, legum, urbium ſocietate devinxit: hæc à vita immani, & ſera ſegregavit,

gavit. Ad usum autem orationis, incredibile est, nisi diligenter attenderis, quanta opera machinata natura sit. Primum enim à pulmonibus arteria usque ad os intimum pertinet: per quam vox principium à mente ducens, percipitur, & funditur. Deinde in ore sita lingua est, finita dentibus. Ea vocem immoderate profusam, fingit, & terminat: quæ sonos vocis distinctos, & pressos efficit, cum & ad denteis, & ad alias parteis pellit oris. Itaque *plectri similem* linguam nostri solent dicere: *chordarum* denteis, nareis *cornibus* iis, qui ad nervos resonant in cantibus. Quàm verò aptas, quamque multarum artium ministra MANUS natura homini dedit! digitorum enim contractio facilis, facilisque porrectio, propter molleis commissuras, & artus, nullo in motu laborat. Itaque ad pingendum, ad fingendum, ad scalpendum, ad nervorum eliciendos sonos, ac tibiarum, apta manus est, admotione digitorum. Atque hæc oblectationis, illa necessitatis: cultus dico agrorum, exstructionesque tectorum, tegumenta corporum vel texta, vel suta, omnemque fabricam aris, & ferri: ex quo intelligitur, adinventum animo, percepta sensibus, adhibitis opificum manibus omnia nos consecutos, *ut testis, ut vestis, ut salvi esse possimus*: urbeis, muros, domicilia, delubra haberemus. Jam verò operibus hominum, id est, manibus cibi etiam varietas invenitur, & copia. Nam & agri multa ferunt manu quaesita, quæ vel statim consumantur, vel mandentur condita vetustati. Et præterea vescimur bestiis & terrenis, & aquatilibus & volatilibus, partim capiundo, partim alendo. Efficimus etiam *domina nostro* quadrupedum unctiones: quorum celeritas, atque vis, nobis ipsis affert vim, & celeritatem. Nos onera quibusdam bestiis, nos juga imponimus: nos elephantorum acutissimis sensibus, nos sagacitate canum ad utilitatem nostram abutimur: nos è terræ cavernis ferrum elicimus, rem-

ad colendos agros necessariam: nos æris, argenti, auri venas, penitus abditas, invenimus, & ad usum aptas, & ad ornatum decòras: arborum autem confectione, omnique materia, & culta, & silvestri, partim ad calefaciendum corpus, igni adhibito, & ad mitigandum cibum utimur, partim ad ædificandum, ut tectis septi, frigora, calorésque pellamus. Magnos verò usus affert ad navigia facienda: quorum cursibus suppeditantur omnes undique ad vitam copiar: quasque res violentissimas natura genuit, earum moderationem nos soli habemus; *maris, atque ventorum*: propter nauticarum rerum scientiam, plurimisque maritimis rebus fruimur, atque utimur. Terrenorum item commodorum omnis est in homine dominatus. Nos campis, nos montibus fruimur: nostri sunt amnes, nostri lacus: nos fruges serimus, nos arbores: nos aquarum inductionibus terris fecunditatem damus: nos flumina arcemus, dirigimus, avertimus: nostris denique manibus in rerum natura, *quasi alteram naturam efficere conamur*. Quid verò? hominum ratio non in cœlum usque penetravit? Soli enim ex animantibus nos astrorum ortus, obitus, cursûsque cognovimus: ab hominum genere finitus est dies, mensis, annus: defectiones solis, & lunæ cognitæ, prædictæque in omne posterum tempus, quæ, quantæ, quando futuræ sint. Quæ contuens animus, accipit ad cognitionem deorum: ex qua oritur pietas: cui conjuncta iustitia est, reliquæque virtutes: è quibus vita beata exsistit par, & similis deorum: nulla re, nisi *immortalitate*, quæ nihil ad bene vivendum pertinet, cedens cœlestibus. Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, hominis natura quanto omnes anteiret animanteis. Ex quo debet intelligi: nec figuram, situmque membrorum: nec ingenii, mentisque vim, talem effici potuisse fortuna. Restat, ut doceam, atque aliquando perorem, omnia, quæ sint in hoc mundo, quibus utantur ho-

mines, *hominum causa facta esse*, & parata. Principio ipse mundus, deorum, hominumque causa factus est: quæque in eo sunt omnia, ea parata ad fructum hominum, & inventa sunt. Est enim MUNDUS quasi communis deorum, atque hominum domus, aut urbs utrorumque. Soli enim ratione utentes, jure, ac lege vivunt. Ut igitur Athenas, & Lacedæmonem, Atheniensium, Lacedæmoniorumque causa putandum est conditas esse: omniæque quæ sint in his urbibus, eorum populorum rectè esse dicuntur: sic quæcumque sunt in omni mundo, deorum, atque hominum putanda sunt. Jam verò *circuitus solis, & luna, reliquorumque siderum*, quanquam etiam ad mundi coherentiam pertinent, tamen & spectaculum hominibus præbent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior, & ad rationem, sollertiamque præstantior: eorum enim cursus dimetati, maturitates temporum, & varietates, mutationesque cognovimus: quæ si hominibus solis nota sunt, hominum facta esse causa judicanda sunt. TERRA VERO FOETA frugibus, & vario leguminum genere, quæ cum maxima largitate fundit, ea serarumne, an hominum causa gignere videtur? Quid de vitibus, olivetisque dicam? quarum uberrimi, lætissimisque fructus nihil omnino ad *bestias* pertinent: neque enim serendi, neque colendi, nec tempestivè demetendi, percipiendisque fructus, neque condendi, ac reponendi ulla pecudum scientia est: earumque omnium rerum, hominum est & usus, & cura. Ut fides igitur, & tibiæ eorum causa factas dicendum est, qui illis uti possunt: sic ea, quæ diximus, solis iis consistendum est esse parata, *qui utuntur*: nec si quæ *bestiæ* furantur aliquid ex his, aut rapiunt, illarum quoque causa ea nata esse dicemus. Neque enim homines murium aut formicarum causa frumentum conduunt, sed conjugum, & liberorum, & familiarum suarum: itaque *belliæ furtim*, ut dixi, fruuntur.

fruantur: domini palam, & liberé. Hominum igitur causa eas rerum copias comparatas, fatendum est. Nisi fortè tanta ubertas, & varietas pomorum, eorumque iucundus non *gustatus* solum, sed *odoratus* etiam, & *adspectus* dubitationem affert, quin hominibus solis ea natura donaverit: tantumque abest, ut hæc bestiarum etiam causa parata sint, ut ipsas *bestias hominum gratia generatas* esse videamus. Quid enim OVES aliud afferunt, nisi ut earum villis confectis, atque contextis homines vestiantur? quæ quidem neque ali, neque sustentari, neque ullum fructum edere ex se sine cultu hominum, & curatione potuissent. CANUM verò tam fida custodia, tamque amans dominorum adulatio, tantumque odium in externos, & tam incredibilis ad investigandum sagacitas narium, tanta alacritas in venando quid significat aliud, nisi se ad hominum commoditates esse generatos? quid de BOBUS loquar? quorum ipsa terga declarant non esse se ad onus accipiendum figurata: cervices autem natæ ad jugum: tum vires humerorum, & latitudines, ad aratra extrahenda: quibus cum terræ subigerentur fissione glebarum, ab illo aureo genere, ut poeta loquuntur, vis nunquam ulla afferebatur.

Ferrea tum verò proles exorta repente est,

Ausque funestum prima est fabricaviet ense,

Et gustare manu victum, domitiumque juvenum.

Tanta putabatur utilitas percipi ex bobus, ut eorum visceribus vesci scelus haberetur. Longum est MULORUM persequi utilitates, & asinorum: quæ certè ad hominum usum paratæ sunt. SUS verò quid habet, præter escam? cui quidem ne putesceret, animam ipsam pro sale datam dicit esse Chrysippus: quæ pecude, quoddam erat ad vescendum hominibus apta, nihil genuit natura fecundius. Quid multitudinem, suavitatemque PISCIIUM dicam? quid AVIUM? ex quibustanta percipitur voluptas, ut interdum Pronœa nostra,

stra, Epicurea fuisse videatur. Atque hæc ne caperentur quidem, nisi hominum ratione, atque sollertia: quanquam aveis quasdam, & alites, & oscines, ut nostri augures appellant, rerum *augurandarum causa* esse natas putamus. Jam verò immaneis, & feras BELUAS nanciscimur venando, ut & vescamur iis, & exerceamur in venando ad similitudinem bellicæ disciplinæ, & utamur domitis, & condocesactis, ut elephantis: multaque ex earum corporibus remedia, morbis, & vulneribus, elegamus, sicut ex quibusdam stirpibus, & herbis quarum utilitates longinqui temporis usu, & periclitatione percipimus. Totam licet animis tanquam oculis lustrare terram, *mariaque omnia*: cernes jam spatia frugifera, atque immensa camporum, vestitusque densissimos montium, pecudum pastus, tum incredibili cursus maritimos celeritate: nec verò supra terram, sed etiam *in intimis ejus tenebris* plurimarum rerum latet utilitas: quæ ad usum hominum orta, ab hominibus solis invenitur. Illud verò, quod uterque vestrum fortasse arripiet ad reprehendendum: Cotta, quia Carneades libenter in Stoicos invehebatur: Velleius, quia nihil tam irridet Epicurus, quam *predictionem rerum futurarum*: mihi videtur vel maxime confirmare, deorum providentia consuli rebus humanis: est enim profectò divinatio, quæ multis locis, rebus, temporibus apparet, tum in privatis, tum maxime in *publicis*. Multa cernunt haruspices: multa augures provident: multa oraculis declarantur, multa vaticinationibus, multa somniis, multa portentis: quibus cognitis, multæ sæpe res hominum sententia atque *utilitate partæ*, multa etiam *pericula depulsa* sunt. Hæc igitur sive vis, sive ars, sive natura, ad scientiam rerum futurarum homini profecto est, nec ab alio alicui, quam à diis immortalibus data: quæ si singula vos fortè non movent, universa certè tamen inter se connexa, atque conjuncta movere debebunt.

Nec

Nec verò universo generi hominum solùm, sed etiam *singulis* à diis immortalibus consuli, & provideri solet. Licet enim contrahere universitatem generis humani, eamque gradatim ad pauciores, postremo deducere ad singulos. Nam SI OMNIBUS hominibus, qui ubique sunt, quacumque in ora, ac parte terrarum, ab hujusce terræ, quam nos incolimus, continuatione distantium, deos consulere censemus ob eas causas, quas antè diximus: his quoque hominibus consulunt, qui has nobiscum terras ab oriente ad occidentem colunt: sin autem his consulunt: qui quasi magnam quandam insulam incolunt, quam nos orbem terræ vocamus: etiam illis consulunt, qui parteis ejus insulæ tenent, Europam, Asiam, Africam. Ergo & earum parteis diligunt, ut Romam, Athenas, Spartam, Rhodum: & earum urbium separatim ab universis singulos diligunt, ut Pyrrhi bello Curium, Fabricium, Coruncanium: primo Punico Calatinum, Duillium, Metellum, Lutatium: secundo Maximum, Marcellum, Africanum: post hos, Paullum, Gracchum, Catonem, patrùmve memoria Scipionem, Lælium: multosque præterea, & nostra civitas, & Græcia tulit singularem viros: quorum neminem nisi juvante deo talem fuisse credendum est. Quæ ratio poetas, maximèque Homerum impulit, ut principibus heroum, Ulyssi, Diomedæ, Agamemnoni, Achilli, certos deos, discriminum, & periculorum comites, adjungeret. Præterea ipsorum deorum sæpe præsentia, quales supra commemoravi, declarant, ab his & civitatibus, & singulis hominibus consuli: quod quidem intelligitur etiam *significationibus rerum futurarum*, quæ tum dormientibus, tum vigilantibus portentuntur: multa præterea *ostentia*, multa in *extis* admonemur, multisque rebus aliis: quas *diuturnus usus* ita notavit, ut artem divinationis efficeret. NEMO igitur vir magnus sine aliquo afflatu divino umquam fuit: Nec verò ita refellendum est, ut,

ut, si segetibus, aut vinetis cuiuspiam tempestas nocuerit, aut si quid è vitæ commodis casus abstulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut *invisum deo*, aut neglectum à deo iudicemus. Magni dii curant, parva negligunt. **MAGNIS AUTEM VIRIS PROSPERE SEMPER OMNES RES:** si quidem satis à nostris, & à principe philosophorum Socrate dictum est de ubertatibus virtutis, & copiis. Hæc mihi serè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura deorum. Tu autem Cotta, si me audias, eandem causam agas, téque & principem civem putes, & pontificem esse cogites, & quoniam in utramque partem vobis licet disputare, hanc potiùs sumas: eamque facultatem disserendi, quam tibi à rhetoricis exercitationibus acceptam amplificavit Academia, huc potiùs conferas. **MA-LA ENIM, ET IMPIA** consuetudo est contra deos disputandi, five ex animo id fit, five simulaté.

FINIS.
